ספר במדבר

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: -- Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann
corrected vocalization (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃

וידבר. במדבר סיני באחד לחדש וגו׳. מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה — כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מָנָאן, וּכְשֶׁנָּפְלוּ בָּעֶגֶל מָנָאן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרִים, כְּשֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם מָנָאָם, בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וּבְאֶחָד בְּאִיָּר מָנָאָם׃

ב׳ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃

למשפחתם. לֵידַע מִנְיַן כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט׃

לבית אבתם. מִי שֶׁאָבִיו מִשֵּׁבֶט אֶחָד וְאִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אַחֵר יָקוּם עַל שֵׁבֶט אָבִיו (עי׳ בבא בתרא ק״ט)׃

לגלגלתם. עַ״י שְׁקָלִים — בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת׃

ג׳ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃

כל יצא צבא. מַגִּיד שֶׁאֵין יוֹצֵא בַּצָּבָא פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים׃

ד׳ וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃

ואתכם יהיו. כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט׃

ה׳ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

ו׳ לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

ז׳ לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

ח׳ לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

ט׳ לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

י׳ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃

י״א לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

י״ב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

י״ג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

י״ד לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

ט״ו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

ט״ז אֵלֶּה (קריאי) [קְרוּאֵי] הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃

אלה קרואי העדה. הַנִּקְרָאִים לְכָל דָּבָר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה׃

י״ז וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמֹת *(כספרי ספרד ואשכנז בְּשֵׁמוֹת)׃

האנשים האלה. אֶת שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים הַלָּלוּ׃

אשר נקבו. לוֹ כָּאן **בשמות**׃

י״ח וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד֙ לַחֹ֣דֶשׁ הַשֵּׁנִ֔י וַיִּתְיַלְּדוּ֙ עַל־מִשְׁפְּחֹתָ֔ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֞ר שֵׁמֹ֣ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה לְגַלְגֻּלֹתָֽם׃

ויתילדו על משפחתם. הֵבִיאוּ סִפְרֵי יְחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לְדָתָם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַחֵס עַל הַשַּׁבָּט (עי׳ ילקוט תרפ״ד)׃

י״ט כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה וַיִּפְקְדֵ֖ם בְּמִדְבַּ֥ר סִינָֽי׃ {ס}

כ׳ וַיִּהְיוּ֙ בְּנֵי־רְאוּבֵ֣ן בְּכֹ֣ר יִשְׂרָאֵ֔ל תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות לְגַלְגֻּלֹתָ֖ם כָּל־זָכָ֑ר מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

כ״א פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה רְאוּבֵ֑ן שִׁשָּׁ֥ה וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֹֽות׃ {פ}

כ״ב לִבְנֵ֣י שִׁמְעֹ֔ון תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם פְּקֻדָ֛יו בְּמִסְפַּ֥ר שֵׁמֹ֖ות לְגַלְגֻּלֹתָ֑ם כָּל־זָכָ֗ר מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

כ״ג פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה שִׁמְעֹ֑ון תִּשְׁעָ֤ה וַחֲמִשִּׁים֙ אֶ֔לֶף וּשְׁלֹ֖שׁ מֵאֹֽות׃ {פ}

כ״ד לִבְנֵ֣י גָ֔ד תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

כ״ה פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה גָ֑ד חֲמִשָּׁ֤ה וְאַרְבָּעִים֙ אֶ֔לֶף וְשֵׁ֥שׁ מֵאֹ֖ות וַחֲמִשִּֽׁים׃ {פ}

כ״ו לִבְנֵ֣י יְהוּדָ֔ה תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

כ״ז פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה יְהוּדָ֑ה אַרְבָּעָ֤ה וְשִׁבְעִים֙ אֶ֔לֶף וְשֵׁ֥שׁ מֵאֹֽות׃ {פ}

כ״ח לִבְנֵ֣י יִשָּׂשכָ֔ר תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

כ״ט פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה יִשָּׂשכָ֑ר אַרְבָּעָ֤ה וַחֲמִשִּׁים֙ אֶ֔לֶף וְאַרְבַּ֖ע מֵאֹֽות׃ {פ}

ל׳ לִבְנֵ֣י זְבוּלֻ֔ן תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

ל״א פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה זְבוּלֻ֑ן שִׁבְעָ֤ה וַחֲמִשִּׁים֙ אֶ֔לֶף וְאַרְבַּ֖ע מֵאֹֽות׃ {פ}

ל״ב לִבְנֵ֣י יוֹסֵ֔ף לִבְנֵ֣י אֶפְרַ֔יִם תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

ל״ג פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה אֶפְרָ֑יִם אַרְבָּעִ֤ים וַחֲמִשָּׁה֙ אֶ֔לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֹֽות׃ {פ}

ל״ד לִבְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֔ה תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

ל״ה פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה מְנַשֶּׁ֑ה שְׁנַ֤יִם וּשְׁלֹשִׁים֙ אֶ֔לֶף וּמָאתָֽיִם׃ {פ}

ל״ו לִבְנֵ֣י בִנְיָמִ֔ן תּוֹלְדֹתָ֖ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם לְבֵ֖ית אֲבֹתָ֥ם בְּמִסְפַּ֛ר שֵׁמֹ֥ות מִבֶּן֩ עֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה וָמַ֗עְלָה כֹּ֚ל יֹצֵ֣א צָבָֽא׃

ל״ז פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה בִנְיָמִ֑ן חֲמִשָּׁה֙ וּשְׁלֹשִׁים֙ אֶ֔לֶף וְאַרְבַּ֖ע מֵאֹֽות׃ {פ}

ל״ח לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

ל״ט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָּן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ {פ}

מ׳ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

מ״א פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ {פ}

מ״ב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

מ״ג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ {פ}

מ״ד אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ׃

מ״ה וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

מ״ו וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

מ״ז וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם׃ {פ}

מ״ח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

מ״ט אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

> **אך את מטה לוי לא תפקד.** כְּדַאי הוּא לְגָיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ (תנחומא); דַּ״אַ, צָפָה הַקָּבָ״ה שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁיָּמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, אָמַר אַל יִהְיוּ אֵלּוּ בִכְלָל, לְפִי שֶׁהֵם שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא טָעוּ בָּעֶגֶל (שם; בבא בתרא קכ״א)׃

נ׳ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃

> **ואתה הפקד את הלוים.** כְּתַרְגּוּמוֹ ״מַנֵּי״, לְשׁוֹן מִנּוּי שְׁרָרָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלָיו, כְּמוֹ ״וַיַּפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים״ (אסתר ב׳)׃

נ״א וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃

> **יורידו אתו.** כְּתַרְגּוּמוֹ ״יְפָרְקוּן״, כְּשֶׁבָּאִין לִסַּע בַּמִּדְבָּר מִמַּסָּע לְמַסָּע הָיוּ מְפָרְקִין אוֹתוֹ מֵהֲקָמָתוֹ, וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ עַד מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הֶעָנָן, וְיַחֲנוּ שָׁם וּמְקִימִין אוֹתוֹ׃
>
> **והזר הקרב.** לַעֲבוֹדָתָם זוֹ׃
>
> **יומת.** בִּידֵי שָׁמַיִם׃

נ״ב וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם׃

> **ואיש על דגלו.** כְּמוֹ שֶׁהַדְּגָלִים סְדוּרִים בְּסֵפֶר זֶה – שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים לְכָל דֶּגֶל׃

נ״ג וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יְהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת׃

> **ולא יהיה קצף.** אִם תַּעֲשׂוּ כְּמִצְוָתִי לֹא יִהְיֶה קֶצֶף, וְאִם לָאו, שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ, יִהְיֶה קֶצֶף, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֵׂה קֹרַח (במדבר י״ז), כִּי יָצָא הַקֶּצֶף וְגוֹ׳׃

נ״ד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ׃ {פ}

פרק ב׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ב׳ אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ׃

> **באתת.** כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְצִבְעוֹ שֶׁל זֶה, צֶבַע כָּל אֶחָד כְּגוֹן אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַכִּיר כָּל אֶחָד אֶת דִּגְלוֹ; דְּ״אַ: בְּאוֹתוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם, בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּשָּׂאוּהוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ׳) ״וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם, יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן יִשָּׂאוּהוּ מִן הַמִּזְרָח, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם וְכוּ׳״, כְּדְאִיתָא בְּתַנְחוּמָא בְּפָרָשָׁה זוֹ׃
>
> **מנגד.** מֵרָחוֹק מִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ ״אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵנָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה״ (יהושע ג׳), שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת; מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְהַלְוִיִּם חוֹנִים בְּסָמוּךְ לוֹ׃

ג׳ וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

> **קדמה.** לְפָנִים הַקְּרוּיָה קֶדֶם׃ וְאֵיזוֹ זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית, וְהַמַּעֲרָב קְרוּי אָחוֹר׃

ד׳ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃

ה׳ וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

ו׳ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

ז׳ מַטֵּה זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

ח׳ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

ט׳ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ {ס}

> **ראשנה יסעו.** כְּשֶׁרוֹאִין הֶעָנָן מִסְתַּלֵּק, תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְנוֹסֵעַ מַחֲנֵה יְהוּדָה תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוֹלְכִין הוֹלְכִין כְּדֶרֶךְ חֲנִיָּתָן — הַלְוִיִּם וְהָעֲגָלוֹת בָּאֶמְצַע, דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, וְשֶׁל אֶפְרַיִם בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל דָּן בַּצָּפוֹן׃

י׳ דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לִצְבָאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

י״א וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

י״ב וְהַחוֹנִם עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

י״ג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃

י״ד וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃

ט״ו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

ט״ז כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים יִסָּעוּ׃ {ס}

י״ז וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ {ס}

> **ונסע אהל מועד.** לְאַחַר שְׁנֵי דְגָלִים הַלָּלוּ׃

כאשר יחנו כן יסעו. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הֲלִיכָתָן כַּחֲנִיָּתָן, כָּל דֶּגֶל מְהַלֵּךְ לְרוּחַ הַקָּבוּעַ לוֹ׃

על ידו. עַל מְקוֹמוֹ, וְאֵין לְשׁוֹן יָד זוֹ מַמָּשָׁמָעוֹ, רוּחַ שֶׁל צִדּוֹ קָרוּי עַל יָדוֹ – הַסְמוּכָה לוֹ לְכָל הוֹשָׁטַת יָדוֹ, אינשו״ן איש״א בְּלַעַז׃

י״ח דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

י״ט וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

כ׳ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהְצוּר׃

ועליו. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי״׃

כ״א וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃

כ״ב וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

כ״ג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

כ״ד כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ {ס}

כ״ה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

כ״ו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃

כ״ז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

כ״ח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

כ״ט וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

ל׳ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

ל״א כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ {פ}

ל״ב אֵלֶּה פְקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אָלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

ל״ג וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

ל״ד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו׃ {פ}

פרק ג׳

א׳ וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי׃

ואלה תולדת אהרן ומשה. וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְנֵי אַהֲרֹן וְנִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (סנהדרין י״ט)׃

ביום דבר ה׳ את משה. נַעֲשׂוּ אֵלּוּ הַתּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶּׁלָּמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה׃

ב׳ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר | נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃

ג׳ אֵלֶּה שְׁמוֹת֙ בְּנֵ֣י אַהֲרֹ֔ן הַכֹּהֲנִ֖ים הַמְּשֻׁחִ֑ים אֲשֶׁר־מִלֵּ֥א יָדָ֖ם לְכַהֵֽן׃

ד׳ וַיָּמָת֩ נָדָ֨ב וַאֲבִיה֜וּא לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה בְּהַקְרִבָ֤ם אֵשׁ֙ זָרָ֔ה לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה בְּמִדְבַּ֣ר סִינַ֗י וּבָנִ֤ים לֹא־הָיוּ֙ לָהֶ֔ם וַיְכַהֵ֥ן אֶלְעָזָ֖ר וְאִיתָמָ֑ר עַל־פְּנֵ֖י אַהֲרֹ֥ן אֲבִיהֶֽם׃ {פ}

על פני אהרן. בְּחַיָּיו׃

ה׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ו׳ הַקְרֵב֙ אֶת־מַטֵּ֣ה לֵוִ֔י וְהַעֲמַדְתָּ֥ אֹת֛וֹ לִפְנֵ֥י אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵ֑ן וְשֵׁרְת֖וּ אֹתֽוֹ׃

ושרתו אתו. וּמַהוּ הַשֵּׁרוּת?

ושמרו את משמרתו. לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרַב זָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ״ (במדבר י״ח), וְהַלְוִיִּם הַלָּלוּ מְסַיְּעִין אוֹתָם, זוֹ הִיא הַשֵּׁרוּת׃

ז׳ וְשָׁמְרוּ֙ אֶת־מִשְׁמַרְתּ֔וֹ וְאֶת־מִשְׁמֶ֖רֶת כָּל־הָעֵדָ֑ה לִפְנֵ֣י אֹ֔הֶל מוֹעֵ֖ד לַעֲבֹ֥ד אֶת־עֲבֹדַ֖ת הַמִּשְׁכָּֽן׃

ושמרו את משמרתו. כָּל מִנּוּי שֶׁהָאָדָם מְמֻנֶּה עָלָיו וּמַטָּל עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ קָרוּי מִשְׁמֶרֶת בְּכָל הַמִּקְרָא וּבְלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בְּבִבְתָּן וָתֶרֶשׁ ״וַהֲלֹא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתְּךָ שָׁוָה״ (מגילה י״ג), וְכֵן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה׃

ח׳ וְשָׁמְר֗וּ אֶת־כָּל־כְּלֵי֙ אֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וְאֶת־מִשְׁמֶ֖רֶת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל לַעֲבֹ֥ד אֶת־עֲבֹדַ֖ת הַמִּשְׁכָּֽן׃

ואת משמרת בני ישראל. שֶׁכֵּלָן הָיוּ זְקוּקִין לְצָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהַלְוִיִּם בָּאִים תַּחְתֵּיהֶם בִּשְׁלִיחוּתָם, לְפִיכָךְ לוֹקְחִים מֵהֶם הַמַּעֲשְׂרוֹת בִּשְׁכָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם״ (במדבר י״ח)׃

ט׳ וְנָתַתָּ֣ה אֶת־הַלְוִיִּ֗ם לְאַהֲרֹן֙ וּלְבָנָ֔יו נְתוּנִ֥ם נְתוּנִ֛ם הֵ֖מָּה ל֑וֹ מֵאֵ֖ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

נתונם המה לו. לְעֲזָרָה׃

מאת בני ישראל. כְּמוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר מִשְּׁאָר כָּל הָעֵדָה נִבְדְּלוּ לְכָךְ בִּגְזֵרַת הַמָּקוֹם וְהוּא נְתָנָם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאָתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים״ וְגוֹ׳ (במדבר ח׳)׃

י׳ וְאֶת־אַהֲרֹ֥ן וְאֶת־בָּנָ֖יו תִּפְקֹ֑ד וְשָׁמְר֣וּ אֶת־כְּהֻנָּתָ֔ם וְהַזָּ֥ר הַקָּרֵ֖ב יוּמָֽת׃ {פ}

ואת אהרן ואת בניו תפקד. לְשׁוֹן פְּקִידוּת, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן מִנְיָן׃

ושמרו את כהנתם. קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה וַעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים׃

י״א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

י״ב וַאֲנִ֗י הִנֵּ֤ה לָקַחְתִּי֙ אֶת־הַלְוִיִּ֔ם מִתּ֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל תַּ֚חַת כָּל־בְּכ֣וֹר פֶּ֔טֶר רֶ֖חֶם מִבְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל וְהָי֥וּ לִ֛י הַלְוִיִּֽם׃

ואני הנה לקחתי. וַאֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתִי בָהֶן **מתוך בני ישראל** שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְרִין אוֹתָן לְשֵׁרוּת שֶׁלִּי? עַ״י הַבְּכוֹרוֹת זָכִיתִי בָהֶם וּלְקַחְתִּים תְּמוּרָתָם. לְפִי שֶׁהָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, וּכְשֶׁחָטְאוּ בָעֵגֶל נִפְסְלוּ, וְהַלְוִיִּם שֶׁלֹּא עָבְדוּ עַ״ז נִבְחֲרוּ תַּחְתֵּיהֶם (עי׳ זבחים קי״ב)׃

י״ג כִּ֣י לִ֔י כָּל־בְּכ֖וֹר בְּי֣וֹם הַכֹּתִ֣י כָל־בְּכ֗וֹר בְּאֶ֙רֶץ מִצְרַ֔יִם הִקְדַּ֥שְׁתִּי לִ֖י כָּל־בְּכ֣וֹר בְּיִשְׂרָאֵ֑ל מֵאָדָ֥ם עַד־בְּהֵמָ֖ה לִ֥י יִהְי֖וּ אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ {פ}

י״ד וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֣ה בְמִדְבַּ֣ר סִינַ֑י לֵאמֹֽר׃

ט״ו פְּקֹ֞ד אֶת־בְּנֵ֤י לֵוִי֙ לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֔ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם כָּל־זָכָ֞ר מִבֶּן־חֹ֣דֶשׁ וָמַ֗עְלָה תִּפְקְדֵֽם׃

מבן חדש ומעלה. מִשֶּׁיֵּצֵא מִכְּלַל נְפָלִים הוּא נִמְנֶה לִקְרֹא שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ; אָ״רַ יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשַּׁבָּט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר ״אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם״ (במדבר כ״ו:נ״ט), — עִם כְּנִיסָתָהּ בְּפֶתַח מִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ וְנִמְנֵית בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה חֶשְׁבּוֹנָם לֹא תִמְצָאֵם אֶלָּא שִׁבְעִים חָסֵר אֶחָד, וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן (תנחומא):

ט״ז **וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃**

על פי ה׳. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּבָ״ה, הֵיאַךְ אֲנִי נִכְנָס לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם לָדַעַת מִנְיָן יוֹנְקֵיהֶם? אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה, עֲשֵׂה אַתָּה שֶׁלְּךָ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁלִּי, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְהַשְׁכִּינָה מְקַדֶּמֶת לְפָנָיו, וּבַת קוֹל יוֹצְאָה מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר עַל פִּי ה׳:

י״ז **וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְּנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃**

י״ח **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃**

י״ט **וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃**

כ׳ **וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם׃**

כ״א **לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת֙ הַלִּבְנִ֔י וּמִשְׁפַּחַת֙ הַשִּׁמְעִ֔י אֵ֖לֶּה הֵ֣ם מִשְׁפְּחֹ֣ת הַגֵּרְשֻׁנִּֽי׃**

לגרשון משפחת הלבני. כְּלוֹמַר, לְגֵרְשׁוֹן הָיוּ הַפְּקוּדִים מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי — פְּקוּדֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ:

כ״ב **פְּקֻדֵיהֶם֙ בְּמִסְפַּ֣ר כָּל־זָכָ֔ר מִבֶּן־חֹ֥דֶשׁ וָמַ֖עְלָה פְּקֻדֵיהֶ֑ם שִׁבְעַ֤ת אֲלָפִים֙ וַחֲמֵ֣שׁ מֵא֔וֹת׃**

כ״ג **מִשְׁפְּחֹת֙ הַגֵּרְשֻׁנִּ֔י אַחֲרֵ֖י הַמִּשְׁכָּ֣ן יַחֲנ֑וּ יָמָּֽה׃**

כ״ד **וְנָשִׂיא֙ בֵּ֣ית־אָ֔ב לַגֵּרְשֻׁנִּ֖י אֶלְיָסָ֥ף בֶּן־לָאֵֽל׃**

כ״ה **וּמִשְׁמֶ֣רֶת בְּנֵי־גֵרְשׁ֗וֹן בְּאֹהֶל֙ מוֹעֵ֔ד הַמִּשְׁכָּ֖ן וְהָאֹ֑הֶל מִכְסֵ֕הוּ וּמָסַ֖ךְ פֶּ֥תַח אֹ֖הֶל מוֹעֵֽד׃**

המשכן. יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת:

והאהל. יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לָגַג:

מכסהו. עוֹרוֹת אֵילִים וּתְחָשִׁים:

ומסך פתח. הוּא הַוִּילוֹן:

כ״ו **וְקַלְעֵ֣י הֶחָצֵ֗ר וְאֶת־מָסַךְ֙ פֶּ֣תַח הֶחָצֵ֔ר אֲשֶׁ֥ר עַל־הַמִּשְׁכָּ֖ן וְעַל־הַמִּזְבֵּ֣חַ סָבִ֑יב וְאֶת־מֵיתָרָ֔יו לְכָל־עֲבֹדָתֹ֖ו׃ {ס}**

ואת מיתריו. שֶׁל הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְלֹא שֶׁל חָצֵר:

כ״ז **וְלִקְהָ֗ת מִשְׁפַּ֤חַת הָעַמְרָמִי֙ וּמִשְׁפַּ֣חַת הַיִּצְהָרִ֔י וּמִשְׁפַּ֖חַת הֶחְבְרֹנִ֑י וּמִשְׁפַּ֖חַת הָעُזִּיאֵלִ֑י אֵ֚לֶּה הֵ֣ם מִשְׁפְּחֹ֔ת הַקְּהָתִֽי׃**

כ״ח **בְּמִסְפַּ֣ר כָּל־זָכָ֗ר מִבֶּן־חֹ֥דֶשׁ וָמַ֛עְלָה שְׁמֹנַ֥ת אֲלָפִ֖ים וְשֵׁ֣שׁ מֵא֑וֹת שֹׁמְרֵ֖י מִשְׁמֶ֥רֶת הַקֹּֽדֶשׁ׃**

כ״ט **מִשְׁפְּחֹ֣ת בְּנֵי־קְהָ֔ת יַחֲנ֖וּ עַל־יֶ֣רֶךְ הַמִּשְׁכָּ֑ן תֵּימָנָֽה׃**

משפחת בני קהת יחנו ... תימנה. וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל רְאוּבֵן הַחוֹנִים תֵּימָנָה — אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵנוֹ, לְכָךְ לָקוּ מֵהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם וּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ עִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עִמָּהֶם בְּמַחֲלָקְתָּם (תנחומא):

ל׳ **וְנָשִׂיא֙ בֵּ֣ית־אָ֔ב לְמִשְׁפְּחֹ֖ת הַקְּהָתִ֑י אֱלִיצָפָ֖ן בֶּן־עֻזִּיאֵֽל׃**

ל״א וּמִשְׁמַרְתָּם֙ הָאָרֹ֔ן וְהַשֻּׁלְחָ֖ן וְהַמְּנֹרָ֑ה וְהַמִּזְבְּחֹת֙ וּכְלֵ֣י הַקֹּ֔דֶשׁ אֲשֶׁ֥ר יְשָׁרְתוּ־בָ֖ם וְהַמָּסָ֥ךְ וְכָל־עֲבֹדָתֽוֹ׃

והמסך. הִיא הַפָּרֹכֶת, שֶׁאַף הִיא קְרוּיָה פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃

ל״ב וּנְשִׂיא֙ נְשִׂיאֵ֣י הַלֵּוִ֔י אֶלְעָזָ֖ר בֶּן־אַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵ֑ן פְּקֻדַּ֥ת שֹׁמְרֵ֖י מִשְׁמֶ֥רֶת הַקֹּֽדֶשׁ׃

ונשיא נשיאי הלוי. מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם, וְעַל מַה הִיא נְשִׂיאוּתוֹ —

פקדת שמרי משמרת — עַל יָדוֹ הִיא פְּקֻדַּת כֻּלָּם׃

ל״ג לְמָרָרִ֞י מִשְׁפַּחַ֣ת הַמַּחְלִ֗י וּמִשְׁפַּחַת֙ הַמּוּשִׁ֔י אֵ֖לֶּה הֵ֣ם מִשְׁפְּח֥וֹת מְרָרִֽי׃

ל״ד וּפְקֻדֵיהֶם֙ בְּמִסְפַּ֣ר כָּל־זָכָ֔ר מִבֶּ֥ן־חֹדֶ֖שׁ וָמַ֑עְלָה שִׁשָּׁ֥ה אֲלָפִ֖ים וּמָאתָֽיִם׃

ל״ה וּנְשִׂ֗יא בֵּ֚ית־אָ֣ב לְמִשְׁפְּח֣וֹת מְרָרִ֔י צוּרִיאֵ֖ל בֶּן־אֲבִיחַ֑יִל עַל֙ יֶ֣רֶךְ הַמִּשְׁכָּ֔ן יַחֲנ֖וּ צָפְנָֽה׃

ל״ו וּפְקֻדַּ֥ת מִשְׁמֶ֖רֶת בְּנֵ֣י מְרָרִ֑י קַרְשֵׁ֤י הַמִּשְׁכָּן֙ וּבְרִיחָ֔יו וְעַמֻּדָ֖יו וַאֲדָנָ֑יו וְכָל־כֵּלָ֖יו וְכָל עֲבֹדָתֽוֹ׃

ל״ז וַעַמֻּדֵ֣י הֶחָצֵ֔ר סָבִ֖יב וַאֲדָנֵיהֶ֑ם וִיתֵדֹתָ֖ם וּמֵיתְרֵיהֶֽם׃

ל״ח וְהַחֹנִ֣ים לִפְנֵ֣י הַמִּשְׁכָּ֗ן קֵ֚דְמָה לִפְנֵ֣י אֹֽהֶל־מוֹעֵ֔ד ׀ מִזְרָ֖חָה מֹשֶׁ֣ה וְאַהֲרֹ֑ן וּבָנָ֗יו שֹׁמְרִים֙ מִשְׁמֶ֣רֶת הַמִּקְדָּ֔שׁ לְמִשְׁמֶ֥רֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֖ל וְהַזָּ֣ר הַקָּרֵ֑ב יוּמָֽת׃

משה ואהרן ובניו. וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, וְהַחוֹנִים עָלָיו יִשָּׁשכָר וּזְבוּלֻן — טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵנוֹ, לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״יְהוּדָה מְחֹקְקִי״ (תהלים ס, ט), ״וּמִבְּנֵי יִשָּׁשכָר יוֹדְעֵי בִינָה וְגוֹ׳ מָאתַיִם״ (דהי״א י״ב) — רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, ״וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר״ (שופטים ה, יד) (תנחומא)׃

ל״ט כָּל־פְּקוּדֵ֣י הַלְוִיִּ֗ם אֲשֶׁ֨ר פָּקַ֜ד מֹשֶׁ֤ה וְאַהֲרֹן֙ עַל־פִּ֣י יְהוָ֔ה לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם כָּל־זָכָ֣ר מִבֶּן־חֹדֶ֑שׁ וָמַ֥עְלָה שְׁנַ֛יִם וְעֶשְׂרִ֥ים אָֽלֶף׃ {ס}

אשר פקד משה ואהרן. נָקוּד עַל וְאַהֲרֹן, לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם (בכורות ד׳)׃

שנים ועשרים אלף. וּבִפְרָטָן אַתָּה מוֹצֵא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יְתֵרִים — בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי קְהָת שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי מְרָרִי שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם; וְלָמָּה לֹא כְלָלָן עִם הַשְּׁאָר וְיִפְּדוּ אֶת הַבְּכוֹרוֹת וְלֹא יִהְיוּ זְקוּקִים הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת הָעוֹדְפִים עַל הַמִּנְיָן לִפְדְיוֹן? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ה׳), אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְוִיִּם בְּכוֹרוֹת הָיוּ, וְדַיָּם שֶׁיִּפָּקְיעוּ עַצְמָם מִן הַפִּדְיוֹן׃

מ׳ וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה פְּקֹ֣ד כָּל־בְּכֹ֤ר זָכָר֙ לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל מִבֶּ֥ן־חֹדֶ֖שׁ וָמַ֑עְלָה וְשָׂ֖א אֶת־מִסְפַּ֥ר שְׁמֹתָֽם׃

פקד כל בכר זכר מבן חדש ומעלה. מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים׃

מ״א וְלָקַחְתָּ֞ אֶת־הַלְוִיִּ֤ם לִי֙ אֲנִ֣י יְהוָ֔ה תַּ֖חַת כָּל־בְּכֹ֣ר בִּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְאֶת־בְּהֵמַ֥ת הַלְוִיִּ֖ם תַּ֣חַת כָּל־בְּכוֹר֙ בִּבְהֵמַ֣ת בְּנֵ֔י יִשְׂרָאֵֽל׃

מ״ב וַיִּפְקֹ֖ד מֹשֶׁ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֥ה אֹת֖וֹ אֶת־כָּל־בְּכ֥וֹר בִּבְנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃

מ״ג וַיִּהְי֣וּ כָל־בְּכוֹר֩ זָכָ֨ר בְּמִסְפַּ֜ר שֵׁמֹ֗ת מִבֶּן־חֹדֶשׁ֙ וָמַ֔עְלָה לִפְקֻדֵיהֶ֖ם שְׁנַ֣יִם וְעֶשְׂרִ֑ים אֶ֖לֶף שְׁלֹשָׁ֥ה וְשִׁבְעִ֛ים וּמָאתָֽיִם׃ {פ}

מ״ד וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

מ״ה קַ֚ח אֶת־הַלְוִיִּ֣ם תַּ֣חַת כָּל־בְּכ֔וֹר בִּבְנֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל וְאֶת־בְּהֵמַ֥ת הַלְוִיִּ֖ם תַּ֣חַת בְּהֶמְתָּ֑ם וְהָי֥וּ לִ֖י הַלְוִיִּ֥ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃

ואת בהמת הלוים וגו׳. לֹא פָּדוּ בְּהֵמוֹת הַלְוִיִּם אֶת בְּכוֹרֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֶת פִּטְרֵי חֲמוֹרֵיהֶם, וְשֶׁה אֶחָד שֶׁל בֶּן לֵוִי פָּטַר כַּמָּה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מָנָה הָעוֹדְפִים בָּאָדָם וְלֹא מָנָה הָעוֹדְפִים בַּבְּהֵמָה (שם ד׳)׃

מ״ו וְאֵת֙ פִּדוּיֵ֣י הַשְּׁלֹשָׁ֔ה וְהַשִּׁבְעִ֖ים וְהַמָּאתַ֑יִם הָעֹדְפִ֖ים עַל־הַלְוִיִּ֥ם מִבְּכ֖וֹר בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ואת פדויי השלשה וגו׳. וְאֶת הַבְּכוֹרוֹת הַצְּרִיכִין לְהֶפָּדוֹת בָּהֶם, אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמְאתַיִם הָעֹדְפִים בָּהֶם יְתֵרִים עַל הַלְוִיִּם, מֵהֶם תִּקַּח **חמשת שקלים לגלגלת;** כְּךָ הָיְתָה מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עֶשְׂרִים כֶּסֶף, שֶׁהָיָה בְּכוֹרָהּ שֶׁל רָחֵל (ב״ר פ״ד):

מ״ז וְלָקַחְתָּ֙ חֲמֵ֣שֶׁת שְׁקָלִ֔ים לַגֻּלְגֹּ֖לֶת בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ תִּקַּ֥ח עֶשְׂרִ֖ים גֵּרָ֥ה הַשָּֽׁקֶל׃

מ״ח וְנָתַתָּ֥ה הַכֶּ֛סֶף לְאַהֲרֹ֥ן וּלְבָנָ֖יו פִּדוּיֵ֣י הָעֹדְפִ֑ים בָּהֶֽם׃

מ״ט וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֛ה אֶת־כֶּ֥סֶף הַפִּדְיֹ֖ום מֵאֵ֣ת׀ הָעֹדְפִ֑ים עַ֖ל פִּדוּיֵ֥י הַלְוִיִּֽם׃

העדפים על פדויי הלוים. עַל אוֹתָן שֶׁפָּדוּ הַלְוִיִּם בְּגוּפָן:

נ׳ מֵאֵ֣ת בְּכ֣וֹר בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לָקַ֞ח אֶת־הַכֶּ֤סֶף חֲמִשָּׁה֙ וְשִׁשִּׁ֣ים וּשְׁלֹ֣שׁ מֵא֔וֹת וְאֶ֖לֶף בְּשֶׁ֥קֶל הַקֹּֽדֶשׁ׃

חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כְּךָ סְכוּם הַחֶשְׁבּוֹן: חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת — לְמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת אֶלֶף שֶׁקֶל, לְשִׁבְעִים בְּכוֹרוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, וְשָׁלֹשׁ בְּכוֹרוֹת חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל; אָמַר, כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? בְּכוֹר שֶׁאֹמַר לוֹ תֵּן חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים, יֹאמַר לִי ״אֲנִי מִפְּדוּיֵי הַלְוִיִּם״. מֶה עָשָׂה? הֵבִיא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף פְּתָקִין וְכָתַב עֲלֵיהֶם ״בֶּן לֵוִי״ וּמָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פְּתָקִין כָּתַב עֲלֵיהֶן ״חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים״, בְּלָלָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, אָמַר לָהֶם, בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם לְפִי הַגּוֹרָל (סנהדרין י״ד):

נ״א וַיִּתֵּ֥ן מֹשֶׁ֛ה אֶת־כֶּ֥סֶף הַפְּדֻיִ֖ם לְאַהֲרֹ֣ן וּלְבָנָ֑יו עַל־פִּ֣י יְהוָ֔ה כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָ֥ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה {פ}

פרק ד׳

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃

ב׳ נָשֹׂ֞א אֶת־רֹ֣אשׁ֗ בְּנֵי֙ קְהָ֔ת מִתֹּ֖וךְ בְּנֵ֣י לֵוִ֑י לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֥ית אֲבֹתָֽם׃

נשא את ראש וגו׳. מְנֵה מֵהֶם אֶת הָרְאוּיִין לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא, וְהֵם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה, וְהַפָּחוּת מִשְּׁלֹשִׁים לֹא נִתְמַלֵּא כֹּחוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ (אבות פ״ה) ״בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ״, וְהַיּוֹתֵר עַל בֶּן חֲמִשִּׁים כֹּחוֹ מַכְחִישׁ מֵעַתָּה:

ג׳ מִבֶּ֣ן שְׁלֹשִׁ֗ים שָׁנָה֙ וָמַ֣עְלָה וְעַד֙ בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֔ה כָּל־בָּ֖א לַצָּבָ֑א לַעֲשׂ֥וֹת מְלָאכָ֖ה בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃

ד׳ זֹ֚את עֲבֹדַ֣ת בְּנֵי־קְהָ֔ת בְּאֹ֖הֶל מוֹעֵ֑ד קֹ֖דֶשׁ הַקָּדָשִֽׁים׃

קדש הקדשים. הַמְכֻוָּן שֶׁבְּכֻלָּן – הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְהַפָּרֹכֶת וּכְלֵי שָׁרֵת:

ה׳ וּבָ֤א אַהֲרֹן֙ וּבָנָ֔יו֙ בִּנְסֹ֣עַ הַמַּחֲנֶ֔ה וְהוֹרִ֕דוּ אֵ֖ת פָּרֹ֣כֶת הַמָּסָ֑ךְ וְכִסּ֥וּ בָ֖הּ אֵ֥ת אֲרֹ֖ן הָעֵדֻֽת׃

ובא אהרן ובניו וגו׳. יַכְנִיסוּ כָּל כְּלִי וּכְלִי לְנַרְתִּקוֹ הַמְפֹרָשׁ לוֹ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא יְצַטָּרְכוּ הַלְוִיִּם בְּנֵי קְהָת אֶלָּא לָשֵׂאת:

בנסע המחנה. כְּשֶׁהֲעָנָן מִסְתַּלֵּק, הֵן יוֹדְעִין שֶׁיִּסְּעוּ:

ו׳ וְנָתְנ֣וּ עָלָ֗יו כְּסוּי֙ עֹ֣ור תַּ֔חַשׁ וּפָרְשׂ֥וּ בֶגֶד־כְּלִ֖יל תְּכֵ֑לֶת מִלְמַ֣עְלָ֔ה וְשָׂמ֖וּ בַּדָּֽיו׃

ז׳ וְעַל֙ ׀ שֻׁלְחַ֣ן הַפָּנִ֔ים יִפְרְשׂ֖וּ בֶּ֣גֶד תְּכֵ֑לֶת וְנָתְנ֗וּ עָלָיו֙ אֶת־הַקְּעָרֹ֣ת וְאֶת־הַכַּפֹּ֔ת וְאֶת־הַמְנַקִּיֹּ֖ת וְאֵ֥ת קְשׂ֛וֹת הַנָּ֖סֶךְ וְלֶ֣חֶם הַתָּמִ֑יד עָלָ֖יו יִהְיֶֽה׃

קערת וכפת וקשות ומנקית. כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן:

הנסך. הַכְּסוּי, לְשׁוֹן מָסָךְ, כְּדִכְתִיב ״אֲשֶׁר יֵסַךְ בָּהֵן״ (שמות כ״ה):

ח׳ וּפָרְשׂ֥וּ עֲלֵיהֶ֖ם בֶּ֣גֶד תּוֹלַ֑עַת שָׁנִ֔י וְכִסּ֥וּ אֹת֖וֹ בְּמִכְסֵ֣ה עֹ֣ור תָּ֔חַשׁ וְשָׂמ֖וּ אֶת־בַּדָּֽיו׃

ט וְלָקַחְתָּ | בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסִּיתָ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם׃

מלקחיה. כְּמִין צְבַת שֶׁמּוֹשֶׁךְ בָּהּ אֶת הַפְּתִילָה לְכָל צַד שֶׁיִּרְצֶה׃

מחתתיה. כְּמִין כַּף קְטַנָּה, וְשׁוּלֶיהָ כְּשׁוּטִין וְלֹא סְגַלְגַּלִּים, וְאֵין לָהּ מְחִצָּה לְפָנֶיהָ אֶלָּא מִצִּדֶּיהָ, וְחוֹתָה בָּהּ אֶת דֶּשֶׁן הַנֵּרוֹת כְּשֶׁמְּטִיבָן׃

נרתיה. לוצי״ש בְּלַעַז, שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת׃

י וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֶה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃

אל מכסה עור תחש. כְּמִין מַרְצוּף׃

יא וְעַל | מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃

יב וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃

את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש. בְּתוֹךְ הַמַּשְׁכָּן שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, וְהֵן כְּלֵי הַקְּטֹרֶת שְׁמִשָּׁרְתִין בָּהֶם בְּמִזְבַּח הַפְּנִימִי׃

יג וְדִשְּׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן׃

ודשנו את המזבח. מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת׃

ודשנו. יִטְלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעָלָיו׃

ופרשו עליו בגד ארגמן. וְאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם רִבּוּצָה תַּחַת הַבֶּגֶד כַּאֲרִי בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת, וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפְתּוֹ, שֶׁהָיוּ כוֹפִין עָלֶיהָ פִּסְכְתֵּר שֶׁל נְחֹשֶׁת (יומא כ״א)׃

יד וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עֲלֵיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו׃

מחתת. שֶׁבָּהֶם חוֹתִין גֶּחָלִים לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, הָעֲשׂוּיָה כְּמִין מַחֲבַת שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת, וּמִלְפָנֶיהָ שׁוֹאֶבֶת אֶת הַגֶּחָלִים׃

מזלגת. צִנּוֹרִיּוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁבָּהֶן מַכִּין בָּאֵבָרִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ לְהָפְכָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפָה וּמַהֵר׃

יעים. הֵם מַגְרֵפוֹת, וּבְלַעַז וודי״ל, וְהֵן שֶׁל נְחֹשֶׁת, וּבָהֶן מְכַבְּדִין אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃

טו וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסֹּת אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בְּנָסְעַ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

לכסת את הקדש. הָאָרוֹן וְהַמִּזְבֵּחַ׃

ואת כל כלי הקדש. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת׃

ומתו. שֶׁאִם יִגְּעוּ — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם׃

טז וּפִקֻּדַּת אֶלְעָזָר | בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פִּקֻּדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכֵלָיו׃ {פ}

ופקדת אלעזר. שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם, שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, **ומנחת התמיד** — עָלָיו מֻטָּל לְצַוּוֹת וּלְזָרֵז וּלְהַקְרִיב בְּעֵת חֲנֻיָּתָן (תלמוד ירושלמי שבת פ״י)׃

פקדת כל המשכן. וְעוֹד הָיָה מְמֻנֶּה עַל מַשָּׂא בְנֵי קְהָת, לְצַוּוֹת אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ, וְהוּא **המשכן וכל אשר בו**, כָּל הַסְּדוּרִים לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, אֲבָל מַשָּׂא בְנֵי גֵרְשׁוֹן וּמְרָרִי שֶׁאֵינָהּ מִקֻּדֶּשׁ הַקֳּדָשִׁים עַ״פ אֵיתָמָר הָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא׃

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

יח אַל־תַּכְרִ֫יתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם׃

אל תכריתו. אַל תִּגְרְמוּ לָהֶם שֶׁיָּמוּתוּ׃

י״ט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ֙ וְלֹ֣א יָמֻ֔תוּ בְּגִשְׁתָּ֖ם אֶת־קֹ֣דֶשׁ הַקָּדָשִׁ֑ים אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙ יָבֹ֣אוּ וְשָׂמ֣וּ אוֹתָ֔ם אִ֥ישׁ אִ֖ישׁ עַל־עֲבֹדָת֥וֹ וְאֶל־מַשָּׂאֽוֹ׃

כ׳ וְלֹא־יָבֹ֥אוּ לִרְאוֹת֙ כְּבַלַּ֣ע אֶת־הַקֹּ֔דֶשׁ וָמֵֽתוּ׃ {פ}

ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לְתוֹךְ נַרְתֵּק שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה פְּלוֹנִי, וּבְלוּעַ שֶׁלּוֹ הוּא כְּסוּיוֹ׃

כ״א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

כ״ב נָשֹׂ֗א אֶת־רֹאשׁ֙ בְּנֵ֣י גֵרְשׁ֔וֹן גַּם־הֵ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם לְמִשְׁפְּחֹתָֽם׃

נשא את ראש בני גרשון גם הם. כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִיךָ עַל בְּנֵי קְהָת, לִרְאוֹת כַּמָּה יֵשׁ שֶׁהִגִּיעוּ לְכָלַל עֲבוֹדָה׃

כ״ג מִבֶּן֙ שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה וָמַ֖עְלָה עַד־בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֑ה תִּפְקֹ֣ד אוֹתָ֗ם כָּל־הַבָּא֙ לִצְבֹ֣א צָבָ֔א לַעֲבֹ֥ד עֲבֹדָ֖ה בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃

כ״ד זֹ֚את עֲבֹדַ֣ת מִשְׁפְּחֹ֣ת הַגֵּרְשֻׁנִּ֔י לַעֲבֹ֖ד וּלְמַשָּֽׂא׃

כ״ה וְנָשְׂא֗וּ אֶת־יְרִיעֹ֙ת֙ הַמִּשְׁכָּ֔ן וְאֶת־אֹ֥הֶל מוֹעֵ֖ד מִכְסֵ֑הוּ וּמִכְסֵ֤ה הַתַּ֙חַשׁ֙ אֲשֶׁר־עָלָ֣יו מִלְמָ֔עְלָה וְאֶת־מָסַ֖ךְ פֶּ֥תַח אֹ֖הֶל מוֹעֵֽד׃

את יריעת המשכן. עֶשֶׂר תַּחְתּוֹנוֹת׃

ואת אהל מועד. יְרִיעֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְאֹהֶל עָלָיו׃

מכסהו. עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים׃

מסך פתח. וִילוֹן הַמְּזָרְחִי׃

כ״ו וְאֵת֙ קַלְעֵ֣י הֶחָצֵ֔ר וְאֶת־מָסַ֖ךְ | פֶּ֣תַח | שַׁ֣עַר הֶחָצֵ֗ר אֲשֶׁ֤ר עַל־הַמִּשְׁכָּן֙ וְעַל־הַמִּזְבֵּ֣חַ סָבִ֔יב וְאֵת֙ מֵיתְרֵיהֶ֔ם וְאֶת־כָּל־כְּלֵ֖י עֲבֹדָתָ֑ם וְאֵת֙ כָּל־אֲשֶׁ֣ר יֵעָשֶׂ֔ה לָהֶ֖ם וְעָבָֽדוּ׃

אשר על המשכן. כְּלוֹמַר הַקְּלָעִים וְהַמָּסָךְ שֶׁל חָצֵר, הַסּוֹכְכִים וּמְגִנִּים עַל הַמִּשְׁכָּן וְעַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת סָבִיב׃

ואת כל אשר יעשה להם. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן״ — לִבְנֵי גֵּרְשׁוֹן׃

כ״ז עַל־פִּ֣י אַהֲרֹ֣ן וּבָנָ֗יו תִּהְיֶ֤ה כָל־עֲבֹדַת֙ בְּנֵ֣י הַגֵּרְשֻׁנִּ֔י לְכָל־מַשָּׂאָ֖ם וּלְכָל־עֲבֹדָתָ֑ם וּפְקַדְתֶּ֣ם עֲלֵהֶ֔ם בְּמִשְׁמֶ֖רֶת אֶת־כָּל־מַשָּׂאָֽם׃

על פי אהרון ובניו. וְאֵיזֶה מֵהֶם מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם? **ביד איתמר בן אהרון הכהן**׃

כ״ח זֹ֚את עֲבֹדַ֣ת מִשְׁפְּחֹ֣ת בְּנֵ֣י הַגֵּרְשֻׁנִּ֔י בְּאֹ֖הֶל מוֹעֵ֑ד וּמִשְׁמַרְתָּ֗ם בְּיַד֙ אִיתָמָ֣ר בֶּן־אַהֲרֹ֔ן הַכֹּהֵֽן׃ {ס}

כ״ט בְּנֵ֣י מְרָרִ֔י לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵית־אֲבֹתָ֣ם תִּפְקֹ֑ד אֹתָֽם׃

ל׳ מִבֶּן֙ שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה וָמַ֖עְלָה וְעַד֙ בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֔ה תִּפְקְדֵ֖ם כָּל־הַבָּ֣א לַצָּבָ֑א לַעֲבֹ֕ד אֶת־עֲבֹדַ֖ת אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃

ל״א וְזֹ֚את מִשְׁמֶ֣רֶת מַשָּׂאָ֔ם לְכָל־עֲבֹדָתָ֖ם בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד קַרְשֵׁ֤י הַמִּשְׁכָּן֙ וּבְרִיחָ֔יו וְעַמּוּדָ֖יו וַאֲדָנָֽיו׃

ל״ב וַעֲמוּדֵ֣י הֶחָצֵ֣ר סָבִ֔יב וַאֲדָנֵיהֶ֖ם וְיִתְדֹתָ֑ם וּמֵיתְרֵיהֶ֣ם לְכָל־כְּלֵיהֶ֔ם וּלְכָל֙ עֲבֹדָתָ֔ם וּבְשֵׁמֹ֥ת תִּפְקְד֖וּ אֶת־כְּלֵ֥י מִשְׁמֶ֖רֶת מַשָּׂאָֽם׃

ויתדתם ומיתריהם. שֶׁל עַמּוּדִים; שֶׁהֲרֵי יִתְדוֹת וּמֵיתְרֵי הַקְּלָעִים בְּמַשָּׂא בְנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ, וְיִתְדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לַיְרִיעוֹת וְלַקְּלָעִים מִלְּמַטָּה, שֶׁלֹּא תַּגְבִּיהֵם הָרוּחַ, וְיִתְדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לָעַמּוּדִים סָבִיב לִתְלוֹת בָּהֶם הַקְּלָעִים בִּשְׁפָתָם הָעֶלְיוֹנָה בִּכְלוּנְסוֹת וְקוּנְדָּסִין, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנוּיָה בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן׃

ל״ג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃

ל״ד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃

ל״ה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

ל״ו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

ל״ז אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ {ס}

ל״ח וּפְקוּדֵי בְּנֵי גֵרְשׂוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃

ל״ט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

מ׳ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃

מ״א אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃

מ״ב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃

מ״ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

מ״ד וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם שִׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃

מ״ה אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃

מ״ו כָּל־הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃

מ״ז מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

> **עבדת עבדה.** הִיא הַשִּׁיר בִּמְצִלְתַּיִם וְכִנּוֹרוֹת, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת (ערכין י״א):
>
> **ועבדת משא.** כְּמַשְׁמָעוֹ:

מ״ח וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים׃

מ״ט עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ {פ}

> **ופקדיו אשר צוה ה' את משה.** וְאוֹתָן הַפְּקוּדִים הָיוּ בְּמִצְוָה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים:

פרק ה׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ׃

> **צו את בני ישראל וגו'.** פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּשְׁמוֹנָה פָּרָשִׁיוֹת נֶאֶמְרוּ בוֹ בַּיּוֹם, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַנִּזְקִין (גיטין דף ס׳):

וישלחו מן המחנה. שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת הָיוּ שָׁם בְּשָׁעַת חֲנָיָתָן, תּוֹךְ הַקְּלָעִים הִיא מַחֲנֵה שְׁכִינָה, חֲנֵית הַלְוִיִּם סָבִיב כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת בְּמִדְבַּר סִינַי, הִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה, וּמִשָּׁם וְעַד סוֹף מַחֲנֵה הַדְּגָלִים לְכָל אַרְבַּע הָרוּחוֹת הִיא מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל; הַצָּרוּעַ נִשְׁתַּלַּח חוּץ לְכֻלָּן, הַזָּב מֻתָּר בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּמְשֻׁלָּח מִן הַשְּׁתַּיִם, וְטָמֵא לָנֶפֶשׁ מֻתָּר אַף בְּשֶׁל לְוִיָּה, וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּח אֶלָּא מִשֶּׁל שְׁכִינָה, וְכָל זֶה דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַמִּקְרָאוֹת בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (דף ס״ז):

טמא לנפש. ״דִּמְסָאַב לְטָמֵי נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא״, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עַצְמוֹת אָדָם בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. וְהָרְבֵּה יֵשׁ בִּבְרֵ״ר, ״אַדְרִיאָנוּס שְׁחִיק טַמְיָא״, שְׁחִיק עֲצָמוֹת:

ג מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלְּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחֻם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם:

ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: {פ}

ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא:

למעל מעל בה׳. הֲרֵי חָזַר וְכָתַב כָּאן פָּרָשַׁת גּוֹזֵל וְנִשְׁבָּע עַל שֶׁקֶר, הִיא הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא ״וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ׳״, וְנִשְׁנֵית כָּאן בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָהּ, הָאֶחָד שֶׁכָּתַב ״וְהִתְוַדּוּ״, לִמֵּד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ וְאָשָׁם עַ״פ עֵדִים עַד שֶׁיּוֹדֶה בְּדָבָר, וְהַשֵּׁנִי עַל גֶּזֶל הַגֵּר שֶׁהוּא נָתוּן לַכֹּהֲנִים (עי׳ ספרי):

ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתָו יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ:

את אשמו בראשו. הוּא הַקֶּרֶן שֶׁנִּשְׁבָּע עָלָיו (ב״ק ק״י):

לאשר אשם לו. לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ (כתובות י״ט):

ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו:

ואם אין לאיש גאל. שֶׁמֵּת הַתּוֹבֵעַ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים:

להשיב האשם אליו. כְּשֶׁנִּמְלַךְ זֶה לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנוֹ; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים, אוֹ בֵּן, אוֹ אָח, אוֹ שְׁאֵר בָּשָׂר הַקָּרוֹב מִמְּשְׁפַּחַת אָבִיו לְמַעְלָה עַד יַעֲקֹב? אֶלָּא זֶה הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים (סנהדרין ס״ח):

האשם המושב. זֶה הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ (בבא קמא ק״י):

לה׳ לכהן. קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר (ספרי):

מלבד איל הכפרים. הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהָבִיא:

ט וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה:

וכל תרומה וגו׳. אָמַר רַ׳ יִשְׁמָעֵאל וְכִי תְּרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? וַהֲלֹא הוּא הַמְחַזֵּר אַחֲרֶיהָ לְבֵית הַגְּרָנוֹת, וּמַה תַּ״ל אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן? אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות כ״ג), ״תָּבִיא בֵּית ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָהֶם, תַּ״ל ״לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה״, בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַבִּכּוּרִים שֶׁיִּהְיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֵן (ספרי):

י וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה: {פ}

ואיש את קדשיו לו יהיו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרוּ מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה וּלְוָיָה, יָכוֹל יָבוֹאוּ וְיִטָּלוּם בִּזְרוֹעַ, תַּ״ל ״וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ״, מַגִּיד שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָתָן לַבְּעָלִים, וְעוֹד מִדָּרָשִׁים הַרְבֵּה דָּרְשׁוּ בוֹ בְּסִפְרֵי; וּמ״אַ וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ, מִי שֶׁמְּעַכֵּב מַעֲשְׂרוֹתָיו וְאֵינוֹ נוֹתְנָן, לוֹ יִהְיוּ הַמַּעֲשְׂרוֹת — סוֹף שֶׁאֵין שָׂדֵהוּ עוֹשָׂה אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁהָיְתָה לְמוּדָה לַעֲשׂוֹת (תנחומא ראה):

איש אשר יתן לכהן. מַתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לוֹ:

לו יהיה. מָמוֹן הַרְבֵּה (ברכות סג.):

י״א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י״ב דַּבֵּר־אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בּוֹ מָעַל׃

איש איש כי תשטה אשתו. מַה כָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? ״וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ״, אִם אַתָּה מְעַכֵּב מַתָּנוֹת הַכֹּהֵן, חַייָךְ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָבֹא אֶצְלוֹ לְהָבִיא לוֹ אֶת הַסּוֹטָה׃

איש איש. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמּוֹעֶלֶת בְּשִׁתַּיִם – בְּאִישׁ מִלְחָמָה שֶׁלְּמַעְלָה, וְאִישָׁה מִלְמַטָּה׃

כי תשטה אשתו. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ אֵין הַמְנָאָפִין נוֹאָפִין עַד שֶׁתִּכָּנֵס בָּהֶן רוּחַ שְׁטוּת, דִּכְתִיב ״כִּי תִשְׁטֶה״ וְכָתוּב בּוֹ ״נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב״ (משלי ו׳); וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא׃ **כי תשטה** — תֵּט מִדַּרְכֵי צְנִיעוּת וְתֶחְשַׁד בְּעֵינָיו, כְּמוֹ ״שָׂטָה מֵעָלָיו וַעֲבֹר״ (שם ד׳), ״אַל יֵשְׂט אֶל דְּרָכֶיהָ לְבָבֶךָ״ (שם ז׳)׃

ומעלה בו מעל. וּמַהוּ הַמַּעַל? **ושכב איש אתה**׃

י״ג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃

ושכב איש. פֵּרֵט לְקָטָן וּמִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ (ספרי)׃

אתה שכבת זרע. שְׁכִיבָתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ, וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ (כְּמַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחֵי אֲחָיוֹת שֶׁהָיוּ דוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ)׃

ונעלם מעיני אישה. פֵּרֵט לְסוּמָא, הָא אִם הָיָה רוֹאֶה וּמְעַמְעֵם אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ (ספרי)׃

ונסתרה. שִׁעוּר שֶׁתֶּרָאֶה לְטָמְאַת בִּיאָה׃

ועד אין בה. הָא אִם יֵשׁ בָּהּ אֲפִלּוּ עֵד אֶחָד שֶׁאָמַר נִטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה (סוטה ד׳)׃

ועד אין בה. בְּטֻמְאָה, אֲבָל יֵשׁ עֵדִים לִסְתִירָה (שם ב׳)׃

נתפשה. נֶאֱנָסָה, כְּמוֹ ״וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ״ (דברים כ״ב)׃

י״ד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃

ועבר עליו. קֹדֶם לַסְּתִירָה׃

רוח קנאה וקנה. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ לְשׁוֹן הַתְרָאָה, שֶׁמִּתְרֶה בָהּ, אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי׃

והוא נטמאה או עבר עליו וגו׳. כְּלוֹמַר הוּא הִתְרָה בָּהּ, וְעָבְרָה עַל הַתְרָאָתוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם נִטְמְאָה אִם לָאו׃

ט״ו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הִוא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן׃

קמח. שֶׁלֹּא יְהֵא מִסֹּלֶת׃

שערים. וְלֹא חִטִּים, הִיא עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה וְקָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה (סוטה י״ד)׃

לא יצק עליו שמן. שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי אוֹר, וְהִיא עָשְׂתָה בַּחֹשֶׁךְ׃

ולא יתן עליו לבנה. שֶׁהָאֻמָּהוֹת נִקְרְאוּ לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה״ (שה״ש ד׳), וְהִיא פֵּרְשָׁה מִדַּרְכֵיהֶן׃

כי מנחת קנאת הוא. הַקֶּמַח הַזֶּה, קֶמַח לְשׁוֹן זָכָר׃

מנחת קנאת. מְעוֹרֶרֶת עָלֶיהָ שְׁתֵּי קְנָאוֹת, קִנְאַת הַמָּקוֹם וְקִנְאַת הַבַּעַל (ספרי)׃

ט״ז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהָעֱמָדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃

י״ז וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם׃

מים קדשים. שֶׁקִּדְּשׁוּ בַּכִּיּוֹר, לְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה מִנְּחוֹשֶׁת מַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת, וְזוֹ פָּרְשָׁה מִדַּרְכֵיהֶן, שֶׁהָיוּ נִבְעָלוֹת לְבַעֲלֵיהֶן בְּמִצְרַיִם תַּחַת הַתַּפּוּחַ וְזוֹ קִלְקְלָה לְאַחַר, תִּבָּדֵק בּוֹ׃

בכלי חרש. הִיא הִשְׁקַת אֶת הַנּוֹאֵף יַיִן מְשֻׁבָּח בִּכּוֹסוֹת מְשֻׁבָּחִים, לְפִיכָךְ תִּשְׁתֶּה מַיִם הַמָּרִים בִּמְקֻדָּה בְּזוּיָה שֶׁל חֶרֶס (סוטה ט׳)׃

י״ח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים:

והעמיד הכהן וגו׳. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי ה׳״? אֶלָּא מַסִּיעִין הָיוּ אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי לְיַגְּעָהּ וְתִטָּרֵף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה (סוטה ח׳):

ופרע. סוֹתֵר אֶת קְלִיעַת שְׂעָרָהּ, כְּדֵי לְבַזּוֹתָהּ, מִכָּאן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּלּוּי הָרֹאשׁ גְּנַאי לָהֶן (כתובות ע״ב):

לפני ה׳. בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, הוּא שַׁעַר הָעֲזָרָה הַמִּזְרָחִי, דֶּרֶךְ כָּל הַנִּכְנָסִים (סוטה ז׳):

ונתן על כפיה. לְיַגְּעָהּ, אוּלַי תִּטָּרֵף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה, וְלֹא יִמָּחֶה שֵׁם הַמְיֻחָד עַל הַמַּיִם (שם י״ד):

המרים. עַל שֵׁם סוֹפָן, שֶׁהֵם מָרִים לָהּ (שם כ׳):

המאררים. הַמְחַסְּרִים אוֹתָהּ מִן הָעוֹלָם, לְשׁוֹן ״סִלּוֹן מַמְאִיר״ (יחזקאל כ״ח), וְלֹא יִתֵּכֶן לְפָרֵשׁ מַיִם אֲרוּרִים, שֶׁהֲרֵי קְדוֹשִׁים הֵן, וְלֹא אֲרוּרִים כָּתַב הַכָּתוּב, אֶלָּא מְאָרְרִים אֶת אֲחֵרִים, וְאַף אֲנַקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם ״לִיטַיָא״ אֶלָּא ״מְלַטְטַיָא״ — שֶׁמְּרִאוֹת קְלָלָה בְּגוּפָהּ שֶׁל זוֹ:

י״ט וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה:

והשביע אתה וגו׳. וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה? אִם לֹא שָׁכַב הִנָּקִי, הָא אִם שָׁכַב, חִנָּקִי, שֶׁמִּכְלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אֶלָּא שֶׁמִּצְוָה לִפְתֹּחַ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לְזְכוּת (שם י״ז; שבועות ל״ו; סנהדרין ל״ג):

כ׳ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ:

ואת כי שטית. כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אִם:

כ״א וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה:

בשבעת האלה. שְׁבוּעָה שֶׁל קְלָלָה:

יתן ה׳ אותך לאלה. שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מְקַלְלִין בְּיוֹךְ — ״יְבוֹאֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לְפְלוֹנִית״:

ולשבעה. שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל נִשְׁבָּעִין בְּיוֹךְ —״אִם לֹא יֶאֱרַע לִי כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵרַע לְפְלוֹנִית״, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי״ (ישעיהו ס״ה), שֶׁהַצַּדִּיקִים נִשְׁבָּעִים בְּפַרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים, וְכֵן לְעִנְיַן הַבְּרָכָה, ״וְנִבְרְכוּ וְגוֹ׳״ (בראשית י״ב), ״בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר״ (שם מ״ח):

את ירכך. בְּקָלָה הַקָּדִים יֶרֶךְ לַבֶּטֶן, לְפִי שֶׁבָּהּ הַתְּחִילָה בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה (סוטה ח׳):

צבה. כְּתַרְגּוּמוֹ, נְפוּחָה:

כ״ב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפֵּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן | אָמֵן:

לצבות בטן. כְּמוֹ לְהַצְבּוֹת בֶּטֶן, זֶהוּ שְׁמוּשׁ פֹּתַח שֶׁהַלָּמֶ״ד נִקּוּדָה בּוֹ. וְכֵן ״לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ״ (שמות י״ג), ״לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ״ (דברים א׳), וְכֵן ״לַנְפֵּל יָרֵךְ״ — לְהַנְפִּיל יָרֵךְ, שֶׁהַמַּיִם מַצְבִּים אֶת הַבֶּטֶן וּמַפִּילִים אֶת הַיָּרֵךְ:

לצבות בטן ולנפל ירך. בִּטְנוֹ וִירֵכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נִבְעֶלֶת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה״ הֲרֵי שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר (סוטה כ״ח):

אמן אמן. קִבְּלַת שְׁבוּעָה – אָמֵן עַל הָאָלָה אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה, אָמֵן אִם מֵאִישׁ זֶה אָמֵן אִם מֵאִישׁ אַחֵר, אָמֵן שֶׁלֹּא סָטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה שׁוֹמֶרֶת יָבָם וּכְנוּסָה (שם י״ח):

כ״ג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים:

כ״ד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים:

והשקה את האשה. אֵין זֶה סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בַּתְּחִלָּה מַקְרִיב מִנְחָתָהּ, אֶלָּא הַכָּתוּב מְבַשֵּׂרְךָ שֶׁכְּשֶׁיִּשְׁקֶנָּה יָבֹאוּ בָהּ לְמָרִים; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בֶּטֶן וְיֶרֶךְ, מִנַּיִן לִשְׁאָר כָּל הַגּוּף? תַּ״ל **ובאו בה** — בְּכֻלָּהּ, א״כ מַה תַּ״ל בֶּטֶן וְיֶרֶךְ? לְפִי שֶׁהֵן הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה לְפִיכָךְ הִתְחִיל מֵהֶם הַפָּרָעָנוּת (ספרי):

למרים. לְהְיוֹת לָהּ רָעִים וּמָרִים:

כ״ה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֶת מִנְחַת הַקְּנָאת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃

והניף. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וְאַף הִיא מְנִיפָה עִמּוֹ, שֶׁיָּדָהּ לְמַעְלָה מִיָּדוֹ שֶׁל כֹּהֵן׃

והקריב אתה. זוֹ הִיא הַנְּשָׁתָּה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ קֹדֶם קְמִיצָה, כִּשְׁאָר מְנָחוֹת (סוטה י״ד)׃

כ״ו וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם׃

אזכרתה. הוּא הַקֹּמֶץ, שֶׁעַ״י הַקְּטָרָתוֹ הַמִּנְחָה בָּאָה לְזִכָּרוֹן לְגָבוֹהַּ (ספרי)׃

כ״ז וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לִמְרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ׃

והשקה את המים. לְרַבּוֹת, שֶׁאִם אָמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה לְאַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה מְגִלָּה, מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ, אֶלָּא א״כ אָמְרָה טְמֵאָה אֲנִי (ספרי; סוטה כ׳)׃

וצבתה בטנה וגו׳. אַע״פִּ שֶׁבַּקַּלָּה הַזְּכִיר יֶרֶךְ תְּחִלָּה, הַמַּיִם אֵין בּוֹדְקִין אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כְּנִיסָתָן בָּהּ (שם ט׳)׃

והיתה האשה לאלה. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל אָלִין בָּהּ׃

בקרב עמה. הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין אָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁנִּבְזֶה, לְאָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִבְזֶה׃

כ״ח וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע׃

ואם לא נטמא האשה. בְּסֹתִירָה זוֹ׃

וטהרה הוא. מִמָּקוֹם אַחֵר׃

ונקתה. מִמַּיִם הַמְאָרְרִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא **ונזרעה זרע** — אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר תֵּלֵד בְּרֶוַח, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת שְׁחוֹרִים, מְעַתָּה יוֹלֶדֶת לְבָנִים׃

כ״ט זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃

ל׳ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃

או איש. כְּמוֹ ״אוֹ נוֹדַע״ (שמות כ״א), כְּלוֹמַר אִם אִישׁ קַנַּאי הוּא, לְכָךְ **והעמיד את האשה.**

ל״א וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא אֶת־עֲוֹנָהּ׃ {פ}

ונקה האיש מעון. אִם בְּדָקוּהָ הַמַּיִם, אַל יְדַאֵג לוֹמַר ״חַבְתִּי בְמִיתָתָהּ״, נָקִי הוּא מִן הָעֹנֶשׁ; דָּ״אַ: מִשֶּׁיִּשְׁקֶנָּה תִּהֵא אֻצְלוֹ בְּהֶתֵּר, וְנִקָּה מֵעָוֹן, שֶׁהַסּוֹטָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ (ספרי)׃

פרק ו׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיהוָה׃

כי יפלא. יַפְרִישׁ; לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה? לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא מֵבִיא לִידֵי נְאוּף (סוטה ב׳)׃

נדר נזיר. אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישָׁה, אַף כָּאן שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַיַּיִן׃

להזיר לה׳. לְהַבְדִּיל עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן לְשֵׁם שָׁמַיִם׃

ג׳ מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל׃

מיין ושכר. כְּתַרְגּוּמוֹ ״מֵחֲמַר חֲדַת וַעֲתִיק״, שֶׁהַיַּיִן מְשַׁכֵּר כְּשֶׁהוּא יָשָׁן׃

וכל משרת. לְשׁוֹן צְבִיעָה בְּמַיִם וְכָל מַשְׁקֶה; וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה, אֵין שׁוֹרִין דְּיוֹ וְסַמָּנִים (שבת י״ז), נָזִיר שֶׁשָּׁרָה פִּתּוֹ (נזיר ל״ד):

ד׳ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל:

חרצנים. הֵם הַגַּרְעִינִין:

זג. הֵם קְלִפּוֹת שֶׁמִּבַּחוּץ, שֶׁהַחַרְצַנִּים בְּתוֹכָן כְּעִנְבָּל בְּזוּג:

ה׳ כָּל־יְמֵי֙ נֶ֣דֶר נִזְר֔וֹ תַּ֖עַר לֹא־יַעֲבֹ֣ר עַל־רֹאשׁ֑וֹ עַד־מְלֹאת֩ הַיָּמִ֨ם אֲשֶׁר־יַזִּ֜יר לַיהוָ֗ה קָד֥וֹשׁ יִהְיֶ֛ה גַּדֵּ֥ל פֶּ֖רַע שְׂעַ֥ר רֹאשֽׁוֹ:

קדש יהיה. הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ, לְגַדֵּל הַפֶּרַע שֶׁל שְׂעַר רֹאשׁוֹ (ספרי; תענית י״א):

פרע. נָקוּד פַּתָּח קָטָן אַף שֶׁהוּא דָּבוּק לְשִׂעַר רֹאשׁוֹ — פֶּרַע שֶׁל שֵׂעָר, וּפֵרוּשׁ שֶׁל פֶּרַע, גִּדּוּל שֶׁל שֵׂעָר, וְכֵן ״אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע״ (ויקרא כ״א), וְאֵין קָרוּי פֶּרַע פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם (ספרי; סנהדרין כ״ב):

ו׳ כָּל־יְמֵי֙ הַזִּירוֹ֔ לַיהוָ֖ה עַל־נֶ֣פֶשׁ מֵ֑ת לֹ֖א יָבֹֽא:

ז׳ לְאָבִ֤יו וּלְאִמּוֹ֙ לְאָחִ֣יו וּלְאַחֹתוֹ֔ לֹא־יִטַּמָּ֥א לָהֶ֖ם בְּמֹתָ֑ם כִּ֚י נֵ֣זֶר אֱלֹהָ֔יו עַל־רֹאשֽׁוֹ:

ח׳ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה:

כל ימי נזרו קדש הוא. זוֹ קְדֻשַּׁת הַגּוּף, מִלְּטַמֵּא לְמֵתִים (ספרי):

ט׳ וְכִי־יָמ֥וּת מֵ֛ת עָלָ֖יו בְּפֶ֣תַע פִּתְאֹ֑ם וְטִמֵּ֞א רֹ֣אשׁ נִזְר֗וֹ וְגִלַּ֤ח רֹאשׁוֹ֙ בְּי֣וֹם טָהֳרָת֔וֹ בַּיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י יְגַלְּחֶֽנּוּ:

בפתע. זֶה אֹנֶס:

פתאום. זֶה שׁוֹגֵג, וְי״א פֶּתַע פִּתְאֹם דָּבָר אֶחָד הוּא — מִקְרֶה שֶׁל פִּתְאוֹם:

וכי ימות מת עליו. בְּאֹהֶל שֶׁהוּא בּוֹ:

ביום טהרתו. בְּיוֹם הַזָּאָתוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בַּשְּׁמִינִי שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַמְרֵי, תַּ״ל ״בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי״, אִי שְׁבִיעִי יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הִזָּה, תַּ״ל ״בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ״ (ספרי):

י׳ וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁמִינִ֗י יָבִא֙ שְׁתֵּ֣י תֹרִ֔ים אוֹ֖ שְׁנֵ֣י בְנֵ֣י יוֹנָ֑ה אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד:

וביום השמיני יבא שתי תרים. לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׁבִיעִי, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הַתְּשִׁיעִי ? קָבַע זְמַן לַקְּרֵבִין וְקָבַע זְמַן לַמַּקְרִיבִין, מַה קְּרֵבִין הִכְשִׁיר שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה, אַף מַקְרִיבִין שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה (שם):

י״א וְעָשָׂ֣ה הַכֹּהֵ֗ן אֶחָד֙ לְחַטָּ֔את וְאֶחָ֖ד לְעֹלָ֑ה וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו מֵאֲשֶׁ֥ר חָטָ֖א עַל־הַנָּ֑פֶשׁ וְקִדַּ֥שׁ אֶת־רֹאשׁ֖וֹ בַּיּ֥וֹם הַהֽוּא:

מאשר חטא על הנפש. שֶׁלֹּא נִזְהַר מִטֻּמְאַת הַמֵּת, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן (ספרי; נזיר י״ט):

וקדש את ראשו. לַחֲזֹר וּלְהַתְחִיל מִנְיַן נְזִירוּתוֹ:

י״ב וְהִזִּ֣יר לַיהוָ֗ה אֶת־יְמֵי֙ נִזְר֔וֹ וְהֵבִ֥יא כֶּ֛בֶשׂ בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְאָשָׁ֑ם וְהַיָּמִ֣ים הָרִאשֹׁנִ֔ים יִפְּל֖וּ כִּ֥י טָמֵ֖א נִזְרֽוֹ:

והזיר לה׳ את ימי נזרו. יַחֲזֹר וְיִמְנֶה נְזִירוּתוֹ כְּבַתְּחִלָּה:

והימים הראשנים יפלו. לֹא יַעֲלוּ מִן הַמִּנְיָן:

י״ג וְזֹ֣את תּוֹרַ֣ת הַנָּזִ֗יר בְּי֛וֹם מְלֹאת֥ יְמֵי נִזְר֖וֹ יָבִ֣יא אֹת֑וֹ אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד:

יביא אתו. יָבִיא אֶת עַצְמוֹ, וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֻתִּים שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן, כַּיּוֹצֵא בּוֹ ״וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה״ (ויקרא כ״ב) — אֶת עַצְמָם, כַּיּוֹצֵא בּוֹ ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי״ (דברים ל״ד) — הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ:

י״ד וְהִקְרִ֤יב אֶת־קָרְבָּנוֹ֙ לַיהוָ֔ה כֶּ֚בֶשׂ בֶּן־שְׁנָת֣וֹ תָמִ֔ים אֶחָ֖ד לְעֹלָ֑ה וְכַבְשָׂ֨ה אַחַ֤ת בַּת־שְׁנָתָהּ֙ תְּמִימָ֣ה לְחַטָּ֔את וְאַ֥יִל אֶחָ֖ד תָּמִ֥ים לִשְׁלָמִֽים:

ט״ו וְעַל מַצּוֹת סְלֹת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃

ומנחתם ונסכיהם. שֶׁל עוֹלָה וּשְׁלָמִים; לְפִי שֶׁהָיוּ בְכְלָל, וְיָצְאוּ לִדּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ — שֶׁיִּטָּעֲנוּ לֶחֶם — הֻחֲזְרָן לִכְלָלָן, שֶׁיִּטָּעֲנוּ נְסָכִים כְּדִין עוֹלָה וּשְׁלָמִים (ספרי)׃

חלות מצות ורקיקי מצות. עֶשֶׂר מִכָּל מִין׃

ט״ז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃

י״ז וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃

זבח שלמים לה׳ על סל המצות. יִשְׁחַט אֶת הַשְּׁלָמִים עַל מְנָת לְקַדֵּשׁ אֶת הַלֶּחֶם (עי׳ מנחות מ״ו)׃

את מנחתו ואת נסכו. שֶׁל אַיִל׃

י״ח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃

וגלח הנזיר פתח אוהל מועד. יָכוֹל יְגַלֵּחַ בָּעֲזָרָה, תַּלְמוּד לוֹמַר זֶה דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, אֶלָּא וְגִלַּח הַנָּזִיר לְאַחַר שְׁחִיטַת הַשְּׁלָמִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶן ״וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״׃

אשר תחת זבח השלמים. תַּחַת הַדּוּד שֶׁהוּא מְבַשְּׁלָן בּוֹ, לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי נָזִיר הָיוּ מִתְבַּשְּׁלִין בָּעֲזָרָה, שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ אַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה וּלְהָנִיף לִפְנֵי ה׳ (עי׳ נזיר מ״ה)׃

י״ט וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשִׁלָּהּ מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃

הזרע בשלה. לְאַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה (חולין פ״ח)׃

כ׳ וְהֵנִיף אֹתָם הַכֹּהֵן | תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃

קדש הוא לכהן. הַמַּלָּה וְהָרָקִיק וְהַזְּרוֹעַ תְּרוּמָה הֵן לַכֹּהֵן׃

על חזה התנופה. מִלְּבַד חָזֶה וְשׁוֹק הָרְאוּיִים לוֹ מִכָּל שְׁלָמִים מוּסָף עַל שַׁלְמֵי נָזִיר הַזְּרוֹעַ הַזֶּה, לְפִי שֶׁהָיוּ שַׁלְמֵי נָזִיר בִּכְלָל, וְיָצְאוּ לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ — לְהַפְרָשַׁת זְרוֹעַ — הֻצְרַךְ לְהַחֲזִירָן לִכְלָלָן לִדּוֹן אַף בְּחָזֶה וְשׁוֹק (ספרי)׃

כ״א זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ {פ}

מלבד אשר תשיג ידו. שֶׁאִם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל מֵאָה עוֹלוֹת וְעַל מֵאָה שְׁלָמִים, כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה — מוּסָף עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ: עַל תּוֹרַת הַנָּזִיר, מוּסָף וְלֹא יָחֹסֵר, שֶׁאִם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר חֲמֵשׁ נְזִירוֹת עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל שֶׁלֹּשׁ בְּהֵמוֹת הַלָּלוּ, אֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ ״כַּאֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה״ (שם)׃

כ״ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

כ״ג דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃ {ס}

אמור. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר, בְּלַעַז דישנ״ט׃

אמור להם. שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִים (שם)׃

אמור. מָלֵא — לֹא תְּבָרְכֵם בְּחִפָּזוֹן וּבַהֲלוּת, אֶלָּא בְּכַוָּנָה וּבְלֵב שָׁלֵם (תנחומא)׃

כ״ד יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ {ס}

יברכך. שֶׁיִּתְבָּרְכוּ נְכָסֶיךָ׃

וישמרך. שֶׁלֹּא יָבֹאוּ עָלֶיךָ שׁוֹדְדִים לִטֹּל מָמוֹנְךָ; שֶׁהַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעַבְדּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹרוֹ מִכָּל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁבָּאִים לִסְטִים עָלָיו וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בְּמַתָּנָה זוֹ? אֲבָל הַקָּבָ״ה, הוּא הַנּוֹתֵן, הוּא הַשּׁוֹמֵר; וְהַרְבֵּה מִדְרָשִׁים דָּרְשׁוּ בוֹ בְּסִפְרֵי׃

כ״ה יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ {ס}

יאר השם פניו אליך. יַרְאֶה לְךָ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, פָּנִים צְהֻבּוֹת׃

ויחנך. יִתֵּן לְךָ חֵן (תנחומא):

כ״ו יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו֙ אֵלֶ֔יךָ וְיָשֵׂ֥ם לְךָ֖ שָׁלֽוֹם׃ {ס}

ישא ה׳ פניו אליך. יִכְבֹּשׁ כַּעֲסוֹ:

כ״ז וְשָׂמ֥וּ אֶת־שְׁמִ֖י עַל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַאֲנִ֖י אֲבָרְכֵֽם׃ {ס}

ושמו את שמי. יְבָרְכוּם בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ (ספרי):

ואני אברכם. לְיִשְׂרָאֵל, וְאַסְכִּים עִם הַכֹּהֲנִים; דְּ״אַ, וַאֲנִי אֲבָרֵכֵם — לַכֹּהֲנִים (חולין מ״ט):

פרק ז׳

א׳ וַיְהִ֗י בְּיוֹם֙ כַּלּ֣וֹת מֹשֶׁ֔ה לְהָקִ֖ים אֶת־הַמִּשְׁכָּ֑ן וַיִּמְשַׁ֤ח אֹתוֹ֙ וַיְקַדֵּ֣שׁ אֹת֔וֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֖יו וְאֶת־הַמִּזְבֵּ֣חַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֑יו וַיִּמְשָׁחֵ֖ם וַיְקַדֵּ֥שׁ אֹתָֽם׃

ויהי ביום כלות משה. כלת כְּתִיב — יוֹם הֻקְמַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּכֻלָּה הַנִּכְנֶסֶת לַחֻפָּה (פסיקתא; תנחומא):

כלות משה. בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל חֲכַם לֵב עָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, וּתְלָאוֹ הַכָּתוּב בְּמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עָלָיו, לִרְאוֹת תַּבְנִית כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּמוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ בָהָר, לְהוֹרוֹת לְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה, וְלֹא טָעָה בְּתַבְנִית אַחַת; וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ״זְכוֹר ה׳ לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה״׳ וְגוֹ׳ (תהילים קל״ב), לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מ״א י״ב) ״רְאֵה בֵיתְךָ דָוִד״ (תנחומא):

כלות משה להקים. וְלֹא נֶאֱמַר בְּיוֹם הָקִים, מְלַמֵּד שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ, וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וְלֹא פֵּרְקוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים״ — אוֹתוֹ הַיּוֹם כָּלוּ הֶקֱמוֹתָיו, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הָיָה, בַּשֵּׁנִי נִשְׁרְפָה הַפָּרָה, בַּשְּׁלִישִׁי הִזָּה הַזָּיָה רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁבִיעִי גִּלְּחוּ (ספרי):

ב׳ וַיַּקְרִיבוּ֙ נְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל רָאשֵׁ֖י בֵּ֣ית אֲבֹתָ֑ם הֵ֚ם נְשִׂיאֵ֣י הַמַּטֹּ֔ת הֵ֖ם הָעֹמְדִ֥ים עַל־הַפְּקֻדִֽים׃

הם נשיאי המטת. שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מַכִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה׳) וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (ספרי):

הם העמדים על הפקדים. שֶׁעָמְדוּ עִם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּשֶׁמָּנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאִתְּכֶם יִהְיוּ וְגוֹ׳״ (במדבר א׳):

ג׳ וַיָּבִ֣יאוּ אֶת־קָרְבָּנָ֗ם לִפְנֵי֙ יְהוָ֔ה שֵׁ֥שׁ־עֶגְלֹ֖ת צָ֑ב וּשְׁנֵ֤י עָשָׂר֙ בָּקָ֔ר עֲגָלָ֖ה עַל־שְׁנֵ֣י הַנְּשִׂאִ֑ים וְשׁ֣וֹר לְאֶחָ֔ד וַיַּקְרִיבוּ֙ אוֹתָ֔ם לִפְנֵ֖י הַמִּשְׁכָּֽן׃

שש עגלת צב. אֵין צָב אֶלָּא מְחֻפִּים, וְכֵן ״וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים״ (ישעיה ס״ו); עֲגָלוֹת מְכֻסּוֹת קְרוּיוֹת צַבִּים:

ויקריבו אותם לפני המשכן. שֶׁלֹּא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַמָּקוֹם; אָמַר רַבִּי נָתָן מָה רָאוּ הַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב כָּאן בַּתְּחִלָּה, וּבִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְנַדְּבוּ תְּחִלָּה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים, יִתְנַדְּבוּ צִבּוּר מַה שֶּׁיִּתְנַדְּבוּ, וּמַה שֶּׁמִּסְתַּפְּקִין, אָנוּ מַשְׁלִימִין, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁהִשְׁלִימוּ צִבּוּר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם״ (שמות ל״ו), אָמְרוּ מֵעַתָּה מַה לָּנוּ לַעֲשׂוֹת? הֵבִיאוּ אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְהַמִּלּוּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן, לְכָךְ הִתְנַדְּבוּ כָּאן תְּחִלָּה (ספרי):

ד׳ וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ה׳ קַ֚ח מֵאִתָּ֔ם וְהָי֥וּ לַעֲבֹ֖ד אֶת־עֲבֹדַ֣ת אֹ֑הֶל מוֹעֵ֔ד וְנָתַתָּ֥ה אוֹתָ֖ם אֶל־הַלְוִיִּ֑ם אִ֖ישׁ כְּפִ֥י עֲבֻדָּתֽוֹ׃

ו׳ וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֛ה אֶת־הָעֲגָלֹ֖ת וְאֶת־הַבָּקָ֑ר וַיִּתֵּ֥ן אוֹתָ֖ם אֶל־הַלְוִיִּֽם׃

ז׳ אֵת֙ | שְׁתֵּ֣י הָעֲגָלֹ֔ות וְאֵת֙ אַרְבַּ֣עַת הַבָּקָ֔ר נָתַ֖ן לִבְנֵ֣י גֵרְשׁ֑וֹן כְּפִ֥י עֲבֻדָּתָֽם׃

כפי עבדתם. שֶׁהָיָה מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן קַל מִשֶּׁל מְרָרִי, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים הַקְּרָשִׁים וְהָעַמּוּדִים וְהָאֲדָנִים:

ח׳ וְאֵת֙ | אַרְבַּ֣ע הָעֲגָלֹ֔ת וְאֵ֖ת שְׁמֹנַ֣ת הַבָּקָ֑ר נָתַ֙ן לִבְנֵ֣י מְרָרִ֔י כְּפִ֥י עֲבֻדָּתָ֖ם בְּיַד־אִיתָמָ֥ר בֶּן־אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵֽן׃

ט׳ וְלִבְנֵ֥י קְהָ֖ת לֹ֣א נָתָ֑ן כִּי־עֲבֹדַ֤ת הַקֹּ֙דֶשׁ֙ עֲלֵהֶ֔ם בַּכָּתֵ֖ף יִשָּׂאֽוּ׃

כי עבדת הקדש עלהם. מַשָּׂא דְּבַר הַקֹּדֶשׁ — הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגוֹ׳, לְפִיכָךְ בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ:

י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאָם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃

ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. לְאַחַר שֶׁהִתְנַדְּבוּ הָעֲגָלוֹת וְהַבָּקָר לְשֵׁאת הַמִּשְׁכָּן, נִשְׁאָם לָבָם לְהִתְנַדֵּב קָרְבְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְחֻנְּכוֹ׃

ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. כִּי לֹא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה (ספרי)׃

יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ {ס}

יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. וַעֲדַיִן לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵיאַךְ יַקְרִיבוּ, אִם כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, אִם כְּסֵדֶר הַמַּסָּעוֹת, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַקָּבָ״ה יַקְרִיבוּ לַמַּסָּעוֹת, אִישׁ יוֹמוֹ (שם)׃

יב וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה׃

ביום הראשון. אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, רִאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, רִאשׁוֹן לַנְּשִׂיאִים וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּסֵדֶר עוֹלָם׃

למטה יהודה. יְחָסוֹ הַכָּתוּב עַל שִׁבְטוֹ, וְלֹא שְׁגָבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהִקְרִיב, אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר ״לְמַטֵּה יְהוּדָה״ אֶלָּא שֶׁגְּבָהּ מִשִּׁבְטוֹ וְהֵבִיא, תַּ״ל ״זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן״ — מִשֶּׁלּוֹ הֵבִיא (שם)׃

יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

שניהם מלאים סלת. לְמִנְחַת נְדָבָה׃

יד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

עשרה זהב. כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשְׁקַל עֶשֶׂר שְׁקָלֵי הַקֹּדֶשׁ הָיָה בָהּ׃

מלאה קטרת. לֹא מָצִינוּ קְטֹרֶת לְיָחִיד וְלֹא עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד, וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה (מנחות נ׳)׃

טו פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

פר אחד. מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ (עי׳ ספרי)׃

טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

שעיר עזים אחד לחטאת. לְכַפֵּר עַל קֶבֶר הַתְּהוֹם — טֻמְאַת סָפֵק (עי׳ ספרי)׃

יז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ {פ}

יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעַר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃

הקריב נתנאל בן צוער ... הקרב את קרבנו. מַה תַּ״ל ״הִקְרִיב״ בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכָל הַשְּׁבָטִים? לְפִי שֶׁבָּא רְאוּבֵן וְעָרַע וְאָמַר: אַחַר שֶׁקִּדְּמַנִי יְהוּדָה, אַקְרִיב אֲנִי אַחֲרָיו, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה נֶאֱמַר לִי שֶׁיַּקְרִיבוּ כְּסֵדֶר מַסָּעוֹת — לְדִגְלֵיהֶם, לְכָךְ אָמַר הִקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ, וְהוּא חָסֵר יו״ד, שֶׁהוּא מִשְׁמַע הַקָּרֵב, לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁמִּפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוָּה ״הַקָּרֵב״. וּמַהוּ הִקְרִיב הִקְרִיב שְׁנֵי פְּעָמִים? שֶׁבִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים זָכָה לְהַקְרִיב שְׁנֵי לַשְּׁבָטִים, אַחַת שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים״ (דבהי״א י״ב), וְאַחַת שֶׁהֵם נָתְנוּ עֵצָה לַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ. וּבִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מָצָאתִי, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר נְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר הִשִּׂיאָן עֵצָה זוֹ׃

יט הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

קערת כסף. מִנְיַן אוֹתִיּוֹתָיו בְּגִימַטְרִיָּא תתק״ל, כְּנֶגֶד שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן׃

שלשים ומאה משקלה. עַל שֵׁם שֶׁכְּשֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת לְקִיּוּם הָעוֹלָם בֶּן ק״ל שָׁנָה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד״ וְגוֹ׳ (בראשית ה׳)׃

מזרק אחד כסף. בְּגִימַטְרִיָּא תק״ך, עַל שֵׁם נַחַ שֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת בֶּן ת״ק שָׁנָה, וְעַל שֵׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרַת הַמַּבּוּל קֹדֶם תּוֹלְדוֹתָיו — כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל ״וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה״ (שם ו׳) — לְפִיכָךְ נֶאֱמַר — מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף, וְלֹא נֶאֱמַר מִזְרָק כֶּסֶף אֶחָד כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּעָרָה, לוֹמַר שֶׁאַף אוֹתִיּוֹת שֶׁל אֶחָד מִצְטָרְפוֹת לַמִּנְיָן:

שבעים שקל. כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִבָּנָיו:

כ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

כף אחת. כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה:

עשרה זהב. כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת:

מלאה קטרת. גִּימַטְרִיָּא שֶׁל קְטֹרֶת תרי״ג מִצְוֹת, וּבִלְבַד שֶׁתַּחֲלִיף קו״ף בְּדָלֶ״ת עַ״י א״ת ב״ש ג״ר ד״ק:

כא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

פר אחד. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר״ (שם י״ח):

איל אחד. כְּנֶגֶד יִצְחָק, ״וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל״ וְגוֹ׳ (שם כ״ב):

כבש אחד. כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, ״וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב״ (שם ל׳):

כב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

שעיר עיזים. לְכַפֵּר עַל מְכִירַת יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״ (שם ל״ז):

כג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ {פ}

ולזבח השלמים בקר שנים. כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּתְּנוּ שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם:

אלים כבשים ועתדים. שְׁלֹשָׁה מִינִים כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּכְנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, שָׁלֹשׁ חֲמִשִּׁיּוֹת כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי הַדִּבְּרוֹת הַכְּתוּבִין עַל לוּחַ אֶחָד וַחֲמִשָּׁה הַכְּתוּבִים עַל הַשֵּׁנִי; עַד כָּאן בִּיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

ביום השלישי נשיא וגו׳. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב זְבוּלֻן, וְכֵן כֻּלָּם, אֲבָל בְּנְתַנְאֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הִקְרִיב נְתַנְאֵל, נוֹפֵל אַחֲרָיו הַלָּשׁוֹן לוֹמַר נָשִׂיא יִשָּׂשכָר, לְפִי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר שְׁמוֹ וְהַקְרָבָתוֹ, וּבִשְׁאָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן הִקְרִיב, נוֹפֵל עֲלֵיהֶן לָשׁוֹן זֶה — נָשִׂיא לִבְנֵי פְלוֹנִי — אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי:

כה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

כז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ {פ}

ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

לא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

ל״ב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זְהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

ל״ג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

ל״ד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

ל״ה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ {פ}

ל״ו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

ל״ז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

ל״ח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זְהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

ל״ט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

מ׳ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

מ״א וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שַׁלְמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ {פ}

מ״ב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

מ״ג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

מ״ד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זְהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

מ״ה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

מ״ו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

מ״ז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ {פ}

מ״ח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

מ״ט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

נ׳ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זְהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

נ״א פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

נ״ב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

נ״ג וּלְוָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ {פ}

נ״ד בַּיּוֹם֙ הַשְּׁמִינִ֔י נָשִׂיא לִבְנֵ֖י מְנַשֶּׁ֑ה גַּמְלִיאֵ֖ל בֶּן־פְּדָהְצ֥וּר׃

נ״ה קָרְבָּנ֗וֹ קַעֲרַת־כֶּ֙סֶף֙ אַחַ֣ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֔ה מִזְרָ֖ק אֶחָ֣ד כֶּ֑סֶף שִׁבְעִ֤ים שֶׁ֙קֶל֙ בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֔דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֖ם | מְלֵאִ֥ים סֹ֖לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשָּֽׁמֶן לְמִנְחָֽה׃

נ״ו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

נ״ז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּ֥בֶשׂ־אֶחָ֖ד בֶּן־שְׁנָת֑וֹ לְעֹלָֽה׃

נ״ח שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃

נ״ט וּלְזֶ֖בַח הַשְּׁלָמִ֑ים בָּקָ֣ר שְׁנַ֗יִם אֵילִם֙ חֲמִשָּׁ֣ה עַתֻּדִ֔ים חֲמִשָּׁ֥ה כְבָשִׂ֖ים בְּנֵי־שָׁנָ֣ה חֲמִשָּׁ֑ה זֶ֚ה קָרְבַּ֣ן גַּמְלִיאֵ֔ל בֶּן־פְּדָהְצֽוּר׃ {פ}

ס׳ בַּיּוֹם֙ הַתְּשִׁיעִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י בִנְיָמִ֑ן אֲבִידָ֖ן בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃

ס״א קָרְבָּנ֗וֹ קַעֲרַת־כֶּ֙סֶף֙ אַחַ֣ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֔ה מִזְרָ֖ק אֶחָ֣ד כֶּ֑סֶף שִׁבְעִ֤ים שֶׁ֙קֶל֙ בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֔דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֖ם | מְלֵאִ֥ים סֹ֖לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשָּֽׁמֶן לְמִנְחָֽה׃

ס״ב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

ס״ג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּ֥בֶשׂ־אֶחָ֖ד בֶּן־שְׁנָת֑וֹ לְעֹלָֽה׃

ס״ד שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃

ס״ה וּלְזֶ֖בַח הַשְּׁלָמִ֑ים בָּקָ֣ר שְׁנַ֗יִם אֵילִם֙ חֲמִשָּׁ֣ה עַתֻּדִ֔ים חֲמִשָּׁ֥ה כְבָשִׂ֖ים בְּנֵי־שָׁנָ֣ה חֲמִשָּׁ֑ה זֶ֚ה קָרְבַּ֣ן אֲבִידָ֔ן בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃ {פ}

ס״ו בַּיּוֹם֙ הָעֲשִׂירִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י דָ֑ן אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּֽי׃

ס״ז קָרְבָּנ֗וֹ קַעֲרַת־כֶּ֙סֶף֙ אַחַ֣ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֔ה מִזְרָ֖ק אֶחָ֣ד כֶּ֑סֶף שִׁבְעִ֤ים שֶׁ֙קֶל֙ בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֔דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֖ם | מְלֵאִ֥ים סֹ֖לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשָּֽׁמֶן לְמִנְחָֽה׃

ס״ח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

ס״ט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּ֥בֶשׂ־אֶחָ֖ד בֶּן־שְׁנָת֑וֹ לְעֹלָֽה׃

ע׳ שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃

ע״א וּלְזֶ֖בַח הַשְּׁלָמִ֑ים בָּקָ֣ר שְׁנַ֗יִם אֵילִם֙ חֲמִשָּׁ֣ה עַתֻּדִ֔ים חֲמִשָּׁ֥ה כְבָשִׂ֖ים בְּנֵי־שָׁנָ֣ה חֲמִשָּׁ֑ה זֶ֚ה קָרְבַּ֣ן אֲחִיעֶ֔זֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּֽי׃ {פ}

ע״ב בְּיוֹם֙ עַשְׁתֵּ֣י עָשָׂ֔ר יוֹם֙ נָשִׂ֔יא לִבְנֵ֖י אָשֵׁ֑ר פַּגְעִיאֵ֖ל בֶּן־עָכְרָֽן׃

ע״ג קָרְבָּנ֗וֹ קַעֲרַת־כֶּ֙סֶף֙ אַחַ֣ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֔ה מִזְרָ֖ק אֶחָ֣ד כֶּ֑סֶף שִׁבְעִ֤ים שֶׁ֙קֶל֙ בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֔דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֖ם | מְלֵאִ֥ים סֹ֖לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשָּֽׁמֶן לְמִנְחָֽה׃

ע״ד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

ע״ה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

ע״ו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

ע״ז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ {פ}

ע״ח בְּיוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

ע״ט קָרְבָּנוֹ קְעָרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה׃

פ׳ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃

פ״א פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃

פ״ב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

פ״ג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ {פ}

פ״ד זֹאת | חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קְעָרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עָשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃

> **ביום המשח אתו.** בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם ״אַחֲרֵי הִמָּשַׁח״ (פסוק פ״ח)? שֶׁנִּמְשַׁח תְּחִלָּה וְאַ״כַּ הִקְרִיב, אוֹ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח — לְאַחַר זְמַן וְלֹא בָא לְלַמֵּד בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֶלָּא לוֹמַר שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא ז׳) ״בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם״, לָמַדְנוּ שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם, וּמַתַּ״ל ״בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ״ ? בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב (ספרי)׃
>
> **קערת כסף שתים עשרה.** הֵם הֵם שֶׁהִתְנַדְּבוּ, וְלֹא אֶרַע בָּהֶם פְּסוּל (שם)׃

פ״ה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֶּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

> **שלשים ומאה הקערה האחת וגו׳.** מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה״ וְלֹא פֵּרֵשׁ בְּאֵיזוֹ שֶׁקֶל, לְקָחָּ חָזַר וּשְׁנָאָהּ כָּאן, וְכָלַל בְּכֻלָּן — **כל כסף הכלים, בשקל הקדש**׃
>
> **כל כסף הכלים וגו׳.** לְמֵדְךָ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ מְכֻוָּנִים בְּמִשְׁקָלָן — שׁוֹקְלָן אֶחָד אֶחָד, וְשׁוֹקְלָן כֻּלָּן כְּאֶחָד — לֹא רַבָּה וְלֹא מְעַט (שם)׃

פ״ו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃

> **כפות זהב שתים עשרה.** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב, הִיא שֶׁל זָהָב וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שְׁקָלִים שֶׁל כֶּסֶף, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כַּף אַחַת שֶׁל כֶּסֶף וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שִׁקְלֵי זָהָב — וְשִׁקְלֵי זָהָב אֵין מִשְׁקָלָם שָׁוֶה לְשֶׁל כֶּסֶף — תַּ״ל ״כַּפּוֹת זָהָב״ — שֶׁל זָהָב הָיוּ (שם)׃

פ״ז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילֶם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃

פ״ח וְכֹל בְּקַר | זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃

פ״ט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו: {פ}

ובבא משה. שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה, שְׁלִישִׁי בָּא וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד״ (ויקרא א׳) — וְהוּא חוּץ לַפָּרֹכֶת — וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״ (שמות כ״ה), בָּא זֶה וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: מֹשֶׁה בָּא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, וְשָׁם שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַבָּא מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים — הַקּוֹל יוֹצֵא מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, וּמִשָּׁם יָצָא לְאֹהֶל מוֹעֵד (ספרי):

וישמע את הקול. יָכוֹל קוֹל נָמוּךְ, תַּ״ל ״אֶת הַקּוֹל״, הוּא הַקּוֹל שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בְּסִינַי, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּתַח הָיָה נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל:

מדבר. כְּמוֹ מִתְדַּבֵּר, כְּבוֹדוֹ שֶׁל מַעְלָה לוֹמַר כֵּן, מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וּמֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו:

וידבר אליו. לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן מִן הַדִּבְּרוֹת (עי׳ ספרי):

פרק ח׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת:

בהעלתך. לְמָה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת הַמְּנוֹרָה לְפָרָשַׁת הַנְּשִׂיאִים? לְפִי שֶׁכְּשֶׁרָאָה אַהֲרֹן חֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים חָלְשָׁה אָז דַּעְתּוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בַּחֲנֻכָּה לֹא הוּא וְלֹא שִׁבְטוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה חַייֶךָ שֶׁלְּךָ גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶם, שֶׁאַתָּה מַדְלִיק וּמֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת (עי׳ תנחומא):

בהעלתך. עַל שֵׁם שֶׁהַלַּהַב עוֹלֶה, כְּתוּב בְּהַדְלָקָתָן לְשׁוֹן עֲלִיָּה, שֶׁצָּרִיךְ לְהַדְלִיק עַד שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֲלֶיהָ (שבת כ״א), וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁמַּעֲלָה הָיְתָה לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה, שֶׁעָלֶיהָ הַכֹּהֵן עוֹמֵד וּמֵטִיב (ספרי):

אל מול פני המנורה. אֶל מוּל נֵר הָאֶמְצָעִי, שֶׁאֵינוֹ בַּקָּנִים אֶלָּא בְּגוּף שֶׁל מְנוֹרָה (עי׳ מנחות צ״ח):

יאירו שבעת הנרות. שִׁשָּׁה שֶׁעַל שִׁשַּׁת הַקָּנִים, שְׁלִשָּׁה הַמְּזֻרָחִיים פּוֹנִים לְמוּל הָאֶמְצָעִי — הַפְּתִילוֹת שֶׁבָּהֶן — וְכֵן שְׁלִשָּׁה הַמַּעֲרָבִיִּים רָאשֵׁי הַפְּתִילוֹת לְמוּל הָאֶמְצָעִי, וְלָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, לְאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ (עי׳ תנחומא):

ג׳ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ויעש כן אהרן. לְהַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא שִׁנָּה (ספרי):

ד׳ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה: {פ}

וזה מעשה המנרה. שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּבָ״ה בְּאֶצְבַּע, לְפִי שֶׁנִּתְקַשָּׁה בָהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְזֶה״:

מקשה. בטדי״ן בְּלַעַז, לְשׁוֹן ״דָּא לְדָא נָקְשָׁן״ (דניאל ה׳), עֲשֻׂיָּה שֶׁל כִּכָּר זָהָב הָיְתָה, וּמַקִּישׁ בְּקַרְנָס, וְחוֹתֵךְ בְּכַשִּׁיל, לְפַשֵּׁט אֵבָרֶיהָ כְּתִקְנָן, וְלֹא נַעֲשֵׂית אֵבָרִים אֵבָרִים עַ״י חִבּוּר (עי׳ ספרא):

עד ירכה. יֶרֶךְ הִיא הַשָּׁדָה שֶׁעַל הָרַגְלַיִם, חָלוּל, כְּדֶרֶךְ מְנוֹרוֹת כֶּסֶף שֶׁלְּפְנֵי הַשָּׂרִים:

עד ירכה עד פרחה. כְּלוֹמַר גּוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה כֻּלָּהּ וְכָל הַתָּלוּי בָּהּ:

עד ירכה. שֶׁהוּא אֵבֶר גָּדוֹל:

עד פרחה. שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה דַק שֶׁבָּהּ, הַכֹּל מִקְשָׁה; וְדֶרֶךְ ״עַד״ לְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן זֶה, כְּמוֹ ״מִגְּדִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת״ (שופטים ט״ו):

כמראה אשר הראה וגו׳. כַּתַּבְנִית אֲשֶׁר הֶרְאָהוּ בָהָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ״ה) — וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם וְגוֹ׳ (ספרי):

כן עשה את המנרה. מִי שֶׁעָשָׂאהּ; וּמ״א, עַל יְדֵי הַקָּבָ״ה נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ (תנחומא):

ה׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ו׳ קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם:

קח את הלוים. קָחֵם בִּדְבָרִים — אַשְׁרֵיכֶם שֶׁתִּזְכּוּ לִהְיוֹת שַׁמָּשִׁים לַמָּקוֹם:

ז וְלֹה־תַעֲשֶׂה לָהֶם֙ לְטַהֲרָ֔ם הַזֵּ֥ה עֲלֵיהֶ֖ם מֵ֣י חַטָּ֑את וְהֶֽעֱבִ֤ירוּ תַ֙עַר֙ עַל־כָּל־בְּשָׂרָ֔ם וְכִבְּס֥וּ בִגְדֵיהֶ֖ם וְהִטָּהָֽרוּ׃

הזה עליהם מי חטאת. שֶׁל אֵפֶר הַפָּרָה מִפְּנֵי טְמֵאֵי מֵתִים שֶׁבָּהֶם׃

והעבירו תער. מָצָאתִי בִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְפִי שֶׁנִּתְּנוּ כַּפָּרָה עַל הַבְּכוֹרוֹת שֶׁעָבְדוּ עָ״ז, וְהִיא קְרוּיָה זִבְחֵי מֵתִים, וְהַמְּצֹרָע קָרוּי מֵת, הִזְקִיקָם תִּגְלַחַת כְּמְצוֹרָעִים׃

ח וְלָקְח֣וּ פַ֤ר בֶּן־בָּקָר֙ וּמִנְחָת֣וֹ סֹ֔לֶת בְּלוּלָ֖ה בַּשָּׁ֑מֶן וּפַר־שֵׁנִ֥י בֶן־בָּקָ֛ר תִּקַּ֥ח לְחַטָּֽאת׃

ולקחו פר בן בקר. וְהוּא עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַעֲשָׂה … וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה״, וְהוּא קָרֵבַן צִבּוּר בְּעָ״ז׃

ופר שני. מַה תַּ״ל שֵׁנִי? לוֹמַר לְךָ מָה עוֹלָה לֹא נֶאֱכֶלֶת, אַף חַטָּאת לֹא נֶאֱכֶלֶת. וּבְזוֹ יֵשׁ סָמֶךְ לִדְבָרָיו בְּת״כּ; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, שֶׁשָּׁעִיר הָיָה לָהֶם לְהָבִיא לְחַטַּאת עָ״ז עִם פַּר הָעוֹלָה׃

ט וְהִקְרַבְתָּ֞ אֶת־הַלְוִיִּ֣ם לִפְנֵ֣י אֹ֔הֶל מוֹעֵ֑ד וְהִקְהַלְתָּ֖ אֶת־כָּל־עֲדַ֥ת בְּנֵי יִשְׂרָאֵֽל׃

והקהלת את כל עדת. לְפִי שֶׁהַלְוִיִּם נִתָּנִים קָרֵבָן כַּפָּרָה תַּחְתֵּיהֶם, יָבֹאוּ וְיַעַמְדוּ עַל קָרְבָּנָם וְיִסְמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם׃

י וְהִקְרַבְתָּ֥ אֶת־הַלְוִיִּ֖ם לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְסָמְכ֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל אֶת־יְדֵיהֶ֖ם עַל־הַלְוִיִּֽם׃

יא וְהֵנִ֨יף אַהֲרֹ֜ן אֶת־הַלְוִיִּ֗ם תְּנוּפָה֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה מֵאֵ֖ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְהָי֖וּ לַעֲבֹ֥ד אֶת־עֲבֹדַ֖ת יְהוָֽה׃

והניף אהרן את הלוים תנופה. כְּדֶרֶךְ שֶׁאַשֵּׁם מְצֹרָע טָעוּן תְּנוּפָה חַי; שֶׁלֹּשׁ תְּנוּפוֹת נֶאֶמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ: הָרִאשׁוֹנָה — לִבְנֵי קְהָת, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּם ״וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת ה׳״, לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים עֲלֵיהֶם — הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגוֹ׳; הַשְּׁנִיָּה — לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּם ״תְּנוּפָה לַה׳״, שֶׁאַף עֲלֵיהֶם הָיְתָה עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ — יְרִיעוֹת וּקְרָסִים הַנִּרְאוֹת בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְהַשְּׁלִישִׁית — לִבְנֵי מְרָרִי׃

יב וְהַלְוִיִּ֗ם יִסְמְכ֤וּ אֶת־יְדֵיהֶם֙ עַ֣ל רֹ֔אשׁ הַפָּרִ֑ים וַֽעֲשֵׂ֞ה אֶת־הָאֶ֣חָד חַטָּ֗את וְאֶת־הָאֶחָד֙ עֹלָ֔ה לַיהוָ֖ה לְכַפֵּ֥ר עַל־הַלְוִיִּֽם׃

יג וְהַעֲמַדְתָּ֞ אֶת־הַלְוִיִּ֗ם לִפְנֵ֤י אַהֲרֹן֙ וְלִפְנֵ֣י בָנָ֔יו וְהֵנַפְתָּ֥ אֹתָ֖ם תְּנוּפָ֑ה לַיהוָֽה׃

יד וְהִבְדַּלְתָּ֞ אֶת־הַלְוִיִּ֣ם מִתּ֔וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל וְהָי֥וּ לִ֛י הַלְוִיִּֽם׃

טו וְאַחֲרֵי־כֵ֞ן יָבֹ֣אוּ הַלְוִיִּ֗ם לַעֲבֹ֛ד אֶת־אֹ֥הֶל מוֹעֵ֖ד וְטִהַרְתָּ֣ אֹתָ֑ם וְהֵנַפְתָּ֥ אֹתָ֖ם תְּנוּפָֽה׃

טז כִּ֤י נְתֻנִים֙ נְתֻנִ֣ים הֵ֔מָּה לִ֖י מִתּ֣וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל תַּ֚חַת פִּטְרַ֣ת כָּל־רֶ֔חֶם בְּכ֖וֹר כֹּ֣ל מִבְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לְקַחְתִּ֥י אֹתָ֖ם לִֽי׃

נתנים נתנים. נְתוּנִים לְמַשָּׂא, נְתוּנִים לָשִׁיר׃

פטרת. פְּתִיחַת׃

יז כִּ֤י לִי֙ כָּל־בְּכ֣וֹר בִּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בָּאָדָ֖ם וּבַבְּהֵמָ֑ה בְּי֗וֹם הַכֹּתִ֤י כָל־בְּכוֹר֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם הִקְדַּשְׁתִּ֥י אֹתָ֖ם לִֽי׃

כי לי כל בכור. שֶׁלִּי הָיוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּקֹו הַדִּין, שֶׁהֻגְּנוֹתִי עֲלֵיהֶם בֵּין בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וְלָקַחְתִּי אוֹתָם לִי — עַד שֶׁטָּעוּ בָּעֵגֶל, וְעַכְשָׁו ״וְאֶקַּח אֶת הַלְוִיִּם״׃

יח וְאֶקַּ֛ח אֶת־הַלְוִיִּ֖ם תַּ֣חַת כָּל־בְּכ֣וֹר בִּבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

יט וְאֶתְּנָ֣ה אֶת־הַלְוִיִּ֗ם נְתֻנִים֙ | לְאַהֲרֹ֣ן וּלְבָנָ֔יו מִתּ֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל לַעֲבֹד֙ אֶת־עֲבֹדַ֣ת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֔ל בְּאֹ֖הֶל מוֹעֵ֑ד וּלְכַפֵּ֞ר עַל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְלֹֽא יִהְיֶ֤ה בִּבְנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל נֶ֖גֶף בְּגֶ֣שֶׁת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֑ל אֶל־הַקֹּֽדֶשׁ׃

ואתנה וגו׳. חֲמִשָּׁה פְּעָמִים נֶאֱמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִקְרָא זֶה, לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן, שֶׁנִּכְפַּל אַזְכָּרוֹתֵיהֶן בְּמִקְרָא אֶחָד כְּמִנְיַן חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, וְכָךְ רָאִיתִי בִּבְ״ר׃

ולא יהיה בבני ישראל נגף. שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאִם יִגְּשׁוּ יִהְיֶה נֶגֶף׃

כ וַיַּ֣עַשׂ מֹשֶׁ֣ה וְאַהֲרֹ֔ן וְכָל־עֲדַ֖ת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֑ל לַלְוִיִּם֙ כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־צִוָּ֤ה יְהוָה֙ אֶת־מֹשֶׁ֔ה לַלְוִיִּ֖ם כֵּ֣ן עָשׂ֣וּ לָהֶ֔ם בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו׳. מֹשֶׁה הֶעֱמִידָן וְאַהֲרֹן הֶנִיפָן, וְיִשְׂרָאֵל סָמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם:

כ״א וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיְכַבְּסוּ֙ בִּגְדֵיהֶ֔ם וַיָּ֥נֶף אַהֲרֹ֖ן אֹתָ֑ם תְּנוּפָ֔ה לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וַיְכַפֵּ֥ר עֲלֵיהֶ֖ם אַהֲרֹ֥ן לְטַהֲרָֽם׃

כ״ב וְאַחֲרֵי־כֵ֞ן בָּ֣אוּ הַלְוִיִּ֗ם לַעֲבֹ֛ד אֶת־עֲבֹדָתָ֖ם בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד לִפְנֵ֣י אַהֲרֹ֗ן וְלִפְנֵ֛י בָּנָ֖יו כַּאֲשֶׁ֣ר צִוָּ֣ה יְהוָ֔ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה עַל־הַלְוִיִּ֑ם כֵּ֖ן עָשׂ֥וּ לָהֶ֖ם׃ {ס}

כאשר צוה ה׳ ... כן עשו. לְהַגִּיד שֶׁבַח הָעוֹשִׂין וְהַנַּעֲשֶׂה בָּהֶן, שֶׁאֶחָד מֵהֶם לֹא עִכֵּב:

כ״ג וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

כ״ד זֹ֚את אֲשֶׁ֣ר לַלְוִיִּ֔ם מִבֶּ֥ן חָמֵ֖שׁ וְעֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֑ה וָמַ֣עְלָה יָבוֹא֙ לִצְבֹ֣א צָבָ֔א בַּעֲבֹדַ֖ת אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃

זאת אשר ללוים. שָׁנִים פּוֹסְלִים וְאֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִים בָּהֶם (ספרי; חולין כ״ד):

מבן חמש ועשרים. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר ״מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה״ (במדבר ד׳), הָא כֵיצַד? מִבֶּן כ״ה בָּא לִלְמֹד הִלְכוֹת עֲבוֹדָה וְלוֹמֵד חָמֵשׁ שָׁנִים וּבֶן שְׁלֹשִׁים עוֹבֵד, מִכָּאן לְתַלְמִיד שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּמִשְׁנָתוֹ בְּחָמֵשׁ שָׁנִים שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה (ספרי; חולין כ״ד):

כ״ה וּמִבֶּן֙ חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֔ה יָשׁ֖וּב מִצְּבֹ֣א הָעֲבֹדָ֑ה וְלֹ֥א יַעֲבֹ֖ד עֽוֹד׃

ולא יעבד עוד. עֲבוֹדַת מַשָּׂא בַּכָּתוּב, אֲבָל חוֹזֵר הוּא לִנְעִילַת שְׁעָרִים וְלָשִׁיר וְלִטְעֹן עֲגָלוֹת, וְזֶהוּ וְשָׁרֵת אֶת אָחָיו — עִם אֲחוֹתִי, כְּתַרְגּוּמוֹ:

כ״ו וְשָׁרֵ֥ת אֶת־אֲחָ֖יו בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד לִשְׁמֹ֥ר מִשְׁמֶ֖רֶת וַעֲבֹדָ֥ה לֹֽא־יַעֲבֹ֖ד כָּכָ֣ה תַּעֲשֶׂ֣ה לַלְוִיִּ֔ם בְּמִשְׁמְרֹתָֽם׃ {פ}

לשמר משמרת. לַחֲנוֹת סָבִיב לָאֹהֶל וּלְהָקִים וּלְהוֹרִיד בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת:

פרק ט׳

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֑ה בְּמִדְבַּר־סִינַ֗י בַּשָּׁנָ֤ה הַשֵּׁנִית֙ לְצֵאתָ֣ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם בַּחֹ֥דֶשׁ הָרִאשׁ֖וֹן לֵאמֹֽר׃

בחדש הראשון. פָּרָשָׁה שֶׁבְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר לֹא נֶאֶמְרָה עַד אֵיָר, לְמִדָּתָ שֶׁאֵין סֵדֶר מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה, וְלָמָּה לֹא פָּתַח בָּזוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא גְּנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הִקְרִיבוּ אֶלָּא פֶּסַח זוֹ בִּלְבָד (ספרי; תוספתא קידושין ל״ח):

ב׳ וְיַעֲשׂ֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶת־הַפָּ֑סַח בְּמוֹעֲדֽוֹ׃

במועדו. אַף בְּשַׁבָּת, בְּמוֹעֲדוֹ — אַף בְּטֻמְאָה (ספרי):

ג׳ בְּאַרְבָּעָ֣ה עָשָׂר־י֗וֹם בַּחֹ֤דֶשׁ הַזֶּה֙ בֵּ֣ין הָעַרְבַּ֔יִם תַּעֲשׂ֥וּ אֹת֖וֹ בְּמֹעֲדֽוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָ֥יו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָ֖יו תַּעֲשׂ֥וּ אֹתֽוֹ׃

ככל חקתיו. אֵלּוּ מִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ — שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה:

וככל משפטיו. אֵלּוּ מִצְוֹת שֶׁעַל גּוּפוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, כְּגוֹן שִׁבְעַת יָמִים לְמַצָּה וּלְבִעוּר חָמֵץ (מִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ — שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה; שֶׁעַל גּוּפוֹ — צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ; שֶׁחוּץ לְגוּפוֹ — מַצָּה וּבִעוּר חָמֵץ):

ד׳ וַיְדַבֵּ֥ר מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל לַעֲשֹׂ֥ת הַפָּֽסַח׃

וידבר משה וגו׳. מַה תַּ״ל? וַהֲלֹא נֶאֱמַר ״וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה׳״, אֶלָּא כְּשֶׁשָּׁמַע פָּרָשַׁת מוֹעֲדִים מִפִּינִי אָמַר לָהֶם, וְחָזַר וְהִזְהִירָם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה (ספרי):

ה׳ וַיַּעֲשׂ֣וּ אֶת־הַפֶּ֗סַח בָּרִאשׁוֹן֙ בְּאַרְבָּעָ֣ה עָשָׂ֔ר י֖וֹם לַחֹ֑דֶשׁ בֵּ֣ין הָעַרְבַּ֔יִם בְּמִדְבַּ֖ר סִינָ֑י כְּכֹ֗ל אֲשֶׁ֤ר צִוָּה֙ יְהוָ֔ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה כֵּ֣ן עָשׂ֥וּ בְנֵֽי יִשְׂרָאֵֽל׃

ו׳ וַיְהִ֣י אֲנָשִׁ֗ים אֲשֶׁ֤ר הָיוּ֙ טְמֵאִ֣ים לְנֶ֣פֶשׁ אָדָ֔ם וְלֹא־יָכְל֥וּ לַעֲשֹׂת֙ הַפֶּ֣סַח בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא וַיִּקְרְב֤וּ לִפְנֵי֙ מֹשֶׁ֣ה וְלִפְנֵ֔י אַהֲרֹ֖ן בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא׃

לפני משה ולפני אהרן. כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶן יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בָּאוּ וּשְׁאָלוּם, וְלֹא יְתָכֵן לוֹמַר זֶה אַחַר זֶה, שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ אַהֲרֹן מִנַּיִן לוֹ (ספרי; בבא בתרא קי״ט):

ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

למה נגרע. אָמַר לָהֶם אֵין קָרֵבִים בְּטֻמְאָה, אָמְרוּ לוֹ יִזָּרֵק הַדָּם עָלֵינוּ בְּכֹהֲנִים טְהוֹרִים וְיֵאָכֵל הַבָּשָׂר לְטְהוֹרִים, אָמַר לָהֶם ״עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה״ — כְּתַלְמִיד הַמֵּבִטָּח לִשְׁמֹעַ מִפִּי רַבּוֹ; אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכָּךְ מַבְטָח, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה רוֹצֶה הָיָה מְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה; וּרְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ לֵאָמֵר עַ״י מֹשֶׁה כִּשְׁאָר כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ אֵלּוּ שֶׁתֵּאָמֵר עַל יְדֵיהֶן, שֶׁמְּגַלְגְּלִין זְכוּת עַ״י זַכַּאי (שם):

ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה לָכֶם: {פ}

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא | לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶּסַח לַיהוָה:

או בדרך רחקה. נָקוּד עָלָיו, לוֹמַר, לֹא שֶׁרְחוֹקָה וַדַּאי, אֶלָּא שֶׁהָיָה חוּץ לְאַסְקֻפַּת הָעֲזָרָה כָּל זְמַן שְׁחִיטָה (פסח׳ צ״ג); פֶּסַח שֵׁנִי מַצָּה וְחָמֵץ עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְאֵין שָׁם יוֹם טוֹב, וְאֵין אִסּוּר חָמֵץ אֶלָּא עִמּוֹ בַּאֲכִילָתוֹ (שם צ״ה):

יא בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

יב לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:

יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי | קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא:

יד וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח הָאָרֶץ: {ס}

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יָכוֹל כָּל הַמִּתְגַּיֵּר יַעֲשֶׂה פֶּסַח מִיָּד, תַּ״ל ״חֻקָּה אַחַת״ וְגוֹ׳, אֶלָּא כָּךְ מַשְׁמָעוֹ — ״וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר״ וּבָא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח עִם חֲבֵרָיו, ״כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ יַעֲשֶׂה״ (ספרי):

טו וּבְיוֹם הָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־בֹּקֶר:

המשכן לאהל העדת. הַמִּשְׁכָּן הֶעָשׂוּי לִהְיוֹת אֹהֶל לְלוּחוֹת הָעֵדוּת:

יהיה על המשכן. כְּמוֹ הָיָה עַל הַמִּשְׁכָּן, וְכֵן לְשׁוֹן כָּל הַפָּרָשָׁה:

טז כֵּן יִהְיֶה תָּמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ וּמַרְאֵה־אֵשׁ לָיְלָה:

יז וּלְפִי הֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־שָׁם הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

העלות הענן. כְּתַרְגּוּמוֹ אִסְתַּלָּקוּת, וְכֵן ״וְנַעֲלָה הֶעָנָן״, וְלֹא יִתָּכֵן לִכְתֹּב וּלְפִי עֲלוֹת הֶעָנָן, וְעָלָה הֶעָנָן, שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן סִלּוּק אֶלָּא צְמוּחַ וַעֲלִיָּה, כְּמוֹ ״הִנֵּה עָב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ עֹלָה מִיָּם״ (מלכים א י״ח):

יח עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ:

על פי ה׳ יסעו. שָׁנִינוּ בְּמֶלְאכֶת הַמִּשְׁכָּן: כֵּיצַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹסְעִים, הָיָה עַמּוּד הֶעָנָן מִתְקַפֵּל וְנִמְשָׁךְ עַל גַּבֵּי בְנֵי יְהוּדָה כְּמִין קוֹרָה, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ, לֹא הָיָה מְהַלֵּךְ עַד שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר קוּמָה ה׳ — זוֹ בְּסִפְרֵי — וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה:

ועל פי ה׳ יחנו. כֵּיצַד שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל חוֹנִים עַמּוּד הֶעָנָן הָיָה מִתְּמַר וְעוֹלֶה וְנִמְשָׁךְ עַל גַּבֵּי בְנֵי יְהוּדָה כְּמִין סֻכָּה, וְלֹא הָיָה נִפְרָשׂ עַד שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר ״שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל״, הֲוֵי אוֹמֵר ״עַ״פ ה׳ וּבְיַד מֹשֶׁה״ (ברייתא דמל״ה פי״ג):

יט וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא יִסָּעוּ:

כ׳ וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֣ר יִהְיֶ֣ה טָמֵ֗א וְלֹ֤א יִתְחַטָּא֙ וְנִכְרְתָ֣ה הַנֶּ֔פֶשׁ הַהִ֖וא מִתּ֣וֹךְ הַקָּהָ֑ל כִּ֤י אֶת־מִקְדַּשׁ֙ יְהוָ֣ה טִמֵּ֔א מֵ֥י נִדָּ֖ה לֹא־זֹרַ֣ק עָלָ֑יו טָמֵ֥א הוּא֙ לֹ֣ו יִהְיֶ֔ה עֹ֖וד בְּתֹכְכֶֽם׃

ויש. כְּלוֹמַר, וּפְעָמִים׃

ימים מספר. יָמִים מוּעָטִים׃

כ״א וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶ֣ה זֶ֔ה לָהֶ֖ם לְחֻקַּ֣ת עוֹלָ֑ם וְהַמַּזֶּ֣ה בְּמֵי־הַנִּדָּ֗ה יְכַבֵּ֥ס בְּגָדָ֛יו וְהַנֹּגֵ֥עַ בְּמֵי־הַנִּדָּ֖ה יִטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

כ״ב וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־יִגַּ֣ע בּ֔וֹ הַטְּמֵ֖א יִהְיֶ֑ה וְהַנֶּ֥פֶשׁ הַנֹּגַ֖עַת תִּטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

או ימים. שָׁנָה, כְּמוֹ ״יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ״ (ויקרא כ״ה)׃

כ״ג עַל־פִּ֣י יְהוָ֣ה יַחֲנ֔וּ וְעַל־פִּ֥י יְהוָ֖ה יִסָּ֑עוּ אֶת־מִשְׁמֶ֣רֶת יְהוָ֔ה שָׁמָ֖רוּ עַל־פִּ֥י יְהוָ֛ה בְּיַד־מֹשֶׁ֖ה׃ {פ}

פרק י׳

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ עֲשֵׂ֣ה לְךָ֗ שְׁתֵּי֙ חֲצֹצְרֹ֣ת כֶּ֔סֶף מִקְשָׁ֥ה תַּעֲשֶׂ֖ה אֹתָ֑ם וְהָי֤וּ לְךָ֙ לְמִקְרָ֣א הָעֵדָ֔ה וּלְמַסַּ֖ע אֶת־הַֽמַּחֲנֹֽת׃

(**עשה לך.** שֶׁיִּהְיוּ תּוֹקְעִין לְפָנֶיךָ כְּמֶלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ״׃

עשה לך. מִשֶּׁלְךָ׃

עשה לך. אַתָּה עֲשֵׂה וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם וְלֹא אַחֵר)׃

למקרא העדה. כְּשֶׁתִּרְצֶה לְדַבֵּר עִם סַנְהֶדְרִין וּשְׁאָר הָעָם וְתִקָּרֵאם לְאֶסֹּף אֵלֶיךָ, תִּקָּרֵאם עַ״י חֲצוֹצְרוֹת׃

ולמסע את המחנות. בְּשַׁעַת סִלּוּק מַסָּעוֹת תִּתָּקְעוּ בָהֶם לְסִימָן, נִמְצָאתָ אַתָּה אוֹמֵר עַ״פִּ שְׁלֹשָׁה הָיוּ נוֹסְעִים — עַל פִּי הַקֶּבֶ״ה וְעַ״פִּ מֹשֶׁה וְעַ״פִּ הַחֲצוֹצְרוֹת (ברייתא דמל״ה פי״ג)׃

מקשה. מִן הָעֲשֻׂיּוֹת תַּעֲשֶׂה בְּהַקָּשַׁת הַקָּרְנָס׃

ג׳ וְתָקְע֥וּ בָהֶ֖ן וְנוֹעֲד֣וּ אֵלֶ֑יךָ כָּל־הָעֵדָ֔ה אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃

ותקעו בהן. בִּשְׁתֵּיהֶן, וְהוּא סִימָן לְמִקְרָא הָעֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״׃

ד׳ וְאִם־בְּאַחַ֥ת יִתְקָע֖וּ וְנוֹעֲד֣וּ אֵלֶ֑יךָ הַנְּשִׂיאִ֕ים רָאשֵׁ֖י אַלְפֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ואם באחת יתקעו. הוּא סִימָן לְמִקְרָא הַנְּשִׂיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים״, וְאַף הֵן יְעִידָתָן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה הוּא בָא בְּסִפְרִי׃

ה׳ וּתְקַעְתֶּ֣ם תְּרוּעָ֔ה וְנָסְע֖וּ הַֽמַּחֲנוֹת֙ הַחֹנִ֣ים קֵדְמָֽה׃

ותקעתם תרועה. סִימָן מַסַּע הַמַּחֲנוֹת תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה, כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ בְּסִפְרִי מִן הַמִּקְרָאוֹת הַיְתֵרִים׃

ו׳ וּתְקַעְתֶּ֣ם תְּרוּעָ֔ה שֵׁנִ֖ית וְנָסְע֣וּ הַֽמַּחֲנוֹת֮ הַחֹנִים֒ תֵּימָ֑נָה תְּרוּעָ֥ה יִתְקְע֖וּ לְמַסְעֵיהֶֽם׃

ז׳ וּבְהַקְהִ֥יל אֶת־הַקָּהָ֖ל תִּתְקָע֑וּ וְלֹ֥א תָרִֽיעוּ׃

ובהקהיל את הקהל וגו׳. לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר ״וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת״, מַה מִּקְרָא הָעֵדָה תּוֹקְעַ בְּב׳ כֹּהֲנִים וּבִשְׁתֵּיהֶם — שֶׁנֶּאֱמַר ״וְתָקְעוּ בָהֶן״ וְגוֹ׳ — אַף מַסַּע הַמַּחֲנוֹת בִּשְׁתֵּיהֶם, יָכוֹל מַה מַּסַּע הַמַּחֲנוֹת תּוֹקְעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקְעַ, אַף מִקְרָא הָעֵדָה תּוֹקְעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקְעַ — וּמַעֲתָּה אֵין חִלּוּק בֵּין מִקְרָא הָעֵדָה לְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת — תַּ״ל ״וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל״ וְגוֹ׳, לוֹמַר שֶׁאֵין תְּרוּעָה לְמִקְרָא הָעֵדָה, וְהוּא הַדִּין לַנְּשִׂיאִים, חֲרִי סִימָן לִשְׁלָשְׁתָּם, מִקְרָא הָעֵדָה בִּשְׁתַּיִם וְשֶׁל נְשִׂיאִים בְּאַחַת — וְזוֹ וָזוֹ אֵין בָּהֶם תְּרוּעָה — וּמַסַּע הַמַּחֲנוֹת בִּשְׁתַּיִם עַ״י תְּרוּעָה וּתְקִיעָה (ספרי)׃

ח׳ וּבְנֵ֥י אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֲנִ֑ים יִתְקְע֣וּ בַּחֲצֹצְרֹ֔ות וְהָי֥וּ לָכֶ֛ם לְחֻקַּ֥ת עוֹלָ֖ם לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃

ובני אהרן ... יתקעו. בַּמִּקְרָאוֹת וּבַמַּסָּעוֹת הַלָּלוּ׃

ט׳ וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר֙ הַצֹּרֵ֣ר אֶתְכֶ֔ם וַהֲרַעֹתֶ֖ם בַּחֲצֹצְרֹ֑ת וְנִזְכַּרְתֶּ֤ם לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם וְנוֹשַׁעְתֶּ֖ם מֵאֹיְבֵיכֶֽם׃

י׳ וּבְי֣וֹם שִׂמְחַתְכֶ֗ם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם֙ וּבְרָאשֵׁ֣י חָדְשֵׁיכֶ֔ם *(בספרי ספרד ואשכנז חָצֹצְרוֹת)* וּתְקַעְתֶּ֖ם בַּחֲצֹצְרֹ֑ת עַ֚ל עֹלֹתֵיכֶ֔ם וְעַ֖ל זִבְחֵ֣י שַׁלְמֵיכֶ֑ם וְהָי֤וּ לָכֶם֙ לְזִכָּר֔וֹן לִפְנֵ֖י אֱלֹהֵיכֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ {פ}

על עלתיכם. בְּקָרְבַּן צִבּוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ערכין י״א)׃

אני ה׳ אלהיכם. מִכָּאן לָמְדְנוּ מַלְכִיּוֹת עִם זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּתְקַעְתֶּם״ —זוֹ שׁוֹפָרוֹת, ״לְזִכָּרוֹן״ — זוֹ זִכְרוֹנוֹת, ״אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״ — זוֹ מַלְכִיּוֹת וְכוּ׳ (ספרי)׃

י״א וַיְהִ֗י בַּשָּׁנָה֙ הַשֵּׁנִ֔ית בַּחֹ֥דֶשׁ הַשֵּׁנִ֖י בְּעֶשְׂרִ֣ים בַּחֹ֑דֶשׁ נַעֲלָ֤ה הֶֽעָנָן֙ מֵעַ֣ל מִשְׁכַּ֔ן הָעֵדֻֽת׃

בחדש השני. נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ חָסֵר עֲשָׂרָה יָמִים עָשׂוּ בְּחוֹרֵב, שֶׁהֲרֵי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן חָנוּ שָׁם וְלֹא נָסְעוּ עַד עֶשְׂרִים בְּאִיָּר לַשָּׁנָה הַבָּאָה׃

י״ב וַיִּסְע֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל לְמַסְעֵיהֶ֑ם מִמִּדְבַּ֖ר סִינָ֑י וַיִּשְׁכֹּ֤ן הֶֽעָנָן֙ בְּמִדְבַּ֣ר פָּארָֽן׃

למסעיהם. כַּמִּשְׁפָּט הַמְפֹרָשׁ לְמַסַּע דִּגְלֵיהֶם, מִי רִאשׁוֹן וּמִי אַחֲרוֹן׃

במדבר פארן. קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה בְּמִדְבַּר פָּארָן הָיָה, וְשָׁם חָנוּ מִמַּסָּע זֶה׃

י״ג וַיִּסְע֗וּ בָּרִאשֹׁנָ֛ה עַל־פִּ֥י יְהוָ֖ה בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃

י״ד וַיִּסַּ֗ע דֶּ֚גֶל מַחֲנֵ֣ה בְנֵֽי־יְהוּדָ֔ה בָּרִאשֹׁנָ֖ה לְצִבְאֹתָ֑ם וְעַל־צְבָאוֹ֙ נַחְשׁ֣וֹן בֶּן־עַמִּינָדָֽב׃

ט״ו וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֣ה בְנֵֽי יִשָּׂשכָ֑ר נְתַנְאֵ֖ל בֶּן־צוּעָֽר׃

ט״ז וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֥ה בְנֵֽי זְבוּלֻ֑ן אֱלִיאָ֖ב בֶּן־חֵלֹֽן׃

י״ז וְהוּרַ֖ד הַמִּשְׁכָּ֑ן וְנָסְע֣וּ בְנֵֽי־גֵרְשׁ֗וֹן וּבְנֵ֤י מְרָרִי֙ נֹשְׂאֵ֣י הַמִּשְׁכָּֽן׃

והורד המשכן. כֵּינָן שֶׁנּוֹסַע דֶּגֶל יְהוּדָה, נִכְנְסוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו וּפָרְקוּ אֶת הַפָּרֹכֶת וְכִסּוּ בָהּ אֶת הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה״ (במדבר ד׳), וּבְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי פּוֹרְקִין הַמִּשְׁכָּן וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ בָּעֲגָלוֹת, וְהָאָרוֹן וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת עוֹמְדִים מְכַסִּין וּתְחוּנִין עַל הַמּוֹטוֹת עַד שֶׁנָּסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, וְאַ״כַּ ״וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים״ (עי׳ תנחומא)׃

י״ח וְנָסַ֗ע דֶּ֚גֶל מַחֲנֵ֣ה רְאוּבֵ֔ן לְצִבְאֹתָ֑ם וְעַל־צְבָאוֹ֙ אֱלִיצ֣וּר בֶּן־שְׁדֵיאֽוּר׃

י״ט וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֥ה בְנֵֽי שִׁמְעֽוֹן שְׁלֻמִיאֵ֖ל בֶּן־צוּרִישַׁדָּֽי׃

כ׳ וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֥ה בְנֵֽי־גָ֖ד אֶלְיָסָ֥ף בֶּן־דְּעוּאֵֽל׃

כ״א וְנָסְע֣וּ הַקְּהָתִ֗ים נֹשְׂאֵ֤י הַמִּקְדָּשׁ֙ וְהֵקִ֣ימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּ֔ן עַד־בֹּאָֽם׃

נשאי המקדש. נוֹשְׂאֵי דְּבָרִים הַמְקֻדָּשִׁים׃

והקימו את המשכן. בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי שֶׁהָיוּ קוֹדְמִים לָהֶם מַסַּע שְׁנֵי דְגָלִים, הָיוּ מְקִימִין אֶת הַמִּשְׁכָּן כְּשֶׁהָיָה הֶעָנָן שׁוֹכֵן, וְסִימַן הַחֲנִיָּה נִרְאֶה בְּדֶגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, וְהֵם חוֹנִים וַעֲדַיִן בְּנֵי קְהָת בָּאִים מֵאַחֲרֵיהֶם עִם שְׁנֵי דְגָלִים הָאַחֲרוֹנִים, הָיוּ בְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי מְקִימִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ; וּכְשֶׁבָּאִים בְּנֵי קְהָת מוֹצְאִים אוֹתוֹ עַל מְכוֹנוֹ, וּמַכְנִיסִין בּוֹ הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבָּחוֹת, וְזֶהוּ מַשְׁמָעוּת הַמִּקְרָא — וְהֵקִימוּ מְקִימֵי הַמִּשְׁכָּן אוֹתוֹ **עד** טֶרֶם **באם** שֶׁל בְּנֵי קְהָת׃

כ״ב וְנַעַ֖ל דָּגֶ֑ל מַחֲנֵ֣ה בְנֵי־אֶפְרַ֗יִם לְצִבְאֹתָם֙ וַעַל־צְבָאוֹ֔ אֱלִישָׁמָ֖ע בֶּן־עַמִּיהֽוּד׃

כ״ג וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֣ה בְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֑ה גַּמְלִיאֵ֖ל בֶּן־פְּדָהְצ֥וּר׃

כ״ד וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֣ה בְנֵ֣י בִנְיָמִ֑ן אֲבִידָ֖ן בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃

כ״ה וְנַעַ֖ל דָּגֶ֑ל מַחֲנֵ֣ה בְנֵי־דָ֗ן מְאַסֵּף֙ לְכָל־הַֽמַּחֲנֹ֔ת לְצִבְאֹתָ֖ם וְעַל־צְבָאוֹ֑ אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּֽי׃

מאסף לכל המחנה. תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי: לְפִי שֶׁהָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן מְרֻבֶּה בְּאֻכְלוֹסִים, הָיָה נוֹסֵעַ בָּאַחֲרוֹנָה, וְכָל מִי שֶׁהָיָה מְאֻבָּד דָּבָר הָיָה מַחֲזִירוֹ לוֹ; אֵית מַאן דַּאֲמַר כְּתֻבָּה הָיוּ מְהַלְּכִין, וּמַפִּיק לָהּ מִן ״כָּאֲשֶׁר יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וְאִית דְּאָמְרֵי כְּקוֹרָה הָיוּ מְהַלְּכִין, וּמַפִּיק לָהּ מִן ״מְאַסֵּף לְכָל הַמַּחֲנֹת״ (תלמוד ירושלמי ערובין ה׳):

כ״ו וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֣ה בְנֵ֣י אָשֵׁ֑ר פַּגְעִיאֵ֖ל בֶּן־עָכְרָֽן׃

כ״ז וְעַל־צְבָ֖א מַטֵּ֣ה בְנֵ֣י נַפְתָּלִ֑י אֲחִירַ֖ע בֶּן־עֵינָֽן׃

כ״ח אֵ֚לֶּה מַסְעֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל לְצִבְאֹתָ֑ם וַיִּסָּֽעוּ׃ {ס}

אלה מסעי. זֶה סֵדֶר מַסְעֵיהֶם:

ויסעו. בַּיּוֹם הַהוּא נָסְעוּ:

כ״ט וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֗ה לְחֹבָב֙ בֶּן־רְעוּאֵ֣ל הַמִּדְיָנִי֮ חֹתֵן֒ מֹשֶׁה֙ נֹסְעִ֣ים | אֲנַ֔חְנוּ אֶל־הַמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר אָמַ֔ר יְהוָ֖ה אֹת֑וֹ אֶתֵּ֥ן לָכֶ֖ם לְכָ֣ה אִתָּ֗נוּ וְהֵטַ֤בְנוּ לָךְ֙ כִּֽי־יְהוָ֣ה דִּבֶּר־ט֔וֹב עַל־יִשְׂרָאֵ֖ל׃

חבב. הוּא יִתְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה״ (שופטים ד׳), וּמַה תַּ״ל ״וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן״? מְלַמֵּד שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין לַאֲבִי אֲבִיהֶן אַבָּא; וְשֵׁמוֹת הָרִבָּה הָיוּ לוֹ, ״יִתְרוֹ״ עַל שֵׁם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה, ״חוֹבָב״ עַל שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה וְכוּ׳ (ספרי):

נסעים אנחנו אל המקום. מֵיד — עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים אָנוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, שֶׁבְּמַסָּע זֶה הָרִאשׁוֹן נָסְעוּ עַל מְנָת לִכְּנֹס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁחָטְאוּ בְּמִתְאוֹנְנִים; וּמִפְּנֵי מָה שִׁתֵּף מֹשֶׁה עַצְמוֹ עִמָּהֶם? שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה עָלָיו וּכְסָבוּר שֶׁהוּא נִכְנָס (עי׳ שם):

ל׳ וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֔יו לֹ֥א אֵלֵ֖ךְ כִּ֑י אִם־אֶל־אַרְצִ֥י וְאֶל־מוֹלַדְתִּ֖י אֵלֵֽךְ׃

אל ארצי ואל מולדתי. אִם בִּשְׁבִיל נְכָסַי, אִם בִּשְׁבִיל מִשְׁפַּחְתִּי:

ל״א וַיֹּ֣אמֶר אַל־נָ֗א תַּעֲזֹ֤ב אֹתָ֙נוּ֙ כִּ֣י | עַל־כֵּ֞ן יָדַ֤עְתָּ חֲנֹתֵ֙נוּ֙ בַּמִּדְבָּ֔ר וְהָיִ֥יתָ לָּ֖נוּ לְעֵינָֽיִם׃

אל נא תעזב. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לֹא נִתְגַּיֵּר יִתְרוֹ מֵחֲבָה, סָבוּר הָיָה שֶׁיֵּשׁ לַגֵּרִים חֵלֶק בָּאָרֶץ, עַכְשָׁו שֶׁרָאָה שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק, הִנִּיחָם וְהָלַךְ לוֹ (שם):

כי על כן ידעת חנתנו במדבר. כִּי נָאֶה לְךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת, עַל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ חֲנוֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְרָאִיתָ נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ:

כי על כן ידעת. כְּמוֹ עַל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ, כְּמוֹ ״כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי״ (בראשית ל״ח), ״כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם״ (בראשית י״ט), ״כִּי עַל כֵּן בָּאוּ״ (בראשית י״ט), ״כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ״ (בראשית ל״ג):

והיית לנו לעינים. לְשׁוֹן עֶבֶר, כְּתַרְגּוּמוֹ; דְּ״אַ: לְשׁוֹן עָתִיד — כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיִּתְעַלֵּם מֵעֵינֵינוּ, תִּהְיֶה מֵאִיר עֵינֵינוּ; דְּ״אַ: שְׁתְּהֵא חָבִיב עָלֵינוּ כְּגַלְגַּל עֵינֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י׳) ״וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר״ (ספרי):

ל״ב וְהָיָ֗ה כִּֽי־תֵלֵךְ֙ עִמָּ֔נוּ וְהָיָ֕ה | הַטּ֥וֹב הַה֖וּא אֲשֶׁ֣ר יֵיטִ֣יב יְהוָ֑ה עִמָּ֔נוּ וְהֵטַ֥בְנוּ לָֽךְ׃

והיה הטוב ההוא. מַה טּוֹבָה הֵטִיבוּ לוֹ? אָמְרוּ, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְחַלְּקִין אֶת הָאָרֶץ, הָיָה דַּשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ ת״ק אַמָּה עַל ת״ק אַמָּה וְהִנִּיחוּהוּ מִלַּחֲלֹק, אָמְרוּ מִי שֶׁיִּבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ הוּא יִטְּלֶנּוּ, וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נְתָנוּהוּ לִבְנֵי יִתְרוֹ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים״ וְגוֹ׳ (שופטים א׳):

ל״ג וַיִּסְעוּ֙ מֵהַ֣ר יְהוָ֔ה דֶּ֖רֶךְ שְׁלֹשֶׁ֣ת יָמִ֑ים וַאֲר֤וֹן בְּרִית־יְהוָה֙ נֹסֵ֣עַ לִפְנֵיהֶ֔ם דֶּ֖רֶךְ שְׁלֹשֶׁ֣ת יָמִ֑ים לָת֥וּר לָהֶ֖ם מְנוּחָֽה׃

דרך שלשת ימים. מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָלְכוּ בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁהָיָה הַקָּבָ״ה חָפֵץ לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ מִיָּד (ספרי)׃

וארון ברית ה׳ נסע לפניהם דרך שלשת ימים. זֶה הָאָרוֹן הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה וּבוֹ שִׁבְרֵי לוּחוֹת מוּנָחִים, וּמַקְדִּים לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לְתַקֵּן לָהֶם מָקוֹם חֲנָיָה (שם; תלמוד ירושלמי שקלים ו׳)׃

ל״ד וַעֲנַ֤ן יְהוָה֙ עֲלֵיהֶ֔ם יוֹמָ֕ם בְּנָסְעָ֖ם מִן־הַֽמַּחֲנָֽה׃ {ס}

וענן ה׳ עליהם יומם. שִׁבְעָה עֲנָנִים כְּתוּבִים בְּמַסָּעֵיהֶם, אַרְבָּעָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, וְאֶחָד לְמַעְלָה, וְאֶחָד לְמַטָּה, וְאֶחָד לִפְנֵיהֶם מַנְמִיךְ אֶת הַגְּבוֹהַ וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַנָּמוּךְ וְהוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים (ספרי; מכילתא שמות י״ג)׃

מן המחנה. מִמְּקוֹם חֲנָיָתָן׃

ל״ה נ וַיְהִ֣י בִנְסֹ֣עַ הָאָרֹ֗ן וַיֹּ֙אמֶר֙ מֹשֶׁ֔ה קוּמָ֥ה | יְהוָ֖ה וְיָפֻ֣צוּ אֹיְבֶ֑יךָ וְיָנֻ֥סוּ מְשַׂנְאֶ֖יךָ מִפָּנֶֽיךָ׃

ויהי בנסע הארן. עָשָׂה לוֹ סִימָנִיּוֹת מִלְּפָנָיו וּמִלְּאַחֲרָיו לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ, וְלָמָּה נִכְתַּב כָּאן? כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין פָּרָשָׁנוּת לְפָרָשָׁנוּת וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּכָל כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קט״ו)׃

קומה ה׳. לְפִי שֶׁהָיָה מַקְדִּים לִפְנֵיהֶם מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, הָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר עָמֹד וְהַמְתֵּן לָנוּ וְאַל תִּתְרַחֵק יוֹתֵר. תַּנְחוּמָא בְּוַיַּקְהֵל׃

ויפצו איביך. הַמְכַנְּסִין׃

וינסו משנאיך. אֵלּוּ הָרוֹדְפִים׃

משנאיך. אֵלּוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַשּׂוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל שׂוֹנֵא אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ״ (תהלים פ״ג), וּמִי הֵם? ״עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד״׃

ל״ו וּבְנֻחֹ֖ה יֹאמַ֑ר שׁוּבָ֣ה יְהוָ֔ה רִבְב֖וֹת אַלְפֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ נ {פ}

שובה ה׳. מְנֻחֵם תִּרְגְּמוּ לְשׁוֹן מַרְגּוֹעַ, וְכֵן ״בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן״ (ישעיהו ל׳)׃

רבבות אלפי ישראל. מַגִּיד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל פְּחוּתִים מִשְּׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁתֵּי רְבָבוֹת (יבמות ס״ד)׃

פרק י״א

א׳ וַיְהִ֣י הָעָ֗ם כְּמִתְאֹנְנִים֙ רַ֣ע בְּאָזְנֵ֔י יְהוָ֖ה וַיִּשְׁמַ֣ע יְהוָ֑ה וַיִּֽחַר־אַפּ֔וֹ וַתִּבְעַר־בָּ֥ם אֵ֖שׁ יְהוָ֥ה וַתֹּ֖אכַל בִּקְצֵ֥ה הַֽמַּחֲנָֽה׃

ויהי העם כמתאננים. אֵין הָעָם אֶלָּא רְשָׁעִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה״ (שמות י״ז), וְאוֹמֵר ״הָעָם הַזֶּה הָרָע״ (ירמיהו י״ג); וּכְשֶׁהֵם כְּשֵׁרִים קְרוּאִים ״עַמִּי״, שֶׁנֶּאֱמַר ״שַׁלַּח עַמִּי״ (שמות ח׳:ט״ז), ״עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ״ (מיכה ו׳)׃

כמתאננים. אֵין מִתְאוֹנְנִים אֶלָּא לְשׁוֹן עֲלִילָה — מְבַקְּשִׁים עֲלִילָה הֵיאַךְ לִפְרֹשׁ מֵאַחֲרֵי הַמָּקוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן (שופטים י״ד), ״כִּי תֹאֲנָה הוּא מְבַקֵּשׁ״ (ספרי)׃

רע באזני ה׳. תּוֹאֲנָה שֶׁהִיא רָעָה בְּאָזְנֵי ה׳, שֶׁמִּתְכַּוְּנִים שֶׁתָּבֹא בְּאָזְנָיו וְיַקְנִיט, אָמְרוּ: אוֹי לָנוּ, כַּמָּה לִבַּטְנוּ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁלֹּא נַחְנוּ מֵעִנּוּי הַדֶּרֶךְ׃

ויחר אפו. אֲנִי הָיִיתִי מִתְכַּוֵּן לְטוֹבַתְכֶם — שֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ מִיָּד׃

בקצה המחנה. בְּמֻקְצִין שֶׁבָּהֶם לִשְׂפִלוּת, אֵלּוּ עֶרֶב רַב, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, בְּקָצִינִים שֶׁבָּהֶם וּבַגְּדוֹלִים (עי׳ ספרי)׃

ב׳ וַיִּצְעַ֥ק הָעָ֖ם אֶל־מֹשֶׁ֑ה וַיִּתְפַּלֵּ֤ל מֹשֶׁה֙ אֶל־יְהוָ֔ה וַתִּשְׁקַ֖ע הָאֵֽשׁ׃

ויצעק העם אל משה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ, וְהָלַךְ הַבֵּן אֵצֶל אוֹהֲבוֹ שֶׁל אָבִיו וְאָמַר לוֹ צֵא וּבַקֵּשׁ עָלַי מֵאַבָּא׃

ותשקע האש. שָׁקְעָה בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁאִלּוּ חָזְרָה לְאַחַת הָרוּחוֹת הָיְתָה מְקַפֶּלֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ (ספרי)׃

ג׳ וַיִּקְרָ֣א שֵׁם־הַמָּק֣וֹם הַה֔וּא תַּבְעֵרָ֖ה כִּי־בָעֲרָ֣ה בָ֑ם אֵ֖שׁ יְהוָֽה׃

ד׳ וְהָאסַפְסֻף֙ אֲשֶׁ֣ר בְּקִרְבּ֔וֹ הִתְאַוּ֖וּ תַּאֲוָ֑ה וַיָּשֻׁ֙בוּ֙ וַיִּבְכּ֣וּ גַּם בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל וַיֹּאמְר֣וּ מִֽי יַאֲכִלֵ֔נוּ בָּשָׂ֖ר׃

והאספסף. אֵלּוּ עֶרֶב רַב שֶׁנֶּאֶסְפוּ עֲלֵיהֶם בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם׃

וישבו גם בני ישראל ויבכו. עִמָּהֶם׃

מי יאכלנו בשר. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם בָּשָׂר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״וְגַם עֶרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר״ וְגוֹ׳ (שמות י״ב), וְאִ״תּ אֲכָלוּם, וַהֲלֹא בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ נֶאֱמַר ״וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן״ וְגוֹ׳ (במדבר ל״ב)? אֶלָּא שֶׁמְּבַקְּשִׁים עֲלִילָה (ספרי)׃

ה׳ זָכַרְנוּ֙ אֶת־הַדָּגָ֔ה אֲשֶׁר־נֹאכַ֥ל בְּמִצְרַ֖יִם חִנָּ֑ם אֵ֚ת הַקִּשֻּׁאִ֣ים וְאֵת֙ הָאֲבַטִּחִ֔ים וְאֶת־הֶחָצִ֖יר וְאֶת־הַבְּצָלִ֥ים וְאֶת־הַשּׁוּמִֽים׃

אשר נאכל במצרים חנם. אִ״תּ שֶׁמִּצְרִיִּים נוֹתְנִים לָהֶם דָּגִים חִנָּם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״וְחֶבֶן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם״ (שמות ה׳), אִם תֶּבֶן לֹא הָיוּ נוֹתְנִין לָהֶם חִנָּם, דָּגִים הָיוּ נוֹתְנִין לָהֶם חִנָּם? וּמַהוּ אוֹמֵר חִנָּם, חִנָּם מִן הַמִּצְוֹת (ספרי)׃

את הקשאים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מִפְּנֵי מָה הַמָּן מִשְׁתַּנֶּה לְכָל דָּבָר חוּץ מֵאֵלּוּ? מִפְּנֵי שֶׁהֵן קָשִׁים לַמְּנִיקוֹת, אוֹמְרִים לְאִשָּׁה אַל תֹּאכְלִי שׁוּם וּבָצָל מִפְּנֵי הַתִּינוֹק, מָשָׁל לְמֶלֶךְ וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי׃

הקשאים. הֵם קוקומבר״שׁ בְּלַעַז׃

אבטיחים. בודיק״ש׃

החציר. כְּרֵישִׁין, פורי״ל (תַּרְגּוּמוֹ יָת בּוֹצִינַיָּא וְכוּ׳)׃

ו׳ וְעַתָּ֥ה נַפְשֵׁ֖נוּ יְבֵשָׁ֑ה אֵ֥ין כֹּ֛ל בִּלְתִּ֥י אֶל־הַמָּ֖ן עֵינֵֽינוּ׃

אל המן עינינו. מָן בַּשַּׁחַר, מָן בָּעֶרֶב׃

ז׳ וְהַמָּ֕ן כִּזְרַע־גַּ֖ד הוּא֑ וְעֵינ֖וֹ כְּעֵ֥ין הַבְּדֹלַֽח׃

והמן כזרע גד. מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים ״בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ״ וְהַקָּבָ״ה הִכְתִּיב בַּתּוֹרָה ״וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד״ וְגוֹ׳, כְּלוֹמַר רְאוּ בָּאֵי עוֹלָם עַל מָה מִתְלוֹנְנִים בָּנַי, וְהַמָּן כָּךְ וְכָךְ הוּא חָשׁוּב׃

כזרע גד. עָגֹל כְּגִידָּא — זֶרַע קוליינדר״ו׃

הבדלח. שֵׁם אֶבֶן טוֹבָה קריסט״ל׃

ח׳ שָׁטוּ֙ הָעָ֣ם וְלָקְט֔וּ וְטָחֲנ֥וּ בָרֵחַ֖יִם אוֹ֣ דָכ֑וּ בַּמְּדֹלָ֣ה וּבָשְׁל֔וּ בַּפָּר֖וֹר וְעָשׂ֣וּ אֹתָ֑ו וְהָיָ֤ה טַעְמוֹ֙ כְּטַ֣עַם לְשַׁ֔ד הַשָּֽׁמֶן׃

שטו. אֵין שִׁיּוּט אֶלָּא לְשׁוֹן טִיּוּל, אישבנ״יר — בְּלֹא עָמָל׃

וטחנו ברחים וגו׳. לֹא יָרַד בָּרַחַיִם וְלֹא בַקֻּדָּרָה וְלֹא בַמְּדוֹכָה, אֶלָּא מִשְׁתַּנָּה הָיָה טַעֲמוֹ לַנִּטְחָנִין וְלַנְּדוֹכִין וְלַמְבֻשָּׁלִין (ספרי)׃

בפרור. קְדָרָה׃

לשד השמן. לְחִלּוּחַ שֶׁל שֶׁמֶן, כָּךְ פֵּרְשׁוֹ דוּנָ״ש, וְדוֹמֶה לוֹ ״נָהָפַךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ״ (תהילים ל״ב), וְהַלָּמ״ד יְסוֹד, — נָהָפַךְ לְחִלּוּחִי בְּחַרְבוֹנֵי קַיִץ. וְרִבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ לְשׁוֹן שָׁדַיִם, אַךְ אֵין עִנְיַן שָׁדַיִם אֵצֶל שֶׁמֶן; וְאִ״ל לְשַׁד הַשָּׁמֶן לְשׁוֹן ״וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן״ (דברים ל״ב), שֶׁאִם כֵּן הָיָה הַמ״ם נָקוּד קָמָץ וְטַעְמוֹ לְמַטָּה תַּחַת הַמ״ם, עַכְשָׁו שֶׁהַמ״ם נָקוּד פַּתָּח קָטָן וְהַטַּעַם תַּחַת הַשִּׁי״ן, לְשׁוֹן שֶׁמֶן הוּא, וְהַשִּׁ״ין הַנְּקוּדָה בְּקָמָץ גָּדוֹל וְאֵינָהּ נְקוּדָה בְּפַתָּח קָטָן מִפְּנֵי שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק. דָּ״אַ: לְשַׁד לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן — לִישׁ שֶׁמֶן דְּבַשׁ, כְּעִסָּה הַנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן וּקְטוּפָּה בִּדְבַשׁ. וְתַרְגּוּם שֶׁל אַנְקְלוֹס דִּמְתַרְגֵּם ״דְּלִישׁ בְּמִשְׁחָא״ נוֹטָה לְפִתְרוֹנוֹ שֶׁל דוּנָ״ש, שֶׁהָעִסָּה הַנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן לַחְלוּחִית שֶׁמֶן יֵשׁ בָּהּ׃

ט׳ וּבְרֶ֥דֶת הַטַּ֛ל עַל־הַמַּחֲנֶ֖ה לָ֑יְלָה יֵרֵ֥ד הַמָּ֖ן עָלָֽיו׃

י׳ וַיִּשְׁמַ֣ע מֹשֶׁ֗ה אֶת־הָעָם֙ בֹּכֶ֔ה לְמִשְׁפְּחֹתָ֖יו אִ֣ישׁ לְפֶ֣תַח אָהֳלֹ֑ו וַיִּֽחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה מְאֹ֑ד וּבְעֵינֵ֥י מֹשֶׁ֖ה רָֽע׃

בכה למשפחתיו. מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת נֶאֱסָפִים וּבוֹכִים לְפַרְסֵם תַּרְעֲמָתָן בְּגָלוּי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא ע״ה) לְמִשְׁפְּחֹתָיו, עַל עִסְקֵי מִשְׁפָּחוֹת —עַל עֲרָיוֹת הַנֶּאֱסָרוֹת לָהֶם׃

י״א וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־יְהוָ֑ה לָמָ֤ה הֲרֵעֹתָ֙ לְעַבְדֶּ֔ךָ וְלָמָ֛ה לֹא־מָצָ֥תִי חֵ֖ן בְּעֵינֶ֑יךָ לָשׂ֗וּם אֶת־מַשָּׂא֙ כָּל־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה עָלָֽי׃

י״ב וְאָנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו׃

כי תאמר אלי. שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ; וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? ״לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם״ (שמות ל״ב), וְאוֹמֵר ״דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שם ו׳) — עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ סוֹקְלִים אֶתְכֶם וּמְחָרְפִים אֶתְכֶם (ספרי)׃

על האדמה אשר נשבעת לאבתיו. אַתָּה אוֹמֵר לִי לְשֵׂאתָם בְּחֵיקִי׃

י״ג מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה׃

י״ד לֹא־אוּכָל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי׃

ט״ו וְאִם־כָּכָה | אַתְּ־עֹשֶׂה לִי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ {פ}

ואם ככה את עושה לי. תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כִּנְקֵבָה כְּשֶׁהָרְאָהוּ הַקָּבָ״ה הַפְּרָעָנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לְהָבִיא עֲלֵיהֶם עַל זֹאת, אָמַר לְפָנָיו, אִם כֵּן, הָרְגֵנִי תְּחִלָּה׃

ואל אראה ברעתי. בְּרָעָתָם הָיָה לוֹ לִכְתֹּב, אֶלָּא שֶׁכִּבְּדָה הַכָּתוּב, וְזֶה אֶחָד מִתִּקּוּנֵי סוֹפְרִים בַּתּוֹרָה לְכִנּוּי וּלְתִקּוּן לָשׁוֹן׃

ט״ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱסָפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׃

אספה לי. חֲרֵי תְּשׁוּבָה לִתְלוּנָתְךָ שֶׁאָמַרְתָּ לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי; וְהַזְּקֵנִים הָרֹאשׁוֹנִים הֵיכָן הָיוּ? וַהֲלֹא אַף בְּמִצְרַיִם יָשְׁבוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג׳) ״לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל״? אֶלָּא בְּאֵשׁ תַּבְעֵרָה מֵתוּ; וּרְאוּיִים הָיוּ לְכָךְ מִסִּינַי, דִּכְתִיב ״וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים״ (שם כ״ד) — שֶׁנָּהֲגוּ קַלּוּת רֹאשׁ כְּנוֹשֵׁךְ פִּתּוֹ וּמְדַבֵּר בִּכְפִי הַמֶּלֶךְ, וְזֶהוּ ״וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ״, וְלֹא רָצָה הַקָּבָ״ה לִתֵּן אֲבִלּוּת בְּמַתַּן תּוֹרָה וּפָרַע לָהֶם כָּאן (תנחומא)׃

אשר ידעת כי הם וגו׳. אוֹתָן שֶׁאַתָּה מַכִּיר שֶׁנִּתְמַנּוּ עֲלֵיהֶם שׁוֹטְרִים בְּמִצְרַיִם בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ וְהֵיוּ מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם וּמַכִּים עַל יָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיַּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות ה׳), עַתָּה יִתְמַנּוּ בְּגִדְלָתָן כִּדְרָכָךְ שֶׁנִּטְעֲרוּ בְּצָרָתָן (עי׳ ספרי)׃

ולקחת אתם. קָחֵם בִּדְבָרִים, ״אַשְׁרֵיכֶם שֶׁנִּתְמַנִּיתֶם פַּרְנָסִים עַל בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם״׃

והתיצבו שם עמך. כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ יִשְׂרָאֵל וְיִנָּהֲגוּ בָהֶם גְּדֻלָּה וְכָבוֹד, וְיֹאמְרוּ חֲבִיבִין אֵלּוּ שֶׁנִּכְנְסוּ עִם מֹשֶׁה לִשְׁמֹעַ דִּבּוּר מִפִּי הַקָּבָ״ה (שם)׃

י״ז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ׃

וירדתי. זוֹ אַחַת מֵעֶשֶׂר יְרִידוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה (שם)׃

ודברתי עמך. וְלֹא עִמָּהֶם (שם)׃

ואצלתי. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וַאֲרַבֵּי״, כְּמוֹ ״וְאָל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות כ״ד)׃

ושמתי עליהם. לָמָּה מֹשֶׁה דּוֹמֶה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה? לְנֵר שֶׁמּוּנָּח עַל גַּבֵּי מְנוֹרָה וְהַכֹּל מַדְלִיקִין הֵימֶנּוּ וְאֵין אוֹרוֹ חָסֵר כְּלוּם (ספרי)׃

ונשאו אתך. הַתְנֵה עִמָּהֶם עַל מְנָת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם טֹרַח בָּנַי, שֶׁהֵם טַרְחָנִים וְסַרְבָנִים (שם)׃

ולא תשא אתה לבדך. חֲרֵי תְּשׁוּבָה לְמַה שֶׁאָמַרְתָּ לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי׃

י״ח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃

התקדשו. הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם לְפֻרְעָנוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו י״ב) ״וְהַקְדֵּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה״ (ספרי)׃

י״ט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמַיִם וְלֹא | חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא־עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם׃

כ׳ עַד | חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם׃

עד חדש ימים. זוֹ בַּכְּשֵׁרִים, שֶׁמִּתְמַצִּין עַל מִטּוֹתֵיהֶן וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמָתָן יוֹצְאָה, וּבָרְשָׁעִים הוּא אוֹמֵר "הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם" (פסוק ל"ג), כָּךְ הִיא שְׁנוּיָה בְּסִפְרֵי, אֲבָל בִּמְכִילְתָּא שְׁנוּיָה חִלּוּף, הָרְשָׁעִים אוֹכְלִים וּמִצְטַעֲרִין שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַכְּשֵׁרִים הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם (עי' יומא ע"ה):

עד אשר יצא מאפכם. כְּתַרְגּוּמוֹ "דִּי תְקוֹצוּן בֵּיהּ", יְהֵא דוֹמֶה לָכֶם כְּאִלּוּ אֲכַלְתֶּם מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִדַּאי עַד שֶׁיּוֹצֵא וְנִגְעָל לַחוּץ דֶּרֶךְ הָאָף:

והיה לכם לזרא. שֶׁתִּהְיוּ מְרַחֲקִין אוֹתוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקֵּרַבְתֶּם, וּבְדִבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן רָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ לָשׁוֹן שֶׁקּוֹרִין לַחֲרֵב זָרָא:

את ה' אשר בקרבכם. אִם לֹא שָׁנָטַעְתִּי שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם, לֹא גָּבָה לְבַבְכֶם לִכְנֹס לְכָל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ (ספרי):

כ״א **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים:**

שש מאות אלף רגלי. לֹא חָשׁ לִמְנוֹת אֶת הַפְּרָט שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הַיְתֵרִים; וְרַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן פֵּרֵשׁ, שֶׁלֹּא בָכוּ אֶלָּא אוֹתָן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם:

כ״ב **הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם: {פ}**

הצאן ובקר ישחט. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ וְאֵין רַבִּי שִׁמְעוֹן דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר **שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר**, הַכֹּל כְּמַשְׁמָעוֹ, מִי מַסְפִּיק לָהֶם? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ"ה) "וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ". וְאֵיזוֹ קָשָׁה, זוֹ אוֹ שֶׁמִּעוּ נָא הַמֹּרִים? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא אָמַר בָּרַבִּים, חִסֵּךְ לוֹ הַכָּתוּב וְלֹא נִפְרַע מִמֶּנּוּ, וְזוֹ שֶׁל מְרִיבָה הָיְתָה בְּגָלוּי, לְפִיכָךְ לֹא חִסֵּךְ לוֹ הַכָּתוּב; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק כָּךְ, מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" (במדבר י"ב) יֹאמַר אֵין הַמָּקוֹם מַסְפִּיק לָנוּ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר, **שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן** לְחֹדֶשׁ יָמִים, וְאַחַר כָּךְ תַּהֲרֹג אַמָּה גְּדוֹלָה כָּזוֹ, **הצאן ובקר ישחט להם** כְּדֵי שֶׁיֶּהֱרְגוּ וּתְהִי אֲכִילָה זוֹ מְסֻפֶּקֶתֶת עַד עוֹלָם? וְכִי שִׁבְחָךְ הוּא זֶה? אוֹמְרִים לוֹ לַחֲמוֹר טֹל כּוֹר שְׂעוֹרִים וְנַחְתּוֹךְ רֹאשֶׁךָ? הֻשִּׁיבוֹ הַקָּבָ"ה, וְאִם לֹא אֶתֵּן יֹאמְרוּ שֶׁקָּצְרָה יָדִי, הֲטוֹב בְּעֵינֶיךָ שֶׁיַּד ה' תִּקָּצֵר בְּעֵינֵיהֶם? יֹאבְדוּ הֵם וּמַאֲה כַּיּוֹצֵא בָּהֶם וְאַל תְּהִי יָדִי קְצָרָה לִפְנֵיהֶם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת:

כ״ג **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִּרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא:**

עתה תראה היקרך דברי. רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, אִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל הַטָּפֵל, מֵאַחַר שֶׁאֵינָן מְבַקְּשִׁים אֶלָּא עֲלִילָה, לֹא תַסְפִּיק לָהֶם, סוֹפָן לָדוּן אַחֲרֶיךָ: אִם אַתָּה נוֹתֵן לָהֶם בְּשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה, יֹאמְרוּ דַּקָּה בִּקַּשְׁנוּ, וְאִם אַתָּה נוֹתֵן לָהֶם דַּקָּה, יֹאמְרוּ גַּסָּה בִּקַּשְׁנוּ, חַיָּה וָעוֹף בִּקַּשְׁנוּ, דָּגִים וַחֲגָבִים בִּקַּשְׁנוּ, אָמַר לוֹ, אִם כֵּן יֹאמְרוּ שֶׁקָּצְרָה יָדִי, אָמַר לָפָנָיו, חֲרִיצִי הוֹלֵךְ וּמְפַיְּסָן, אָמַר לוֹ **עתה תראה היקרך דברי** — שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ לְךָ. הָלַךְ מֹשֶׁה לְפַיְּסָן, אָמַר לָהֶם **היד ה' תקצר**, "הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וְגוֹ' הֲגַם לֶחֶם יוּכַל תֵּת" (תהלים ע"ח), אָמְרוּ, פְּשָׁרָה הִיא זוֹ, אֵין בּוֹ כֹּחַ לְמַלֹּאות שְׁאֵלָתֵנוּ; וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **ויצא משה וידבר אל העם**, כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ לוֹ, **ויאסף שבעים איש וגו'** (עי' ספרי):

כ״ד **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֶת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל:**

כ״ה **וַיֵּרֶד יְהוָה | בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ:**

ולא יספו. לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לְבַדּוֹ, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּסִפְרֵי, וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם "וְלָא פְסִקִין", שֶׁלֹּא פָּסְקָה נְבוּאָה מֵהֶם:

כ״ו **וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים | בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד | אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מֵידָד וַתָּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֳהֱלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה:**

וישארו שני אנשים. מֵאוֹתָן שֶׁנִּבְחֲרוּ, אָמְרוּ אֵין אָנוּ כְּדַאי לִגְדֻלָּה זוֹ (עי' סנהדרין י"ז):

והמה בכתבים. בַּמְבֹרָרִים שֶׁבָּהֶם לְסַנְהֶדְרִין, וְנִכְתְּבוּ כֻּלָּם נְקוּבִים בְּשִׁמּוֹת וַע"ץ גּוֹרָל, לְפִי שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן עוֹלֶה לי"ב שְׁבָטִים שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, חוּץ מִשְּׁנֵי שְׁבָטִים שֶׁאֵין מַגִּיעַ אֲלֵיהֶם אֶלָּא חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה, אָמַר מֹשֶׁה אֵין שֵׁבֶט שׁוֹמֵעַ לִי לְהָפוֹת מִשִּׁבְטוֹ זָקֵן אֶחָד, מֶה עָשָׂה, נָטַל ע"ב פְּתָקִין וְכָתַב עַל שִׁבְעִים "זָקֵן" וְעַל שְׁנַיִם חֶלֶק וּבְרֵר מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שִׁשָּׁה, וְהָיוּ ע"ב, אָמַר לָהֶם, טְלוּ פִּתְקֵיכֶם מִתּוֹךְ קַלְפֵּי, מִי שֶׁעָלָה בְיָדוֹ "זָקֵן" נִתְקַדֵּשׁ, מִי שֶׁעָלָה בְיָדוֹ חֶלֶק אָמַר לוֹ, הַמָּקוֹם לֹא חָפֵץ בָּךְ (ספרי; סנהדרין י"ז):

כ״ז **וַיָּרָץ הַנַּעַר וַיַּגֶּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה:**

וירץ הנער. י"א גֵּרְשׁוֹם בֶּן מֹשֶׁה הָיָה (עי' ילקוט):

כ״ח **וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם:**

כלאם. הַטֵּל עֲלֵיהֶם צָרְכֵי צִבּוּר וְהֵם כָּלִים מֵאֲלֵיהֶם; דְּ״אַ, תְּנַם אֶל בֵּית הַכֶּלֶא, לְפִי שֶׁהָיוּ מִתְנַבְּאִים מֹשֶׁה מֵת וִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ (עי׳ ספרי):

כ״ט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הֲמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם:

המקנא אתה לי. הֲקִנְאָתִי אַתָּה מְקַנֵּא:

לי. כְּמוֹ בִּשְׁבִילִי; כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה אָדָם הַנּוֹתֵן לֵב עַל הַדָּבָר, אוֹ לְנֶקֶם, אוֹ לְעֻזּוֹר, אנפר״מנט בְּלַעַז, אוֹחֵז בְּעִבְרֵי הַמַּשָּׂא:

ל׳ וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנָה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ויאסף משה. מִפְּתָח אֹהֶל מוֹעֵד:

אל המחנה. נִכְנְסוּ אִישׁ לְאָהֳלוֹ:

ויאסף. לְשׁוֹן כְּנִיסָה אֶל הַבַּיִת, כְּמוֹ ״וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ״ (דברים כב, ב), וְאָב לְכֻלָּם ״יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע מִי אֹסְפָם״ (תהלים לט, ז), מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הֵבִיא עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת עַד שֶׁנִּכְנְסוּ הַצַּדִּיקִים אִישׁ לְאָהֳלוֹ (ספרי):

ל״א וְרוּחַ נָסַע | מֵאֵת יְהוָה וַיָּגָז שַׂלְוִים ׀ מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדֶרֶךְ יוֹם כֹּה וּכְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאַמָּתַיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ:

ויגז. וַיַּפְרִיחַ, וְכֵן ״כִּי גָז חִישׁ״ (תהילים צ׳), וְכֵן ״נָגוֹז וְעָבָר״ (נחום א׳):

ויטש. וַיַּפְשֵׁט, כְּמוֹ ״וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ״ (שמואל א ל׳), ״וּנְטַשְׁתִּיךְ הַמִּדְבָּרָה״ (יחזקאל כ״ט):

וכאמתים. פּוֹרְחוֹת בַּגֹּבַהּ, עַד שֶׁהֵן כְּנֶגֶד לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא טוֹרֵחַ בַּאֲסִיפָתָן לֹא לְהַגְבִּיהַּ וְלֹא לְשָׁחוֹת (ספרי):

ל״ב וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכֹל | יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה:

הממעיט. מִי שֶׁאוֹסֵף פָּחוֹת מִכֻּלָּם, הָעֲצֵלִים וְהַחִגְּרִים, **אסף עשרה חמרים** (שם):

וישטחו. עָשׂוּ אוֹתָן מַשְׁטִיחִין מַשְׁטִיחִין (שם):

ל״ג הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְהוָה חָרָה בָּעָם וַיַּךְ יְהוָה בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד:

טרם יכרת. כְּתַרְגּוּמוֹ ״עַד לָא פְסַק״; דְּ״אַ, אֵינוֹ מַסְפִּיק לְפָסְקוֹ בְּשִׁנָּיו עַד שֶׁנִּשְׁמְתוֹ יוֹצְאָה:

ל״ד וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמִּתְאַוִּים:

ל״ה מִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֵרוֹת וַיִּהְיוּ בַּחֲצֵרוֹת: {פ}

פרק י״ב

א׳ וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית לָקָח:

ותדבר. אֵין דִּבּוּר בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לָשׁוֹן קָשֶׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת״ (בראשית מ״ב), וְאֵין אֲמִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״וַיֹּאמַר אַל נָא אֲחַי תָּרֵעוּ״ (בראשית י״ט), ״וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי״ (פסוק ו), כָּל נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה (ספרי):

ותדבר מרים ואהרן. הִיא פָּתְחָה בְּדִבּוּר תְּחִלָּה, לְפִיכָךְ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב, וּמִנַּיִן הָיְתָה יוֹדַעַת מִרְיָם שֶׁפֵּרֵשׁ מֹשֶׁה מִן הָאִשָּׁה? רַבִּי נָתָן אוֹמֵר מִרְיָם הָיְתָה בְּצַד צִפּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעָה צִפּוֹרָה, אָמְרָה אוֹי לְנִשּׁוֹתֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ אִם הֵם נִזְקָקִים לִנְבוּאָה, שֶׁיִּהְיוּ פוֹרְשִׁין מִנִּשּׁוֹתֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ בַּעֲלִי מִמֶּנִּי, וּמִשָּׁם יָדְעָה מִרְיָם וְהִגִּידָה לְאַהֲרֹן; וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לְגְנוּתוֹ כָּךְ נֶעֱנְשָׁה, קַל וָחֹמֶר לְמְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ (ספרי):

האשה הכשית. מַגִּיד שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפְיָהּ כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּשַׁחֲרוּתוֹ שֶׁל כּוּשִׁי (שם):

כושית. בְּגִימַטְרִיָּא יְפַת מַרְאֶה׃

על אדות האשה. עַל אוֹדוֹת גְּרוּשָׁיהָ׃

כי אשה כשית לקח. מַה תַּ״ל? אֶלָּא יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפְיָהּ וְאֵין נָאָה כְּמַעֲשֶׂיהָ, כְּמַעֲשֶׂיהָ וְלֹא בְיָפְיָהּ, אֲבָל זֹאת נָאָה בַכֹּל׃

האשה הכשית. עַל שֵׁם נוֹיָהּ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת בְּנוֹ נָאֶה כּוּשִׁי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בּוֹ עַיִן רָעָה׃

כי אשה כשית לקח. וְעַתָּה גָּרְשָׁהּ׃

ב׳ וַיֹּאמְרוּ חָרַק אַף־בִּמְשֹׁה דְּבָר יְהוָה הֲלֹא גַם־בָּנוּ דִבֶּר וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃

הרק אך. עִמּוֹ לְבַדּוֹ דִּבֶּר ה׳׃

הלא גם בנו. וְלֹא פֵּרַשְׁנוּ מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ (ספרי)׃

ג׳ וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ {ס}

ענו. שָׁפָל וְסַבְלָן׃

ד׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃

פתאם. נִגְלָה עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם וְהֵם טְמֵאִין בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְהָיוּ צוֹעֲקִים ״מַיִם מַיִם״ לְהוֹדִיעָם שֶׁיָּפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁפֵּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁנִּגְלֵית עָלָיו שְׁכִינָה תָּדִיר וְאֵין עֵת קָבוּעָה לַדִּבּוּר (עי׳ ילקוט)׃

צאו שלשתכם. מַגִּיד שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן נִקְרְאוּ בְּדִבּוּר אֶחָד מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לַפֶּה לוֹמַר וְלָאָזֶן לִשְׁמֹעַ (ספרי)׃

ה׳ וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם׃

בעמוד ענן. יָצָא יְחִידִי שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה יוֹצֵא בְּאֶכְלוּסִים וּכְשֶׁיּוֹצֵא לְשָׁלוֹם יוֹצֵא בְּמוּעָטִין, וּמִדַּת הַקָּבָ״ה יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה יְחִידִי, שֶׁנֶּאֱמַר ״אִישׁ מִלְחָמָה״ (שמות ט״ו), וְיוֹצֵא לְשָׁלוֹם בְּאֶכְלוּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים ס״ח) ״רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן״ (ספרי)׃

ויקרא אהרן ומרים. שֶׁיִּהְיוּ נִמְשָׁכִין וְיוֹצְאִין מִן הֶחָצֵר לִקְרַאת הַדִּבּוּר׃

ויצאו שניהם. וּמִפְּנֵי מָה מְשָׁכָן וְהִפְרִישָׁן מִמֹּשֶׁה? לְפִי שֶׁאוֹמְרִים מִקְצָת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְכֵן מָצִינוּ בְּנֹחַ, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו נֶאֱמַר ״אִישׁ צַדִּיק תָּמִים״ (בראשית ו׳), וּבְפָנָיו נֶאֱמַר ״כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי״ (שם ז׳); דְּ״אַ, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע בִּנְזִיפָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן (ספרי)׃

ו׳ וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא דְבָרָי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ׃

שמעו נא דברי. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה (שם)׃

אם יהיה נביאכם. אִם יִהְיוּ לָכֶם נְבִיאִים׃

ה׳ במראה אליו אתודע. שְׁכִינַת שְׁמִי אֵין נִגְלֵית עָלָיו בְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם וְחִזָּיוֹן׃

ז׳ לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא׃

ח׳ פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ וּמַרְאֶה׃ וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט וּמַדּוּעַ׃ לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה׃

פה אל פה. אָמַרְתִּי לוֹ לִפְרֹשׁ מִן הָאִשָּׁה (שם), וְהֵיכָן אָמַרְתִּי לוֹ? בְּסִינַי — ״לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי״ (דברים ה׳)׃

ומראה ולא בחדת. מַרְאֶה זֶה מַרְאֵה דִבּוּר, שֶׁאֲנִי מְפָרֵשׁ לוֹ דִּבּוּרִי בְּמַרְאִית פָּנִים שֶׁבּוֹ, וְאֵינִי סוֹתְמוֹ לוֹ בְּחִידוֹת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לִיחֶזְקֵאל (יחזקאל י״ז), ״חוּד חִידָה״ וְגוֹ׳; יָכוֹל מַרְאֵה שְׁכִינָה? תַּ״ל (שמות ל״ג), ״לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי״ (ספרי)׃

ותמנת ה׳ יביט. זֶה מַרְאֵה אֲחוֹרַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל״ג), ״וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי״ (ספרי)׃

בעבדי במשה. אֵינוֹ אוֹמֵר בְּעַבְדִּי מֹשֶׁה, אֶלָּא בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה — בְּעַבְדִּי אַע״פְּ שֶׁאֵינוֹ מֹשֶׁה, בְּמֹשֶׁה אַפִּלּוּ אֵינוֹ עַבְדִּי כְּדַאי הֱיֵיתֶם לִירוֹא מִפָּנָיו, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא עַבְדִּי, וְעֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ, וְהָיָה לָכֶם לוֹמַר אֵין הַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ חִנָּם, וְאִם תֹּאמְרוּ אֵינִי מַכִּיר בְּמַעֲשָׂיו — זוֹ קָשָׁה מִן הָרִאשׁוֹנָה (שם)׃

ט׳ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם וַיֵּלְךְ׃

ויחר אף ה׳ בם וילך. מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעָם סִרְחוֹנָם גָּזַר עֲלֵיהֶם נְדוּי, ק״ך לְבָשָׁר וָדָם, שֶׁלֹּא יִכְעֹס עַל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ סִרְחוֹנוֹ (ספרי):

י׳ וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת:

והענן סר. וְאַחַ״כ **והנה מרים מצרעת כשלג**, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְפַדָּגוֹג, רְדֵה אֶת בְּנִי, אֲבָל לֹא תִרְדֶּנּוּ עַד שֶׁאֵלֵךְ מֵאֶצְלְךָ, שֶׁרַחֲמַי עָלָיו (שם):

י״א וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָּשֶׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ:

נואלנו. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן אֱוִיל:

י״ב אַל־נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ:

אל נא תהי. אַחוֹתֵנוּ זוֹ:

כמת. שֶׁהַמְצֹרָע חָשׁוּב כַּמֵּת, מַה מֵּת מְטַמֵּא בְּבִיאָה אַף מְצֹרָע מְטַמֵּא בְּבִיאָה (שם):

אשר בצאתו מרחם אמו. אִמָּנוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכְּנָגְדָּהּ הַכָּתוּב, וְכֵן חֲצִי בְשָׂרוֹ, חֲצִי בְשָׂרנוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכְּנָגְדָּהּ הַכָּתוּב, מֵאַחַר שֶׁיָּצְתָה מֵרֶחֶם אִמָּם, הִיא לָנוּ כְּאִלּוּ נֶאֱכַל חֲצִי בְשָׂרנוּ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי אֲחֵינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא״ (בראשית ל״ז), וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ, אַף הוּא נִרְאֶה כֵּן, אֵין רָאוּי לְאָח לְהַנִּיחַ אֶת אֲחוֹתוֹ לִהְיוֹת כַּמֵּת:

אשר בצאתו. מֵאַחַר שֶׁיָּצָא זֶה מֵרֶחֶם אִמּוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ לַעֲזֹר וְאֵינוֹ עוֹזְרוֹ — הֲרֵי נֶאֱכָל **חצי בשרו**, שֶׁאָחִיו בְּשָׂרוֹ הוּא; דָּ״אַ, **אל נא תהי כמת** — אִם אֵינְךָ רוֹפְאָהּ בִּתְפִלָּה, מִי מַסְגִּירָהּ? אֲנִי א״א לִרְאוֹתָהּ, שֶׁאֲנִי קָרוֹב וְאֵין קָרוֹב רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים, וְכֹהֵן אַחֵר אֵין בָּעוֹלָם, וְזֶהוּ **אשר בצאתו מרחם אמו**:

י״ג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ: {פ}

אל נא רפא נא לה. בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַשּׁוֹאֵל דָּבָר מֵחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דִּבְרֵי תַחֲנוּנִים וְאַ״כ יְבַקֵּשׁ שְׁאֵלוֹתָיו (ספרי):

לאמר. מַה תַּ״ל ? אָמַר לוֹ הֲשִׁיבֵנִי אִם אַתָּה מְרַפֵּא אוֹתָהּ אִם לָאו עַד שֶׁתֶּשִׁיבוֹ וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק וְגוֹ׳; רַאֲבָ״ע אוֹמֵר בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה מִלְּפָנֵי הַקָּבָ״ה לַהֲשִׁיבוֹ אִם יַעֲשֶׂה שְׁאֵלוֹתָיו אִם לָאו: כֵּיוֹצֵא בוֹ, ״וַיִּדַּבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה׳ לֵאמֹר״ וְגוֹ׳ (שמות ו׳), מַה תַּ״ל ״לֵאמֹר״? הֲשִׁיבֵנִי אִם גּוֹאֲלָם אַתָּה אִם לָאו עַד שֶׁתֶּשִׁיבוֹ ״עַתָּה תִּרְאֶה״ וְגוֹ׳, כֵּיוֹצֵא בוֹ, ״וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה׳ לֵאמֹר יִפְקֹד ה׳ אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר״ (במדבר כ״ז), הֲשִׁיבוֹ ״קַח לְךָ״, כֵּיוֹצֵא בוֹ ״וְאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר״ (דברים ג׳), הֲשִׁיבוֹ ״רַב לָךְ״ (ספרי):

רפא נא לה. מִפְּנֵי מָה לֹא הֶאֱרִיךְ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה? שֶׁלֹּא יְהֵא יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים, אַחוֹתוֹ עוֹמֶדֶת בְּצָרָה וְהוּא עוֹמֵד וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה (ספרי) (דָּ״אַ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל אֲחוֹתוֹ הוּא מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה אֲבָל בִּשְׁבִילֵנוּ אֵינוֹ מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה):

י״ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף:

ואביה ירק ירק בפניה. וְאִם אָבִיהָ הֵרְאָה לָהּ פָּנִים זוֹעֲפוֹת, **הלא תכלם שבעת ימים**? ק״ך לִשְׁכִינָה י״ד יוֹם, אֶלָּא דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, לְפִיכָךְ אַף בְּנִזְיפָתִי **תסגר שבעת ימים** (שם; בבא קמא כ״ה):

ואחר תאסף. אוֹמֵר אֲנִי, כָּל הָאֲסִיפוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּמִצְרָעִים עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשֻׁלָּח מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, וּכְשֶׁהוּא נִרְפָּא נֶאֱסָף אֶל הַמַּחֲנֶה, לְכָךְ כָּתוּב בּוֹ אֲסִיפָה, לְשׁוֹן הַכְנָסָה:

ט״ו וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הֵאָסֵף מִרְיָם:

והעם לא נסע. זֶה הַכָּבוֹד חָלַק לָהּ הַמָּקוֹם בִּשְׁבִיל שָׁעָה אַחַת שֶׁנִּתְעַכְּבָה לְמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לַיְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב׳) ״וַתִּתְצַב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק״ וְגוֹ׳ (סוטה ט׳):

ט״ז וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן: {פ}

פרק י״ג

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ שְׁלַח־לְךָ֤ אֲנָשִׁים֙ וְיָחֲרוּ֙ אֶת־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן אֲשֶׁר־אֲנִ֥י נֹתֵ֖ן לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אִ֣ישׁ אֶחָ֗ד אִ֤ישׁ אֶחָד֙ לְמַטֵּ֣ה אֲבֹתָ֔יו תִּשְׁלָ֖חוּ כֹּ֥ל נָשִׂ֖יא בָּהֶֽם׃

שלח לך אנשים. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם? לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר (תנחומא):

שלח לך. לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה שְׁלַח; לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר ״וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם״ וְגוֹ׳ (דברים א׳), וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בִּשְׁכִינָה, אָמַר, אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהֵיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם״ וְגוֹ׳ (שמות ג׳), חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת בְּדִבְרֵי מְרַגְּלִים, לְמַעַן לֹא יִירָשׁוּהָ (תנחומא):

ג׳ וַיִּשְׁלַ֤ח אֹתָם֙ מֹשֶׁ֔ה מִמִּדְבַּ֖ר פָּארָ֑ן עַל־פִּ֣י יְהוָ֔ה כֻּלָּ֥ם אֲנָשִׁ֖ים רָאשֵׁ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֥ל הֵֽמָּה׃

על פי ה׳. בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא עִכֵּב עַל יָדוֹ:

כלם אנשים. כָּל אֲנָשִׁים שֶׁמַּזְכָּרָא לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, וְאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ:

ד׳ וְאֵ֖לֶּה שְׁמוֹתָ֑ם לְמַטֵּ֣ה רְאוּבֵ֔ן שַׁמּ֖וּעַ בֶּן־זַכּֽוּר׃

ה׳ לְמַטֵּ֣ה שִׁמְעוֹן֮ שָׁפָט֒ בֶּן־חוֹרִֽי׃

ו׳ לְמַטֵּ֣ה יְהוּדָ֔ה כָּלֵ֖ב בֶּן־יְפֻנֶּֽה׃

ז׳ לְמַטֵּ֣ה יִשָּׂשכָ֔ר יִגְאָ֖ל בֶּן־יוֹסֵֽף׃

ח׳ לְמַטֵּ֣ה אֶפְרָ֔יִם הוֹשֵׁ֖עַ בִּן־נֽוּן׃

ט׳ לְמַטֵּ֣ה בִנְיָמִ֔ן פַּלְטִ֖י בֶּן־רָפֽוּא׃

י׳ לְמַטֵּ֣ה זְבוּלֻ֔ן גַּדִּיאֵ֖ל בֶּן־סוֹדִֽי׃

י״א לְמַטֵּ֣ה יוֹסֵ֔ף לְמַטֵּ֥ה מְנַשֶּׁ֖ה גַּדִּ֑י בֶּן־סוּסִֽי׃

י״ב לְמַטֵּ֣ה דָ֔ן עַמִּיאֵ֖ל בֶּן־גְּמַלִּֽי׃

י״ג לְמַטֵּ֣ה אָשֵׁ֔ר סְתוּר֖ בֶּן־מִיכָאֵֽל׃

י״ד לְמַטֵּ֣ה נַפְתָּלִ֔י נַחְבִּ֖י בֶּן־וָפְסִֽי׃

ט״ו לְמַטֵּ֣ה גָ֔ד גְּאוּאֵ֖ל בֶּן־מָכִֽי׃

ט״ז אֵ֚לֶּה שְׁמוֹת֙ הָאֲנָשִׁ֔ים אֲשֶׁר־שָׁלַ֥ח מֹשֶׁ֖ה לָתֻ֣ר אֶת־הָאָ֑רֶץ וַיִּקְרָ֤א מֹשֶׁה֙ לְהוֹשֵׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן יְהוֹשֻֽׁעַ׃

ויקרא משה להושע וגו׳. הִתְפַּלֵּל עָלָיו יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים (סוטה ל״ד):

י״ז וַיִּשְׁלַ֥ח אֹתָ֖ם מֹשֶׁ֑ה לָתֻ֣ר אֶת־אֶ֔רֶץ כְּנָ֔עַן וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֔ם עֲל֥וּ זֶה֖ בַּנֶּ֑גֶב וַעֲלִיתֶ֖ם אֶת־הָהָֽר׃

עלו זה בנגב. הוּא הָיָה הַפְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים מַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה, וְאַ״כַּ מַרְאִים אֶת הַשֶּׁבַח (תנחומא):

י״ח וּרְאִיתֶ֣ם אֶת־הָאָ֔רֶץ מַה־הִ֑וא וְאֶת־הָעָ֣ם׀ הַיֹּשֵׁ֣ב עָלֶ֗יהָ הֶחָזָ֤ק הוּא֙ הֲרָפֶ֣ה הַמְעַ֔ט הִ֖וא אִם־רָֽב׃

את הארץ מה הוא. יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים, יֵשׁ מְגַדֶּלֶת אֲכָלוּסִין וְיֵשׁ מְמַעֶטֶת אֲכָלוּסִין:

החזק הוא הרפה. סִימָן מָסַר לָהֶם: אִם בִּפְרָזִים יוֹשְׁבִין, חֲזָקִים הֵם, שֶׁסּוֹמְכִין עַל גְּבוּרָתָם, וְאִם בְּעָרִים בְּצוּרוֹת הֵם יוֹשְׁבִין חַלָּשִׁים הֵם (שם):

י״ט וּמֶה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמֶה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים׃

הבמחנים. תַּרְגּוּמוֹ ״הַבְפַצְחִין״, כְּרַכִּין פְּצוּחִין וּפְתוּחִין מֵאֵין חוֹמָה׃

הטובה הוא. בְּמַעְיָנוֹת וּתְהוֹמוֹת טוֹבִים וּבְרִיאִים׃

כ׳ וּמֶה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים׃

היש בה עץ. אִם יֵשׁ בָּהֶם אָדָם כָּשֵׁר שֶׁיָּגֵן עֲלֵיהֶם בִּזְכוּתוֹ (עי׳ בבא בתרא ט״ו)׃

בכורי ענבים. יָמִים שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִין בְּבִכּוּר׃

כ״א וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת׃

ממדבר צן עד רחב לבא חמת. הָלְכוּ בִּגְבוּלֵיהֶ בְּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב כְּמִין גַּ״ם, הָלְכוּ רוּחַ גְּבוּל דְּרוֹמִית מִמִּקְצוֹעַ מִזְרָח עַד מִקְצוֹעַ מַעֲרָב, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב — דֶּרֶךְ גְּבוּל דְּרוֹמִית מִזְרָחִית עַד הַיָּם — שֶׁהַיָּם הוּא גְּבוּל מַעֲרָבִי, וּמִשָּׁם חָזְרוּ וְהָלְכוּ כָּל גְּבוּל מַעֲרָבִי עַל שְׂפַת הַיָּם עַד לְבֹא חֲמָת, שֶׁהוּא אֵצֶל הֹר הָהָר בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּגְבוּלוֹת הָאָרֶץ בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה מַסְעֵי׃

כ״ב וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם׃

ויבא עד חברון. כָּלֵב לְבַדּוֹ הָלַךְ שָׁם וְנִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אָבוֹת שֶׁלֹּא יֶהֱא נֶפֶשׁ לַחֲבֵרָיו לִהְיוֹת בַּעֲצָתָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים א׳), ״וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ״, וּכְתִיב (שופטים א׳) ״וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן״ (סוטה ל״ד)׃

שבע שנים נבנתה. אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבֻנָּה בְּכָל טוּב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן, וּבָא לְהוֹדִיעֲךָ שִׂבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין לְךָ טָרְשִׁין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵחֶבְרוֹן — לְפִיכָךְ הִקְצוּהָ לִקְבוּרוֹת מֵתִים — וְאֵין לְךָ מְעָלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת כְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ״כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (בראשית י״ג), וְצֹעַן הִיא הַמְּעֻלָּה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁשָּׁם מוֹשַׁב הַמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו״ (ישעיהו ל׳), וְהָיְתָה חֶבְרוֹן טוֹבָה מִמֶּנָּה שִׁבְעָה חֲלָקִים (סוטה ל״ד; כתובות קי״ב)׃

כ״ג וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיְשָׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים׃

זמורה. שׁוֹכַת גֶּפֶן, וְאֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים תָּלוּי בָּהּ׃

וישאהו במוט בשנים. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיְשָׂאֻהוּ בַמּוֹט״ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בִּשְׁנַיִם? מַה תַּ״ל ״בִּשְׁנָיִם״? בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת. הָא כֵיצַד? שְׁמוֹנָה נָטְלוּ אֶשְׁכּוֹל, אֶחָד נָטַל תְּאֵנָה וְאֶחָד רִמּוֹן; יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָטְלוּ כְלוּם, לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָם לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוָּנוּ — כְּשֵׁם שֶׁפָּרְחָה מִשֶּׁנָּה כָּךְ עַמָּהּ מִשֶּׁנָּה; וְאִם חָפֵץ אַתָּה לֵידַע כַּמָּה מִשֹּׁאוֹ אֶחָד מֵהֶם, צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁהֶקִימוּ בַּגִּלְגָּל — הֵרִימוּ לָהֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת מִן הַיַּרְדֵּן עַל שִׁכְמוֹ וֶהֱקִימוּהָ בַּגִּלְגָּל (יהושע ד׳) — וּשְׁקָלוּם רַבּוֹתֵינוּ מִשְׁקָל כָּל אַחַת אַרְבָּעִים סְאָה, וּגְמִירֵי טוּנָא דְּמִידְלֵי אֱינַשׁ עַל כַּתְפֵּיהּ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מִשֹּׁאוֹ כַּמִּשֹּׁאוֹ שֶׁמְּסַיְּעִין אוֹתוֹ לְהָרִים (סוטה ל״ד)׃

כ״ד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכֹּל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כ״ה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם׃

וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. וַהֲלֹא אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה הִיא, וּמַהֲלַךְ אָדָם בֵּינוֹנִי עֶשֶׂר פַּרְסָאוֹת לַיּוֹם, הֲרֵי מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב — וְהֵם הָלְכוּ אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ? אֶלָּא שֶׁגָּלוּי לִפְנֵי הַקָּבָ״ה שֶׁיִּגְזֹר עֲלֵיהֶם יוֹם לַשָּׁנָה, קִצֵּר לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ (שם)׃

כ״ו וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃

וילכו ויבאו. מַהוּ וַיֵּלְכוּ? לְהַקִּישׁ הֲלִיכָתָן לְבִיאָתָן, מַה בִּיאָתָן בְּעֵצָה רָעָה אַף הֲלִיכָתָן בְּעֵצָה רָעָה (שם ל״ה)׃

וישיבו אתם דבר. אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן׃

כ״ז וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ׃

זבת חלב ודבש הוא. כָּל דְּבַר שֶׁקֶר שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ קֻצְּתוֹ אֱמֶת בִּתְחִלָּתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּם בְּסוֹפוֹ׃

כ״ח אָפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצָרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃

בצרות. לְשׁוֹן חֹזֶק, וְתַרְגּוּמוֹ ״כְּרִיכַן״, לְשׁוֹן בִּירָנִיּוֹת עֲגֻלּוֹת, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי כְּרִיךְ עָגוֹל׃

כ״ט עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן׃

עמלק יושב וגו׳. לְפִי שֶׁנִּכְווּ בַּעֲמָלֵק כְּבָר, הִזְכִּירוּהוּ מְרַגְּלִים כְּדֵי לְיָרְאָם (תנחומא)׃

ועל יד הירדן. יָד כְּמַשְׁמָעוֹ, אֵצֶל הַיַּרְדֵּן, וְלֹא תּוּכְלוּ לַעֲבֹר׃

ל׳ וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ׃

ויהס כלב. הִשְׁתִּיק אֶת כֻּלָּם׃

אל משה. לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁיְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, צָוַח וְאָמַר ״וְכִי זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם?״ הַשּׁוֹמֵעַ הָיָה סָבוּר שֶׁבָּא לְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיָה בִּלְבָּם עַל מֹשֶׁה בִּשְׁבִיל דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים, שָׁתְקוּ כֻּלָּם לִשְׁמֹעַ גְּנוּתוֹ, אָמַר ״וַהֲלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו״׃

עלה נעלה. אֲפִלּוּ בַּשָּׁמַיִם, וְהוּא אוֹמֵר עֲשׂוּ סֻלָּמוֹת וַעֲלוּ שָׁם, נַצָּלִיחַ בְּכָל דְּבָרָיו (סוטה ל״ה)׃

ויהס. לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְכֵן ״הַס כָּל בָּשָׂר״ (זכריה ב׳), ״הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר״ (עמוס ו׳), כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם, הָרוֹצֶה לְשַׁתֵּק אֲגַדַּת אֲנָשִׁים אוֹמֵר ״שִׁי״ט״׃

ל״א וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ׃

חזק הוא ממנו. כִּבְיָכוֹל כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמְרוּ (סוטה כ״ה)׃

ל״ב וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת׃

אכלת יושביה. בְּכָל מָקוֹם שֶׁעָבַרְנוּ מְצָאנוּם קוֹבְרֵי מֵתִים, וְהַקָּבָ״ה עָשָׂה לְטוֹבָה, כְּדֵי לְטָרְדָם בְּאֶבְלָם וְלֹא יִתְּנוּ לֵב לָאֵלּוּ׃

אנשי מדות. גְּדוֹלִים וּגְבוֹהִים, וְצָרִיךְ לָתֵת לָהֶם מִדָּה, כְּגוֹן גָּלְיָת ״גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת״ (שמואל א י״ז), וְכֵן ״אִישׁ מָדוֹן״ (שמואל ב כ״א), ״אִישׁ מִדָּה״ (מלכים א י״א)׃

ל״ג וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם׃

הנפילים. עֲנָקִים, מִבְּנֵי שַׁמְחַזַאי וַעֲזָאֵל שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ׃

וכן היינו בעיניהם. שָׁמַעְנוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה, נְמָלִים יֵשׁ בְּכַרְמִים כַּאֲנָשִׁים (סוטה ל״ה)׃

ענק. שֶׁמַּעֲנִיקִים חַמָּה בְּקוֹמָתָן (שם ל״ד)׃

פרק י״ד

א׳ וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא׃

כל העדה. סַנְהֶדְרָאוֹת (תנחומא יב)׃

ב׳ וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ׃

לו מתנו. הַלְוַאי וָמַתְנוּ׃

ג׳ וְלָמָּה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה׃

ד׳ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃

נתנה ראש. כְּתַרְגּוּמוֹ ״נְמַנֵּי רֵישָׁא״ — נָשִׂים עָלֵינוּ מֶלֶךְ; וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ, לְשׁוֹן עֲ״ז (סנהדרין ק״ז)׃

ה׳ וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ו׳ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם׃

ז׳ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד׃

ח׳ אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

ט׳ אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם׃

> **אל תמרדו.** וְשׁוּב **ואתם אל תראו**׃
>
> **כי לחמנו הם.** נֹאכְלֵם כַּלֶּחֶם׃
>
> **סר צלם.** מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ — אִיּוֹב שֶׁהָיָה מֵגֵן עֲלֵיהֶם (סוטה ל״ה); (דְּ״אַ, צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר עֲלֵיהֶם)׃

י׳ וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגֹּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

> **לרגום אתם.** אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב׃
>
> **וכבוד ה׳.** הֶעָנָן יָרַד שָׁם׃

י״א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ׃

> **עד אנה.** עַד הֵיכָן׃
>
> **ינאצני.** יַרְגִּיזוּנִי׃
>
> **בכל האתות.** בְּשָׁבִיל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם, הָיָה לָהֶם לְהַאֲמִין שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לְקַיֵּם הַבְטָחָתִי׃

י״ב אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃

> **ואורישנו.** לְשׁוֹן תֵּרוּכִין, וְאִ״תְּ מָה אֶעֱשֶׂה לִשְׁבוּעַת אָבוֹת?
>
> **ואעשה אתך לגוי גדול.** שֶׁאַתָּה מִזַּרְעָם׃

י״ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ׃

> **ושמעו מצרים.** וְשָׁמְעוּ אֶת אֲשֶׁר תַּהֲרֹגֶם׃
>
> **כי העלית.** כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, וְהֵם רָאוּ אֶת אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ בְּכֹחַ הַגָּדוֹל אוֹתָם מִקִּרְבָּם, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרַגְתָּם לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ לָךְ, אֶלָּא יֹאמְרוּ שֶׁכְּנֶגְדָּם יָכֹלְתָּ לְהַלָּחֵם אֲבָל כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹא יָכֹלְתָּ לְהַלָּחֵם, וְזוֹ הִיא׃

י״ד וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה | אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה׃

> **ואמרו אל יושב הארץ הזאת.** כְּמוֹ עַל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת — וּמַה יֹּאמְרוּ עֲלֵיהֶם? מַה שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן׃
>
> **מבלתי יכלת ה׳.** בְּשָׁבִיל שֶׁשָּׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה׳ שׁוֹכֵן בְּקִרְבָּם וְעַיִן בְּעַיִן אַתָּה נִרְאֶה לָהֶם, וְהַכֹּל בְּדֶרֶךְ חִבָּה וְלֹא הִכִּירוּ בְךָ שֶׁנִּתְקָה אַהֲבָתְךָ מֵהֶם עַד הֵנָּה׃

ט״ו וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר׃

> **המתה את העם הזה כאיש אחד.** פִּתְאֹם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ וְגוֹ׳׃

ט״ז מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃

מבלתי יכלת וגו׳. לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, וְאֵינוֹ דוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, זֹאת יֹאמְרוּ עַל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת — מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַהֲבִיאָם — שְׁחָטָם:

יכלת. שֵׁם דָּבָר הוּא:

י״ז וְעַתָּה יְגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר׃

(**יגדל נא כח ה׳.** לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ:)

כאשר דברת לאמר. וּמַהוּ הַדִּבּוּר?

י״ח יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃

ה׳ ארך אפים. לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים; כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּבָ״ה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְכוֹתֵב ה׳ אֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ, לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה אַף לָרְשָׁעִים, אָמַר לוֹ רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ, אָמַר לוֹ חַייְךָ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לַדָּבָר; כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּבַמְּרַגְּלִים הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים, **יגדל נא כח ה׳** לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ (סנהדרין קי״א):

ונקה. לַשָּׁבִים:

לא ינקה. לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (יומא פ״ו):

י״ט סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה׃

כ׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ׃

כדברך. בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ ״פֶּן יֹאמְרוּ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳״:

כ״א וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ׃

ואולם. כְּמוֹ אֲבָל זֹאת אֶעֱשֶׂה לָהֶם:

חי אני. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וּכְבוֹדִי יְמַלֵּא אֶת כָּל הָאָרֶץ, כָּךְ אֲקַיֵּם לָהֶם כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים וְגוֹ׳, (**אם יראו את הארץ.** הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס — חַי אָנִי כִּי כָל הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבוֹדִי יְמַלֵּא אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת לֵאמֹר מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ לַהֲבִיאָם, שֶׁלֹּא אֲמִיתֵם פִּתְאֹם כְּאִישׁ אֶ׳ אֶלָּא בְּאִחוּר מ׳ שָׁנָה מְעַט מְעַט):

כ״ב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃

וינסו. כְּמַשְׁמָעוֹ:

זה עשר פעמים. שְׁנַיִם בַּיָּם וּשְׁנַיִם בַּמָּן וּשְׁנַיִם בַּשְּׂלָו וכו׳, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף ט״ו):

כ״ג אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ׃

אם יראו. לֹא יִרְאוּ:

לא יראהו. לֹא יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ:

כ״ד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרַי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרְשֶׁנָּה׃

רוח אחרת. שְׁתֵּי רוּחוֹת, א׳ בַּפֶּה וְא׳ בְּלֵב, לַמְרַגְּלִים אָמַר אֲנִי עִמָּכֶם בָּעֵצָה, וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר הָאֱמֶת, וְעַל יְדֵי כֵן הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י״ג), ״וַיַּהַס כָּלֵב״, שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁיֹּאמַר כְּמוֹתָם, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵ׳ יְהוֹשֻׁעַ ״וְאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי״ (יהושע י״ד) — וְלֹא כַּאֲשֶׁר עִם פִּי (תנחומא):

וימלא אחרי. וַיְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ אַחֲרַי, וְזֶה מִקְרָא קָצָר:

אשר בא שמה. חֶבְרוֹן תִּנָּתֵן לוֹ:

יורשנה. כְּתַרְגּוּמוֹ ״יְתַרְכֶּנַּהּ״, יוֹרִישׁוּ אֶת הָעֲנָקִים וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ, וְאֵין לְתַרְגְּמוֹ ״יַרְתִּינַהּ״ אֶלָּא בִּמְקוֹם יִירָשֶׁנָּה:

כ״ה וְהָעַמְלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ {פ}

והעמלקי וגו׳. אִם תֵּלְכוּ שָׁם יַהַרְגוּ אֶתְכֶם, מֵאַחַר שֶׁאֵינִי עִמָּכֶם׃

מחר פנו. לַאֲחוֹרֵיכֶם, **וסעו לכם וגו׳**׃

כ״ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

כ״ז עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי׃

לעדה הרעה וגו׳. אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים, מִכָּאן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה (מגילה כ״ג)׃

אשר המה מלינים. אֶת יִשְׂרָאֵל עָלַי׃

את תלנות בני ישראל אשר המה. הַמְרַגְּלִים **מלינים** אוֹתָם **עלי, שמעתי**׃

כ״ח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃

חי אני. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, אִם לֹא כֵּן אֶעֱשֶׂה — כְּבָיְכוֹל אֵינִי חַי׃

כאשר דברתם. שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם מִמֶּנִּי ״אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ מָתְנוּ״ (פסוק ב׳)׃

כ״ט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֲלִינֹתֶם עָלָי׃

וכל פקדיכם לכל מספרכם. כָּל הַנִּמְנֶה לְכָל מִסְפָּר שֶׁאַתֶּם נִמְנִים בּוֹ, כְּגוֹן לָצֵאת וְלָבֹא לַצָּבָא וְלָתֵת שְׁקָלִים, כָּל הַמְּנוּיִים לְכָל אוֹתָן מִסְפָּרוֹת יָמוּתוּ, וְאֵלּוּ הֵן **מבן עשרים שנה וגו׳;** לְהוֹצִיא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁאֵין פְּקוּדֵיהֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים׃

ל׳ אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

ל״א וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ׃

ל״ב וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה׃

ופגריכם אתם. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְפִי שֶׁדִּבֵּר עַל הַבָּנִים לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ וּבִקֵּשׁ לוֹמַר וְאַתֶּם תָּמוּתוּ, נוֹפֵל לָשׁוֹן זֶה כָּאן לוֹמַר ״אתם״׃

ל״ג וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר׃

ארבעים שנה. לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוּת מִבֶּן שִׁשִּׁים, לְכָךְ נִגְזַר אַרְבָּעִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים מַגִּיעִין לְכְלַל שִׁשִּׁים; שָׁנָה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בִּכְלָל, וְאַע״פְּ שֶׁקָּדְמָה לְשִׁלּוּחַ הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל עָלְתָה גְּזֵרָה זוֹ בְּמַחֲשָׁבָה, אֶלָּא שֶׁהִמְתִּין לָהֶם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְיוֹם פָּקְדִי״ — בַּמְרַגְּלִים — ״וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם״ (שמות ל״ב); וְאַף כָּאן נֶאֱמַר ״תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם״ — שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת, שֶׁל עֵגֶל וְשֶׁל תְּלוּנָה, וְחָשַׁב לָהֶם בְּמִנְיַן חַיֵּיהֶם מִקְצָת שָׁנָה כְּכֻלָּהּ, וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁנַת שִׁשִּׁים מֵתוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים׃

ונשאו את זנותיכם. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וְיִסְבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן״׃

ל״ד בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי׃

את תנואתי. שֶׁהֲנִיאוֹתֶם אֶת לִבְבְכֶם מֵאַחֲרַי, תנואה לְשׁוֹן הֲסָרָה, כְּמוֹ ״כִּי הֵנִיא אֲבִיהָ אֹתָהּ״ (במדבר ל)׃

ל״ה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃

ל״ו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ (וילונו) [וַיַּלִּינוּ] עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃

וישבו ויולינו עליו. וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הִרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה בְּהוֹצָאַת דִּבָּה, אוֹתָם אֲנָשִׁים **וימתו;** כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה לְשׁוֹן חִנּוּךְ דְּבָרִים, שֶׁמַּלְקִיחִים לְשׁוֹנָם לְאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ, כְּמוֹ ״דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״ (שיר השירים ז׳), וְיֶשְׁנָהּ לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָהּ לְרָעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן **מוצאי דבת הארץ רעה**, שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה׃

דבה. פרליר״ש בְּלַעַז׃

ל״ז וַיָּמֻתוּ֙ הָאֲנָשִׁ֔ים מוֹצְאֵ֥י דִבַּת־הָאָ֖רֶץ רָעָ֑ה בַּמַּגֵּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃

במגפה לפני ה׳. בְּאוֹתָהּ מִיתָה הַהֲגוּנָה לָהֶם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם חָטְאוּ בַּלָּשׁוֹן, וְנִשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם וְתוֹלָעִים יוֹצְאִים מִלְּשׁוֹנָם וּבָאִין לְתוֹךְ טַבּוּרָם, לְכָךְ נֶאֱמַר ״בַּמַּגֵּפָה״ וְלֹא ״בְּמַגֵּפָה״, וְזֶהוּ **לפני ה׳** — בְּאוֹתָהּ הָרְאוּיָה לָהֶם עַ״פִּ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה שֶׁהוּא מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (סוטה ל״ה)׃

ל״ח וִיהוֹשֻׁ֥עַ בִּן־נ֖וּן וְכָלֵ֑ב חָיִ֣ו מִן־הָאֲנָשִׁ֗ים הָהֵם֙ הַהֹלְכִ֣ים לָת֔וּר אֶת־הָאָֽרֶץ׃

ויהושע וכלב ... חיו וגו׳. מַה תַּ״ל **חיו מן האנשים ההם**? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנִּטְלוּ חֶלְקָם שֶׁל מְרַגְּלִים בָּאָרֶץ וְקָמוּ תַּחְתֵּיהֶם לַחַיִּים (בבא בתרא קי״ח)׃

ל״ט וַיְדַבֵּ֣ר מֹשֶׁ֔ה אֶת־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵ֑לֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וַיִּתְאַבְּל֥וּ הָעָ֖ם מְאֹֽד׃

מ׳ וַיַּשְׁכִּ֣מוּ בַבֹּ֗קֶר וַיַּעֲל֛וּ אֶל־רֹ֥אשׁ הָהָ֖ר לֵאמֹ֑ר הִנֶּ֣נּוּ וְעָלִ֗ינוּ אֶל־הַמָּקוֹם֙ אֲשֶׁר־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה כִּ֥י חָטָ֖אנוּ׃

אל ראש ההר. הוּא הַדֶּרֶךְ הָעוֹלֶה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

הננו ועלינו אל המקום. לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

אשר אמר ה׳. לְתִתָּהּ לָנוּ, שָׁם נַעֲלֶה׃

כי חטאנו. עַל אֲשֶׁר אָמַרְנוּ הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה׃

מ״א וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה לָמָ֣ה זֶּ֔ה אַתֶּ֥ם עֹבְרִ֖ים אֶת־פִּ֣י יְהוָ֑ה וְהִ֥וא לֹ֖א תִּצְלָֽח׃

והוא לא תצלח. זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תִּצְלָח׃

מ״ב אַל־תַּעֲל֔וּ כִּ֥י אֵ֖ין יְהוָ֣ה בְּקִרְבְּכֶ֑ם וְלֹ֥א תִנָּגְפ֖וּ לִפְנֵ֥י אֹיְבֵיכֶֽם׃

מ״ג כִּ֤י הָעֲמָלֵקִי֙ וְהַכְּנַעֲנִ֣י שָׁ֔ם לִפְנֵיכֶ֖ם וּנְפַלְתֶּ֣ם בֶּחָ֑רֶב כִּֽי־עַל־כֵּ֞ן שַׁבְתֶּ֣ם מֵאַחֲרֵ֣י יְהוָ֗ה וְלֹא־יִהְיֶ֥ה יְהוָ֛ה עִמָּכֶֽם׃

כי על כן שבתם. כְּלוֹמַר, כִּי זֹאת תָּבֹא לָכֶם עַל אֲשֶׁר שַׁבְתֶּם וְגוֹ׳׃

מ״ד וַיַּעְפְּל֖וּ לַעֲלֹ֣ות אֶל־רֹ֣אשׁ הָהָ֑ר וַאֲרֹ֤ון בְּרִית־יְהוָה֙ וּמֹשֶׁ֔ה לֹא־מָ֖שׁוּ מִקֶּ֥רֶב הַמַּחֲנָֽה׃

ויעפלו. לְשׁוֹן חֹזֶק, וְכֵן ״הִנֵּה עֻפְלָה״ (חבקוק ב׳), אינג״ריש בְּלַעַז, לְשׁוֹן עַזּוּת, וְכֵן ״עֹפֶל בַּת צִיּוֹן״ (מיכה ד׳), ״עֹפֶל וָבַחַן״ (ישעיהו ל״ב), וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן אֹפֶל — הָלְכוּ חֲשֵׁכִים, שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת׃

מ״ה וַיֵּ֣רֶד הָעֲמָלֵקִ֣י וְהַֽכְּנַעֲנִ֗י הַיֹּשֵׁב֙ בָּהָ֣ר הַה֔וּא וַיַּכּ֖וּם וַיַּכְּת֑וּם עַד־הַחָרְמָֽה׃ {פ}

ויכתום. כְּמוֹ ״וְאָפַת אֹתוֹ טָחוֹן״ (דברים ט׳) — מַכָּה אַחַר מַכָּה׃

עד החרמה. שֵׁם הַמָּקוֹם נִקְרָא עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע׃

פרק ט״ו

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ דַּבֵּ֣ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם כִּ֣י תָבֹ֗אוּ אֶל־אֶ֙רֶץ֙ מוֹשְׁבֹתֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֛י נֹתֵ֥ן לָכֶֽם׃

כי תבאו. בִּשֵּׂר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ׃

ג׳ וַעֲשִׂיתֶ֞ם אִשֶּׁ֣ה לַיהוָ֗ה עֹלָה֙ א֣וֹ זֶ֔בַח לְפַלֵּ֥א נֶ֖דֶר א֣וֹ בִנְדָבָ֑ה א֥וֹ בְמֹעֲדֵיכֶ֗ם לַעֲשׂ֤וֹת רֵ֙יחַ֙ נִיחֹ֣חַ לַיהוָ֔ה מִן־הַבָּקָ֖ר א֥וֹ מִן־הַצֹּֽאן׃

ועשיתם אשה. אֵין זֶה צִוּוּי, אֶלָּא כְּשֶׁתָּבֹאוּ שָׁם וְתַעֲלֶה עַל לְבַבְכֶם לַעֲשׂוֹת אִשֶּׁה לַה׳׃

לפלא נדר או בנדבה וגו׳. אוֹ שֶׁתַּעֲשׂוּ הָאִשֶּׁה בִּשְׁבִיל חוֹבַת מוֹעֲדֵיכֶם, שֶׁחִיַּבְתִּי אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בַּמּוֹעֵד׃

ריח ניחח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי׃

ד׳ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה֙ סֹ֣לֶת עִשָּׂרוֹן֔ בָּל֖וּל בִּרְבִעִ֣ית הַהִ֑ין שָׁמֶן׃

והקריב המקריב. תַּקְרִיבוּ נְסָכִים וּמִנְחָה לְכָל בְּהֵמָה ; הַמִּנְחָה כָּלִיל וְהַשֶּׁמֶן נִבְלָל בְּתוֹכָהּ, וְהַיַּיִן לַסְּפָלִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (דף מ״ח)׃

ה׳ וְיַ֣יִן לַנָּ֗סֶךְ רְבִיעִ֣ית הַהִ֔ין תַּעֲשֶׂ֥ה עַל־הָעֹלָ֖ה אוֹ־לַזָּ֑בַח לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָֽד׃

לכבש האחד. עַל כָּל הָאָמוּר לְמַעְלָה הוּא מוֹסָב — עַל הַמִּנְחָה וְעַל הַשֶּׁמֶן וְעַל הַיָּיִן׃

ו׳ א֣וֹ לָאַ֔יִל תַּעֲשֶׂ֥ה מִנְחָ֖ה סֹ֣לֶת שְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֑ים בָּל֥וּלָה בַשֶּׁ֖מֶן שְׁלִשִׁ֥ית הַהִֽין׃

או לאיל. וְאִם אַיִל הוּא ; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ ״אוֹ״ — לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגָּס לְנִסְכֵּי אַיִל (מנחות צ״א)׃

ז׳ וְיַ֥יִן לַנָּ֖סֶךְ שְׁלִשִׁ֣ית הַהִ֑ין תַּקְרִ֥יב רֵ֨יחַ־נִיחֹ֜חַ לַיהוָֽה׃

ח׳ וְכִֽי־תַעֲשֶׂ֥ה בֶן־בָּקָ֛ר עֹלָ֥ה א֖וֹ זָ֑בַח לְפַלֵּא־נֶ֣דֶר א֔וֹ שְׁלָמִ֖ים לַיהוָֽה׃

ט׳ וְהִקְרִ֞יב עַל־בֶּן־הַבָּקָ֣ר׀ מִנְחָ֣ה סֹ֣לֶת שְׁלֹשָׁ֣ה עֶשְׂרֹנִ֗ים בָּל֤וּל בַּשֶּׁ֙מֶן֙ חֲצִ֣י הַהִ֔ין׃

י׳ וְיַ֥יִן תַּקְרִ֖יב לַנָּ֑סֶךְ חֲצִ֣י הַהִ֔ין אִשֵּׁ֥ה רֵֽיחַ־נִיחֹ֖חַ לַיהוָֽה׃

אשה ריח. אֵינוֹ מוּסָב אֶלָּא עַל הַמִּנְחָה וְהַשֶּׁמֶן, אֲבָל הַיַּיִן אֵינוֹ אִשֶּׁה, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן עַל הָאֵשׁ׃

י״א כָּ֚כָה֙ יֵעָשֶׂ֣ה לַשּׁ֔וֹר הָאֶחָ֖ד אוֹ֣ לָאַ֑יִל הָאֶחָ֥ד אוֹ־לַשֶּׂ֖ה בַּכְּבָשִׂ֥ים אוֹ בָעִֽזִּים׃

או לשה וגו׳. בֵּין שֶׁהוּא בַּכְּבָשִׂים בֵּין שֶׁהוּא בָעִזִּים ; כְּבָשׂ וְשֶׂה קְרוּיִם בְּתוֹךְ שְׁנָתָם, אַיִל בֶּן שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד׃

י״ב כַּמִּסְפָּ֖ר אֲשֶׁ֣ר תַּעֲשׂ֑וּ כָּ֚כָה תַּעֲשׂ֣וּ לָאֶחָ֔ד כְּמִסְפָּרָֽם׃

כמספר אשר תעשו. כְּמִסְפַּר הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לְקָרְבָּן, **ככה תעשו** נְסָכִים לְכָל אֶחָד מֵהֶם — כְּמִסְפָּרָם שֶׁל בְּהֵמוֹת מִסְפָּרָם שֶׁל נְסָכִים׃

י״ג כָּל־הָאֶזְרָ֖ח יַעֲשֶׂ֣ה כָּ֑כָּה אֶת־אֵ֗לֶּה לְהַקְרִ֛יב אִשֵּׁ֥ה רֵֽיחַ־נִיחֹ֖חַ לַיהוָֽה׃

י״ד וְכִֽי־יָג֥וּר אִתְּכֶ֖ם גֵּ֑ר אוֹ֙ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶ֔ם לְדֹרֹתֵיכֶ֔ם וְעָשָׂ֥ה אִשֵּׁ֖ה רֵ֣יחַ־נִיחֹ֣חַ לַיהוָ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר תַּעֲשׂ֖וּ כֵּ֥ן יַעֲשֶֽׂה׃

ט״ו הַקָּהָ֕ל חֻקָּ֥ה אַחַ֛ת לָכֶ֖ם וְלַגֵּ֣ר הַגָּ֑ר חֻקַּ֥ת עוֹלָ֛ם לְדֹרֹתֵיכֶ֖ם כָּכֶ֥ם כַּגֵּ֛ר יִהְיֶ֥ה לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃

ככם כגר. כְּמוֹתְכֶם כֵּן גֵּר, וְכֵן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן עִבְרִית, ״כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם״ (בראשית י״ג) — כֵּן אֶרֶץ מִצְרַיִם, ״כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ״ (מלכים א כ״ב)׃

ט״ז תּוֹרָ֤ה אַחַת֙ וּמִשְׁפָּ֣ט אֶחָ֔ד יִהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם וְלַגֵּ֣ר הַגָּ֑ר אִתְּכֶֽם׃ {פ}

י״ז וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

י״ח דַּבֵּ֣ר׀ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶם֮ בְּבֹאֲכֶם֒ אֶל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר אֲנִי֙ מֵבִ֣יא אֶתְכֶ֔ם שָׁמָּֽה׃

בבואכם אל הארץ. מִשְּׁנָה בִּיאָה זוֹ מִכָּל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר כִּי תָבֹא, כִּי תָבֹאוּ, לְפִיכָךְ כֻּלָּן לְמִדּוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפֵּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאַחַת מֵהֶן שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, אַף כֻּלָּן כֵּן, אֲבָל זוֹ נֶאֱמַר בָּהּ ״בְּבֹאֲכֶם״ — מִשֶּׁנִּכְנְסוּ בָהּ וְאָכְלוּ מִלַּחְמָהּ נִתְחַיְּבוּ בְּחַלָּה (ספרי)׃

י״ט וְהָיָ֗ה בַּאֲכָלְכֶם֙ מִלֶּ֣חֶם הָאָ֔רֶץ תָּרִ֥ימוּ תְרוּמָ֖ה לַיהוָֽה׃

כ׳ רֵאשִׁית֙ עֲרִסֹ֣תֵיכֶ֔ם חַלָּ֖ה תָּרִ֣ימוּ תְרוּמָ֑ה כִּתְרוּמַ֥ת גֹּ֖רֶן כֵּ֥ן תָּרִ֖ימוּ אֹתָֽהּ׃

ראשית ערסתכם. כְּשֶׁתְּלוּשׁוּ כְּדֵי עִסָּתְכֶם שֶׁאַתֶּם רְגִילִין לָלוּשׁ בַּמִּדְבָּר — וְכַמָּה הִיא? ״וַיָּמֹדּוּ בָּעֹמֶר״ (שמות ט״ז), ״עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת״ (שם) — תָּרִימוּ מֵרֵאשִׁיתָהּ, כְּלוֹמַר קֹדֶם שֶׁתֹּאכְלוּ מִמֶּנָּה, רֵאשִׁית חֶלְקָהּ **חלה** אַחַת **תרימו תרומה** לְשֵׁם ה׳ (עירובין פ״ג):

חלה. טורטי״ל בְּלַעַז:

כתרומת גרן. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר וְלֹא כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר (ספרי), אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר — לְבַעַל הַבַּיִת אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה וּלְנַחְתּוֹם אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה (חלה ב׳):

כ״א מֵרֵאשִׁית֙ עֲרִסֹ֣תֵיכֶ֔ם תִּתְּנ֥וּ לַיהוָ֖ה תְּרוּמָ֑ה לְדֹרֹֽתֵיכֶֽם׃ {ס}

מראשית ערסתיכם. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם״, שׁוֹמֵעַ אֲנִי רֹאשׁוֹנָה שֶׁבָּעִסּוֹת, תַּ״ל **מראשית** — מִקְצָתָהּ וְלֹא כֻלָּהּ (ספרי):

תתנו לה׳ תרומה. לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ שִׁעוּר לְחַלָּה נֶאֱמַר ״תִּתְּנוּ״ — שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי נְתִינָה (שם):

כ״ב וְכִ֣י תִשְׁגּ֗וּ וְלֹ֤א תַעֲשׂוּ֙ אֵ֣ת כָּל־הַמִּצְוֹ֣ת הָאֵ֔לֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶֽׁה׃

וכי תשגו ולא תעשו. עֲ״וָ הָיְתָה בְּכָלַל **כל המצוות** שֶׁהַצִּבּוּר מְבִיאִין עָלֶיהָ פַּר, וַהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיאָהּ כָּאן מִכְּלָלָן, לְדוֹן בְּפַר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת (ספרי):

וכי תשגו וגו׳. בַּעֲ״וָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת, תַּ״ל **את כל המצות האלה** — מִצְוָה אַחַת שֶׁהִיא כְּכָל הַמִּצְוֹת, מַה הָעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת פּוֹרֵק עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, אַף מִצְוָה זוֹ פּוֹרֵק בָּהּ עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, וְאֵיזוֹ? זוֹ עֲ״וָ (שם):

אשר דבר ה׳ אל משה. אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם כְּדִכְתִיב (תהילים ס״ב) ״אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ״ (הוריות ח׳):

כ״ג אֵ֚ת כָּל־אֲשֶׁ֣ר צִוָּ֔ה יְהוָ֖ה אֲלֵיכֶ֑ם בְּיַד־מֹשֶׁ֗ה מִן־הַיּ֛וֹם אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה וָהָלְאָ֔ה לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃

את כל אשר צוה וגו׳. מַגִּיד שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲ״וָ כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל מַה שֶּׁנִּתְנַבְּאוּ הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר **מן היום אשר צוה ה׳ והלאה**:

כ״ד וְהָיָ֗ה אִם־מֵעֵינֵ֤י הָעֵדָה֙ נֶֽעֶשְׂתָ֣ה לִשְׁגָגָ֔ה וְעָשׂ֗וּ כָּל־הָעֵדָה֙ פַּ֣ר בֶּן־בָּקָ֤ר אֶחָד֙ לְעֹלָ֔ה לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ לַיהוָ֑ה וּמִנְחָתוֹ֙ וְנִסְכּ֔וֹ כַּמִּשְׁפָּ֖ט וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃

אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה עֲבֵרָה זוֹ עַל יְדֵי שׁוֹגֵג — שֶׁשָּׁגוּ וְהוֹרוּ עַל אַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהִיא מַתֶּרֶת לַעֲבֹד עֲ״וָ בְּכָךְ (שם ה׳):

לחטת. חָסֵר א׳, שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, שֶׁכָּל חַטָּאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַבָּאוֹת עִם עוֹלָה חַטַּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה, שֶׁנֶּא׳ (ויקרא ה׳), ״וְאֶת הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה״, וְזוֹ עוֹלָה קוֹדֶמֶת לְחַטָּאת (שם ט״ו):

כ״ה וְכִפֶּ֣ר הַכֹּהֵ֔ן עַל־כָּל־עֲדַ֖ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְנִסְלַ֣ח לָהֶ֔ם כִּי־שְׁגָגָ֥ה הִ֖וא וְהֵ֣ם הֵבִ֣יאוּ אֶת־קָרְבָּנָ֗ם אִשֶּׁ֤ה לַיהוָה֙ וְחַטָּאתָ֔ם לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה עַל־שִׁגְגָתָֽם׃

הביאו את קרבנם אשה לה׳. זֶה הָאָמוּר בַּפָּרָשָׁה, הוּא פַּר הָעוֹלָה שֶׁנֶּאֱמַר ״אִשֶּׁה לַה׳״ (ספרי):

וחטאתם. זֶה הַשָּׂעִיר:

כ״ו וְנִסְלַ֣ח לְכָל־עֲדַ֣ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְלַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם כִּ֥י לְכָל־הָעָ֖ם בִּשְׁגָגָֽה׃ {ס}

כ״ז וְאִם־נֶ֥פֶשׁ אַחַ֖ת תֶּחֱטָ֣א בִשְׁגָגָ֑ה וְהִקְרִיבָ֞ה עֵ֣ז בַּת־שְׁנָתָ֗הּ לְחַטָּֽאת׃

תחטא בשגגה. בַּעֲ״וָ:

עז בת שנתה. שְׁאָר עֲבֵרוֹת יָחִיד מֵבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וּבְזוֹ קָבַע לָהּ שְׂעִירָה (שם):

כ״ח וְכִפֶּ֣ר הַכֹּהֵ֗ן עַל־הַנֶּ֙פֶשׁ֙ הַשֹּׁגֶ֔גֶת בְּחֶטְאָ֥הּ בִשְׁגָגָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה לְכַפֵּ֥ר עָלֶ֖יהָ וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃

כ״ט הָאָזְרָח֙ בִּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְלַגֵּ֖ר הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֑ם תּוֹרָ֥ה אַחַ֖ת יִהְיֶ֥ה לָכֶ֛ם לָעֹשֶׂ֥ה בִשְׁגָגָֽה׃

ל׳ וְהַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂ֤ה | בְּיָד֙ רָמָ֔ה מִן־הָאֶזְרָ֖ח וּמִן־הַגֵּ֑ר אֶת־יְהוָ֥ה הוּא֙ מְגַדֵּ֔ף וְנִכְרְתָ֥ה הַנֶּ֖פֶשׁ הַהִ֥וא מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃

ביד רמה. בְּמֶזִיד׃

מגדף. מְחָרֵף, כְּמוֹ ״וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה״ (יחזקאל ה׳), ״אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר״ (ישעיהו ל״ז), וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן לַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּכָרַת (כריתות ז׳)׃

ל״א כִּ֤י דְבַר־יְהוָה֙ בָּזָ֔ה וְאֶת־מִצְוָתוֹ֖ הֵפֵ֣ר הִכָּרֵ֣ת | תִּכָּרֵ֤ת הַנֶּ֙פֶשׁ֙ הַהִ֣וא עֲוֹנָ֖הּ בָּֽהּ׃ {פ}

דבר ה׳. אַזְהָרַת עֲ״ז מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהַשְׁאָר מִפִּי מֹשֶׁה (סנהדרין צ״ט)׃

עונה בה. בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ — שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה׃

ל״ב וַיִּהְי֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל בַּמִּדְבָּר֙ וַיִּמְצְא֣וּ אִ֔ישׁ מְקֹשֵׁ֖שׁ עֵצִ֑ים בְּי֖וֹם הַשַּׁבָּֽת׃

ויהיו ... במדבר וימצאו. בִּגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ אֶלָּא שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁנִיָּה בָּא זֶה וְחִלְּלָהּ (ספרי)׃

ל״ג וַיַּקְרִיבוּ֩ אֹת֨וֹ הַמֹּצְאִ֜ים אֹת֗וֹ מְקֹשֵׁשׁ֙ עֵצִ֔ים אֶל־מֹשֶׁ֖ה וְאֶל־אַהֲרֹ֑ן וְאֶל כָּל־הָעֵדָֽה׃

המצאים אתו מקשש. שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא הִנִּיחַ מִלְּקוֹשְׁשׁ, אַף מְשֻׁמְּצָאוּהוּ וְהִתְרוּ בּוֹ (שם ; סנהדרין מ״א)׃

ל״ד וַיַּנִּיח֣וּ אֹת֔וֹ בַּמִּשְׁמָ֖ר כִּ֣י לֹ֣א פֹרַ֔שׁ מַה־יֵּעָשֶׂ֥ה לֽוֹ׃ {ס}

כי לא פרש מה יעשה לו. בְּאֵיזוֹ מִיתָה יָמוּת, אֲבָל יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁמְּחַלֵּל שַׁבָּת בְּמִיתָה (שם ע״ח)׃

ל״ה וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה מ֥וֹת יוּמַ֖ת הָאִ֑ישׁ רָגֹ֤ום אֹתוֹ֙ בָּאֲבָנִ֔ים כָּל־הָעֵדָ֖ה מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶֽה׃

רגום. עָשֹׂה, פשנ״ט, וְכֵן הָלוֹךְ אלנ״ט, וְכֵן ״זָכוֹר״ (שמות כ, ח) וְ״שָׁמוֹר״ (דברים ה, יב)׃

ל״ו וַיֹּצִ֨יאוּ אֹת֜וֹ כָּל־הָעֵדָ֗ה אֶל־מִח֙וּץ֙ לַֽמַּחֲנֶ֔ה וַיִּרְגְּמ֥וּ אֹת֛וֹ בָּאֲבָנִ֖ים וַיָּ֣מָת כַּאֲשֶׁ֑ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ {פ}

ויציאו אתו. מִכָּאן שֶׁבֵּית הַסְּקִילָה חוּץ וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין (ספרי)׃

ל״ז וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ל״ח דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם וְעָשׂ֥וּ לָהֶ֛ם צִיצִ֖ת עַל־כַּנְפֵ֣י בִגְדֵיהֶ֑ם לְדֹרֹתָ֔ם וְנָתְנ֗וּ עַל־צִיצִת֙ הַכָּנָ֔ף פְּתִ֖יל תְּכֵֽלֶת׃

ועשו להם ציצת. עַל שֵׁם הַפְּתִילִים הַתְּלוּיִם בָּהּ, כְּמוֹ (יחזקאל ח׳), ״וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי״ (מנחות מ״ב). דְּ״אַ: **ציצת** עַל שֵׁם וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, כְּמוֹ ״מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים״ (שיר השירים ב׳)׃

תכלת. צֶבַע יָרֹק שֶׁל חֲלָזוֹן׃

ל״ט וְהָיָ֥ה לָכֶ֖ם לְצִיצִ֑ת וּרְאִיתֶם֙ אֹת֔וֹ וּזְכַרְתֶּ֣ם אֶת־כָּל־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֔ה וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם וְלֹא־תָת֣וּרוּ אַחֲרֵ֤י לְבַבְכֶם֙ וְאַחֲרֵ֣י עֵינֵיכֶ֔ם אֲשֶׁר־אַתֶּ֥ם זֹנִ֖ים אַחֲרֵיהֶֽם׃

וזכרתם את כל מצות ה׳. שֶׁמְּנִין גִּימַטְרִיָּא שֶׁל צִיצִית שֵׁשׁ מֵאוֹת, וּשְׁמוֹנָה חוּטִין וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים הֲרֵי תרי״ג (תנחומא)׃

ולא תתורו אחרי לבבכם. כְּמוֹ ״מְתוּר הָאָרֶץ״ (במדבר י״ג) ; הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵם מְרַגְּלִים לַגּוּף, מְסַרְסְרִים לוֹ אֶת הָעֲבֵרוֹת, הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד וְהַגּוּף עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבֵרָה (תנחומא)׃

מ׳ לְמַ֣עַן תִּזְכְּר֗וּ וַעֲשִׂיתֶם֙ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָ֔י וִהְיִיתֶ֥ם קְדֹשִׁ֖ים לֵאלֹהֵיכֶֽם׃

מ״א אֲנִ֣י יְהוָ֔ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם אֲשֶׁ֣ר הוֹצֵאתִ֤י אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְיוֹת֙ לָכֶ֣ם לֵֽאלֹהִ֔ים אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ {פ}

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר׃

אלהיכם. נֶאֱמָן לְפָרַע׃

אשר הוצאתי אתכם. עַל מְנָת כֵּן פָּדִיתִי אֶתְכֶם שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹתַי׃

אני ה׳ אלהיכם. עוֹד לָמָּה נֶאֱמַר? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמָּקוֹם? לֹא שֶׁנִּצְטָּה וְנִטַּל שָׂכָר? אָנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִים שָׂכָר עַל כָּרְחֲכֶם אֲנִי מַלְכְּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כ׳), ״אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה … אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם״ (ספרי). דָּ״אַ, לָמָּה נֶאֱמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם? אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְשֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא עָתִיד לְהַבְחִין וְלִפָּרַע מִן הַתּוֹלֶה קָלָא אִילֵן בְּבִנְדּוֹ וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הִיא. וּמִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הֶעְתַּקְתִּי: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ לְפָרָשַׁת עֲ״זָ? לוֹמַר שֶׁהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת כְּעוֹבֵד עֲ״זָ, שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּכָל הַמִּצְוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֻזָּרָא (נחמיה ט׳:י״ד) ״וְעַל הַר סִינַי יָרַדְתָּ וַתִּתֵּן לָעֶמְקְךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם״; וְאַף פָּרָשַׁת צִיצִית לָכֵן נִסְמְכָה לָאֵלּוּ לְפִי שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי׃

על כנפי בגדיהם. כְּנֶגֶד ״וְאָשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים״ (שמות יט, ד) ; עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת, וְלֹא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ וְלֹא בַּעֲלַת חָמֵשׁ, כְּנֶגֶד אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם ״וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי״ (שמות ו׳)׃

פתיל תכלת. עַל שֵׁם שִׁכּוּל בְּכוֹרוֹת — תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל שִׁכּוּל תִּכְלָא — וּמַכָּתָם הָיְתָה בַּלַּיְלָה, וְכֵן צֶבַע הַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לָרָקִיעַ הַמַּשְׁחִיר לְעֵת עֶרֶב; וּשְׁמוֹנָה חוּטִין שָׁבָּהּ כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁיָּצָאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם׃

פרק ט״ז

א׳ וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃

ויקח קרח. פָּרָשָׁה זוֹ נֶפֶה נִדְרֶשֶׁת בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא׃

ויקח קרח. לָקַח אֶת עַצְמוֹ לְצַד אֶחָד לִהְיוֹת נֶחְלָק מִתּוֹךְ הָעֵדָה לְעוֹרֵר עַל הַכְּהֻנָּה, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס ״וְאִתְפְּלֵג״ — נֶחְלַק מִשְׁאָר הָעֵדָה לְהַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת, וְכֵן ״מַה יִּקָּחֵךְ לִבֵּךְ״ (איוב ט״ו) — לוֹקֵחַ אוֹתְךָ לְהַפְלִיגְךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם. דָּ״אַ: **ויקח קרח**, מָשָׁךְ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת שֶׁבָּהֶם בִּדְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״קַח אֶת אַהֲרֹן״ (ויקרא ח׳), ״קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים״ (הושע י״ד)׃

בן יצהר בן קהת בן לוי. וְלֹא הִזְכִּיר ״בֶּן יַעֲקֹב״, שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִזָּכֵר שְׁמוֹ עַל מַחְלֹקוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבֹדִי״ (בראשית מ״ט), וְהֵיכָן נִזְכַּר שְׁמוֹ עַל קֹרַח? בְּהִתְיַחֲסָם עַל הַדּוֹכָן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דהי״א ו׳) ״בֶּן אֶבְיָסָף בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל״׃

דתן ואבירם. בְּשִׁבְיל שֶׁהָיָה שֵׁבֶט רְאוּבֵן שָׁרוּי בַּחֲנָיָתָם תֵּימָנָה שָׂכַן לְקָהָת וּבָנָיו הַחוֹנִים תֵּימָנָה, נִשְׁתַּתְּפוּ עִם קֹרַח בְּמַחְלָקְתּוֹ — ״אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֶנוֹ״. וּמָה רָאָה קֹרַח לַחֲלֹק עִם מֹשֶׁה? נִתְקַנֵּא עַל נְשִׂיאוּתוֹ שֶׁל אֱלִיצָפָן בֶּן עַזִּיאֵל, שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה נָשִׂיא עַל בְּנֵי קְהָת עַל פִּי הַדִּבּוּר, אָמַר קֹרַח, אַחֵי אַבָּא אַרְבָּעָה הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו׳) ״וּבְנֵי קְהָת״ וְגוֹ׳, עַמְרָם הַבְּכוֹר נָטְלוּ שְׁנֵי בָנָיו גְּדֻלָּה, אֶחָד מֶלֶךְ וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל, מִי רָאוּי לִטֹּל אֶת הַשְּׁנִיָּה? לֹא אֲנִי שֶׁאֲנִי בֶּן יִצְהָר, שֶׁהוּא שֵׁנִי לְעַמְרָם, וְהוּא מִנָּה נָשִׂיא אֶת בֶּן אָחִיו הַקָּטָן מִכֻּלָּם, חֲרִיצִי חוֹלֵק עָלָיו וּמְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו. מָה עָשָׂה? עָמַד וְכָנַס ר״נ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת — רַבָּן מֹשֶׁבֶט רְאוּבֵן שְׁכֶנָיו וְהֵם אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר וַחֲבֵרָיו וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרֹאֵי מוֹעֵד וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (במדבר א׳) ״אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה״ — וְהִלְבִּישָׁן טַלִּיתוֹת שֶׁכֻּלָּן תְּכֵלֶת, בָּאוּ וְעָמְדוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ שֶׁל תְּכֵלֶת חַיֶּבֶת בְּצִיצִית אוֹ פְּטוּרָה? אָמַר לָהֶם חַיֶּבֶת, הִתְחִילוּ לִשְׂחֹק עָלָיו, אֶפְשָׁר טַלִּית שֶׁל מִין אַחֵר חוּט אֶחָד שֶׁל תְּכֵלֶת פּוֹטְרָה, זוֹ שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת לֹא תִּפְטֹר אֶת עַצְמָהּ? (תנחומא)׃

בני ראובן. דָּתָן וַאֲבִירָם וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת׃

ב׳ וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרֻאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃

ג׳ וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה׃

רב לכם. הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדַּאי לְקַחְתֶּם לְעַצְמְכֶם גְּדֻלָּה׃

כלם קדשים. כֻּלָּם שָׁמְעוּ דְּבָרִים בְּסִינַי מִפִּי הַגְּבוּרָה׃

ומדוע תתנשאו. אִם לָקַחְתָּ אַתָּה מַלְכוּת, לֹא הָיָה לְךָ לִבְרֹר לְאָחִיךָ כְּהֻנָּה, לֹא אַתֶּם לְבַדְּכֶם שְׁמַעְתֶּם בְּסִינַי ״אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, כָּל הָעֵדָה שָׁמְעוּ (שם)׃

ד׳ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃

ויפל על פניו. מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁכְּבָר זֶה בְּיָדָם סִרְחוֹן רִבִיעִי, חָטְאוּ בָּעֵגֶל, "וַיִּחַל מֹשֶׁה" (שמות ל"ב), בַּמִּתְאוֹנְנִים, "וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה" (במדבר י"א), בַּמְּרַגְּלִים, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' וְשָׁמְעוּ מִצְרִים" (שם י"ד), בְּמַחֲלָקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו, מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁפָּרַח עַל אָבִיו, וּפִיֵּס עָלָיו אוֹהֲבוֹ פַּעַם וּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, כְּשֶׁפָּרַח רְבִיעִית, נִתְרַשְּׁלוּ יְדֵי הָאוֹהֵב הַהוּא, אָמַר עַד מָתַי אַטְרִיחַ עַל הַמֶּלֶךְ? שֶׁמָּא לֹא יְקַבֵּל עוֹד מִמֶּנִּי (תנחומא):

ה׳ **וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו:**

בקר וידע וגו׳. עַתָּה עֵת שִׂכְרוּת הוּא לָנוּ וְלֹא נָכוֹן לְהֹרָאוֹת לְפָנָיו, וְהוּא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְדָחוֹת שֶׁמָּא יַחְזְרוּ בָּהֶם (שם):

בקר וידע ה׳ את אשר לו. לַעֲבוֹדַת לְוִיָּה:

ואת הקדוש. לְכְהֻנָּה:

והקריב. אוֹתָם **אליו;** וְהַתַּרְגּוּם מוֹכִיחַ כֵּן "וִיקָרֵב לָקֳדָמוֹהִי", "יְקָרֵב לְשַׁמּוּשֵׁיהּ"; וּמִ"אֵ **בקר**, אֵ"ל מֹשֶׁה, גְּבוּלוֹת חָלַק הַקָּבָ"ה בְּעוֹלָמוֹ, יְכוֹלִים אַתֶּם לַהֲפֹךְ בֹּקֶר לְעֶרֶב? כֵּן תּוּכְלוּ לְבַטֵּל אֶת זוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר וַיַּבְדֵּל" (בראשית א'), כָּךְ "וַיַּבְדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ" וְגוֹ' (דהי"א כ"ג):

ו׳ **זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ:**

זאת עשו קחו לכם מחתות. מָה רָאָה לוֹמַר לָהֶם כָּךְ? אָמַר לָהֶם, בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם יֵשׁ נִימּוּסִים הַרְבֵּה וְכוּמָרִים הַרְבֵּה וְכֻלָּם (אֵין) מִתְקַבְּצִים בְּבֵית אֶחָד, אֲנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא ה' אֶחָד, אָרוֹן אֶחָד, וְתוֹרָה אַחַת וּמִזְבֵּחַ אֶחָד וְכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד, וְאַתֶּם ר"ן אִישׁ מְבַקְּשִׁים כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, אַף אֲנִי רוֹצֶה בְכָךְ, הֱא לָכֶם תַּשְׁמִישׁ חָבִיב מִכֹּל, הֱיֹא הַקְּטֹרֶת הַחֲבִיבָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, וְסַם הַמָּוֶת נִתַּן בְּתוֹכוֹ, שֶׁבּוֹ נִשְׂרְפוּ נָדָב וַאֲבִיהוּ, לְפִיכָךְ הִתְרָה בָהֶם **והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדש** — כְּבָר הוּא בְּקֻדְשָׁתוֹ, וְכִי אֵין אֲנוּ יוֹדְעִים שֶׁמִּי שֶׁיִּבְחַר הוּא הַקָּדוֹשׁ? אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הֲרֵינִי אוֹמֵר לָכֶם, שֶׁלֹּא תִּתְחַיְּבוּ, מִי שֶׁיִּבְחַר בּוֹ יֵצֵא חַי וְכֻלְּכֶם אוֹבְדִין (תנחומא):

מחתות. כֵּלִים שֶׁחוֹתִין בָּהֶם גֶּחָלִים וְיֵשׁ לָהֶם בֵּית יָד:

ז׳ **וּתְנוּ בָהֶן | אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן | קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי:**

רב לכם בני לוי. דָּבָר גָּדוֹל אָמַרְתִּי לָכֶם; וְלֹא טִפְּשִׁים הָיוּ, שֶׁכָּךְ הִתְרָה בָהֶם וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְקָרֵב? הֵם חָטְאוּ עַל נַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם" (במדבר י"ז:ג'), וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה מָה רָאָה לִשְׂטוּת זֶה? עֵינוֹ הִטְעָתוּ, רָאָה שַׁלְשֶׁלֶת גְּדוֹלָה יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ — שְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן — אָמַר בִּשְׂבִילוֹ אֲנִי נִמְלָט, וְכ"ד מִשְׁמָרוֹת עוֹמְדוֹת לְבָנֵי בָנָיו, כֻּלָּם מִתְנַבְּאִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל אֵלֶּה בָנִים לְהֵימָן" (דברי הימים א כ"ה ה'), אָמַר אֶפְשָׁר כָּל הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת עֲתִידָה לַעֲמֹד מִמֶּנִּי וַאֲנִי אֶדּוֹם? לְכָךְ נִשְׁתַּתֵּף לָבֹא לְאוֹתָהּ חֻזְקָה, שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁכֻּלָּם אוֹבְדִים וְאֶחָד נִמְלָט, "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ" — טָעָה וְתָלָה בְּעַצְמוֹ, וְלֹא רָאָה נָפָה, לְפִי שֶׁבָּנָיו עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹאֶה. — תַּנְחוּמָא:

רב לכם. דָּבָר גָּדוֹל נִטְלְתֶּם בְּעַצְמְכֶם לַחֲלֹק עַל הַקָּבָ"ה:

ח׳ **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי:**

ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. הִתְחִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ בִּדְבָרִים רַכִּים, כֵּינָן שֶׁרָאָהוּ קְשֵׁה עֹרֶף, אָמַר עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּתְּפוּ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים וְיֹאבְדוּ עִמּוֹ, אֲדַבֵּר גַּם אֶל כֻּלָּם, הִתְחִיל לְזָרֵז בָּהֶם "שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי" (תנחומא):

ט׳ **הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם:**

ולעמד לפני העדה. לָשִׁיר עַל הַדּוּכָן:

י׳ **וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְּנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבְקַשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה:**

ויקרב אתך. לְאוֹתוֹ שֵׁרוּת שֶׁהִרְחִיק מִמֶּנּוּ שְׁאָר עֲדַת יִשְׂרָאֵל:

י״א **לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי (תלונו) [תַלִּינוּ] עָלָיו:**

לכן. בִּשְׁבִיל כָּךְ **אתה וכל עדתך הנעדים** אִתְּךָ עַל ה', כִּי בִּשְׁלִיחוּתוֹ עָשִׂיתִי לָתֵת כְּהֻנָּה לְאַהֲרֹן, וְלֹא לָנוּ הוּא הַמַּחְלֹקֶת הַזֹּאת (שם):

י״ב **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה:**

וישלח משה וגו׳. מִכָּאן שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין בְּמַחֲלֹקֶת, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶם לְהַשְׁלִימָם בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם (סנהדרין ק״י):

לא נעלה. פִּיהֶם הִכְשִׁילָם, שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא יְרִידָה:

י״ג הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר:

י״ד אַף לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה:

ותתן לנו. הַדֶּבֶר מוּסָב עַל ״לֹא״ הָאָמוּר לְמַעְלָה, כְּלוֹמַר לֹא הֲבִיאוֹתָנוּ וְלֹא נָתַתָּ לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם; אָמַרְתָּ לָנוּ ״אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה״ וְגוֹ׳ (שמות ג׳), מִשָּׁם הוֹצֵאתָנוּ, וְלֹא אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאוֹתָנוּ, אֶלָּא גָּזַרְתָּ עָלֵינוּ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ ״בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם״ (במדבר י״ד):

העיני האנשים ההם תנקר וגו׳. אֲפִלּוּ אַתָּה שׁוֹלֵחַ לְנַקֵּר אֶת עֵינֵינוּ אִם לֹא נַעֲלֶה אֵלֶיךָ, לֹא נַעֲלֶה:

האנשים ההם. כְּאָדָם הַתּוֹלֶה קְלָלָתוֹ בַּחֲבֵרוֹ:

ט״ו וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוָה אַל־תֵּפֶן אֶל־מִנְחָתָם לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת־אַחַד מֵהֶם:

ויחר למשה מאד. נִצְטַעֵר עַד לְמְאֹד:

אל תפן אל מנחתם. לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַקְּטֹרֶת שֶׁהֵם מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ מָחֳר אַל תֵּפֶן אֲלֵיהֶם; וּמִדְרָשׁוֹ: אָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בְּתָמִידֵי צִבּוּר, אַף חֶלְקָם לֹא יֵקֵבַל לְפָנֶיךָ לָרָצוֹן, תַּנִּיחֵנוּ הָאֵשׁ וְלֹא תֹאכְלֵנוּ (תנחומא):

לא חמור אחד מהם נשאתי. לֹא חֲמוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם נָטַלְתִּי. אֲפִלּוּ כְּשֶׁהָלַכְתִּי מִמִּדְיָן לְמִצְרַיִם וְהִרְכַּבְתִּי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה לִי לִשְׂא אוֹתוֹ הַחֲמוֹר מִשֶּׁלָּהֶם, לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא מִשֶּׁלִּי; וְתַ״אֵ ״שְׂחָרִית״, לְשׁוֹן אֲרַמִּי כְּךְ נִקְרֵאת אַנְגַּרְיָא שֶׁל מֶלֶךְ ״שַׂחֲרָר״:

ט״ז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה וָהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר:

והם. עֲדָתְךָ:

י״ז וּקְחוּ | אִישׁ מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ:

והקרבתם איש מחתתו. הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ שֶׁבָּכֶם:

י״ח וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

י״ט וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעֵדָה: {ס}

ויקהל עליהם קרח. בְּדִבְרֵי לְצָנוּת, כָּל הַלַּיְלָה הַהוּא הָלַךְ אֵצֶל הַשְּׂבָטִים וּפִתָּה אוֹתָם — ״כְּסִבּוּרִין אַתֶּם שֶׁעָלַי לְבַדִּי אֲנִי מַקְפִּיד? אֵינִי מַקְפִּיד אֶלָּא בִּשְׁבִיל כֻּלְּכֶם, אִלּוּ בָאִין וְנוֹטְלִין כָּל הַגְּדֻלּוֹת, לוֹ הַמַּלְכוּת וּלְאָחִיו הַכְּהֻנָּה״ עַד שֶׁנִּתְפַּתּוּ כֻּלָּם (שם):

וירא כבוד ה׳. בָּא בְּעַמּוּד עָנָן:

כ׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

כ״א הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע:

כ״ב וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל־הָעֵדָה תִּקְצֹף: {ס}

אל אלהי הרוחת. יוֹדֵעַ מַחְשָׁבוֹת; אֵין מִדָּתְךָ כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מִקְצָת מְדִינָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הַחוֹטֵא, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא כוֹעֵס נִפְרָע מִכֻּלָּם, אֲבָל אַתָּה, לְפָנֶיךָ גְּלוּיוֹת כָּל הַמַּחְשָׁבוֹת וְיוֹדֵעַ אַתָּה מִי הַחוֹטֵא (שם):

האיש אחד. הוּא הַחוֹטֵא וְאַתָּה עַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצֹף; אָמַר הַקָּבָ״ה, יָפֶה אָמַרְתֶּם, אֲנִי יוֹדֵעַ וּמוֹדִיעַ מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא (שם):

כ״ג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

כ״ד דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר הֶעָלוּ֙ מִסָּבִ֣יב לְמִשְׁכַּן־קֹ֔רַח דָּתָ֖ן וַאֲבִירָ֑ם

העלו. כְּתַרְגּוּמוֹ, הִסְתַּלְּקוּ מִסְּבִיבוֹת מִשְׁכַּן קֹרַח׃

כ״ה וַיָּ֥קָם מֹשֶׁ֖ה וַיֵּ֣לֶךְ אֶל־דָּתָ֑ן וַאֲבִירָ֔ם וַיֵּלְכ֥וּ אַחֲרָ֖יו זִקְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ויקם משה. כְּסָבוּר שֶׁיִּשְׁאוּ לוֹ פָּנִים וְלֹא עָשׂוּ׃

כ״ו וַיְדַבֵּ֣ר אֶל־הָעֵדָ֣ה לֵאמֹ֔ר סוּרוּ֙ נָ֣א מֵעַ֔ל אָהֳלֵ֖י הָאֲנָשִׁ֣ים הָרְשָׁעִ֑ים וְאַל־תִּגְּעוּ֙ בְּכָל־אֲשֶׁ֣ר לָהֶ֔ם פֶּן־תִּסָּפּ֖וּ בְּכָל־חַטֹּאתָֽם׃

כ״ז וַיַּעֲל֣וּ מֵעַ֔ל מִשְׁכַּן־קֹ֖רַח דָּתָ֣ן וַאֲבִירָ֑ם מִסָּבִ֣יב וְדָתָ֗ן וַאֲבִירָם֙ יָצְא֣וּ נִצָּבִ֔ים פֶּ֖תַח אָהֳלֵיהֶ֑ם וּנְשֵׁיהֶ֥ם וּבְנֵיהֶ֖ם וְטַפָּֽם׃

יצאו נצבים. בְּקוֹמָה זְקוּפָה — לְחֶרֶף וּלְגִדֻּף, כְּמוֹ (שמואל א י״ז) ״וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם״ דְּגָלְיָת (תנחומא)׃

ונשיהם ובניהם וטפם. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחְלֹקֶת, שֶׁהָרֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה אֵין עוֹנְשִׁין אֶלָּא עַד שְׁלֹשִׁים שְׁעָרוֹת, וּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְכָאן אָבְדוּ אַף יוֹנְקֵי שָׁדַיִם (שם)׃

כ״ח וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁה֮ בְּזֹאת֒ תֵּדְעוּן֙ כִּֽי־יְהוָ֣ה שְׁלָחַ֔נִי לַעֲשׂ֖וֹת אֵ֣ת כָּל־הַמַּעֲשִׂ֣ים הָאֵ֑לֶּה כִּי־לֹ֖א מִלִּבִּֽי׃

לעשות את כל המעשים האלה. שֶׁעָשִׂיתִי עַל פִּי הַדִּבּוּר, לָתֵת לְאַהֲרֹן כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה וּבָנָיו סְגָנֵי כְהֻנָּה, וֶאֱלִיצָפָן נְשִׂיא הַקְּהָתִי׃

כ״ט אִם־כְּמ֣וֹת כָּל־הָאָדָ֗ם יְמֻתֻ֙ון֙ אֵ֣לֶּה וּפְקֻדַּ֥ת כָּל־הָאָ֖דָם יִפָּקֵ֣ד עֲלֵיהֶ֑ם לֹ֥א יְהוָ֖ה שְׁלָחָֽנִי׃

לא ה׳ שלחני. אֶלָּא אֲנִי עָשִׂיתִי הַכֹּל מִדַּעְתִּי, וּבְדִין הוּא חוֹלֵק עָלַי׃

ל׳ וְאִם־בְּרִיאָ֣ה יִבְרָ֣א יְהוָ֗ה וּפָצְתָ֤ה הָאֲדָמָה֙ אֶת־פִּ֣יהָ וּבָלְעָ֣ה אֹתָ֔ם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁ֖ר לָהֶ֑ם וְיָרְד֨וּ חַיִּ֜ים שְׁאֹ֗לָה וִידַעְתֶּם֙ כִּ֣י נִאֲצ֔וּ הָאֲנָשִׁ֥ים הָאֵ֖לֶּה אֶת־יְהוָֽה׃

ואם בריאה. חֲדָשָׁה׃

יברא ה׳. לְהָמִית אוֹתָם בְּמִיתָה שֶׁלֹּא מֵת בָּהּ אָדָם עַד הֵנָּה, וּמַה הִיא הַבְּרִיאָה?

ופצתה האדמה את פיה וְתִבְלָעֵם, אָז **וידעתם כי נאצו** הֵם אֶת הַקָּבָ״ה, וַאֲנִי מִפִּי הַגְּבוּרָה אָמַרְתִּי; וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: וְאִם בְּרִיאָה פֶּה לָאָרֶץ מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית מוּטָב, וְאִם לָאו יִבְרָא ה׳ (סנהדרין ק״י)׃

ל״א וַיְהִי֙ כְּכַלֹּת֣וֹ לְדַבֵּ֔ר אֵ֛ת כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵ֖לֶּה וַתִּבָּקַ֣ע הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֖ר תַּחְתֵּיהֶֽם׃

ל״ב וַתִּפְתַּ֤ח הָאָ֙רֶץ֙ אֶת־פִּ֔יהָ וַתִּבְלַ֥ע אֹתָ֖ם וְאֶת־בָּתֵּיהֶ֑ם וְאֵת֙ כָּל־הָאָדָ֔ם אֲשֶׁ֖ר לְקֹ֥רַח וְאֵ֖ת כָּל־הָרְכֽוּשׁ׃

ל״ג וַיֵּֽרְד֨וּ הֵ֜ם וְכָל־אֲשֶׁ֣ר לָהֶ֗ם חַיִּים֙ שְׁאֹ֔לָה וַתְּכַ֥ס עֲלֵיהֶ֖ם הָאָ֑רֶץ וַיֹּאבְד֖וּ מִתּ֥וֹךְ הַקָּהָֽל׃

ל״ד וְכָל־יִשְׂרָאֵ֣ל אֲשֶׁ֣ר סְבִיבֹתֵיהֶ֗ם נָ֚סוּ לְקֹלָ֔ם כִּ֥י אָמְר֖וּ פֶּן־תִּבְלָעֵ֥נוּ הָאָֽרֶץ׃

נסו לקלם. בִּשְׁבִיל הַקּוֹל הַיּוֹצֵא עַל בְּלִיעָתָן׃

ל״ה וְאֵ֣שׁ יָצְאָ֔ה מֵאֵ֖ת יְהוָ֑ה וַתֹּ֣אכַל אֶת־הַחֲמִשִּׁ֣ים וּמָאתַ֔יִם אִ֖ישׁ מַקְרִיבֵ֥י הַקְּטֹֽרֶת׃ {ס}

פרק י״ז

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ אֱמֹ֞ר אֶל־אֶלְעָזָ֣ר בֶּן־אַהֲרֹ֗ן הַכֹּהֵן֙ וְיָרֵ֣ם אֶת־הַמַּחְתֹ֔ת מִבֵּ֖ין הַשְּׂרֵפָ֑ה וְאֶת־הָאֵ֖שׁ זְרֵה־הָלְאָ֥ה כִּֽי־קָדָֽשׁוּ׃

ואת האש. שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּחְתּוֹת:

זרה הלאה. לָאָרֶץ מֵעַל הַמַּחְתּוֹת:

כי קדשו. הַמַּחְתּוֹת וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁהָרֵי עֲשָׂאוּם כְּלֵי שָׁרֵת:

ג׳ אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקָּעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

החטאים האלה בנפשתם. שֶׁנַּעֲשׂוּ פּוֹשְׁעִים בְּנַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל הַקָּבָ״ה:

רקעי. רְדוּדִין:

פחים. טָפִים מְרֻדָּדִין, טינדי״ש בלעז:

צפוי למזבח. לְמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת:

ויהיו לאות. לְזִכָּרוֹן — שֶׁיֹּאמְרוּ, אִלּוּ הָיוּ מֵאוֹתָן שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל הַכְּהֻנָּה וְנִשְׂרְפוּ:

ד׳ וַיַּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ:

וירקעום. איטינ״דריש בְּלַעַז:

ה׳ זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ: {פ}

ולא יהיה כקרח. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְקֹרַח:

כאשר דבר ה׳ ביד משה לו. כְּמוֹ עָלָיו — עַל אַהֲרֹן דִּבֵּר אֶל מֹשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ הוּא וּבָנָיו כֹּהֲנִים, לְפִיכָךְ ״לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן״ וְגוֹ׳; וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר, פִּתְרוֹנָם כְּמוֹ עַל. וּמִדְרָשׁוֹ — עַל קֹרַח, וּמַהוּ ״בְּיַד מֹשֶׁה״ וְלֹא כָּתַב ״אֶל מֹשֶׁה״? רֶמֶז לַחוֹלְקִים עַל הַכְּהֻנָּה שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקָה מֹשֶׁה בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיּוֹצֵא וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג״ (שמות ד׳), וְעַל כֵּן לָקָה עֻזִּיָּהוּ בְּצָרַעַת (דברי הימים ב׳ כ״ו):

ו׳ וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הֲמַתֶּם אֶת־עַם יְהוָה:

ז׳ וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה:

ח׳ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד: {ס}

ט׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י׳ הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרֶגַע וְיִפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם:

י״א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֶךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף:

וכפר עליהם. רָז זֶה מָסַר לוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת כְּשֶׁעָלָה לָרָקִיעַ, שֶׁהַקְּטֹרֶת עוֹצֶרֶת הַמַּגֵּפָה, כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף פ״ט):

י״ב וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר | דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם:

י״ג וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה:

ויעמד בין המתים וגו׳. אָחַז אֶת הַמַּלְאָךְ וְהֶעֱמִידוֹ עַל כָּרְחוֹ, אָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ, הַנַּח לִי לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתִי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה צְוַנִי לְעַכֵּב עַל יָדְךָ, אָמַר לוֹ אֲנִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם וְאַתָּה שְׁלוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ אֵין מֹשֶׁה אוֹמֵר כְּלוּם מִלִּבּוֹ אֶלָּא מִפִּי הַגְּבוּרָה, אִם אֵין אַתָּה מַאֲמִין, חֲרֵי הַקָּבָ״ה וּמֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל

מוֹעֵד, בֹּא עִמִּי וּשְׁאַל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וישב אהרן אל משה**; דְּ״אַ, לָמָּה בַקֻּטֹרֶת? לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְלִיזִים וּמְרַנְּנִים אַחַר הַקְּטֹרֶת לוֹמַר סַם הַמָּוֶת הוּא — עַל יָדוֹ מֵתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא, עַל יָדוֹ נִשְׂרְפוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ — אָמַר הַקָּבָ״ה, תִּרְאוּ שֶׁעוֹצֵר מַגֵּפָה הוּא וְהַחֵטְא הוּא הַמְּמִית (מכילתא שמות י״ז):

י״ד וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל־דִּבְר־קֹרַח:

ט״ו וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה: {פ}

ט״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י״ז דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּהוּ:

י״ח וְאֶת־שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֵּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבֹתָם:

כי מטה אחד. אַע״פ שֶׁחִלַּקְתִּים לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, מִשְׁפַּחַת כְּהֻנָּה לְבַד וּלְוִיָּה לְבַד, מִכָּל מָקוֹם שֵׁבֶט אֶחָד הוּא:

י״ט וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה:

כ׳ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם:

והשכתי. כְּמוֹ ״וַיָּשׁכּוּ הַמָּיִם״ (בראשית ח׳), ״וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה״ (אסתר ז׳):

כ״א וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו | כָּל־נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם:

בתוך מטותם. הִנִּיחַ בָּאֶמְצַע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחוֹ בְּצַד שְׁכִינָה פָּרַח (תנחומא אחרי מות):

כ״ב וַיָּנַח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת:

כ״ג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה ׀ אֶל־אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶּרַח וַיָּצ�somehow צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים:

ויצא פרח. כְּמַשְׁמָעוֹ:

ציץ. הוּא חֻנָּטַת הַפְּרִי כְּשֶׁהַפֶּרַח נוֹפֵל:

ויגמל שקדים. כְּשֶׁהֵכִּיר הַפְּרִי הֵכִּיר שֶׁהֵן שְׁקֵדִים, לְשׁוֹן ״וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל״ (בראשית כ״א), וְלָשׁוֹן זֶה מָצוּי בִּפְרִי הָאִילָן, כְּמוֹ ״וּבֹסֶר גְּמֵל יִהְיֶה נִצָּה״ (ישעיהו י״ח), וְלָמָּה שְׁקֵדִים? הוּא הַפְּרִי הַמְמַהֵר לְהַפְרִיחַ מִכָּל הַפֵּרוֹת, אַף הַמְעוֹרֵר עַל הַכְּהֻנָּה פֶּרְעָנוּיוֹתוֹ מְמַהֵרֶת לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּעֻזִּיָּהוּ ״וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ״ (דברי הימים ב׳ כ״ו); תַּרְגּוּמוֹ ״וְכָפִית שִׁגְדִּין״, כְּמִין אֶשְׁכּוֹל שְׁקֵדִים יַחַד כְּפוּתִים זֶה עַל זֶה:

כ״ד וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ: {פ}

כ״ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הָשֵׁב אֶת־מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי וּתְכַל תְּלוּנֹתָם מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ:

למשמרת לאות. לְזִכָּרוֹן שֶׁבָּחַרְתִּי בְּאַהֲרֹן לְכֹהֵן וְלֹא יִלּוֹנוּ עוֹד עַל הַכְּהֻנָּה:

ותכל תלונתם. כְּמוֹ וּתְכַלֶּה תְּלֻנּוֹתָם; לָשׁוֹן זֶה שֵׁם מִפְעָל יָחִיד לָשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמוֹ תְּלֻנָּתָם, מרמור״יש בלעז; וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין תְּלֻנּוֹתָם לִתְלֻנָּתָם, תְּלֻנָּתָם תְּלֻנָּה אַחַת, תְּלֻנּוֹתָם שֵׁם דָּבָר בִּלְשׁוֹן יָחִיד וַאֲפִלּוּ הֵם תְּלֻנּוֹת הַרְבֵּה:

כ״ו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: {פ}

כ״ז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ:

כ״ח כָּל הַקָּרֵב | הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאַם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ׃ {ס}

כל הקרב הקרב וגו׳. אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְהִיוֹת זְהִירִין בְּכָךְ, כֻּלָּנוּ רַשָּׁאִין לְהִכָּנֵס לַחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֶחָד שֶׁיִּתְקָרֵיב עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ וְיִכָּנֵס לְתוֹךְ אֹהֶל מוֹעֵד יָמוּת׃

האם תמנו לגוע. שֶׁמָּא הַפְקֵרְנוּ לְמִיתָה?׃

פרק י״ח

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם׃

ויאמר ה׳ אל אהרן. לְמֹשֶׁה אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן, לְהַזְהִירוֹ עַל תַּקָּנַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ׃

אתה ובניך ובית אביך. הֵם בְּנֵי קְהָת אֲבִי עַמְרָם׃

תשאו את עון המקדש. עֲלֵיכֶם אֲנִי מַטִּיל עֹנֶשׁ הַזָּרִים שֶׁיֵּחֶטְאוּ בְּעִסְקֵי הַדְּבָרִים הַמְקֻדָּשִׁים הַמְסוּרִים לָכֶם, הוּא הָאֹהֶל וְהָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ — אַתֶּם תֵּשְׁבוּ וְתַזְהִירוּ עַל כָּל זָר הַבָּא לִגַּע׃

ואתה ובניך. הַכֹּהֲנִים׃

תשאו את עון כהנתכם. שֶׁאֵינָהּ מְסוּרָה לַלְוִיִּם, וְתַזְהִירוּ הַלְוִיִּם הַשּׁוֹגְגִים שֶׁלֹּא יִגְּעוּ אֲלֵיכֶם בַּעֲבוֹדַתְכֶם׃

ב׳ וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃

וגם אחיך. בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי׃

וילוו. וְיִתְחַבְּרוּ אֲלֵיכֶם, לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַזָּרִים מִלְּקָרֵב אֲלֵיהֶם׃

וישרתוך. בְּשִׁמִּירַת הַשְּׁעָרִים וּלְמַנּוֹת מֵהֶם גְּזְבָּרִין וַאֲמַרְכָּלִין (ספרי)׃

ג׳ וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ גַּם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃

ד׳ וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר לֹא־יִקָּרֵב אֲלֵיכֶם׃

וזר לא יקרב אליכם. אֶתְכֶם אֲנִי מַזְהִיר עַל כָּךְ׃

ה׳ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ולא יהיה עוד קצף. כְּמוֹ שֶׁהָיָה כְּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י״ז) ״כִּי יָצָא הַקֶּצֶף״ (ספרי)׃

ו׳ וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃

לכם מתנה נתנים. יָכוֹל לַעֲבוֹדַתְכֶם שֶׁל הֶדְיוֹט, תַּ״ל ״לַה׳״, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַעְלָה, לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת גִּזְבָּרִין וַאֲמַרְכָּלִין׃

ז׳ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ {פ}

עבדת מתנה. בְּמַתָּנָה נְתַתִּיהָ לָכֶם׃

ח׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת־מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתַי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃

ואני הנה נתתי לך. בְּשִׂמְחָה, לְשׁוֹן שִׂמְחָה הוּא זֶה, כְּמוֹ ״הִנֵּה הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ״ (שמות ד׳); מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּתַן שָׂדֶה לְאוֹהֲבוֹ, וְלֹא כָּתַב וְלֹא חָתַם וְלֹא הֶעֱלָה בְעַרְכָּאִין, בָּא אֶחָד וְעָרְעֵר עַל הַשָּׂדֶה, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה יָבֹא וְיַעֲרֵעַר לְנֶגְדְּךָ, הֲרֵינִי כוֹתֵב וְחוֹתֵם לְךָ וּמַעֲלֶה בְעַרְכָּאִין, אַף כָּאן, לְפִי שֶׁבָּא קֹרַח וְעָרְעֵר כְּנֶגֶד אַהֲרֹן עַל הַכְּהֻנָּה, בָּא הַכָּתוּב וְנָתַן לוֹ כ״ד מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה בִּבְרִית מֶלַח עוֹלָם, וְלָכֵן נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן (ספרי)׃

משמרת תרומתי. שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמֹר בְּטָהֳרָה׃

למשחה. לִגְדֻלָּה (שם):

ט׳ וְהָיְתָה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חַטָּאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא וּלְבָנֶיךָ׃

מן האש. לְאַחַר הַקְּטֹרֶת הָאֵשִׁים׃

כל קרבנם. כְּגוֹן זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר׃

מנחתם חטאתם ואשמתם. כְּמַשְׁמָעוֹ׃

אשר ישיבו לי. זֶה גֵּזֶל הַגֵּר (שם; זבחים מ״ד)׃

י׳ בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ׃

בקדש הקדשים תאכלנו וגו׳. לִמֵּד עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בָּעֲזָרָה לִזְכְרֵי כְהֻנָּה׃

י״א וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃

תרומת מתנם. הַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה וּמֵהַשְּׁלָמִים וּמֵאֵיל נָזִיר׃

לכל תנופת. שֶׁהֲרֵי אֵלּוּ טְעוּנִין תְּנוּפָה׃

כל טהור. וְלֹא טְמֵאִים; דְּ״אַ׃ כָּל טָהוֹר לְרַבּוֹת אִשְׁתּוֹ׃

י״ב כָּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ נְתַתִּים׃

ראשיתם. הֵיא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה׃

י״ג בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה לְךָ יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ׃

י״ד כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה׃

ט״ו כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ | פָּדֹה תִפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה׃

ט״ז וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הִוא׃

י״ז אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

י״ח וּבְשָׂרָם יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה׃

כחזה התנופה וכשוק הימין. שֶׁל שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים וְלִנְשׁוֹתֵיהֶם לִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, אַף הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד׃

לך יהיה. בָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד, וְהוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב חֲוָיָה אַחֶרֶת, שֶׁלֹּא תֹּאמַר, כְּחֶזֶה וְשׁוֹק שֶׁל תּוֹדָה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה (זבחים נ״ז)׃

י״ט כָּל | תְּרוּמַת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ׃

כל תרומת הקדשים. מְחֻבָּתָה שֶׁל פָּרָשָׁה זוֹ כְּלָלָהּ בַּתְּחִלָּה וּכְלָלָהּ בַּסּוֹף וּפָרַט בָּאֶמְצַע (עי׳ ספרי)׃

ברית מלח עולם. כָּרַת בְּרִית עִם אַהֲרֹן בְּדָבָר הַבָּרִיא וּמִתְקַיֵּם וּמַבְרִיא אֶת אֲחֵרִים (שם)׃

ברית מלח. כַּבְּרִית הַכְּרוּתָה לַמֶּלַח שֶׁאֵינוֹ מַסְרִיחַ לְעוֹלָם׃

כ׳ וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־אַהֲרֹ֔ן בְּאַרְצָ֖ם לֹ֣א תִנְחָ֑ל וְחֵ֤לֶק לֹא־יִהְיֶה־לְךָ֙ בְּתוֹכָ֔ם אֲנִ֥י חֶלְקְךָ֖ וְנַחֲלָתְךָ֑ בְּתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל׃ {ס}

וחלק לא יהיה לך בתוכם. אַף בַּבַּזָּה (שם)׃

כ״א וְלִבְנֵ֥י לֵוִ֖י הִנֵּ֣ה נָתַ֑תִּי כָּל־מַעֲשֵׂר֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל לְנַחֲלָ֕ה חֵלֶף֙ עֲבֹדָתָ֔ם אֲשֶׁר־הֵ֥ם עֹבְדִ֖ים אֶת־עֲבֹדַ֣ת אֹ֑הֶל מוֹעֵֽד׃

כ״ב וְלֹא־יִקְרְב֥וּ עוֹד֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־אֹ֖הֶל מוֹעֵ֑ד לָשֵׂ֥את חֵ֖טְא לָמ֥וּת׃

כ״ג וְעָבַ֤ד הַלֵּוִי֙ הוּא֙ אֶת־עֲבֹדַ֣ת אֹ֔הֶל מוֹעֵ֖ד וְהֵ֣ם יִשְׂא֑וּ עֲוֹנָ֕ם חֻקַּ֥ת עוֹלָ֖ם לְדֹרֹתֵיכֶ֑ם וּבְתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֥א יִנְחָלֽוּ נַחֲלָֽה׃

והם. הַלְוִיִּם — יִשְׂאוּ עֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַזְהִיר הַזָּרִים מִגֶּשֶׁת אֲלֵיהֶם׃

כ״ד כִּ֤י אֶת־מַעְשַׂר֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר יָרִ֖ימוּ לַיהוָ֑ה תְּרוּמָ֣ה נָתַ֔תִּי לַלְוִיִּ֖ם לְנַחֲלָ֑ה עַל־כֵּ֤ן אָמַ֙רְתִּי֙ לָהֶ֔ם בְּתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֥א יִנְחָלֽוּ נַחֲלָֽה׃ {פ}

אשר ירימו לה׳ תרומה. הַכָּתוּב קָרָאוֹ תְּרוּמָה עַד שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר׃

כ״ה וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

כ״ו וְאֶל־הַלְוִיִּ֣ם תְּדַבֵּ֔ר וְאָמַרְתָּ֥ אֲלֵהֶ֖ם כִּֽי־תִקְח֣וּ מֵאֵ֣ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֤תִּי לָכֶם֙ מֵאִתָּ֔ם בְּנַחֲלַתְכֶ֖ם וַהֲרֵמֹתֶ֣ם מִמֶּ֔נּוּ תְּרוּמַ֖ת יְהוָ֑ה מַעֲשֵׂ֖ר מִן־הַמַּעֲשֵֽׂר׃

כ״ז וְנֶחְשַׁ֤ב לָכֶם֙ תְּרוּמַתְכֶ֔ם כַּדָּגָ֖ן מִן־הַגֹּ֑רֶן וְכַמְלֵאָ֖ה מִן־הַיָּֽקֶב׃

ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁלָּכֶם אֲסוּרָה לְזָרִים וְלִטְמֵאִין, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה וְחֹמֶשׁ כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית דָּגָן מִן הַגֹּרֶן׃

וכמלאה מן היקב. תְּרוּמַת תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר הַנִּטֶּלֶת מִן הַיְקָבִים׃

מלאה. לְשׁוֹן בִּשּׁוּל — תְּבוּאָה שֶׁנִּתְמַלְּאת׃

יקב. הוּא הַבּוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַגַּת שֶׁהַיַּיִן יוֹרֵד לְתוֹכוֹ, וְכָל לְשׁוֹן יֶקֶב חֲפִירַת קַרְקַע הוּא, וְכֵן ״יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ״ (זכריה י״ד), הוּא יָם אוֹקְיָנוֹס, חֲפִירָה שֶׁחָפַר מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם׃

כ״ח כֵּ֣ן תָּרִ֔ימוּ גַּם־אַתֶּ֖ם תְּרוּמַ֣ת יְהוָ֑ה מִכֹּל֙ מַעְשְׂרֹתֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר תִּקְח֖וּ מֵאֵ֣ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וּנְתַתֶּ֞ם מִמֶּ֣נּוּ אֶת־תְּרוּמַ֤ת יְהוָה֙ לְאַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵֽן׃

כן תרימו גם אתם. כְּמוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְרִימִים מִגָּרְנָם וּמִיִּקְבֵיהֶם, תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם מִמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּכֶם, כִּי הוּא נַחֲלַתְכֶם׃

כ״ט מִכֹּל֙ מַתְּנֹתֵיכֶ֔ם תָּרִ֖ימוּ אֶת כָּל־תְּרוּמַ֣ת יְהוָ֑ה מִכָּל־חֶלְבּ֥וֹ אֶת־מִקְדְּשׁ֖וֹ מִמֶּֽנּוּ׃

מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה׳. בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאִם הִקְדִּים לֵוִי אֶת הַכֹּהֵן בַּבְּרִי וְקִבֵּל מַעְשְׂרוֹתָיו קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל כֹּהֵן תְּרוּמָה גְּדוֹלָה מִן הַבְּרִי, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ הַלֵּוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר תְּחִלָּה אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים לִתְרוּמָה גְּדוֹלָה, וַיַּחֲזֹר וַיַּפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר (ספרי)׃

ל׳ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם בַּהֲרִימְכֶ֥ם אֶת־חֶלְבּ֖וֹ מִמֶּ֑נּוּ וְנֶחְשַׁ֤ב לַלְוִיִּם֙ כִּתְבוּאַ֣ת גֹּ֔רֶן וְכִתְבוּאַ֖ת יָֽקֶב׃

בהרימכם את חלבו ממנו. לְאַחַר שֶׁתָּרִימוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמֶּנּוּ׃

ונחשב הַמּוֹתָר לַלְוִיִּם חֻלִּין גְּמוּרִין׃

כתבואת גרן לישראל, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וּקְרָאוֹ הַכָּתוּב תְּרוּמָה — שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה׳ תְּרוּמָה״ — יָכוֹל יְהֵא כֻּלּוֹ אָסוּר, תַּ״ל ״וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן״, מַה שֶּׁל יִשְׂרָאֵל חֻלִּין, אַף שֶׁל לֵוִי חֻלִּין (עי׳ ספרי)׃

ל״א וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שְׂכָר הוּא לָכֶם תַּלָּף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃

בכל מקום. אֲפִלּוּ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת (שם)׃

ל״ב וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלֵּלוּ וְלֹא תָמֻתוּ׃ {פ}

ולא תשאו עליו חטא וגו׳. הָא אִם לֹא תָּרִימוּ תִּשְׂאוּ חֵטְא׃

ולא תמותו. הָא אִם תְּחַלְּלוּ תָּמוּתוּ׃

פרק י״ט

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ב׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃

זאת חקת התורה. לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חֻקָּה — גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ (יומא ס״ז)׃

ויקחו אליך. לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ — פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר׃

אדמה תמימה. שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בְּאַדְמִימוּת, שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת פְּסוּלָה (פרה פ״ב)׃

ג׳ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃

אלעזר. מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן (ספרי)׃

אל מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת׃

ושחט אתה לפניו. זָר שׁוֹחֵט וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה (שם; יומא מ״ב)׃

ד׳ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃

אל נכח פני אהל מועד. עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פְּתִחוֹ שֶׁל הֵיכָל בְּשָׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (ספרי; זבחים ק״ה)׃

ה׳ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃

ו׳ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃

ז׳ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃

אל המחנה. לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת אֶלָּא זָב וּבַעַל קֶרִי וּמְצֹרָע (עי׳ פסחים ס״ז)׃

וטמא הכהן עד הערב. סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ — וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה׃

ח׳ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

ט׳ וְאָסַף | אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃

והניח מחוץ למחנה. לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מְחַלְּקָהּ, אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל (ספרי; פרה פ״ג), וְזֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לְטֹל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לְטָהֵר, וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה כְּהָנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקֻדָּשִׁין הֵימֶנָּה, וְזֶה שֶׁבַּחֵיל נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מְגֻזֶּרֶת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר **והיתה לעדת בני ישראל למשמרת**׃

למי נדה. לְמֵי הַנִּדָּה, כְּמוֹ ״וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי״ (איכה ג׳), ״לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם״ (זכריה ב׳), לְשׁוֹן זְרִיקָה׃

חטאת הוא. לְשׁוֹן חִטּוּי, כְּפִשׁוּטוֹ, וּלְפִי הִלְכוֹתָיו קְרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת, לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָדָשִׁים לֶאֱסֹר בַּהֲנָאָה (עי׳ ספרי ; מנחות נ״א):

י׳ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה֙ אֶת־בְּגָדָ֔יו וְטָמֵ֖א עַד־הָעֶ֑רֶב וְהָיְתָ֨ה לִבְנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְלַגֵּ֣ר הַגָּ֔ר בְּתוֹכָ֖ם לְחֻקַּ֥ת עוֹלָֽם׃

י״א הַנֹּגֵ֥עַ בְּמֵ֖ת לְכָל־נֶ֣פֶשׁ אָדָ֑ם וְטָמֵ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

י״ב הֽוּא־יִתְחַטָּא־בּ֣וֹ בַיּ֗וֹם הַשְּׁלִשִׁי֙ וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֔י יִטְהָ֑ר וְאִם־לֹ֨א יִתְחַטָּ֤א בַּיּוֹם֙ הַשְּׁלִשִׁ֔י וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י לֹ֥א יִטְהָֽר׃

הוא יתחטא בו. בְּאֵפֶר הַזֶּה׃

י״ג כָּל־הַנֹּגֵ֞עַ בְּמֵ֣ת בְּנֶ֣פֶשׁ הָאָדָ֗ם אֲשֶׁר־יָמ֛וּת וְלֹ֥א יִתְחַטָּ֖א אֶת־מִשְׁכַּ֣ן יְהוָ֑ה וְטָמֵ֗א וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מִיִּשְׂרָאֵ֑ל כִּ֣י מֵ֤י נִדָּה֙ לֹא־זֹרַ֣ק עָלָ֔יו טָמֵ֥א יִהְיֶ֖ה עוֹד֙ טֻמְאָת֔וֹ בֽוֹ׃

במת בנפש. וְאִי זֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה ; דְּ״אַ, **בנפש** זוֹ רְבִיעִית דָּם (חולין ע״ב):

את משכן ה׳ טמא. אִם נִכְנַס לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בְּטָבִילָה בִּלֹּא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי׃

עוד טמאתו בו, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל׃

י״ד זֹ֣את הַתּוֹרָ֗ה אָדָם֙ כִּֽי־יָמ֣וּת בְּאֹ֔הֶל כָּל־הַבָּ֥א אֶל־הָאֹ֖הֶל וְכָל־אֲשֶׁ֣ר בָּאֹ֑הֶל יִטְמָ֥א שִׁבְעַ֖ת יָמִֽים׃

כל הבא אל האהל. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ׃

ט״ו וְכֹל֙ כְּלִ֣י פָת֔וּחַ אֲשֶׁ֥ר אֵין־צָמִ֖יד פְּתִ֣יל עָלָ֑יו טָמֵ֖א הֽוּא׃

וכל כלי פתוח. בִּכְלִי חֶרֶס הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מְגוּפַּת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפָה בְּחִבּוּר, טָמֵא הוּא, הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָהוֹר (שם כ״ה):

פתיל. לְשׁוֹן מְחֻבָּר בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי, וְכֵן (בראשית ל׳) ״נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי״ — נִתְחַבַּרְתִּי עִם אֲחוֹתִי׃

ט״ז וְכֹל֙ אֲשֶׁר־יִגַּ֣ע עַל־פְּנֵ֣י הַשָּׂדֶ֗ה בֶּחָלָל־חֶ֙רֶב֙ אוֹ֙ בְּמֵ֣ת אוֹ־בְעֶצֶ֔ם אָדָ֖ם אוֹ֣ בְקֶ֑בֶר יִטְמָ֥א שִׁבְעַ֖ת יָמִֽים׃

על פני השדה. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק (ספרי ; חולין ע״ב). וּפְשׁוּטוֹ — עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל, מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה׃

י״ז וְלָקְח֣וּ לַטָּמֵ֗א מֵעֲפַר֙ שְׂרֵפַ֣ת הַחַטָּ֔את וְנָתַ֥ן עָלָ֖יו מַ֣יִם חַיִּ֑ים אֶל־כֶּֽלִי׃

י״ח וְלָקַ֤ח אֵזוֹב֙ וְטָבַ֣ל בַּמַּ֔יִם אִ֖ישׁ טָה֑וֹר וְהִזָּ֗ה עַל־הָאֹ֙הֶל֙ וְעַל־כָּל־הַכֵּלִ֔ים וְעַל־הַנְּפָשׁ֖וֹת אֲשֶׁ֣ר הָי֣וּ שָׁ֔ם וְעַל־הַנֹּגֵ֥עַ בַּעֶ֖צֶם אוֹ֣ בֶחָלָ֑ל אוֹ֥ בַמֵּ֖ת אוֹ֥ בַקָּֽבֶר׃

י״ט וְהִזָּ֥ה הַטָּה֖וֹר עַל־הַטָּמֵ֑א בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִשִׁ֗י וּבַיּוֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י וְחִטְּאוֹ֖ בַּיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י וְכִבֶּ֤ס בְּגָדָיו֙ וְרָחַ֣ץ בַּמַּ֔יִם וְטָהַ֖ר בָּעָֽרֶב׃

וחטאו ביום השביעי. הוּא גְּמַר טָהֳרָתוֹ (עי׳ ספרי):

כ׳ וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא֮ וְלֹ֣א יִתְחַטָּא֒ וְנִכְרְתָ֣ה הַנֶּ֣פֶשׁ הַהִ֗וא מִתּ֙וֹךְ֙ הַקָּהָ֔ל כִּ֥י אֶת־מִקְדַּ֖שׁ יְהוָ֣ה טִמֵּ֑א מֵ֤י נִדָּה֙ לֹא־זֹרַ֣ק עָלָ֔יו טָמֵ֖א הֽוּא׃

ואיש אשר יטמא וגו׳. אִם נֶאֱמַר מִקְדָּשׁ לָמָּה נֶאֱמַר מִשְׁכָּן? כו׳ כִּדְאִיתָא בִּשְׁבוּעוֹת (דף ט״ז):

כ״א וְהָיְתָ֥ה לָהֶ֖ם לְחֻקַּ֣ת עוֹלָ֑ם וּמַזֵּ֤ה מֵי־הַנִּדָּה֙ יְכַבֵּ֣ס בְּגָדָ֔יו וְהַנֹּגֵ֥עַ בְּמֵ֖י הַנִּדָּ֑ה יִטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃

ומזה מי הנדה. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַמַּזֶּה טָהוֹר, וְזֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת טָמֵא טֻמְאָה חֲמוּרָה לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּנּוֹגֵעַ, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא בִּלְשׁוֹן ״מַזֶּה״, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין עַד שֶׁיְּהֵא בָהֶן שִׁעוּר הַזָּאָה (נדה ט׳):

והנגע, יטמא. וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים׃

כ״ב וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־יִגַּ֣ע־בּ֔וֹ הַטָּמֵ֖א יִטְמָ֑א וְהַנֶּ֣פֶשׁ הַנֹּגַ֔עַת תִּטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃ {פ}

וכל אשר יגע בו הטמא. הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, **יטמא**:

והנפש הנגעת בּוֹ: בְּטֻמְאַ מֵת:

תטמא עד הערב. כָּאן לָמַדְנוּ שֶׁהַמֵּת אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְנוֹגֵעַ בּוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם; זֶה פֵּרוּשָׁהּ לְפִי מַשְׁמָעָהּ וְהִלְכוֹתֶיהָ. וּמ״אַ הֶעְתַּקְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן וְזֶהוּ:

ויקחו אליך. מִשֶּׁלָּהֶם, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פֵּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב לָעֵגֶל מִשֶּׁלָּהֶם, כָּךְ יָבִיאוּ זוֹ לְכַפָּרָה מִשֶּׁלָּהֶם: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

פרה אדמה. מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פָּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ, אָמְרוּ תָּבֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ הַצּוֹאָה, כָּךְ תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל (תנחומא): [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

אדמה. עַל שֵׁם ״אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע״ (ישעיהו א׳), שֶׁהַחֵטְא קָרוּי אָדֹם: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

תמימה. עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים, וְנַעֲשׂוּ בּוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין, תָּבֹא זוֹ וּתְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְיַחְזְרוּ לְתַמּוּתָם: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

לא עלה עליה על. כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל שָׁמַיִם: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

אל אלעזר הכהן. כְּשֵׁם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל; וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל לֹא נִתְּנָה לוֹ עֲבוֹדָה זוֹ עַל יָדוֹ, שֶׁאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

ושרף את הפרה. כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׂרַף הָעֵגֶל: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שְׁלֹשָׁה מִינִין הַלָּלוּ כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ שֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל, וְאֶרֶז הוּא הַגָּבוֹהַּ מִכָּל הָאִילָנוֹת וְאֵזוֹב נָמוּךְ מִכֻּלָּם, סִימָן שֶׁהַגָּבוֹהַּ שֶׁנִּתְגָּאָה וְחָטָא יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְתוֹלַעַת וְיִתְכַּפֵּר לוֹ: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

למשמרת. כְּמוֹ שֶׁפֹּשַׁע הָעֵגֶל שָׁמוּר לְדוֹרוֹת לְפַרְעָנוּת, וְאֵין לְךָ פְּקֻדָּה שֶׁאֵין בָּהּ מִפְּקֻדַּת הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי״ וְגוֹ׳ (שמות ל״ב), וּכְשֵׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִים בּוֹ, כָּךְ פָּרָה תְּטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁנִּטְהֲרוּ בְּאֶפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְזֹרַק עַל פְּנֵי הַמַּיִם״ וְגוֹ׳ (שם), כָּךְ ״וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת״ וְגוֹ׳: [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

פרק כ׳

א׳ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֲדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:

כל העדה. עֵדָה הַשְׁלֵמָה, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ פֵּרְשׁוּ לַחַיִּים:

ותמת שם מרים. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִיתַת מִרְיָם לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה? לוֹמַר לְךָ, מַה קָּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין, אַף מִיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת (מועד קטן כ״ח):

ותמת שם מרים. אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה, וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ ״עַל פִּי ה׳״? שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר ״עַל פִּי ה׳״ בְּאֵלֶּה מַסְעֵי (במדבר ל״ג):

ב׳ וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן:

ולא היה מים לעדה. מִכָּאן שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם (תענית ט׳):

ג׳ וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בְּגוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה:

ולו גוענו. הַלְוַאי שֶׁגָּוַעְנוּ:

בגוע אחינו. בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּבֶּבֶר, לְמַד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמֶּנָּה:

בגוע. שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ בְּמִיתַת אַחֵינוּ, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּשֶׁמִּתוּ אַחֵינוּ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנָּקֵד בְּגוֹעַ:

ד׳ וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ:

ה׳ וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא | מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת:

ו׳ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: {פ}

ז׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ח׳ קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדַבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃

ואת בעירם. מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּבָ״ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל׃

ט׳ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃

י׳ וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃

ויקהלו וגו׳. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מוּעָט אֶת הַמְּרֻבֶּה (בראשית רבה ה׳)׃

המן הסלע הזה נוציא. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם מַה לָּכֶם מֵאֵי זֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לְכָךְ אָמַר לָהֶם **המרים** — סַרְבָנִים, לְשׁוֹן יָוָנִי שׁוֹטִים, מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו נוֹצִיא לָכֶם מַיִם? (תנחומא)׃

י״א וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃ {ס}

פעמים. לְפִי שֶׁבְּרִאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ, אֶלָּא ״וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע״, וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא, אָמְרוּ, שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהִכִּיתָ בַצּוּר״ (שמות י״ז), וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ (תנחומא)׃

י״ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם׃

יען לא האמנתם בי. גְּלָה הַכָּתוּב שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם כַּעֲוֹן דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ, כָּךְ הָיָה עֲוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן; וַהֲלֹא ״הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט״ (במדבר יא, כב) קָשֶׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר, חִסֵּךְ עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא חִסֵּךְ עָלָיו הַכָּתוּב מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם׃

להקדישני. שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה, וְאוֹמְרִים מַה סֶּלַע זֶה שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל וָחֹמֶר אָנוּ׃

לכן לא תביאו. בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ ״וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי״ (שמואל א ג׳), נִשְׁבַּע בְּקִפִּיצָה שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בִתְפִלָּה עַל כָּךְ׃

י״ג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם׃ {ס}

המה מי מריבה. הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר; אֶת אֵלּוּ רָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א׳) ״כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ״ (סנהדרין ק״א)׃

ויקדש בם. שֶׁמֵּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם; כְּשֶׁהַקָּבָ״ה עוֹשֶׂה דִּין בְּמְקֻדָּשָׁיו הוּא יָרְאוּי וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ״ (תהילים ס״ח), וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ״ (ויקרא י׳)׃

י״ד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃

אחיך ישראל. מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ (בראשית ל״ו:ו׳) — מִפְּנֵי הַשֵּׂטָן חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב׃

אתה ידעת את כל התלאה. לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ (בראשית ל״ו:ו׳) — מִפְּנֵי הַשֵּׂטָן חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב׃

ט״ו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃

וירעו לנו. סָבְלָנוּת צָרוֹת רַבּוֹת׃

ולאבתינו. מִכָּאן שֶׁהָאָבוֹת מְצֻטָּעָרִים בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפָּרָעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל (עי׳ תנחומא)׃

ט״ז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃

וישמע קלנו. בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרַכְנוּ אָבִינוּ ״הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב״, שָׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים (תנחומא בשלח):

מלאך. זֶה מֹשֶׁה, מִכָּאן שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים מַלְאָכִים, וְאוֹמֵר ״וַיְהִיוּ מַלְאֲבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים״ (דברי הימים ב׳ ל״ו):

י״ז נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:

נעברה נא בארצך. אֵין לְךָ לְעוֹבֵר עַל הַיְרֵשָׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָּרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְךָ:

ולא נשתה מי באר. מֵי בוֹרוֹת הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, אַע״פְּ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵנוּ מָן לֶאֱכֹל וּבְאֵר לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַהֲנָאָתְכֶם, מִכָּאן לְאַכְסָנַאי אַע״פְּ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אַשְׁפִּיזוֹ (תנחומא):

דרך המלך נלך וגו׳. אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל (שם):

י״ח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבָר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ:

פן בחרב אצא לקראתך. אַתֶּם מִתְגָּאִים בְּקוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם וְאוֹמְרִים ״וַנִּצְעַק אֶל ה׳ וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ״, וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בְּמַה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי ״וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה״ (בראשית כ״ז):

י״ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנָי וְנָתַתִּי מְכִרָם רַק אֵין דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבְרָה:

רק אין דבר. אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקֶךָ:

כ׳ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה:

וביד חזקה. בְּהַבְטָחַת זְקֵנָיו ״וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״ (שם):

כ״א וַיְמָאֵן | אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו: {פ}

כ״ב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר:

כל העדה. כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לְכָנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד׳) ״חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״ (תנחומא):

הר ההר. הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתִפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַפּוּחַ גָּדוֹל, וְאַע״פְּ שֶׁהָעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׂאֲרוּ בָהֶן — הַר סִינַי לַתּוֹרָה וְהֹר הָהָר לִקְבוּרַת אַהֲרֹן וְהַר נְבוֹ לִקְבוּרַת מֹשֶׁה (תנחומא):

כ״ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר:

על גבול ארץ אדום. מַגִּיד שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעֵשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחָסְרוּ הַצְּדִיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (דברי הימים ב׳ כ׳) ״בְּהִתְחַבְּרְךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת מַעֲשֶׂיךָ״ (תנחומא):

כ״ד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה:

כ״ה קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר:

קח את אהרן. בִּדְבָרִים שֶׁל נְחוּמִים — אֱמֹר לוֹ, אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִתְרְךָ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שֶּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ (שם):

כ״ו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם:

את בגדיו. אֶת בִּגְדֵי כְהֻנָּה גְּדוֹלָה הַלְבִּישָׁהוּ וְהִפְשִׁיטָם מֵעָלָיו, לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו; אָמַר לוֹ הַכְּנֵס לַמְּעָרָה וְנִכְנַס, רָאָה מִטָּה מְצֻעַת וְנֵר דָּלוּק, אָמַר לוֹ עֲלֵה לַמִּטָּה וְעָלָה, פָּשַׁט יָדֶיךָ וּפָשָׁט, קְמֹץ פִּיךָ וְקָמַץ, עֲצֹם עֵינֶיךָ וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים ל״ב) ״כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ״ — מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ (ספרי שם):

כ״ז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה:

ויעש משה. אַע״פְּ שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ, לֹא עִכֵּב (תנחומא):

כ״ח וַיִּפְשֹׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר׃

כ״ט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ {ס}

ויראו כל העדה. כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם מֵת, אָמְרוּ אֶפְשָׁר מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשָּׁלֵט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מֵטָּה בַּמִּטָּה, רָאוּ וְהֶאֱמִינוּ (שם):

כל בית ישראל. הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (אדר״נ י״ב):

כי גוע. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמִּתְרַגֵּם דְּהָא מִית טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא אִם כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ וְאִתְחֲזִיאוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כִּי זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא אֶלָּא עַל מִדְרָשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי הַכָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג׳), אַל תִּקְרֵי וַיִּרְאוּ, אֶלָּא וַיֵּרֵאוּ, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לְשׁוֹן דְּהָא, לְפִי שֶׁהִיא נְתִינַת טַעַם לְמַה שֶּׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ — לָמָּה וַיֵּרֵאוּ? לְפִי שֶׁהָרֵי מֵת אַהֲרֹן; אֲבָל עַל תַּרְגּוּם ״וְחָזוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא״ אֵין לְשׁוֹן דְּהָא נוֹפֵל אֶלָּא לְשׁוֹן אֲשֶׁר, שֶׁהוּא מִגְזֶרֶת שִׁמּוּשׁ אִי, שֶׁמְּצִינוּ אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, כְּמוֹ ״וְאִם מַדּוּעַ לֹא תִקְצַר רוּחִי״ (איוב כ״א), וְהַרְבֵּה מְפֹרָשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן — ״אִם חֲרוּצִים יָמָיו״ (שם י״ד):

פרק כ״א

א׳ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ | מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃

וישמע הכנעני. שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד כו׳, כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ג׳), וַעֲמָלֵק מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזַמֵּן בְּכָל עֵת לְפֻרְעָנוּת׃

ישב הנגב. זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר ״עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב״ (במדבר י״ג), וְשִׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּבָ״ה לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָן כְּנַעֲנִים, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן, אָמְרוּ נִתְפַּלֵּל סְתָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי״ (עי׳ ילקוט שמעוני תשס״ד):

דרך האתרים. דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בוֹ מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב״ (במדבר י״ג); דָּבָר אַחֵר: דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, דֶּרֶךְ הַתֵּיר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י׳) ״דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה״ (תנחומא):

וישב ממנו שבי. אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת (ילקוט שמעוני שם):

ב׳ וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃

והחרמתי. אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבוֹהַּ׃

ג׳ וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה׃ {פ}

ויחרם אתהם. בַּהֲרִיגָה׃

ואת עריהם. חֻרְמֵי גָבוֹהַּ׃

ד׳ וַיִּסְּעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹּב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃

דרך **ים סוף.** כֵּינְן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאת עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף, הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף״ (דברים א׳), וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן״, וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת? אֶלָּא שָׁם חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ הוּא בְּקִבְרֵיהֶם; וְצֵא וּבְדֹק בַּמַּסָּעוֹת וְתִמְצָאֵם שֶׁבַע מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר (תנחומא):

לסבב את ארץ אדום. שֶׁלֹּא נִתָּנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ׃

ותקצר נפש העם בדרך. בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהַקְשָׁה לָהֶם, אָמְרוּ עַכְשָׁו הָיֵינוּ קְרוֹבִים לִכָּנֵס לָאָרֶץ וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כָּךְ חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתָּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנָה שָׁנָה עַד הַיּוֹם, לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וּבְלַעַ״ז אנקרוט״לור; וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ — בִּהְיוֹתוֹ בַּדָּרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא קִצּוּר נֶפֶשׁ בַּמִּקְרָא מְפֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״ (זכריה י״א), וּכְגוֹן ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״ (שופטים י׳), וְכָל דָּבָר קָשֶׁה עַל אָדָם נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ, כְּאָדָם שֶׁהַטֹּרַח בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לָגוּר

שָׁם הַצַּעַר, וּבְדָבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גְּדֵל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן ״וְגַם נַפְשָׁם בָּחֳלָה בִי״ (זכריה י״א) — גְּדָלָה עָלַי, ״וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי״ (איוב י׳); כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשׁ, כָּל לְשׁוֹן קְצִיר נֶפֶשׁ בְּדָבָר לָשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא — שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ:

ה׳ וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל:

באלהים ובמשה. הִשְׁווּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ (תנחומא):

למה העליתנו. שְׁנֵיהֶם שָׁוִים:

ונפשנו קצה. אַף זֶה לְשׁוֹן קְצִיר נֶפֶשׁ וּמְאוּס:

בלחם הקלקל. לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֲבָרִים קָרָאוּהוּ קָלֹקֶל, אָמְרוּ, עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּח בְּמֵעֵינוּ, כְּלוּם יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא? (יומא ע״ה):

ו׳ וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל:

את הנחשים השרפים. שֶׁשּׂוֹרְפִים אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שִׁנֵּיהֶם:

וינשכו את העם. יָבֹא נָחָשׁ שֶׁלָּקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפָּרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד וְיִפָּרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה מַטְעַמִּים (תנחומא):

ז׳ וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:

ויתפלל משה. מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל (עי׳ תנחומא):

ח׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי:

על נס. עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פירק״א בְּלַעַז, וְכֵן ״וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה״ (ישעיהו ל׳), ״אָרִים נֵסִי״ (שם מ״ט), ״שְׂאוּ נֵס״ (שם י״ג); וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ לְאוֹת וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ נֵס:

כל הנשוך. אֲפִלּוּ כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוֶּנֶה וְהוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁנִּשִּׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן וְרָאָה אֹתוֹ — רְאִיָּה בְּעָלְמָא — וּבִנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר ״וְהִבִּיט״ — וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ׳ — שֶׁלֹּא הָיָה מַמְהֵר נְשׁוּךְ הַנַּחַשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (ראש השנה כ״ט):

ט׳ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:

נחש נחשת. לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה, הַקָּבָ״ה קוֹרְאוֹ נָחָשׁ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת, לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן (בראשית רבה ל״א):

י׳ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת:

י״א וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:

בעיי העברים. לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הִיא — דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא, וְהָעַי״ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן ״יָעִים״ (שמות כ״ז), ״וְיָעָה בָרֶד״ (ישעיהו כ״ח):

העברים. דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי:

על פני מואב ממזרח השמש. בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:

י״ב מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד:

י״ג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי:

מגבל האמרי. תְּחוּם סוֹף מֶצַח שֶׁלָּהֶם, וְכֵן גְּבוּל מוֹאָב — לְשׁוֹן קָצֶה וְסוֹף:

מעבר ארנון. הִקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:

היצא מגבל האמרי. רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמורי׳ם, ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב, ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב, **כי ארנון גבול מואב.** והם לא נתנו להם רשות לעבר בארצם, ואע״פי שלא פרשה משה, פרשה יפתח, כמו שאמר יפתח (שופטים י״א) ״וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה״, ומשה רמזה (דברים ב׳), ״כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער״ — מה אלו לא נתנום לעבר בתוך ארצם אלא הקיפום סביב, אף מואב כן:

י״ד עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנֹן:

על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה **יאמר בספר מלחמת ה׳** — כשמסתפרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את והב וגו׳:

את והב. כמו את יהב, כמו שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן יהב והב, והתיו״ו יסוד הוא, כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף:

ואת הנחלים ארנון. כשם שמסתפרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים, ומה הם הנסים?

ט״ו וְאֹשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב:

ואשד הנחלים. תרגום של שפך ״אשד״ — שפך הנחלים שנשפפו שם דם אמורי׳ם, שהיו נחבאים שם, לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמק וקצר וההרים סמוכים זה לזה — אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו בהר הזה — והדרך עובר בתוך הנחל, אמרו אמורי׳ם, כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבר, נצא מן המערות שבהרים שלמעלה מהם, ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות, והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב, ובהר של צד אמורי׳ם היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ, כיון שבאו ישראל לעבור, נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה הי׳וצאת להקביל פני גברתה, ונתקרב לצד ההר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום, וזהו אשר נטה לשבת ער — שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו, וזהו ונשען לגבול מואב (תנחומא; ברכות נ״ד):

ט״ז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: {ס}

ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר; כיצד? אמר הקב״ה מי מודיע לבני הנפשים הללו? המשל אומר ״נתתי פת לתינוק הודיע לאמו״. לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם, והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואברים ומולכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה:

י״ז אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:

עלי באר. מתוך הנחל והעלי מה שאתה מעלה; ומנין שהבאר הודיעה להם? שנאמר ״ומשם בארה״, וכי משם היתה, והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם? אלא שירדה לפרסם את הנפשים (תנחומא); וכן אז ישיר ... השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה לכתב כאן? אלא הענין הזה נדרש למעלה היטנו:

י״ח בְּאֵר חָפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעַנְתָּם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה:

באר חפרוה. זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים — משה ואהרן:

במשענתם. במטה:

וממדבר. נתנה להם:

י״ט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:

וממתנה נחליאל. כתרגומו:

כ׳ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: {פ}

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם בטלה הבאר; ד״א, כרוהו נדיבי העם — כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו, ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חנית כל שבט ושבט (תנחומא):

במחקק. על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר ״כי שם חלקת מחוקק ספון״ (דברים ל״ג); ולמה לא נזכר משה בשירה זו? לפי שלקה על ידי הבאר, וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב״ה, משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה, אמר אם אוהבי שם אני שם, ואם לאו איני הולך (תנחומא):

ראש הפסגה. כתרגומו ״ריש רמתא״:

פסגה. לְשׁוֹן גִּבֵּה, וְכֵן ״פִּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ״ (תהילים מ״ח) — הַגְבִּיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ:

ונשקפה. אוֹתָהּ הַפִּסְגָּה עַל פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר שֶׁהוּא שָׁמֵם; דָּבָר אַחֵר וְנִשְׁקָפָה הַבְּאֵר עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיָמָהּ שֶׁל טְבֶרְיָא, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם, וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:

כ״א **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:**

וישלח ישראל מלאכים. וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת״ (דברים ב׳), וְכֵן ״וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֶּדֶשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם״ (במדבר כ׳), וּבְיִפְתָּח הוּא אוֹמֵר (שופטים י״א) ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם״ וְגוֹ׳, הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִין זֶה לָזֶה, זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל (תנחומא):

כ״ב **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:**

אעברה בארצך. אַע״פְּ שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְפִתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם בְּקֶשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם (שם):

כ״ג **וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֶר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל:**

ולא נתן סיחן וגו׳. לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָ״לָּ, כָּל עַצְמִי אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ (תנחומא):

ויצא לקראת ישראל. אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֻאָה יְתוּשִׁין אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם הָיָה סִיחוֹן בִּכְפָר חַלָּשׁ אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשׁוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן; אָמַר הַקָּבָ״ה מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַי כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בִּלְבָּם כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָצֵאת מִן הָעֲיָרוֹת, וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אֶלָּא נָשִׁים וָטָף (שם):

כ״ד **וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:**

כי עז. וּמַהוּ חָזְקוֹ? הַתְרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה שֶׁאָמַר לָהֶם אַל תְּצָרֵם וְגוֹ׳ (דברים ב׳):

כ״ה **וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ:**

בנתיה. כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ:

כ״ו **כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן:**

והוא נלחם. לָמָּה הֻצְרַךְ לִכָּתֵב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) ״אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב״, וְחֶשְׁבּוֹן מִשֶּׁל מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁפִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם וְעַל יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל (חולין ס׳; גיטין ל״ח):

מידו. מֵרְשׁוּתוֹ (בבא מציעא נ״ו):

כ״ז **עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחֹן:**

על כן. עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב:

יאמרו המשלים. בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ״ (במדבר כ״ג):

המשלים. בִּלְעָם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ:

באו חשבון. שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְלוֹ (תנחומא); וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ״ וְגוֹ׳ (במדבר כ״ב):

תבנה ותכונן. חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ:

כ״ח **כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עַר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן:**

כי אש יצאה מחשבון. מִשֶּׁכְּבָשָׁהּ סִיחוֹן:

אכלה ער מואב. שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קְרוּי עָר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי וּלְחֵית בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי:

ער מואב. עָר שֶׁל מוֹאָב:

כ״ט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם֙ וּבְנֹתָ֔יו בַּשְּׁבִ֖ית לְמֶ֣לֶךְ אֱמֹרִ֑י סִיחֹֽון׃

> **אוי לך מואב.** שֶׁקִּלְּלוֹ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְיָדוֹ (תנחומא)׃
>
> **כמוש.** שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב׃
>
> **נתן.** הַנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב׃
>
> **פליטם** — נָסִים וּפְלֵטִים מֵהֶרֶב וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ׳׃

ל׳ וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא׃

> **ונירם אבד.** מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם׃
>
> **אבד חשבון עד דיבן** — מַלְכוּת וְעֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן עַד דִּיבֹן; תַּרְגּוּם שֶׁל סָר ״עַד״, כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבֹן; נִיר לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעֹל מֶמְשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ ״לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי״ (מ״א י״א)׃
>
> **ונשים.** שִׁי״ן דִּגּוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה, כָּךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים, ״וַנַּשִּׁים אוֹתָם עַד נֹפַח״ — הֲשַׁמּוֹנוּם עַד נֹפַח׃

ל״א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃

ל״ב וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְנֹתֶיהָ (ויירש) [וַיּוֹרֶשׁ] אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם׃

> **וישלח משה לרגל את יעזר.** הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ לֹא נַעֲשֶׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בִּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהַלְחֵם (תנחומא)׃

ל״ג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרָעִי׃

ל״ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃

> **אל תירא אתו.** שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיָּבֹא הַפָּלִיט״ (בראשית י״ד) — הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג׳) ״רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״ (נדה ס״א)׃

ל״ה וַיַּכֵּהוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃

> **ויכו אתו.** מֹשֶׁה חֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת בְּהָרוֹאֶה (ברכות דף נ״ד), עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ׳׃

פרק כ״ב

א׳ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִחוֹ׃ {ס}

ב׳ וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃

> **וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי.** אָמַר, אִלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיִינוּ בְטוּחִים עֲלֵיהֶם לֹא עָמְדוּ בִּפְנֵיהֶם, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְפִיכָךְ ״וַיָּגָר מוֹאָב״ (תנחומא)׃

ג׳ וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

> **ויגר.** לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ ״גּוּרוּ לָכֶם״ (איוב י״ט)׃
>
> **ויקץ מואב.** קָצוּ בְחַיֵּיהֶם׃

ד׳ וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֵךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃

אל זקני מדין. וַהֲלֹא מֵעוֹלָם הָיוּ שׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר ״הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב״ (בראשית ל״ו), שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לַמִּלְחָמָה? אֶלָּא מִיִּרְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם; וּמָה רָאָה מוֹאָב לִטֹּל עֵצָה מִמִּדְיָן? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ מִנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נִשְׁאַל מֵהֶם מַה מִּדָּתוֹ, אָמְרוּ לָהֶם אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו, אָמְרוּ, אַף אָנוּ נָבֹא עֲלֵיהֶם בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו (תנחומא):

כלחך השור. כָּל מַה שֶּׁהַשּׁוֹר מְלַחֵךְ אֵין בּוֹ בְּרָכָה (שם):

בעת ההוא. לֹא הָיָה רָאוּי לְמַלְכוּת, מִנְּסִיכֵי מִדְיָן הָיָה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת סִיחוֹן מִנּוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצֹרֶךְ שָׁעָה (שם):

ה׳ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעֹר*(כספרי ספרד ואשכנז בְּעוֹר) פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי:

פתורה. כְּשֶׁלְּחָנִי זֶה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מָעוֹת, כָּךְ כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אִגְּרוֹתֵיהֶם, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כָּךְ שֵׁם הַמָּקוֹם (שם):

ארץ בני עמו. שֶׁל בָּלָק, מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ, עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ; וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מָה הִשְׁרָה הַקָּבָ״ה שְׁכִינָתוֹ עַל גּוֹי רָשָׁע? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לָאֻמּוֹת לוֹמַר, אִלּוּ הָיוּ לָנוּ נְבִיאִים, חָזַרְנוּ לְמוּטָב, הֶעֱמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם פָּרְצוּ גֶּדֶר הָעוֹלָם, שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיוּ גְּדוּרִים בַּעֲרָיוֹת, וְזֶה נָתַן לָהֶם עֵצָה לְהַפְקִיר עַצְמָן לִזְנוּת:

לקרא לו. הַקְּרִיאָה הָיְתָה שֶׁלּוֹ וְלַהֲנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה:

עם יצא ממצרים. וְאִם תֹּאמַר מַה מַּזִּיקֶךָ?

הנה כסה את עין הארץ. סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם:

והוא ישב ממלי. חָסֵר כְּתִיב, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי כְּמוֹ (תהילים קי״ח) כִּי אֲמִילַם (תנחומא):

ו׳ וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר:

נכה בו. אֲנִי וְעַמִּי נַכֶּה בָּהֶם. דָּ״אַ — לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (ב״מ ק״ה), מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים — לְחַסֵּר מֵהֶם מְעַט (תנחומא):

כי ידעתי וגו׳. עַל יְדֵי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן שֶׁעַזָּרְתּוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב:

ז׳ וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:

וקסמים בידם. כָּל מִינֵי קְסָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישֵׁי עִמִּי; דָּ״אַ — קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם זִקְנֵי מִדְיָן, אָמְרוּ אִם יָבֹא עִמָּנוּ בַּפַּעַם הַזֹּאת יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְאִם יְדַחֲנוּ אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת, לְפִיכָךְ כְּשֶׁאָמַר לָהֶם ״לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה״ אָמְרוּ אֵין בּוֹ תִּקְוָה, הִנִּיחוּהוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם״, אֲבָל זִקְנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם (שם):

ח׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹּה־הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם:

לינו פה הלילה. אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה, וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְכֵן לָבָן בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ל״א) ״וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה״ כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ אֵצֶל פִּילַגְּשׁוֹ בְּהֶחְבֵּא (תנחומא; ויקרא רבה א׳):

כאשר ידבר ה׳ אלי. אִם יִמָּלִיכֵנִי לָלֶכֶת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם, אֵלֵךְ עִמָּכֶם, שֶׁמָּא אֵין כְּבוֹדוֹ לְתוֹתִי לַהֲלֹךְ אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם:

וישבו. לְשׁוֹן עֲכָבָה:

ט׳ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ:

מי האנשים האלה עמך. לְהַטְעוֹתוֹ בָּא, אָמַר פְּעָמִים שֶׁאֵין הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, אֵין דַּעְתּוֹ שָׁוָה עָלָיו, אַף אֲנִי אֶרְאֶה עֵת שֶׁאוּכַל לְקַלֵּל וְלֹא יָבִין (תנחומא):

י׳ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי:

בלק בן צפור וגו׳. אַע״פִּ שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי הַמְּלָכִים (שם):

י״א הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

קבה לי. זוֹ קְשָׁה מֵאָרָה לִי, שֶׁהוּא נוֹקֵב וּמְפָרֵשׁ (שם):

וגרשתיו. מִן הָעוֹלָם, וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ — אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי, וּבִלְעָם הָיָה שׁוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק (שם):

י״ב וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִים֮ אֶל־בִּלְעָם֒ לֹ֣א תֵלֵ֣ךְ עִמָּהֶ֗ם לֹ֤א תָאֹר֙ אֶת־הָעָ֔ם כִּ֥י בָר֖וּךְ הֽוּא׃

לא תלך עמהם. אָמַר לוֹ אִם כֵּן אֲקַלְּלֵם בְּמִקּוֹמִי, אָמַר לוֹ **לא תאר את העם**, אָמַר לוֹ אִם כֵּן אֲבָרְכֵם, אָמַר לוֹ אֵינָם צְרִיכִים לִבְרָכָתְךָ, **כי ברוך הוא**, מָשָׁל, אוֹמְרִים לְצַרְעָה לֹא מִדֶּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֲקָצֵךְ (שם):

י״ג וַיָּקָם֙ בִּלְעָ֣ם בַּבֹּ֔קֶר וַיֹּ֖אמֶר אֶל־שָׂרֵ֣י בָלָ֑ק לְכ֥וּ אֶל־אַרְצְכֶ֖ם כִּ֣י מֵאֵ֥ן יְהוָ֛ה לְתִתִּ֥י לַהֲלֹ֖ךְ עִמָּכֶֽם׃

להלך עמכם. אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכָּם, לָמְדָנוּ שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהָה, וְלֹא רָצָה לְגַלּוֹת שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן גַּסוּת, לְפִיכָךְ **ויסף עוד בלק**:

י״ד וַיָּקָ֤ם בִּלְעָם֙ וַיֵּ֣לֶךְ֔ וַיָּ֖שָׁב בָּלָ֣ק גַּם־ה֑וּא לְדַרְכּֽוֹ׃

ט״ו וַיִּשָּׂ֖א מְשָׁל֑וֹ וַיֹּ֗אמֶר נְאֻ֤ם בִּלְעָם֙ בְּע֣וֹר אֲשֻׁ֔ר וּנְאֻ֖ם הַגֶּ֥בֶר שְׁת֖וּם הָעָֽיִן׃

ט״ז נְאֻ֤ם שֹׁמֵ֙עַ֙ אִמְרֵי־אֵ֔ל וְיֹדֵ֥עַ דַּ֖עַת עֶלְי֑וֹן מַחֲזֵ֤ה שַׁדַּי֙ יֶחֱזֶ֔ה נֹפֵ֖ל וּגְל֥וּי עֵינָֽיִם׃

י״ז אֶרְאֶ֣נּוּ וְלֹ֣א עַתָּ֔ה אֲשׁוּרֶ֖נּוּ וְלֹ֣א קָרֹ֑ב דָּרַ֤ךְ כּוֹכָב֙ מִיַּעֲקֹ֔ב וְקָ֥ם שֵׁ֖בֶט מִיִּשְׂרָאֵ֑ל וּמָחַ֙ץ֙ פַּאֲתֵ֣י מוֹאָ֔ב וְקַרְקַ֖ר כָּל־בְּנֵ֥י שֵֽׁת׃

כי כבד אכבדך מאד. יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשָׁעָבַר אֲנִי נוֹתֵן לְךָ (שם):

י״ח וַיַּ֣עַן בִּלְעָ֔ם וַיֹּ֖אמֶר אֶל־עַבְדֵ֣י בָלָ֑ק אִם־יִתֶּן־לִ֨י בָלָ֜ק מְלֹ֣א בֵיתוֹ֗ כֶּ֚סֶף וְזָהָ֔ב לֹ֥א אוּכַ֖ל לַעֲבֹ֣ר אֶת־פִּ֣י יְהוָ֑ה אֱלֹהָ֕י לַעֲשׂ֥וֹת קְטַנָּ֖ה אוֹ־גְדוֹלָֽה׃

מלא ביתו כסף וזהב. לְמַדְנוּ שֶׁנַּפְשׁוֹ רְחָבָה וּמְחַמֶּדֶת מָמוֹן אֲחֵרִים, אָמַר רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לִשְׁכֹּר חַיָּלוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נוֹצַח סָפֵק אֵינוֹ נוֹצֵחַ, וַאֲנִי וַדַּאי נוֹצֵחַ (שם):

לא אוכל לעבר. עַל כָּרְחוֹ גָּלָה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפִּי הַשְּׁכִינָה (שם):

י״ט וְעַתָּ֗ה שְׁבוּ־נָ֤א בָזֶה֙ גַּם־אַתֶּ֔ם הַלַּ֔יְלָה וְאֵדְעָ֕ה מַה־יֹּ֥סֶף יְהוָ֖ה דַּבֵּ֥ר עִמִּֽי׃

גם אתם. פִּיו הִכְשִׁילוֹ — גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כָּראשׁוֹנִים:

מה יסף. לֹא יִשְׁנֶה דְּבָרָיו מִבְּרָכָה לִקְלָלָה, הַלְוַאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ; כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ (שם):

כ׳ וַיָּבֹ֣א אֱלֹהִ֔ים ׀ אֶל־בִּלְעָ֖ם לַ֑יְלָה וַיֹּ֣אמֶר ל֗וֹ אִם־לִקְרֹ֤א לְךָ֙ בָּ֣אוּ הָאֲנָשִׁ֔ים קוּם־לֵ֥ךְ אִתָּ֖ם וְאַ֣ךְ אֶת־הַדָּבָ֣ר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּ֣ר אֵלֶ֔יךָ אֹת֖וֹ תַּעֲשֶֽׂה׃

אם לקרא לך. אִם הַקְּרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסָבוּר אַתָּה לִטֹּל עָלֶיהָ שָׂכָר, **קום לך אתם**:

ואך. עַל כָּרְחֵךְ **את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה;** וְאַף עַל פִּי כֵן וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם, אָמַר שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה:

כ״א וַיָּקָם֙ בִּלְעָ֣ם בַּבֹּ֔קֶר וַיַּחֲבֹ֖שׁ אֶת־אֲתֹנ֑וֹ וַיֵּ֣לֶךְ עִם־שָׂרֵ֖י מוֹאָֽב׃

ויחבש את אתנו. מִכָּאן שֶׁהַשִּׂנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ; אָמַר הַקָּבָ״ה רָשָׁע כְּבָר קָדְמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ״ב) ״וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ״ (תנחומא):

עם שרי מואב. לִבּוֹ כְּלִבָּם שָׁוֶה:

כ״ב וַיִּֽחַר־אַ֣ף אֱלֹהִ֔ים כִּֽי־הוֹלֵ֖ךְ הֽוּא֑ וַיִּתְיַצַּ֨ב מַלְאַ֧ךְ יְהוָ֛ה בַּדֶּ֖רֶךְ לְשָׂטָ֣ן ל֑וֹ וְה֥וּא רֹכֵ֛ב עַל־אֲתֹנ֖וֹ וּשְׁנֵ֥י נְעָרָ֖יו עִמּֽוֹ׃

כי הולך הוא. רָאָה שֶׁהַדָּבָר רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ:

לשטן לו. מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָנְעוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁלֹּא יֵחֶטְא וְיֹאבַד (שם):

ושני נעריו עמו. מִכָּאן לְאָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ יוֹלִיךְ עִמּוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִים וּמְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה (שם):

כ״ג וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדָּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדָּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ׃

ותרא האתון. וְהוּא לֹא רָאָה שֶׁנִּתַּן הַקֶּבֶ״ה רְשׁוּת לַבְּהֵמָה לִרְאוֹת יוֹתֵר מִן הָאָדָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת, תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה מַזִּיקִין׃

וחרבו שלופה בידו. אָמַר, רָשָׁע זֶה הִנִּיחַ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שֶׁכְּלֵי זֵינָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּחֶרֶב, וְהוּא בָּא עֲלֵיהֶם בְּפִיו שֶׁהוּא אֻמָּנוּת שֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אֶתְפֹּשׂ אֶת שֶׁלּוֹ וְאָבֹא עָלָיו בְּאֻמָּנוּתוֹ, וְכֵן סוֹפוֹ — ״וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶחָרֶב״ (במדבר ל״א)׃

כ״ד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה׃

במשעול. כְּתַרְגּוּמוֹ ״בִּשְׁבִיל״, וְכֵן ״אִם יִשְׁפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים״ (מלכים א כ׳) — עָפָר הַנִּדְבָּק בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם בְּהִלּוּכָן, וְכֵן ״מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם״ (ישעיהו מ׳) — בְּרַגְלָיו וּבְהִלּוּכוֹ׃

גדר מזה וגדר מזה. סְתָם גָּדֵר שֶׁל אֲבָנִים הוּא׃

כ״ה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלָּחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ׃

ותלחץ. הִיא עַצְמָהּ׃

וַתִּלְחַץ׃ אֶת אֲחֵרִים — **את רגל בלעם**׃

כ״ו וַיֹּסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול׃

ויוסף מלאך ה׳ עבור. לַעֲבֹר עוֹד לְפָנָיו — לְהַלֵּךְ לִהְיוֹת לְפָנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ ״וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם״ (בראשית ל״ג)׃ וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ בְּתַנְחוּמָא׃ מָה רָאָה לַעֲמֹד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת? סִימָנֵי אָבוֹת הֵרְאָהוּ׃

כ״ז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃

כ״ח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃

זה שלש רגלים. רָמַז לוֹ׃ אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה? (תנחומא)׃

כ״ט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ׃

התעללת. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן גְּנַאי וּבְזָיוֹן׃

לו יש חרב בידי. גְּנוּת גְּדוֹלָה הָיָה לוֹ דָּבָר זֶה בְּעֵינֵי הַשָּׂרִים — זֶה הוֹלֵךְ לַהֲרוֹג אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפִיו וּלְאָתוֹן זוֹ צָרִיךְ כְּלֵי זַיִן׃

ל׳ וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעֽוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא׃

ההסכן הסכנתי. כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן ״הַלְאֵל יִסְכָּן גָּבֶר״ (איוב כ״ב)׃ וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִקְרָא זֶה בַּתַּלְמוּד, אָמְרוּ לֵיהּ מַאי טַעְמָא לָא רְכַבְתְּ אַסּוּסְיָא? אָמַר לְהוּ בְּרִטְיָבָא שְׁדַאי לֵיהּ כו׳, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲ״זָ (דף ד׳)׃

ל״א וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו׃

ל״ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי׃

כי ירט הדרך לנגדי. רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה דָּרְשׁוּהוּ נוֹטָרִיקוֹן — יָרָאָה, רָאַתָה, נָטְתָה בִּשְׂבִיל שֶׁהַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי (שבת קכ״ה), כְּלוֹמַר לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי; וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ כִּי חָרַד הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי, לְשׁוֹן רֶטֶט — כִּי רָאִיתִי בַּעַל הַדֶּרֶךְ שֶׁחָרַד וּמֹהֵר הַדֶּרֶךְ שֶׁהוּא לְכִעְסִי וּלְהַמְרוֹתִי, וּמִקְרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ ״וּתְכַל דָּוִד״ (שמואל ב י״ג); לִישָׁנָא אַחֲרִינָא יָרַט לְשׁוֹן רָצוֹן, וְכֵן ״עַל יְדֵי רְשָׁעִים יְרֹטֵנִי״ (איוב ט״ז) — מְפַיֵּס וּמְנַחֵם אוֹתִי עַל יְדֵי רְשָׁעִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים׃

ל״ג וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃

אולי נטתה. כְּמוֹ לוּלֵי, פְּעָמִים שֶׁאוּלַי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן לוּלֵי׃

גם אתכה הרגתי. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס וְהוּא כְּמוֹ גַּם הָרַגְתִּי אוֹתָךְ, כְּלוֹמַר, לֹא הָעַכָּבָה בִּלְבַד קְרָאתָךְ עַל יָדִי, כִּי גַּם הֲהֲרִיגָה׃

ואותה החייתי. וְעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחַתְךָ, וְלֹא יָכְלְתָּ לַעֲמֹד בְּתוֹכְחָתָהּ — כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב **ויאמר לא** — חֲרַגְתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, זוֹ הִיא שֶׁסִּלְּקָה בִלְעָם בְּתוֹכְחָתָהּ וְלֹא יָכוֹל לְהָשִׁיב, שֶׁחָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן (ויקרא כ׳) ״וְהַרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה״, וְכֵן (שם) ״אֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ״ (תנחומא):

ל״ד **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי׃**

כי לא ידעתי. גַּם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל כָּרְחוֹ הוֹדָה, שֶׁהוּא הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ שֶׁיּוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, וּפִיו הֵעִיד לֹא יָדַעְתִּי (שם):

אם רע בעיניך אשובה לי. לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם הִיא תְּשׁוּבָה זוֹ, אָמַר לוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ צַוַּנִי לָלֶכֶת וְאַתָּה מַלְאָךְ מְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו, לָמוּד הוּא בְּכָךְ שֶׁאוֹמֵר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ, אָמַר לְאַבְרָהָם ״קַח נָא אֶת בִּנְךָ״ וְגוֹ׳ (בראשית כ״ב), וְעַל יְדֵי מַלְאָךְ בִּטֵּל אֶת דְּבָרוֹ, אַף אֲנִי אִם רַע בְּעֵינֶיךָ צָרִיךְ אֲנִי לָשׁוּב:

ל״ה **וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק׃**

לך עם האנשים. בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ, מוֹלִיכִין אוֹתוֹ:

לך עם האנשים. כִּי חֶלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לֵאבַד מִן הָעוֹלָם (מכות י׳):

ואפס. עַל כָּרְחֲךָ **את הדבר אשר אדבר וגו׳**:

עם שרי בלק. שָׂמַח לְקִלְקֻלָּם כְּמוֹתָם:

ל״ו **וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃**

וישמע בלק. שָׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְּׂרוֹ:

אל עיר מואב. אֶל מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלּוֹ — עִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁלּוֹ, לוֹמַר רְאֵה מָה אֵלּוּ מְבַקְּשִׁים לַעֲקֹר (תנחומא):

ל״ז **וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הֲאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ׃**

האמנם לא אוכל כבדך. נִתְנַבֵּא שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מִעִמּוֹ בְּקָלוֹן (שם):

ל״ח **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃**

ל״ט **וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃**

קרית חצות. עִיר מְלֵאָה שְׁוָקִים, אֲנָשִׁים וָטַף בְּחוּצוֹתֶיהָ, לוֹמַר רְאֵה וְרַחֵם שֶׁלֹּא יֵעָקְרוּ אֵלּוּ:

מ׳ **וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיִּשְׁלַח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃**

בקר וצאן. דָּבָר מוּעָט:

מ״א **וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃**

במות בעל. כְּתַרְגּוּמוֹ, ״לְרָמַת דַּחֲלְתֵּהּ״, שֵׁם עָ״ז:

פרק כ״ג

א׳ **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃**

ב׳ **וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃**

ג׳ **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלֵכָה אוּלַי יִקֶּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי׃**

אולי יקרה ה׳ לקראתי. אֵינוֹ רָגִיל לְדַבֵּר עִמִּי בַּיּוֹם:

וילך שפי. כְּתַרְגּוּמוֹ יְחִידִי, לְשׁוֹן שֹׁפִי וְשֶׁקֶט, שֶׁאֵין עִמּוֹ אֶלָּא שְׁתִיקָה:

ד׳ וַיִּקַּ֥ר אֱלֹהִ֖ים אֶל־בִּלְעָ֑ם וַיֹּ֨אמֶר אֵלָ֜יו אֶת־שִׁבְעַ֤ת הַמִּזְבְּחֹת֙ עָרַ֔כְתִּי וָאַעַ֥ל פָּ֖ר וָאָ֑יִל בַּמִּזְבֵּֽחַ׃

ויקר. לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טֻמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקֹשִׁי וּבְבִזָּיוֹן, וְלֹא הָיָה נִגְלֶה אֵלָיו בַּיּוֹם אֶלָּא בְּשָׁבִיל לְהַרְאוֹת חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (בראשית רבה נ״ב)׃

את שבעת המזבחת. שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת, אָמַר לָפָנָיו אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בָּנוּ לְפָנֶיךָ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת וַאֲנִי עָרַכְתִּי כְּנֶגֶד כֻּלָּן, אַבְרָהָם בָּנָה אַרְבָּעָה — ״וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה׳ הַנִּרְאֶה אֵלָיו״ (בראשית י״ב), ״וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה״ וְגוֹ׳ (שם), ״וַיֶּאֱהַל אַבְרָהָם״ וְגוֹ׳ (שם י״ג), וְאֶחָד בְּהַר הַמּוֹרִיָּה; וְיִצְחָק בָּנָה אֶחָד — ״וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ״ וְגוֹ׳ (שם כ״ו), וְיַעֲקֹב בָּנָה שְׁתַּיִם, אֶחָד בִּשְׁכֶם וְאֶחָד בְּבֵית אֵל׃

ואעל פר ואיל במזבח. וַאֲבִרְהֶם לֹא הֶעֱלָה אֶלָּא אַיִל אֶחָד (תנחומא צו)׃

ה׳ וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃

ו׳ וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב׃

ז׳ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהָרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל׃

ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל. בִּשְׁנֵי שְׁמוֹתֵיהֶם אָמַר לוֹ לְקַלְלָם שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֻבְהָק׃

ח׳ מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה׃

מה אקב לא קבה אל. כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּ — כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם ״כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ״, לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר ״אָרוּר אַפָּם״ (בראשית מ״ט); כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בְּמִרְמָה אֵצֶל אָבִיו הָיָה רָאוּי לְהִתְקַלֵּל, מַה נֶּאֱמַר שָׁם? ״גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה״ (שם כ״ז), בַּמְבָרְכִים נֶאֱמַר ״אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם״, בַּמְקַלְלִים לֹא נֶאֱמַר וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם אֶלָּא ״וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה״ (דברים כ״ז) — לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שָׁם קְלָלָה (תנחומא)׃

לא זעם ה׳. אֲנִי אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּבָ״ה כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ שֶׁבָּאתִי אֵלֶיךָ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו׳) ״עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ״ וְגוֹ׳ ״וּמֶה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם״ וְגוֹ׳ ״לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה׳״ (סנהדרין ק״ה)׃

ט׳ כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב׃

כי מראש צרים אראנו. אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֹאשֵׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׂרְשֵׁיהֶם וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְיֻסָּדִים וַחֲזָקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ עַל יְדֵי אָבוֹת וְאִמָּהוֹת (תנחומא)׃

הן עם לבדד ישכן. הוּא אֲשֶׁר זָכוּ לוֹ אֲבוֹתָיו — לִשְׁכֹּן בָּדָד, כְּתַרְגּוּמוֹ׃

ובגוים לא יתחשב. כְּתַרְגּוּמוֹ, לֹא יִהְיוּ נַעֲשִׂין כָּלָה עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל׳) ״כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם״ וְגוֹ׳, אֵינָן נִמְנִין עִם הַשְּׁאָר. דָּ״אַ — כְּשֶׁהֵן שְׂמֵחִין אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר ״ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״ (דברים ל״ב), וּכְשֶׁהָאֻמּוֹת בְּטוֹבָה הֵן אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלָה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וְזֶהוּ **ובגוים לא יתחשב** (תנחומא)׃

י׳ מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רُבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ׃

מי מנה עפר יעקב וגו׳. כְּתַרְגּוּמוֹ ״דַּעְדְּקִיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב״, מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא — מֵאַרְבָּעָה דְּגָלִים; דְּ״אַ, עֲפַר יַעֲקֹב, אֵין חֶשְׁבּוֹן בַּמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְקֻיָּמִין בְּעָפָר, ״לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר״ (דברים כ״ב), ״לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם״ (ויקרא י״ט), אֲפִלּוּ פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה וְכֵיוֹצֵא בָהֶם (תנחומא)׃

ומספר את רבע ישראל. רְבִיעוֹתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם (עי׳ נדה ל״א)׃

תמת נפשי מות ישרים. שֶׁבָּהֶם׃

י״א וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׃

י״ב וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃

י״ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק (לך) [לְכָה־]נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אָפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃

וקבנו לי. לְשׁוֹן צִוּוּי, קַלְּלֵהוּ לִי:

י״ד **וַיְקַחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:**

שדה צפים. מָקוֹם גְּבוֹהַּ הָיָה שֶׁשָּׁם הַצּוֹפֶה עוֹמֵד לִשְׁמֹר אִם יָבֹא חַיִל עַל הָעִיר:

ראש הפסגה. בִּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק, רָאָה בָּלָק שֶׁעֲתִידָה פָּרָצָה לְהִפָּרֵץ בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה, כְּסָבוּר שֶׁשָּׁם תָּחוּל עֲלֵיהֶם הַקְּלָלָה וְזוֹ הִיא הַפִּרְצָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה (תנחומא):

ט״ו **וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה:**

אקרה כה. מֵאֵת הַקָּבָּ״ה, **אקרה** — לְשׁוֹן אִתְפַּעֵל:

ט״ז **וַיִּקֶר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר:**

וישם דבר בפיו. וּמַה הִיא הַשִּׂימָה הַזֹּאת? וּמָה חָסֵר הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ ״שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר״? אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֵינוֹ נִרְשֶׁה לְקַלֵּל אָמַר מָה אֲנִי חוֹזֵר אֵצֶל בָּלָק לְצַעֲרוֹ? וְנָתַן לוֹ הַקָּבָּ״ה רֶסֶן וְחַכָּה בְּפִיו, כְּאָדָם הַפּוֹקֵס בְּהֵמָה בְּחַכָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ עַל כָּרְחֲךָ תָּשׁוּב אֶל בָּלָק (שם):

י״ז **וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֵּהוּ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:**

ושרי מואב אתו. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר ״וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב״, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ תִּקְוָה הָלְכוּ לָהֶם מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׁאֲרוּ אֶלָּא מִקְצָתָם:

מה דבר ה׳. לְשׁוֹן צְחוֹק הוּא זֶה, כְּלוֹמַר אֵינְךָ בִּרְשׁוּתְךָ (שם):

י״ח **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר:**

קום בלק. כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ מְצַחֵק בּוֹ, נִתְכַּוֵּן לְצַעֲרוֹ — ״עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ, אֵינְךָ רַשַּׁאי לֵישֵׁב, וַאֲנִי שָׁלוּחַ אֵלֶיךָ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם״ (שם):

בנו צפר. לְשׁוֹן מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ ״חַיְתוֹ יָעַר״ (תהלים נ׳) ״וְחַיְתוֹ אֶרֶץ״ (בראשית א׳), ״לְמַעְיְנוֹ מָיִם״ (תהילים קי״ד):

י״ט **לֹא אִישׁ אֵל וְיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה:**

לא איש וגו׳. כְּבָר נִשְׁבַּע לָהֶם לַהֲבִיאָם וּלְהוֹרִישָׁם אֶרֶץ שִׁבְעָה אֻמּוֹת וְאַתָּה סָבוּר לַהַמִּיתָם בַּמִּדְבָּר?:

ההוא אמר וגו׳. בִּלְשׁוֹן תִּמַּהּ, וְתַרְגּוּמוֹ וְתָיְבִין וּמִתְמַלְּכִין — חוֹזְרִים וְנִמְלָכִין לַחֲזֹר בָּהֶם:

כ׳ **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:**

הנה ברך לקחתי. אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי ״מַה דִּבֶּר ה׳?״, קִבַּלְתִּי מִפִּיו לְבָרֵךְ אוֹתָם:

וברך ולא אשיבנה. הוּא בֵּרַךְ אוֹתָם וַאֲנִי לֹא אָשִׁיב אֶת בִּרְכָתוֹ:

וברך. כְּמוֹ וּבֵרַךְ, וְכֵן הִיא גִּזְרַת רֵי״ש, כְּמוֹ (תהלים ע״ד) ״אוֹיֵב חֵרֵף״ כְּמוֹ חֵרֵף, וְכֵן (שם מ׳) ״וּבֹצֵעַ בֵּרֵךְ״ — הַמְהַלֵּל וּמְבָרֵךְ אֶת הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר אַל תִּירָא כִּי לֹא תֵעָנֵשׁ, שָׁלוֹם יִהְיֶה לָךְ, מַרְגִּיז הוּא לְהַקָּבָּ״ה; וְאֵין לוֹמַר **ברך** שֵׁם דָּבָר, שֶׁאִם כֵּן הָיָה נָקוּד בְּפַתָּ״ח קָטָן וַטְעָמוֹ לְמַעְלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן פִּעֵל, הוּא נָקוּד קָמָץ קָטָן וַטְעָמוֹ לְמַטָּה:

כ״א **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ:**

לא הביט און ביעקב וגו׳. כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּבָר אַחֵר אַחֲרֵי פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְרָשׁ נָאֶה —

לא הביט. הַקָּבָּ״ה **און** שֶׁבְּיַעֲקֹב — כְּשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינוֹ מְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן בְּאוֹנְיוֹת שֶׁלָּהֶם וַעֲמָלָן שֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דָּתוֹ:

עמל. לְשׁוֹן עֲבֵרָה, כְּמוֹ ״וְהָרָה עָמָל״ (תהלים ז׳), ״כִּי אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט״ (שם י׳), לְפִי שֶׁהָעֲבֵרָה הִיא עָמָל לִפְנֵי הַמָּקוֹם:

ה׳ אלהיו עמו. אֲפִלּוּ מַכְעִיסִין וּמַמְרִים לְפָנָיו, אֵינוֹ זָז מִתּוֹכָן:

ותרועת מלך בו. לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת, כְּמוֹ (שמואל ב ט״ו) ״רֵעֶה דָּוִד״ — אוֹהֵב דָּוִד, (שופטים ט״ו) ״וַיִּתְּנֵהּ לְמֵרֵעֵהוּ״, וְכֵן תִּרְגֵּם אֲנְקְלוֹס ״וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵהוֹן״:

כ״ב **אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ:**

אל מוציאם ממצרים. אַתָּה אָמַרְתָּ "הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם", לֹא יָצָא מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הָאֱלֹהִים הוֹצִיאָם:

כתועפת ראם לו. כְּתֹקֶף רוּם וְגֹבַהּ שֶׁלּוֹ, וְכֵן "וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת" (איוב כ"ב) לְשׁוֹן מָעוֹז הֲמָה, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן "וְעוֹף יְעוֹפֵף" (בראשית א') — הַמְעוֹפֵף בְּרוּם וְגֹבַהּ, תֹּקֶף רַב הוּא לָזֶה, וְתוֹעֲפַת רְאֵם — עֲפִיפַת גֹּבַהּ; דְּ"אַ, תּוֹעֲפוֹת רְאֵם — תֹּקֶף רְאֵמִים, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אֵלּוּ הַשֵּׁדִים (עי' גיטין ס"ח):

כ"ג כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל:

כי לא נחש ביעקב. כִּי רְאוּיִים הֵם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים:

כעת יאמר ליעקב וגו'. עוֹד עָתִיד לִהְיוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאת אֲשֶׁר תִּגָּלֶה חִבָּתָן לְעֵין כֹּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין לְפָנָיו וּלְמֵדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמְחַצָּתָן לִפְנִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהֵם יִשְׁאֲלוּ לָהֶם **מה פעל אל**? וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ל') "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". דְּ"אַ — **יאמר ליעקב** אֵינוֹ לְשׁוֹן עָתִיד אֶלָּא לְשׁוֹן הֹוֶה, אֵינָן צְרִיכִין לְמְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם, כִּי בְכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ לְהֶאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל הַקָּבָ"ה וּמַה גְּזֵרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָן מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים אֶלָּא נֶאֱמַר לָהֶם עַל פִּי נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתֻמִּים מַגִּידִים לָהֶם (תנחומא); וְאַנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם כֵּן:

כ"ד הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:

הן עם כלביא יקום וגו'. כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשְׁנָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִין כְּלָבִיא וְכַאֲרִי לַחֲטֹף אֶת הַמִּצְוֹת — לְלַבֵּשׁ טַלִּית, לְקְרֹא אֶת שְׁמַע וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

לא ישכב. בַּלַּיְלָה עַל מִטָּתוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל וּמְחַבֵּל כָּל מַזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ, כֵּיצַד? קוֹרֵא אֶת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם, בָּא מַחֲנֶה וְגִיס לְהַזִּיקָם, הַקָּבָ"ה שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹתָם וּמַפִּילָם חֲלָלִים (שם); דְּ"אַ — **הן עם כלביא יקום וגו'**, כְּתַרְגּוּמוֹ:

ודם חללים ישתה. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֹשֶׁה מֵת עַד שֶׁיַּפִּיל מַלְכֵי מִדְיָן חֲלָלִים וְיֶהֱרֹג הוּא עַמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י"ג) "וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֲרֶב אֶל חַלְלֵיהֶם" (עי' תנחומא):

כ"ה וַיְאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תְקֳבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ:

גם קב לא תקבנו. גַּם רִאשׁוֹן מוֹסִיף עַל גַּם הַשֵּׁנִי וְגַם הַשֵּׁנִי עַל גַּם רִאשׁוֹן, וְכֵן "גַּם לִי גַּם לָךְ לֹא יִהְיֶה" (מלכים א ג'), וְכֵן "גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה" (דברים ל"ב):

כ"ו וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

כ"ז וַיְאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם:

וקבתו לי. אֵין זֶה לְשׁוֹן צִוּוּי כְּמוֹ וְקָבְנוֹ, אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד — אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינָיו וְתַקָּבֶנּוּ לִי מִשָּׁם, מלדי"רש בְּלַעַז:

כ"ח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:

ראש הפעור. קוֹסֵם גָּדוֹל הָיָה בָּלָק וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לִלְקוֹת עַל יְדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמֶּה, אָמַר שֶׁמָּא הַקְּלָלָה תָּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם וְכֵן כָּל הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים רוֹאִים וְאֵינָם יוֹדְעִים מָה רוֹאִים (סוטה י"ב):

כ"ט וַיְאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם:

ל' וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

פרק כ"ד

א' וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו:

וירא בלעם כי טוב וגו'. אָמַר אֵינִי צָרִיךְ לִבְדֹּק עוֹד בְּהַקָּבָ"ה, כִּי לֹא יַחְפֹּץ לְקַלְלָם:

לא הלך כפעם בפעם. כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שְׁתֵּי פְעָמִים:

לקראת נחשים. לְנַחֵשׁ אוּלַי יִקָּרֶה ה' לְקָרְאתוֹ כִּרְצוֹנוֹ, אָמַר רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְלָם, אַזְכִּיר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְהַקְּלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲוֹנוֹתֵיהֶם תָּחוּל:

וישת אל המדבר פניו. כְּתַרְגּוּמוֹ:

ב׳ וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא֣ אֶת־יִשְׂרָאֵל֮ שֹׁכֵן֒ לִשְׁבָטָיו֙ וַתְּהִ֣י עָלָ֔יו רֽוּחַ אֱלֹהִֽים׃

וישא בלעם את עיניו. בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן רָעָה, וַהֲרֵי יֵשׁ לְךָ שֶׁלֹּשׁ מִדּוֹתָיו — עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה׃

שכן לשבטיו. רָאָה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שׁוֹכֵן לְעַצְמוֹ וְאֵינָן מִעֹרָבִין, רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵיהֶם מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יָצִיץ לְתוֹךְ אֹהֶל חֲבֵרוֹ׃

ותהי עליו רוח אלהים. עָלָה בְלִבּוֹ שֶׁלֹּא יְקַלְלֵם׃

ג׳ וַיִּשָּׂא֙ מְשָׁלוֹ֔ וַיֹּאמַ֕ר נְאֻ֖ם בִּלְעָ֣ם בְּנ֑וֹ בְּע֥וֹר וּנְאֻם֙ הַגֶּ֣בֶר שְׁתֻ֔ם הָעָֽיִן׃

בנו בער. כְּמוֹ ״לְמַעְנוֹ מָיִם״ (תהלים קי״ד); וּמ״אַ שְׁנֵיהֶם הָיוּ גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם, בָּלָק בְּנוֹ צִפּוֹר — אָבִיו בְּנוֹ הוּא בְּמַלְכוּת, וּבִלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו בִּנְבִיאוּת — מָנָה בֶּן פְּרָס הָיָה (סנהדרין ק״ה; תנחומא)׃

שתם העין. עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ וְחֹר שֶׁלָּהּ נִרְאֶה פָּתוּחַ, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב (עבודה זרה ס״ט); וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לְפִי שֶׁאָמַר וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל — שֶׁהִקֵּפָ״ה יוֹשֵׁב וּמוֹנֶה רְבִיעוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מָתַי תָּבֹא טִפָּה שֶׁנּוֹלַד הַצַּדִּיק מִמֶּנּוּ, אָמַר בִּלְבּוֹ, מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמִשָּׁרְתָיו קְדוֹשִׁים יִסְתַּכֵּל בִּדְבָרִים הַלָּלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְתַּם עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם (נדה ל״א); וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים **שתם העין** — פְּתוּחַ הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס, וְעַל שֶׁאָמַר שְׁתֻם הָעָיִן וְלֹא אָמַר שְׁתוּם הָעֵינַיִם, לָמַדְנוּ שֶׁסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו הָיָה (סנהדרין ק״ה)׃

ד׳ נְאֻ֖ם שֹׁמֵ֣עַ אִמְרֵי־אֵ֑ל אֲשֶׁ֥ר מַחֲזֵ֖ה שַׁדַּ֣י יֶחֱזֶ֑ה נֹפֵ֖ל וּגְלוּי֥ עֵינָֽיִם׃

נפל וגלוי עינים. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ — שֶׁאֵין נִרְאֶה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב; וּמִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלֶה עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵל, וּמָאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו׃

ה׳ מַה־טֹּ֥בוּ אֹהָלֶ֖יךָ יַעֲקֹ֑ב מִשְׁכְּנֹתֶ֖יךָ יִשְׂרָאֵֽל׃

מה טבו אהליך. עַל שֻׁרָאָה פְּתָחֵיהֶם שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה׃

משכנתיך. חֲנִיּוֹתֶיךָ, כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּבָר אַחֵר, **מה טבו אהליך** — מַה טֹּבוּ אֹהֶל שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים בְּיִשּׁוּבָן, שֶׁמַּקְרִיבִין בָּהֶן קָרְבָּנוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃

משכנתיך. אַף כְּשֶׁהֵן חֲרֵבִין, לְפִי שֶׁהֵן מַשְׁכּוֹן עֲלֵיכֶם, וְחֻרְבָּנָן כַּפָּרָה עַל הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּלָּה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ״ (איכה ד׳), וּבַמֶּה כִלָּה? (שם) ״וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן״ (תנחומא משפטים)׃

ו׳ כְּנְחָלִ֣ים נְטָ֔יוּ כְּגַנַּ֖ת עֲלֵ֣י נָהָ֑ר כַּאֲהָלִ֣ים נָטַ֔ע יְהוָ֖ה כַּאֲרָזִ֥ים עַל־מָֽיִם׃

כנחלים נטיו. שֶׁנֶּאֶרְכוּ וְנִמְשְׁכוּ לִנְטוֹת לְמֶרְחוֹק; אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אֲנוּ לְמֵדִים מָה הָיָה בִּלְבּוֹ לְקַלְלָם כְּשֶׁאָמַר לְהָשִׁית אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו, וּכְשֶׁהָפַךְ הַמָּקוֹם אֶת פִּיו, בֵּרְכָם מֵעֵין אוֹתָם קְלָלוֹת שֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר כו׳, כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (סנהדרין ק״ה ב)׃

כאהלים. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן ״מֹר וַאֲהָלוֹת״ (תהלים מ״ה)׃

נטע ה׳. בְּגַן עֵדֶן; לְשׁוֹן אַחֵר **כאהלים נטע ה׳** — כַּשָּׂמִים הַמִּתּוּחִין כְּאֹהֶל׃

נטע ה׳. לְשׁוֹן נְטִיעָה מָצִינוּ בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ״ (דניאל י״א)׃

ז׳ יִזַּל־מַ֥יִם מִדָּלָ֖יו וְזַרְע֑וֹ בְּמַ֣יִם רַבִּ֔ים וְיָרֹ֤ם מֵאֲגַג֙ מַלְכּ֔וֹ וְתִנָּשֵׂ֖א מַלְכֻתֽוֹ׃

מדליו. מִבְּאֵרוֹתָיו, וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ׃

וזרעו במים רבים. לְשׁוֹן הַצָּלָחָה הוּא זֶה — כְּזֶרַע הַזָּרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם׃

וירם מאגג מלכו. מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבֹּשׁ אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק׃

ותנשא מלכתו. שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁיָּבֹא אַחֲרָיו דָּוִד וּשְׁלֹמֹה׃

ח׳ אֵ֚ל מוֹצִיאוֹ֙ מִמִּצְרַ֔יִם כְּתוֹעֲפֹ֥ת רְאֵ֖ם לֹ֑ו יֹאכַ֞ל גּוֹיִ֣ם צָרָ֗יו וְעַצְמֹתֵיהֶם֙ יְגָרֵ֔ם וְחִצָּ֖יו יִמְחָֽץ׃

אל מוציאו ממצרים. מִי גּוֹרֵם לָהֶם הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת? אֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתֹקֶף וְרוּם שֶׁלּוֹ, יֹאכַל אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהֵם צָרָיו׃

ועצמתיהם. שֶׁל צָרִים׃

יגרם. מְנַחֵם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, וְכֵן ״לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר״ (צפניה ג׳), וְכֵן ״וְאֶת חֲרָשֶׁיהָ תְּגָרְמִי״ (יחזקאל כ״ג), וַאֲנִי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֶצֶם הוּא, שֶׁמְּגָרֵר הַבָּשָׂר בְּשִׁנָּיו מִסָּבִיב, וְהַמּוֹחַ שֶׁבְּפְנִים, וּמַעֲמִיד הָעֶצֶם עַל עַרְמִימוּתוֹ׃

וחציו ימחץ. אֲנַקְלוֹס תִּרְגֵּם חֲצָיו שֶׁל צָרִים — חֲלַקָּה שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ (בראשית מ״ט) ״בַּעֲלֵי חִצִּים״ — מָרֵי פַּלְגּוּתָא, וְכֵן יִמְחָץ לְשׁוֹן ״וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַגְלָהּ״ (שופטים ה׳) — שֶׁיֵּחֲצוּ אֶת אַרְצָם. וְיֵשׁ לִפְתֹּר לְשׁוֹן חִצִּים מַמָּשׁ — חִצָּיו שֶׁל הַקָּבָ״ה יִמְחַץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטַבַּע בְּדָמָם, כְּמוֹ ״לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם״ (תהלים ס״ח), וְאֵינוֹ זֶה מִלָּשׁוֹן מַכָּה, כְּמוֹ ״מָחַצְתִּי״ (דברים ל״ב), שֶׁהַצָּבוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ:

ט׳ כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֶכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר:

כרע שכב כארי. כְּתַרְגּוּמוֹ — יִתְיַשְּׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכֹחַ וּגְבוּרָה:

י׳ וַיִּחַר־אַף בָּלָק ׀ אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה ׀ בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים:

ויספק. הִכָּה זוֹ עַל זוֹ:

י״א וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד:

י״ב וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

י״ג אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר ׀ אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

לעבר את פי ה׳. כָּאן לֹא נֶאֱמַר ״אֱלֹהַי״ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרִאשׁוֹנָה (כ״ב י״ח), לְפִי שֶׁיָּדַע שֶׁנִּבְאַשׁ בְּהַקָּבָ״ה וְנִטְרַד:

י״ד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה ׀ אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

הולך לעמי. מֵעַתָּה הֲרֵינִי כִּשְׁאָר עַמִּי, שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַקָּבָ״ה מֵעָלָיו:

לכה איעצך. מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת, וּמַה הִיא הֶעֱצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׂוֹנֵא זִמָּה הוּא כו׳, כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (סנהדרין ק״ו); תֵּדַע שֶׁבִּלְעָם הִשִּׂיא עֵצָה זוֹ לְהַכְשִׁילָם בְּזִמָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם״ (במדבר ל״א):

אשר יעשה העם הזה לעמך. מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אִיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם וְאֹמַר לְךָ מַה שֶּׁהֵן עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים — ״וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב״; הַתַּרְגּוּם מְפָרֵשׁ קְצָר הָעִבְרִי:

ט״ו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם ׀ בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:

ט״ז נְאֻם שֹׁמֵעַ ׀ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי ׀ יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:

וידע דעת עליון. לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ (סנהדרין ק״ה):

י״ז אֶרְאֶנּוּ ׀ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט ׀ מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ ׀ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת:

אראנו. רוֹאֶה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אַךְ לֹא עַתָּה הִיא, אֶלָּא לְאַחַר זְמַן:

דרך כוכב. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן ״דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ״ (איכה ב׳), שֶׁהַכּוֹכָב עוֹבֵר כְּחֵץ, וּבִלְעָז דישט״נט, כְּלוֹמַר יָקוּם מַזָּל:

וקם שבט. מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל:

ומחץ פאתי מואב. זֶה דָּוִד שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיַּמֹּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְהָמִית״ וְגוֹ׳ (שמואל ב ח׳):

וקרקר. לְשׁוֹן קוֹרֶה, כְּמוֹ ״אֲנִי קַרְתִּי״ (מלכים ב י״ט), ״מַקֶּבֶת בּוֹר נַקָּרְתֶּם״ (ישעיהו נ״א), ״יְקֹרוּהָ עֹרְבֵי נַחַל״ (משלי ל׳), פורי״ר בְּלַעַ״ז:

כל בני שת. כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁכֻּלָּם יָצְאוּ מִן שֵׁת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן:

י״ח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל:

והיה ירשה שעיר. לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל:

י״ט וְיָרֵד מִיַּעֲקֹב וְהַאֲבֵיד שָׂרִיד מֵעִיר:

וירד מיעקב. וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחֵר מִיַּעֲקֹב:

והאביד שריד מעיר. הַחֻשׁוּבָה שֶׁל אֱדוֹם, הִיא רוֹמִי, וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְיֵרֶד מַיִם עַד יָם" (תהלים ע"ב) "וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו" (עובי' י"ח):

כ׳ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד:

וירא את עמלק. נִסְתַּכֵּל בְּכַוָּנוֹתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק:

ראשית גוים עמלק. הוּא קָדַם אֶת כֻּלָּם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל — וְכָךְ תִּרְגֵּם אֲנְקְלוֹס — **ואחריתו** לְאָבֵד בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כ"ה):

כ״א וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ:

וירא את הקיני. לְפִי שֶׁהָיָה קֵינִי תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי" וְגוֹ' (שמואל א ט"ו), הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק; נִסְתַּכֵּל בִּגְדֻלָּתָן שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דבהי"א ב') "תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוּכָתִים" (ספרי במדבר י'; סנהדרין ק"ד):

איתן מושבך. תָּמֵהַּ אֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתָ לָכָךְ הֲלֹא אַתָּה עִמִּי הָיִיתָ בַּעֲצַת "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" (שמות א'), וַעֲתָּה נִתְיַשַּׁבְתָּ בְּאֵיתָן וּמָעוֹז שֶׁל יִשְׂרָאֵל (סנהדרין ק"ו):

כ״ב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעַר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבְּךָ:

כי אם יהיה לבער קין וגו׳. אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְקַעְתָּ לְתֹקֶף זֶה, שֶׁאֵינְךָ נִטְרָד עוֹד מִן הָעוֹלָם, כִּי אַף אִם אַתָּה עָתִיד לִגְלוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וְתִהְיֶה לְבָעֵר מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְיַשַּׁבְתָּ שָׁם, מַה בְּכָךְ?

עד מה אשור תשבך. עַד הֵיכָן הוּא מַגְלֶה אוֹתְךָ? שֶׁמָּא לַחְלַח וְחָבוֹר? אֵין זֶה טָרוּד מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְתָשׁוּב עִם שְׁאָר הַגָּלֻיּוֹת:

כ״ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל:

וישא משלו וגו׳. כֵּינָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת שִׁבְיַת אַשּׁוּר, אָמַר **אוי מי יחיה משמו אל**, מִי יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ מִשּׁוּמוֹ אֶת אֵלֶּה — שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה, שֶׁיַּעֲמֹד סַנְחֵרִיב וִיבַלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְעוֹד יָבֹאוּ:

כ״ד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד:

צים מיד כתים. וַיַּעַבְרוּ כִּתִּיִּים, שֶׁהֵן רוֹמִיִּים, בְּבִירָנִיּוֹת גְּדוֹלוֹת עַל אַשּׁוּר:

ועבר. וְעִנּוּ אוֹתָם שֶׁבְּעֵבֶר הַנָּהָר:

וגם הוא עדי אבד. וְכֵן פֵּרֵשׁ דָּנִיֵּאל "עַד דִּיקְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ" (דניאל ז'):

וצים. סְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת, כִּדְכְתִיב (ישעיהו ל"ג) "וְצִי אַדִּיר", תַּרְגּוּמוֹ "וּבוּרְנִי רַבְּתָא" (יומא ע"ז):

כ״ה וַיַּקֶם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ: {פ}

פרק כ״ה

א׳ וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב:

בשטים. כְּךָ שְׁמָהּ:

לזנות אל בנות מואב. עַל יְדֵי עֲצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (סנהדרין ק"ו):

ב׳ וַתִּקְרֶאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:

וישתחוו לאלהיהן. כְּשֶׁתָּקַף יִצְרוֹ וְאוֹמֵר לָהּ הִשָּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיאָה לוֹ דְּמוּת פְּעוֹר מֵחֵיקָהּ וְאוֹמֶרֶת לוֹ הִשְׁתַּחֲוֵה לָזֶה:

ג׳ וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:

פעור. עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעֲרִין לְפָנָיו פִּי הַסַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ (סנהדרין ס'):

ויחר אף ה׳ בישראל. שָׁלַח בָּהֶם מַגֵּפָה׃

ד׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל׃

קח את כל ראשי העם. לִשְׁפֹּט אֶת הָעוֹבְדִים לְפְעוֹר׃

והוקע אותם. אֶת הָעוֹבְדִים׃

והוקע. הֵיא תְּלָיָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְנֵי שָׁאוּל ״וְהוֹקָעֻנוּם לַה׳״ (שמואל ב כ״א:ו׳) וְשָׁם תְּלָיָה מְפֹרֶשֶׁת (סנהדרין ל״ד); עַ״ן בִּסְקִילָה וְכָל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין (סנהדרין מ״ה)׃

נגד השמש. לְעֵין כֹּל. וּמ״א׃ הַשֶּׁמֶשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוֹטְאִים, הֶעָנָן נִקְפָּל מִכְּנֶגְדּוֹ וְהַחַמָּה זוֹרַחַת עָלָיו׃

ה׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר׃

הרגו איש אנשיו. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹנַת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶ׳ (דף י״ח:)׃

ו׳ וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

והנה איש מבני ישראל בא. נִתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי שֶׁהָיָה נָשִׂיא שֶׁלָּהֶם, אָמְרוּ לוֹ, אֲנוּ נִדּוֹנִין בְּמִיתָה וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סנהדרין פ״ב)׃

את המדינית. כָּזְבִּי בַּת צוּר׃

לעיני משה. אָמְרוּ לוֹ, מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ, וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא הָתָם׃

והמה בכים. נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה, גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה; בָּעֵגֶל עָמַד מֹשֶׁה כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק״ וְגוֹ׳ (שמות ל״ב), וְכָאן רָפוּ יָדָיו? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא פִּינְחָס וְיִטֹּל אֶת הָרְאוּי לוֹ (תנחומא)׃

ז׳ וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ׃

וירא פינחס. רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה — אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה מְקֻבָּלַנִי מִפִּי הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ ״קְרֵינָא דְּאִגַּרְתָּא אֵיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְנַנְקָא״, מְיָד **ויקח רמח בידו וגו׳** (סנהדרין פ״ב)׃

ח׳ וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

אל הקבה. אֶל הָאֹהֶל׃

אל קבתה. כְּמוֹ ״וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה״ (דברים י״ח), כִּוֵּן בְּתוֹךְ זַכְרוּת שֶׁל זִמְרִי וְנֵקְבוּת שֶׁלָּהּ וְרָאוּ כֻּלָּם שֶׁלֹּא לְחִנָּם הֶרְגָּם, וְהַרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ כוּ׳, כִּדְאִיתָא הָתָם׃

ט׳ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ {פ}

י׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״א פִּינְחָס* *(בספרי ספרד ואשכנז נהוג לכתוב פִּינְחָס ביו״ד זעירא)* בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לְפִי שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ — הַרְאֵיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲ״ז וְהָרַג נָשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל? לְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב וְיִחֲסוֹ אַחַר אַהֲרֹן (סנהדרין פ״ב)׃

בקנאו את קנאתי. בְּנָקְמוֹ אֶת נִקְמָתִי — בְּקָצְפּוֹ אֶת הַקֶּצֶף שֶׁהָיָה לִי לְקֻצְּף; כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה הוּא הַמִּתְחָרֶה לִנְקֹם נִקְמַת דָּבָר, אנפרט״מנט בְּלַעַ״ז׃

י״ב לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם* *(בספרי ספרד ואשכנז וי״ו קטיעא)*׃

את בריתי שלום. שֶׁתְּהֵא לוֹ לִבְרִית שָׁלוֹם, כְּאָדָם הַמְּחַזִּיק טוֹבָה וְחֲנוּת לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ טוֹבָה, אַף כָּאן פֵּרֵשׁ לוֹ הַקָּבָ״ה שְׁלוֹמוֹתָיו׃

י״ג וְהָיְתָה לוֹ֙ וּלְזַרְעוֹ֔ אַחֲרָ֖יו בְּרִ֣ית כְּהֻנַּ֣ת עוֹלָ֑ם תַּ֗חַת אֲשֶׁ֤ר קִנֵּא֙ לֵֽאלֹהָ֔יו וַיְכַפֵּ֖ר עַל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

והיתה לו. בְּרִיתִי זֹאת׃

ברית כהנת עולם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִתְּנָה כְּהֻנָּה לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, לֹא נִתְּנָה אֶלָּא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ עִמּוֹ וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶן שֶׁיּוֹלִידוּ אַחַר הַמְּשָׁחָתָן, אֲבָל פִּינְחָס שֶׁנּוֹלַד קֹדֶם לָכֵן וְלֹא נִמְשַׁח לֹא בָא לִכְלַל כְּהֻנָּה עַד כָּאן; וְכֵן שָׁנִינוּ בִּזְבָחִים (דף ק״א) לֹא נִתְכַּהֵן פִּינְחָס עַד שֶׁהָרָגוּ לְזִמְרִי׃

לאלהיו. בִּשְׁבִיל אֱלֹהָיו, כְּמוֹ ״הַמְקֻנָּא אַתָּה לִי״ (במדבר י״א), ״וְקִנֵּאתִי לְצִיּוֹן״ (זכריה ח׳) — בִּשְׁבִיל צִיּוֹן׃

י״ד וְשֵׁם֙ אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֔ל הַמֻּכֶּ֖ה אֲשֶׁ֣ר הֻכָּ֑ה אֶת־הַמִּדְיָנִ֣ית זִמְרִ֔י בֶּן־סָל֖וּא נְשִׂ֥יא בֵית־אָ֖ב לַשִּׁמְעֹנִֽי׃

ושם איש ישראל וגו׳. בְּמָקוֹם שֶׁיִּחֵס אֶת הַצַּדִּיק לְשֶׁבֶט, יִחֵס אֶת הָרָשָׁע לְגֶנַאי (תנחומא)׃

נשיא בית אב לשמעני. לְאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁהָיוּ לְשֶׁבֶט שִׁמְעוֹן; דְּ״אַ — לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל פִּינְחָס, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הָיָה נָשִׂיא, לֹא מָנַע אֶת עַצְמוֹ מִלְּקַנֵּא לְחִלּוּל הַשֵּׁם, לְכָךְ הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב מִי הוּא הַמֻּכֶּה׃

ט״ו וְשֵׁ֣ם הָאִשָּׁ֣ה הַמֻּכָּ֔ה הַמִּדְיָנִ֖ית כָּזְבִּ֣י בַת־צ֑וּר רֹ֣אשׁ אֻמּ֥וֹת בֵּית־אָ֖ב בְּמִדְיָ֥ן הִֽוא׃ {פ}

ושם האשה המכה וגו׳. לְהוֹדִיעֲךָ שִׁנְאָתָן שֶׁל מִדְיָנִים — שֶׁהִפְקִירוּ בַּת מֶלֶךְ לִזְנוּת כְּדֵי לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל (שם)׃

ראש אמות. אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מַלְכֵי מִדְיָן ״אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר״ וְגוֹ׳ (במדבר ל״א:ח׳), וְהוּא הָיָה חָשׁוּב מִכֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר ״רֹאשׁ אֻמּוֹת״, וּלְפִי שֶׁנָּהַג בְּזִיּוֹן בְּעַצְמוֹ לְהַפְקִיר בִּתּוֹ, מָנְאוֹ שְׁלִישִׁי (שם)׃

בית אב. חֲמִשָּׁה בָּתֵּי אָבוֹת הָיוּ לְמִדְיָן: ״עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה״ (בראשית כ״ה), וְזֶה הָיָה מֶלֶךְ לְאֶחָד מֵהֶם׃

ט״ז וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

י״ז צָרֹ֥ר אֶת־הַמִּדְיָנִ֖ים וְהִכִּיתֶ֥ם אוֹתָֽם׃

צרור. כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר, לְשׁוֹן הוֹוֶה — עֲלֵיכֶם לְאַיֵּב אוֹתָם׃

י״ח כִּ֤י צֹרְרִים֙ הֵ֣ם לָכֶ֔ם בְּנׇכְלֵיהֶ֖ם אֲשֶׁר־נִכְּל֣וּ לָכֶ֑ם עַל־דְּבַר־פְּעוֹר֙ וְעַל־דְּבַ֣ר כָּזְבִּ֔י בַּת־נָשִׂ֥יא מִדְיָ֖ן אֲחֹתָ֑ם הַמַּכָּ֖ה בְּי֥וֹם־הַמַּגֵּפָ֖ה עַל־דְּבַ֥ר פְּעֽוֹר׃

כי צוררים הם לכם וגו׳ על דבר פעור. שֶׁהִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתְכֶם אַחַר פְּעוֹר. וְאֶת מוֹאָב לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד, מִפְּנֵי רוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מֵהֶם, כִּדְאָמְרִינַן בְּבָבָא קַמָּא (לח ב)׃

פרק כ״ו

א׳ וַיְהִ֗י אַחֲרֵי֙ הַמַּגֵּפָ֔ה {פ}

וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֣ה וְאֶל אֶלְעָזָ֥ר בֶּן־אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵ֥ן לֵאמֹֽר׃

ויהי אחרי המגפה וגו׳. מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְהָרְגוּ בָהֶן וְהוּא מוֹנֶה אוֹתָן לֵידַע מִנַּיִן הַנּוֹתָרוֹת; דָּבָר אַחֵר — כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמְּצָרִים וְנִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה נִמְסְרוּ לוֹ בְּמִנְיָן, עַכְשָׁיו שֶׁקָּרַב לָמוּת וּלְהַחֲזִיר צֹאנוֹ מַחֲזִירָן בְּמִנְיָן (תנחומא)׃

ב׳ שְׂא֞וּ אֶת־רֹ֣אשׁ | כׇּל־עֲדַ֤ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ מִבֶּ֣ן עֶשְׂרִ֔ים שָׁנָ֖ה וָמַ֑עְלָה לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֗ם כֹּל֙ יֹצֵ֣א צָבָ֔א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃

לבית אבתם. עַל שֵׁבֶט הָאָב יִתְיַחֲסוּ וְלֹא אַחַר הָאֵם (בבא בתרא ק״ט)׃

ג׳ וַיְדַבֵּ֨ר מֹשֶׁ֜ה וְאֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֗ן אֹתָם֙ בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֔ב עַל־יַרְדֵּ֖ן יְרֵחֹ֑ו לֵאמֹֽר׃

וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דִּבְּרוּ עִמָּם עַל זֹאת שֶׁצִּוָּה הַמָּקוֹם לִמְנוֹתָם׃

לאמר. אָמְרוּ לָהֶם צְרִיכִים אַתֶּם לִמָּנוֹת **מבן עשרים שנה ומעלה**׃

ד׳ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כאשר צוה וגו׳. שֶׁיִּהְיֶה מִנְיָנָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים״ וגו׳ (שמות ל׳)׃

ה׳ רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפַּלֲאִי׃

משפחת החנכי. לְפִי שֶׁהָיוּ הָאֻמּוֹת מְבַזִּין אוֹתָם וְאוֹמְרִים מָה אֵלּוּ מִתְיַחֲסִין עַל שִׁבְטֵיהֶם? סְבוּרִים הֵם שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ הַמִּצְרִיִּים בְּאִמּוֹתֵיהֶם? אִם בְּגוּפָם הָיוּ מוֹשְׁלִים, קַל וָחֹמֶר בִּנְשׁוֹתֵיהֶם, לְפִיכָךְ הִטִּיל הַקָּבָ״ה שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם — ה״א מִצַּד זֶה וְיו״ד מִצַּד זֶה — לוֹמַר, מֵעִיד אֲנִי עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם, וְזֶה הוּא שֶׁמְּפֹרָשׁ עַל יְדֵי דָּוִד (תהילים קכ״ב) ״שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל״ — הַשֵּׁם הַזֶּה מֵעִיד עֲלֵיהֶם לְשִׁבְטֵיהֶם, לְפִיכָךְ בְּכֻלָּם כָּתַב הַחֲנֹכִי, הַפַּלֲאִי, אֲבָל בְּיִמְנָה לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר ״מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנִי״ לְפִי שֶׁהַשֵּׁם קָבוּעַ בּוֹ — יו״ד בָּרֹאשׁ וה״א בַּסּוֹף (ילקוט שמעוני)׃

ו׳ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי׃

ז׳ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָרְאוּבֵנִי וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃

ח׳ וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב׃

ט׳ וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם (קרואי) [קְרִיאֵי] הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה׃

אשר הצו. אֶת יִשְׂרָאֵל **על משה**׃

בהצתם. אֶת הָעָם **על ה׳**׃

הצו. הִשִּׂיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לָרִיב עַל מֹשֶׁה, לְשׁוֹן הִפְעִילוּ׃

י׳ וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃

ויהיו לנס. לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן, ״לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר״ (במדבר י״ז) לַחֲלֹק עוֹד עַל הַכְּהֻנָּה׃

י״א וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ׃ {ס}

ובני קרח לא מתו. הֵם הָיוּ בָּעֲצָה תְּחִלָּה, וּבְשָׁעַת הַמַּחְלֹקֶת הִרְהֲרוּ תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם, לְפִיכָךְ נִתְבַּצֵּר לָהֶם מָקוֹם גְּבוֹהַּ בְּגֵיהִנּוֹם וְיָשְׁבוּ שָׁם (סנהדרין ק״י)׃

י״ב בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃

י״ג לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃

לזרח. הוּא צֹחַר, לְשׁוֹן צֹהַר, אֲבָל מִשְׁפַּחַת אֹהַד בָּטְלָה, וְכֵן חָמֵשׁ מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשָׂרָה בָנִים יָרַד לְמִצְרַיִם וְכָאן לֹא מָנָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה, וְכֵן אֶצְבוֹן לְגָד, הֲרֵי שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת (תנחומא); וּמָצָאתִי בְּתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי שֶׁכְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן נִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד, וּבָאוּ הַכְּנַעֲנִים לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְנָתְנוּ לֵב לַחֲזֹר לְמִצְרַיִם, וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת — מֵהֹר הָהָר לְמוֹסֵרָה — שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן״ (דברים י׳), וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת וּמוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת יֵשׁ לְמַפְרֵעַ? אֶלָּא שֶׁחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם וְרָדְפוּ בְנֵי לֵוִי אַחֲרֵיהֶם לְהַחֲזִירָם וְהָרְגוּ מֵהֶם שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת, וּמִבְּנֵי לֵוִי נָפְלוּ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת: מִשְׁפַּחַת שִׁמְעִי וְעַזִּיאֵלִי, וּמִבְּנֵי יִצְהָר לֹא נִמְנוּ כָּאן אֶלָּא מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי, וְהָרְבִיעִית לֹא יָדַעְתִּי מַה הִיא (תלמוד ירושלמי סוטה א׳); וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ שֶׁמֵּתוּ בַּמַּגֵּפָה בִּדְבַר בִּלְעָם, אֲבָל לְפִי הַחֶשְׁרוֹן שֶׁחָסַר מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן בְּמִנְיָן זֶה מִמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּמְדְבַּר סִינַי, נִרְאֶה שֶׁכָּל כ״ד אֶלֶף נָפְלוּ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן׃

י״ד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ {ס}

ט״ו בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לְצָפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃

ט״ז לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃

לאזני. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזּוֹ מִשְׁפַּחַת אָצְבּוֹן (בראשית מ״ו), וְאֵינִי יוֹדֵעַ לָמָּה לֹא נִקְרֵאת מִשְׁפַּחְתּוֹ עַל שְׁמוֹ:

י״ז לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי:

י״ח אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: {ס}

י״ט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיַּמֶת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

כ׳ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזָרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי:

כ״א וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הֶחְצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי:

כ״ב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: {ס}

כ״ג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי:

כ״ד לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי:

לישוב. הוּא יוֹב הָאָמוּר בְּיוֹרְדֵי מִצְרַיִם, כִּי כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת נִקְרְאוּ עַל שֵׁם יוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְהַנּוֹלָדִין מִשָּׁם וָהָלְאָה לֹא נִקְרְאוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת עַל שְׁמָם, חוּץ מִמִּשְׁפָּחוֹת אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ כֻּלָּם בְּמִצְרַיִם, וְאַרְדְּ וְנַעֲמָן בְּנֵי בֶלַע בֶּן בִּנְיָמִין; וּמָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, שֶׁיְּרֻדָה אַפִּן מִמִּצְרַיִם כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מֵהֶם, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לְמִשְׁפָּחוֹת כְּחֶצְרוֹן וְחָמוּל שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָנִים לִיהוּדָה, וְחֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָנִים שֶׁל אָשֵׁר; וְאִם אַגָּדָה הִיא חֲרִי טוֹב, וְאִם לָאו, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיוּ לְבֶלַע בְּנֵי בָנִים הָרִבֹּה, וּמִשְּׁנֵיהֶם הַלָּלוּ, אַרְדְּ וְנַעֲמָן, יָצְאָה מִכָּל אֶחָד מִשְׁפָּחָה רַבָּה, וְנִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹת שְׁאָר הַבָּנִים עַל שֵׁם בֶּלַע, וְתוֹלְדוֹת הַשְּׁנַיִם הַלָּלוּ נִקְרְאוּ עַל שְׁמָם, וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר בִּבְנֵי מָכִיר שֶׁנֶּחְלְקוּ לְשִׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, אַחַת נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְאַחַת נִקְרֵאת עַל שֵׁם גִּלְעָד בְּנוֹ; חֻמַּשׁ מִשְׁפָּחוֹת חָסְרוּ מִבָּנָיו שֶׁל בִּנְיָמִין, כָּאן נִתְקַיְּמָה מִקְצַת נְבוּאַת אִמּוֹ שֶׁקָּרָאתוּ בֶן אוֹנִי — בֶּן אֲנִינוּתִי, וּבְפִילֶגֶשׁ בְּגִבְעָה (שופטים כ׳) נִתְקַיְּמָה כֻּלָּה. זוֹ מָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

כ״ה אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: {ס}

כ״ו בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי:

כ״ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: {ס}

כ״ח בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם:

כ״ט בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי:

ל׳ אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר מִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי:

ל״א וְאַשְ�riאֵל מִשְׁפַּחַת הָאַשְ�riאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁכְמִי:

ל״ב וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי:

ל״ג וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ לוֹ בָנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה:

ל״ד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת: {ס}

ל״ה אֵלֶּה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתָלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי:

ל״ו וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתֶלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃

ואלה בני שותלח וגו׳. שְׁאָר בְּנֵי שׁוּתֶלַח נִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶם עַל שֵׁם שׁוּתֶלַח, וּמֵעֵרָן יָצְאָה מִשְׁפָּחָה רַבָּה וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְנֶחְשְׁבוּ בְּנֵי שׁוּתֶלַח לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, צֵא וַחֲשֹׁב וְתִמְצָא בְּפָרָשָׁה זוֹ חֲמִשִּׁים וְשֵׁבַע מִשְׁפָּחוֹת וּמִבְּנֵי לֵוִי שְׁמוֹנָה הֲרֵי שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי אַתֶּם הַמְעַט״ וְגוֹ׳ — ה״א מְעַט, חָמֵשׁ אַתֶּם חֲסֵרִים מִמִּשְׁפָּחוֹת כָּל הָעַמִּים, שֶׁהֵן שִׁבְעִים. אַף זוֹ הֶבְנְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, אַךְ הַצָּרַכְתִּי לִפְחֹת וּלְהוֹסִיף בִּדְבָרָיו׃

ל״ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֵלֶּה בְּנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ {ס}

ל״ח בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבָלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאַחִירָמִי׃

לאחירם. הוּא אֵחִי שֻׁפָּרַד לְמִצְרַיִם, וּלְפִי שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם יוֹסֵף שֶׁהָיָה אָחִיו וְרָם מִמֶּנּוּ נִקְרָא אֲחִירָם׃

ל״ט לְשֻׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת הַחוּפָמִי׃

לשפופם. הוּא מַפִּים, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה יוֹסֵף שָׁפוּף בֵּין הָאֻמּוֹת׃

מ׳ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי׃

מ״א אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ {ס}

מ״ב אֵלֶּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

לשוחם. הוּא חֻשִׁים׃

מ״ג כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ {ס}

מ״ד בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיִמְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוִי מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי׃

מ״ה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי׃

מ״ו וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח׃

ושם בת אשר שרח. לְפִי שֶׁהָיְתָה קַיֶּמֶת בְּחַיֶּיהָ מְנָאָהּ כָּאן (סדר עולם)׃

מ״ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ {ס}

מ״ח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי׃

מ״ט לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי׃

נ׳ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

נ״א אֵלֶּה פְקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאֶלֶף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ {פ}

נ״ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

נ״ג לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת׃

לאלה תחלק הארץ. וְלֹא לַפְּחוּתִים מִבֶּן עֶשְׂרִים אַע״פ שֶׁבָּאוּ לִכְלַל עֶשְׂרִים בְּטֶרֶם חִלּוּק הָאָרֶץ; שֶׁהֲרֵי שֵׁבַע שָׁנִים כָּבְשׁוּ וְשֶׁבַע חִלְּקוּ, לֹא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ אֶלָּא אֵלּוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וָאֶלֶף, וְאִם הָיוּ לְאֶחָד מֵהֶם שִׁשָּׁה בָנִים לֹא נָטְלוּ אֶלָּא חֵלֶק אֲבִיהֶם לְבַדּוֹ (בבא בתרא קי״ז)׃

נ״ד לָרֹב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יִתֵּן נַחֲלָתוֹ׃

לרב תרבה נחלתו. לְשֶׁבֶט שֶׁהָיָה מְרֻבֶּה בְּאֻכְלוּסִין נָתְנוּ חֵלֶק רַב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ הַחֲלָקִים שָׁוִים, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לְפִי רִבּוּי הַשֵּׁבֶט חָלְקוּ הַחֲלָקִים, לֹא עָשׂוּ אֶלָּא עַ״י גּוֹרָל, וְהַגּוֹרָל הָיָה עַל פִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּבָבָא בַתְרָא (דף קכ״ב)׃ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן הָיָה מְלֻבָּשׁ בְּאוּרִים וְתֻמִּים וְאוֹמֵר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אִם שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עוֹלֶה, תְּחוּם פְּלוֹנִי עוֹלֶה עִמּוֹ, וְהַשְּׁבָטִים הָיוּ כְתוּבִים בִּשְׁנֵים עָשָׂר פְּתָקִין וְי״ב גְּבוּלִין בִּי״ב פְּתָקִין, וּבְלָלוּם בַּקֻּלְפִּי, וְהַנְּשִׂיא מַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכוֹ וְנוֹטֵל שְׁנַיִם פְּתָקִין, עוֹלֶה בְיָדוֹ פֶּתֶק שֶׁל שֵׁם שִׁבְטוֹ וּפֶתֶק שֶׁל גְּבוּל הַמִּפְרָשׁ לוֹ, וְהַגּוֹרָל עַצְמוֹ הָיָה צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר אֲנִי הַגּוֹרָל עָלִיתִי לִגְבוּל פְּלוֹנִי לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר ״עַל פִּי הַגּוֹרָל״, וְלֹא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ בְּמִדָּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ גְּבוּל מְשֻׁבָּח מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא בְּשׁוּמָא, בֵּית כֹּר רַע כְּנֶגֶד בֵּית סְאָה טוֹב, הַכֹּל לְפִי הַדָּמִים׃

נ״ה אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ׃

לשמות מטות אבתם. אֵלּוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם; שִׁנָּה הַכָּתוּב נַחֲלָה זוֹ מִכָּל הַנְּחָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל הַנְּחָלוֹת הַחַיִּים יוֹרְשִׁים אֶת הַמֵּתִים וְכָאן מֵתִים יוֹרְשִׁים אֶת הַחַיִּים, כֵּיצַד? שְׁנֵי אַחִים מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ לָהֶם בָּנִים בְּבָאֵי הָאָרֶץ, לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שְׁלֹשָׁה, הָאֶחָד נָטַל חֵלֶק אֶחָד וְהַשְּׁלֹשָׁה נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ, חָזְרָה נַחֲלָתָן אֵצֶל אֲבִי אֲבִיהֶן וְחָלְקוּ הַכֹּל בְּשָׁוֶה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **לשמות מטות אבתם ינחלו** — שֶׁאַחַר שֶׁנָּטְלוּ הַבָּנִים, חִלְקוּהָ לְפִי הָאָבוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאֵלּוּ מִתְּחִלָּה חִלְקוּהָ לְמִנְיַן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם לֹא הָיוּ נוֹטְלִין אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה אֶלָּא שְׁנֵי חֲלָקִים, עַכְשָׁו נָטְלוּ אַרְבָּעָה חֲלָקִים (ספרי; בבא בתרא קי״ז)׃

אך בגורל. יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה״ (שופטים א׳), וְאוֹמֵר (יהושע י״ט) ״עַל פִּי ה׳ נָתְנוּ לוֹ אֶת הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל״ (ספרי)׃

מטות אבתם. יָצְאוּ גֵּרִים וַעֲבָדִים׃

נ״ו עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט׃ {ס}

על פי הגורל. הַגּוֹרָל הָיָה מְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, מַגִּיד שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ {לְכָךְ נֶאֱמַר (יהושע י״ט) ״עַל פִּי ה׳״}׃

נ״ז וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי׃

נ״ח אֵלֶּה | מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלַד אֶת־עַמְרָם׃

אלה משפחת לוי. חָסֵר כָּאן מִשְׁפְּחוֹת הַשִּׁמְעִי וְהָעֻזִּיאֵלִי וּקְצָת מִן הַיִּצְהָרִי׃

נ״ט וְשֵׁם | אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם אֲחֹתָם׃

אשר ילדה אתה ללוי במצרים. לְדָתָהּ בְּמִצְרַיִם וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם, כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַחוֹמָה יָלְדַתָּה, וְהִיא הִשְׁלִימָה מִנְיַן שִׁבְעִים, שֶׁהֲרֵי בִּפְרָטָן אֵי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שִׁשִּׁים וָתֵשַׁע׃

ס׳ וַיִּוָּלֶד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃

ס״א וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃

ס״ב וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה כִּי | לֹא הִתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. לִהְיוֹת נִמְנִין בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה, מַה טַּעַם? **כי לא נתן להם נחלה,** וְהַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיוּ בְנֵי נַחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יִתֵּן נַחֲלָתוֹ״׃

ס״ג אֵלֶּה פְקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

ס״ד וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃

ובאלה לא היה איש וגו׳. אֲבָל עַל הַנָּשִׁים לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרַת הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁהֵן הָיוּ מְחַבְּבוֹת אֶת הָאָרֶץ, הָאֲנָשִׁים אוֹמְרִים נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה, וְהַנָּשִׁים אוֹמְרוֹת ״תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה״, לְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בְּנוֹת צְלָפְחָד לְכָאן (תנחומא):

ס״ה כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן: {ס}

פרק כ״ז

א׳ וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה:

למשפחת מנשה בן יוסף. לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **בן מנשה**, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, יוֹסֵף חִבֵּב אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהַעֲלֹתֶם אֶת עַצְמֹתַי״ וְגוֹ׳ (בראשית נ׳) וּבְנוֹתָיו חִבְּבוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה, וּלְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּעֲשָׂיו וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו סְתוּמִים וּפְרֻט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶם לְיַחֵסוֹ לְשֶׁבַח, הֲרֵי זֶה צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, וְאִם יְחֵסוֹ לְגֶנַאי, כְּגוֹן ״בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶּן אֱלִישָׁמָע״ (מלכים ב כ״ה), בְּיָדוּעַ שֶׁכָּל הַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ רְשָׁעִים הָיוּ (ספרי):

מחלה נעה וגו׳. וּלְהַלָּן (במדבר לו יא) הוּא אוֹמֵר ״וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִּרְצָה״, מַגִּיד שֶׁכֻּלָּן שְׁקוּלוֹת — זוֹ כְּזוֹ, לְפִיכָךְ שִׁנָּה אֶת סִדְרָן (שם):

ב׳ וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר:

לפני משה ולפני אלעזר. מַגִּיד שֶׁלֹּא עָמְדוּ לִפְנֵיהֶם אֶלָּא בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, אַחַר שֶׁמֵּת אַהֲרֹן (שם):

לפני משה. וְאַחַר כָּךְ לִפְנֵי אֶלְעָזָר? אֶפְשָׁר אִם מֹשֶׁה לֹא יָדַע אֶלְעָזָר יוֹדֵעַ? אֶלָּא סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ, דִּבְרֵי רַבִּי יִאשִׁיָּה. אַבָּא חָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ הָיוּ יוֹשְׁבִים וְעָמְדוּ לִפְנֵי כֻלָּם (שם; בבא בתרא קי״ט):

ג׳ אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ:

והוא לא היה וגו׳. לְפִי שֶׁהָיוּ בָאוֹת לוֹמַר **בחטאו מת**, נִזְקְקוּ לוֹמַר לֹא בְּחֵטְא מִתְלוֹנְנִים וְלֹא בַּעֲדַת קֹרַח שֶׁהִצּוּ עַל הַקָּבָ״ה הָיָה, אֶלָּא בְּחֶטְאוֹ לְבַדּוֹ מֵת, וְלֹא הֶחֱטִיא אֶת אֲחֵרִים עִמּוֹ (ספרי); רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִקּוֹשֶׁשׁ עֵצִים הָיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִן הַמַּעְפִּילִים הָיָה (שבת צ״ו):

ד׳ לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ:

למה יגרע שם אבינו. אָנוּ בִּמְקוֹם בֵּן עוֹמְדוֹת, וְאִם אֵין הַנְּקֵבוֹת חֲשׁוּבוֹת זֶרַע, תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ לְיָבָם (בבא בתרא קיט):

כי אין לו בן. הָא אִם הָיָה לוֹ בֵּן, לֹא הָיוּ תוֹבְעוֹת כְּלוּם, מַגִּיד שֶׁחַכְמָנִיּוֹת הָיוּ (שם):

ה׳ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה: {פ}

ויקרב משה את משפטן. נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ, וְכָאן נִפְרַע עַל שֶׁנָּטַל עֲטָרָה לוֹמַר (דברים א׳) ״וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי״; דָּ״אַ — רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ לְהִכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד וְנִכְתְּבָה עַל יָדָן (בבא בתרא קי״ט; סנהדרין ח׳):

ו׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ז׳ כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן:

כן בנות צלפחד דברת. כְּתַרְגּוּמוֹ, ״יָאוּת״ — כָּךְ כְּתוּבָה פָּרָשָׁה זוֹ לְפָנַי בַּמָּרוֹם, מַגִּיד שֶׁרָאָתָה עֵינָן מַה שֶּׁלֹּא רָאָתָה עֵינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (תנחומא):

כן בנות צלפחד דברת. יָפָה תְּבָעוּ, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהַקָּבָ״ה מוֹדֶה לִדְבָרָיו (ספרי):

נתן תתן. שְׁנֵי חֲלָקִים, חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְחֶלְקוֹ עִם אֶחָיו בִּנְכְסֵי חֹפֶר (בבא בתרא קי״ח):

והעברת. לְשׁוֹן עֶבְרָה הוּא בְּמוֹ שֶׁאָנוּ מַנִּיחַ בֶּן לְיִרְשׁוֹ. דָּ״אַ — עַל שֵׁם שֶׁהַבַּת מַעֲבֶרֶת נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט, שֶׁבְּנָהּ וּבַעְלָהּ יוֹרְשִׁין אוֹתָהּ — שֶׁ״לֹא תִסֹּב נַחֲלָה״ (במדבר ל״ו) לֹא נִצְטַוָּה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר בִּלְבַד (בבא בתרא ק״כ) — וְכֵן וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ, בְּכֻלָּן הוּא אוֹמֵר ״וּנְתַתֶּם״ וּבַבַּת הוּא אוֹמֵר ״וְהַעֲבַרְתֶּם״:

ח׳ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן֙ אֵ֣ין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃

ט׳ וְאִם־אֵ֥ין לוֹ בַּ֖ת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃

י׳ וְאִם־אֵ֥ין לוֹ אַחִ֖ים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵ֥י אָבִֽיו׃

י״א וְאִם־אֵ֥ין אַחִ֖ים לְאָבִ֑יו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ֙ הַקָּרֹ֣ב אֵלָ֔יו מִמִּשְׁפַּחְתּ֖וֹ וְיָרַ֣שׁ אֹתָ֑הּ וְהָיְתָ֨ה לִבְנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ לְחֻקַּ֣ת מִשְׁפָּ֔ט כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה׃ {פ}

לשארו הקרב אליו ממשפחתו. וְאֵין מִשְׁפָּחָה קְרוּיָה אֶלָּא מִצַּד הָאָב (שם ק״ט):

י״ב וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה עֲלֵ֖ה אֶל־הַ֣ר הָעֲבָרִ֣ים הַזֶּ֑ה וּרְאֵה֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

עלה אל הר העברים. לָמָּה נִסְמְכָה לָכָן? כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּבָ״ה נָתוֹן תִּתֵּן לָהֶם, אָמַר אוֹתִי צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַנְחִיל, שֶׁמָּא הֶתְרָה הַגְּזֵרָה וְאֶכָּנֵס לָאָרֶץ? אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה גְּזֵרָתִי בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. דְּ״אַ — כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס מֹשֶׁה לְנַחֲלַת בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן שָׂמַח וְאָמַר, כִּמְרֻמָּה שֶׁהֶתֵּר לִי נִדְרִי; מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר עַל בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְפֶתַח פָּלְטִין שֶׁלּוֹ, נִכְנַס לַשַּׁעַר וְהוּא אַחֲרָיו, לֶחָצֵר וְהוּא אַחֲרָיו, לַטְּרַקְלִין וְהוּא אַחֲרָיו, כֵּיוָן שֶׁבָּא לִכָּנֵס לַקִּיטוֹן, אָמַר לוֹ בְּנִי מִכָּאן וָאֵילְךָ אַתָּה אָסוּר לִכָּנֵס (ספרי):

י״ג וְרָאִיתָ֣ה אֹתָ֔הּ וְנֶאֱסַפְתָּ֖ אֶל־עַמֶּ֑יךָ גַּם־אַתָּ֕ה כַּאֲשֶׁ֥ר נֶאֱסַ֖ף אַהֲרֹ֥ן אָחִֽיךָ׃

כאשר נאסף אהרן אחיך. מִכָּאן שֶׁנִּתְאַוָּה מֹשֶׁה לְמִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן (שם); דְּ״אַ — אֵין אַתָּה טוֹב מִמֶּנּוּ, ״עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם״ (דברים לב, נא), הָא אִם קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַנְכֶם לְהִפָּטֵר (שם); בְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתַב מִיתָתָם כָּתַב סִרְחָנָם, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עַל דּוֹר הַמִּדְבָּר לָמוּת בַּמִּדְבָּר בְּעָוֹן שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ, לָכֵךְ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה שֶׁיִּכָּתֵב סִרְחָנוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אַף הוּא מִן הַמְּמָרִים הָיָה, מָשָׁל לְשִׁפְתֵי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, אַחַת קַלְקֶלָה וְאַחַת אָכְלָה פַּגֵּי שְׁבִיעִית וְכוּ׳, אַף כָּאן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַזְכִּיר מִיתָתָן הִזְכִּיר סִרְחָנָן, לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא הָיְתָה בָהֶם אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד (יומא פ״ו):

י״ד כַּאֲשֶׁ֨ר מְרִיתֶ֜ם פִּ֣י בְּמִדְבַּר־צִ֗ן בִּמְרִיבַ֤ת הָעֵדָה֙ לְהַקְדִּישֵׁ֣נִי בַמַּ֔יִם לְעֵינֵיהֶ֑ם הֵ֚ם מֵ֣י מְרִיבַ֔ת קָדֵ֖שׁ מִדְבַּר־צִֽן׃ {ס}

הם מי מריבת קדש. הֵם לְבַדָּם — אֵין בָּהֶם עָוֹן אַחֵר; דְּ״אַ — הֵם שֶׁהִמְרוּ בְּמָרָה, הֵם הָיוּ שֶׁהִמְרוּ בְּיַם סוּף, הֵם עַצְמָם שֶׁהִמְרוּ בְּמִדְבַּר צִן:

ט״ו וַיְדַבֵּ֥ר מֹשֶׁ֛ה אֶל־יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃

וידבר משה אל ה׳ וגו׳. לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָן שֶׁל צַדִּיקִים, כְּשֶׁנִּפְטָרִים מִן הָעוֹלָם מַנִּיחִים צָרְכָּן, וְעוֹסְקִין בְּצָרְכֵי צִבּוּר (ספרי):

לאמר. אָמַר לוֹ, הַשִּׁיבֵנִי אִם אַתָּה מְמַנֶּה לָהֶם פַּרְנָס אִם לָאו (שם):

ט״ז יִפְקֹ֣ד יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֖י הָרוּחֹ֣ת לְכָל־בָּשָׂ֑ר אִ֥ישׁ עַל־הָעֵדָֽה׃

יפקד ה׳. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ הַמָּקוֹם תֵּן נַחֲלַת צְלָפְחָד לִבְנוֹתָיו, אָמַר הִגִּיעַ שָׁעָה שֶׁאֶתְבַּע צָרְכִּי — שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנַי אֶת גְּדֻלָּתִי, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה לֹא כָךְ עָלְתָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי, כְּדַאי הוּא יְהוֹשֻׁעַ לִטֹּל שְׂכַר שְׁמוּשׁוֹ שֶׁלֹּא מָשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל (שמות ל״ג:י״א), וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כ״ז) ״נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ״ (תנחומא):

אלהי הרוחת. לָמָּה נֶאֱמַר? אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי לְפָנֶיךָ דַּעְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, מַנֵּה עֲלֵיהֶם מַנְהִיג שֶׁיְּהֵא סוֹבֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ (ילקוט שמעוני):

י״ז אֲשֶׁר־יֵצֵ֥א לִפְנֵיהֶ֖ם וַאֲשֶׁ֣ר יָבֹ֑א לִפְנֵיהֶם֙ וַאֲשֶׁ֣ר יוֹצִיאֵ֔ם וַאֲשֶׁ֖ר יְבִיאֵ֑ם וְלֹ֤א תִהְיֶה֙ עֲדַ֣ת יְהוָ֔ה כַּצֹּ֖אן אֲשֶׁ֥ר אֵין־לָהֶ֖ם רֹעֶֽה׃

אשר יצא לפניהם. לֹא כְדֶרֶךְ מַלְכֵי הָאֻמּוֹת שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּבָתֵּיהֶם וּמְשַׁלְּחִין אֶת חַיָּלוֹתֵיהֶם לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתִי אֲנִי, שֶׁנִּלְחַמְתִּי בְּסִיחוֹן וּבְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ״א) ״אַל תִּירָא אֹתוֹ״, וּכְדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה״ וְגוֹ׳ (יהושע ה׳), וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (שמואל א י״ח) ״כִּי הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם״ — יוֹצֵא בָּרֹאשׁ וְנִכְנָס בָּרֹאשׁ (ספרי):

ואשר יוציאם. בִּזְכֻיּוֹתָיו:

ואשר יביאם. בִּזְכֻיּוֹתָיו. דְּ״אַ — **ואשר יביאם**, שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לִי, שֶׁאֵינִי מַכְנִיסָן לָאָרֶץ (ילקוט שמעוני):

י״ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ֙ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נ֔וּן אִ֖ישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ֣ בּ֑וֹ וְסָמַכְתָּ֥ אֶת־יָדְךָ֖ עָלָֽיו׃

קח לך. קָחֵנוּ בִּדְבָרִים — אַשְׁרֶיךָ שֶׁזָּכִיתָ לְהַנְהִיג בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם׃

לך. אֶת שֶׁבָּדוּק לְךָ, אֶת שֶׁאַתָּה מַכִּיר׃

אשר רוח בו. כַּאֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ, שֶׁיּוּכַל לַהֲלֹךְ כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד (ספרי)׃

וסמכת את ידך עליו. תֵּן לוֹ מְתֻרְגְּמָן שֶׁיִּדְרֹשׁ בְּחַיֶּיךָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלָיו, לֹא הָיָה לוֹ לְהָרִים רֹאשׁ בִּימֵי מֹשֶׁה׃

י״ט וְהַעֲמַדְתָּ֣ אֹת֔וֹ לִפְנֵ֥י אֶלְעָזָ֖ר הַכֹּהֵ֑ן וְלִפְנֵ֖י כָּל־הָעֵדָ֥ה וְצִוִּיתָ֖ה אֹת֥וֹ לְעֵינֵיהֶֽם׃

וצויתה אתו. עַל יְשָׁרָאֵל, דַּע שֶׁטְּרוּדִין הֵם, סַרְבָנִים הֵם, עַל מְנָת שֶׁתְּקַבֵּל עָלֶיךָ (ספרי במדבר י״א)׃

כ׳ וְנָתַתָּ֥ה מֵהוֹדְךָ֖ עָלָ֑יו לְמַ֗עַן יִשְׁמְעוּ֙ כָּל־עֲדַ֣ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ונתתה מהודך עליו. זֶה קְרוּן עוֹר פָּנִים׃

מהודך. וְלֹא כָּל הוֹדְךָ, וּמָצִינוּ לְמֹדֶן פְּנֵי מֹשֶׁה כַּחַמָּה פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ כַּלְּבָנָה (ספרי; בבא בתרא ע״ה)׃

למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד וְיִרְאָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֲגִין בְּךָ׃

כ״א וְלִפְנֵ֣י אֶלְעָזָ֗ר הַכֹּהֵן֙ יַעֲמֹ֔ד וְשָׁאַ֥ל לוֹ֙ בְּמִשְׁפַּ֣ט הָאוּרִ֔ים לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה עַל־פִּ֣יו יֵצְא֗וּ וְעַל־פִּ֤יו יָבֹאוּ֙ הוּא֙ וְכָל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אִתּ֖וֹ וְכָל־הָעֵדָֽה׃

ולפני אלעזר הכהן יעמד. חֲרֵי שְׁאֵלָתְךָ שֶׁשָּׁאַלְתָּ, שֶׁאֵין הַכָּבוֹד הַזֶּה זָז מִבֵּית אָבִיךָ, שֶׁאַף יְהוֹשֻׁעַ יִהְיֶה צָרִיךְ לְאֶלְעָזָר (תנחומא)׃

ושאל לו. כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לָצֵאת לַמִּלְחָמָה׃

על פיו. שֶׁל אֶלְעָזָר׃

וכל העדה. סַנְהֶדְרִין׃

כ״ב וַיַּ֣עַשׂ מֹשֶׁה֮ כַּאֲשֶׁ֣ר צִוָּה֣ יְהוָה֒ אֹת֔וֹ וַיִּקַּ֤ח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ֙ וַיַּעֲמִדֵ֣הוּ לִפְנֵ֣י אֶלְעָזָ֔ר הַכֹּהֵ֖ן וְלִפְנֵ֥י כָּל־הָעֵדָֽה׃

ויקח את יהושע. לְקָחוֹ בִּדְבָרִים וְהוֹדִיעוֹ מַתַּן שְׂכַר פַּרְנְסֵי יִשְׂרָאֵל לָעוֹלָם הַבָּא (ספרי)׃

כ״ג וַיִּסְמֹ֥ךְ אֶת־יָדָ֖יו עָלָ֑יו וַיְצַוֵּ֕הוּ כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֖ר יְהוָ֥ה בְּיַד־מֹשֶׁ֛ה׃ {פ}

ויסמך את ידיו. בְּעַיִן יָפָה, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּצְטַוָּה, שֶׁהַקָּבָ״ה אָמַר לוֹ ״וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ״, וְהוּא עָשָׂה בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וַעֲשָׂאוֹ כִּכְלֵי מָלֵא וְגָדוּשׁ, וּמִלְּאוֹ חָכְמָתוֹ בְּעַיִן יָפָה (שם)׃

כאשר דבר ה׳. אַף לְעִנְיַן הַהוֹד — נָתַן מֵהוֹדוֹ עָלָיו׃

פרק כ״ח

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ צַ֚ו אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֥ אֲלֵהֶ֖ם אֶת־קָרְבָּנִ֑י לַחְמִ֣י לְאִשַּׁ֗י רֵ֚יחַ נִיחֹחִ֔י תִּשְׁמְר֥וּ לְהַקְרִ֖יב לִ֑י בְּמוֹעֲדֽוֹ׃

צו את בני ישראל. מָה אָמוּר לְמַעְלָה? יִפְקֹד ה׳, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עַל בָּנַי, צַוֵּה אֶת בָּנַי עָלַי, מָשָׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה נִפְטֶרֶת מִן הָעוֹלָם וְהָיְתָה מְפֻקֶּדֶת בַּעְלָהּ עַל בָּנֶיהָ וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי׃

קרבני. זֶה הַדָּם׃

לחמי. אֵלּוּ אֵמוּרִין, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא ג׳) ״וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה״ (ספרי)׃

לאשי. הַנְּתָנִין לְאִשֵּׁי מִזְבְּחִי׃

תשמרו. שֶׁיִּהְיוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין עַל גַּבָּיו, מִכָּאן לָמְדוּ וְתִקָּנוּ מַעֲמָדוֹת (תענית כ״ו)׃

במועדו. בְּכָל יוֹם הוּא מוֹעֵד הַתְּמִידִים׃

ג׳ וְאָמַרְתָּ֖ לָהֶ֑ם זֶ֚ה הָאִשֶּׁ֔ה אֲשֶׁ֥ר תַּקְרִ֖יבוּ לַיהוָ֑ה כְּבָשִׂ֨ים בְּנֵי־שָׁנָ֜ה תְּמִימִ֗ם שְׁנַ֛יִם לַיּ֖וֹם עֹלָ֥ה תָמִֽיד׃

ואמרת להם. אַזְהָרָה לְבֵית דִּין (ספרי)׃

שנים ליום. כִּפְשׁוּטוֹ, וְעִקָּרוֹ בָּא לְלַמֵּד שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁחָטִין כְּנֶגֶד הַיּוֹם — תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בַּמַּעֲרָב וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִזְרָחָן שֶׁל טַבָּעוֹת (ספרי ; יומא ס״ב)׃

ד׳ אֶת־הַכֶּ֥בֶשׂ אֶחָ֖ד תַּעֲשֶׂ֣ה בַבֹּ֑קֶר וְאֵת֙ הַכֶּ֣בֶשׂ הַשֵּׁנִ֔י תַּעֲשֶׂ֖ה בֵּ֥ין הָעַרְבָּֽיִם׃

את הכבש אחד. אַע״פִּ שֶׁכָּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה ״וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה״ וְגוֹ׳ (שמות כט לח), הִיא הָיְתָה אַזְהָרָה לִימֵי הַמִּלּוּאִים וְכָאן צִוָּה לַדּוֹרוֹת׃

ה׳ וַעֲשִׂירִ֣ית הָאֵיפָ֗ה סֹ֚לֶת לְמִנְחָ֔ה בְּלוּלָ֕ה בְּשֶׁ֥מֶן כָּתִ֖ית רְבִיעִ֣ת הַהִ֑ין׃

סלת למנחה. מִנְחַת נְסָכִים׃

ו׳ עֹלַ֥ת תָּמִ֖יד הָעֲשָׂיָ֣ה בְּהַ֣ר סִינַ֑י לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ אִשֶּׁ֥ה לַיהוָֽה׃

העשיה בהר סיני. כְּאוֹתָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּימֵי הַמִּלּוּאִים ; דָּ״אַ — **העשיה בהר סיני**, הִקִּישׁ עוֹלַת תָּמִיד לְעוֹלַת הַר סִינַי — אוֹתָהּ שֶׁנִּתְקָרְבָה לְפָנֵי מַתַּן תּוֹרָה — שֶׁכָּתוּב בָּהּ (שם כ״ד) ״וַיִּשָּׁם בָּאֲגֻנֹת״, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה כְּלִי (ספרי)׃

ז׳ וְנִסְכּוֹ֙ רְבִיעִ֣ת הַהִ֔ין לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד בַּקֹּ֣דֶשׁ הַסֵּ֔ךְ נֶ֥סֶךְ שֵׁכָ֖ר לַיהוָֽה׃

ונסכו. יַיִן׃

בקדש הסך. עַל הַמִּזְבֵּחַ יִתְנַסְּכוּ׃

נסך שכר. יַיִן הַמְשֻׁכָּר, פֵּרֵט לְיַיִן מִגִּתּוֹ (בבא בתרא צ״ז)׃

ח׳ וְאֵת֙ הַכֶּ֣בֶשׂ הַשֵּׁנִ֔י תַּעֲשֶׂ֖ה בֵּ֣ין הָעַרְבָּ֑יִם כְּמִנְחַ֤ת הַבֹּ֙קֶר֙ וּכְנִסְכּ֔וֹ תַּעֲשֶׂ֥ה אִשֵּׁ֖ה רֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ לַיהוָֽה׃ {פ}

ריח ניחח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי (ספרי)׃

ט׳ וּבְיוֹם֙ הַשַּׁבָּ֣ת שְׁנֵֽי־כְבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה תְּמִימִ֑ם וּשְׁנֵ֤י עֶשְׂרֹנִים֙ סֹ֣לֶת מִנְחָ֔ה בְּלוּלָ֖ה בַּשָּׁ֑מֶן וְנִסְכּֽוֹ׃

י׳ עֹלַ֥ת שַׁבַּ֖ת בְּשַׁבַּתּ֑וֹ עַל־עֹלַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְנִסְכָּֽהּ׃ {פ}

עלת שבת בשבתו. וְלֹא עוֹלַת שַׁבָּת זוֹ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת, חֲרֵי שֶׁלֹּא הִקְרִיב בְּשַׁבָּת זוֹ שׁוֹמֵעַ אֲנִי יַקְרִיב שְׁתַּיִם לַשַּׁבָּת הַבָּאָה, תַּ״ל ״בְּשַׁבַּתּוֹ״, מַגִּיד שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ (ספרי)׃

על עלת התמיד. אֵלּוּ מוּסָפִין, לְבַד אוֹתָן שְׁנֵי כְבָשִׂים שֶׁל עוֹלַת הַתָּמִיד, וּמַגִּיד שֶׁאֵין קְרֵבִין אֶלָּא בֵּין שְׁנֵי הַתְּמִידִין, וְכֵן בְּכָל הַמּוּסָפִין נֶאֱמַר עַל עֹלַת הַתָּמִיד לְתַלְמוּד וֶה׃

י״א וּבְרָאשֵׁ֣י חָדְשֵׁיכֶ֗ם תַּקְרִ֙יבוּ֙ עֹלָ֣ה לַיהוָ֔ה פָּרִ֥ים בְּנֵי־בָקָ֖ר שְׁנָ֑יִם וְאַ֤יִל אֶחָד֙ כְּבָשִׂ֣ים בְּנֵי־שָׁנָ֔ה שִׁבְעָ֖ה תְּמִימִֽם׃

י״ב וּשְׁלֹשָׁ֥ה עֶשְׂרֹנִ֛ים סֹ֥לֶת מִנְחָ֖ה בְּלוּלָ֣ה בַשָּׁ֑מֶן לַפָּ֣ר הָאֶחָ֔ד וּשְׁנֵ֥י עֶשְׂרֹנִ֖ים סֹ֥לֶת מִנְחָ֛ה בְּלוּלָ֥ה בַשָּׁ֖מֶן לָאַ֥יִל הָאֶחָֽד׃

ושלשה עשרנים. כְּמִשְׁפַּט נִסְכֵּי פַר, שֶׁכֵּן הֵן קְצוּבִין בְּפָרָשַׁת נְסָכִים׃

י״ג וְעִשָּׂרֹ֥ן עִשָּׂרוֹן֙ סֹ֣לֶת מִנְחָ֔ה בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן לַכֶּ֣בֶשׂ הָאֶחָ֑ד עֹלָ֥ה רֵֽיחַ־נִיחֹ֖חַ אִשֶּׁ֥ה לַיהוָֽה׃

י״ד וְנִסְכֵּיהֶ֗ם חֲצִ֤י הַהִין֙ יִהְיֶ֣ה לַפָּ֔ר וּשְׁלִישִׁ֥ת הַהִ֖ין לָאָ֑יִל וּרְבִיעִ֥ת הַהִ֛ין לַכֶּ֖בֶשׂ יַ֥יִן זֹ֖את עֹלַ֣ת חֹ֣דֶשׁ בְּחָדְשׁ֔וֹ לְחָדְשֵׁ֖י הַשָּׁנָֽה׃

זאת עלת חדש בחדשו. שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ וְשׁוּב אֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין׃

ט״ו וּשְׂעִ֥יר עִזִּ֖ים אֶחָ֑ד לְחַטָּ֣את לַיהוָ֔ה עַל־עֹלַ֥ת הַתָּמִ֖יד יֵעָשֶׂ֥ה וְנִסְכּֽוֹ׃ {ס}

ושעיר עזים וגו׳. כָּל שְׂעִירֵי הַמּוּסָפִין בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ט׳), וְנִשְׁתַּנָּה שְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״לַה׳״; לְלַמֶּדְךָ שֶׁמְּכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף — שֶׁאֵין מַכִּיר בַּחַטָּא אֶלָּא הַקָּבָ״ה בִּלְבָד, וּשְׁאָר הַשְּׂעִירִים לְמֹדִין מִמֶּנּוּ; וּמִדְּרָשׁוֹ בָּאַגָּדָה, אָמַר הַקָּבָ״ה הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ (חולין ס׳):

על עלת התמיד יעשה. כָּל הַקָּרְבָּן הַזֶּה:

ונסכו. אֵין ״וְנִסְכּוֹ״ מוּסָב עַל הַשָּׂעִיר, שֶׁאֵין נְסָכִים לְחַטָּאת:

ט״ז וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃

י״ז וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃

י״ח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

כל מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכָה הַצְּרִיכָה לָכֶם, כְּגוֹן דָּבָר הָאָבֵד, הַמֻּתָּר בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אֲסוּרָה בְּי״ט:

י״ט וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃

פרים. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם״ (בראשית י״ח):

אילים. כְּנֶגֶד אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק:

כבשים. כְּנֶגֶד יַעֲקֹב שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב״ (שם ל׳); בְּיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן רָאִיתִי זֹאת:

כ׳ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃

כ״א עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃

כ״ב וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃

כ״ג מִלְבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃

כ״ד כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

כאלה תעשו ליום. שֶׁלֹּא יְהֵא פּוֹחֲתִין וְהוֹלְכִין כְּפָרֵי הֶחָג (ספרי):

כ״ה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ {ס}

כ״ו וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

וביום הבכורים. חַג הַשָּׁבוּעוֹת קָרוּי בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים עַל שֵׁם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁהֵם רִאשׁוֹנִים לְמִנְחַת חִטִּים הַבָּאִים מִן הֶחָדָשׁ (מנחות פ״ד):

כ״ז וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃

כ״ח וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃

כ״ט עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃

ל׳ שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃

ל״א מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ {פ}

תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אַף הַנְּסָכִים יִהְיוּ תְּמִימִים, לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁהַיַּיִן שֶׁהֶעֱלָה קְמָחִין פָּסוּל לִנְסָכִים (שם פ״ז):

פרק כ״ט

א׳ וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ֙ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃

ב׳ וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ֙ לַיהוָ֔ה פַּ֚ר בֶּן־בָּקָ֔ר אֶחָ֖ד אַ֣יִל אֶחָ֑ד כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה שִׁבְעָ֖ה תְּמִימִֽם׃

ג׳ וּמִנְחָתָם֙ סֹ֣לֶת בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן שְׁלֹשָׁ֥ה עֶשְׂרֹנִ֖ים לַפָּ֣ר שְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֔ים לָאָֽיִל׃

ד׳ וְעִשָּׂרוֹן֙ אֶחָ֔ד לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד לְשִׁבְעַ֖ת הַכְּבָשִֽׂים׃

ה׳ וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד חַטָּ֑את לְכַפֵּ֖ר עֲלֵיכֶֽם׃

ו׳ מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת הַחֹ֔דֶשׁ וּמִנְחָתָ֖הּ וְעֹלַ֣ת הַתָּמִ֑יד וּמִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכֵּיהֶ֣ם כְּמִשְׁפָּטָ֗ם לְרֵ֤יחַ נִיחֹ֙חַ֙ אִשֶּׁ֣ה לַיהוָ֔ה׃ {ס}

> **מלבד עלת החדש.** מוּסָפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהוּא בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה׃

ז׳ וּבֶעָשׂוֹר֙ לַחֹ֣דֶשׁ הַשְּׁבִיעִ֔י הַזֶּ֖ה מִקְרָא־קֹ֣דֶשׁ֙ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֔ם וְעִנִּיתֶ֖ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃

ח׳ וְהִקְרַבְתֶּ֥ם עֹלָ֛ה לַיהוָ֖ה֙ רֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ פַּ֥ר בֶּן־בָּקָ֖ר אֶחָ֑ד אַ֣יִל אֶחָ֔ד כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה שִׁבְעָ֑ה תְּמִימִ֥ם יִהְי֖וּ לָכֶֽם׃

ט׳ וּמִנְחָתָם֙ סֹ֣לֶת בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן שְׁלֹשָׁ֥ה עֶשְׂרֹנִ֖ים לַפָּ֣ר שְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֔ים לָאַ֖יִל הָאֶחָֽד׃

י׳ עִשָּׂרוֹן֙ עִשָּׂרוֹן֙ לַכֶּ֣בֶשׂ הָאֶחָ֔ד לְשִׁבְעַ֖ת הַכְּבָשִֽׂים׃

י״א שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד חַטַּ֑את מִלְּבַד֙ חַטַּ֣את הַכִּפֻּרִ֔ים וְעֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד וּמִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכֵּיהֶֽם׃ {ס}

> **מלבד חטאת הכפרים.** שְׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים הָאָמוּר בְּאַחֲרֵי מוֹת, שֶׁגַּם הוּא חַטָּאת׃
>
> **ועלת התמיד.** וּמִלְּבַד עוֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ עוֹלוֹת הַלָּלוּ׃
>
> **ונסכיהם.** מוּסָב עַל הַמּוּסָפִין הַכָּתוּבִים וְעַל תַּעֲשׂוּ, וְהוּא לְשׁוֹן צִוּוּי — מִלְּבַד עוֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה וְנִסְכֵּיהֶם, וְכֵן כָּל נִסְכֵּיהֶם הָאֲמוּרִים בְּכָל הַמּוֹעֲדוֹת חוּץ מִשֶּׁל קָרְבְּנוֹת חָג, שֶׁכָּל וְנִסְכָּהּ, וּנְסָכֶיהָ, וּנְסָכֶיהָ שֶׁבָּהֶם מוּסָבִים עַל הַתָּמִיד, וְאֵינָן לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהֲרֵי נִסְכֵּיהֶם שֶׁל מוּסָפִין כְּתוּבִין לְעַצְמָן בְּכָל יוֹם וָיוֹם׃

י״ב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר֙ יוֹם֙ לַחֹ֣דֶשׁ הַשְּׁבִיעִ֔י מִקְרָא־קֹ֣דֶשׁ֙ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֔ם כָּל־מְלֶאכֶת֙ עֲבֹדָ֣ה לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ וְחַגֹּתֶ֥ם חַ֛ג לַיהוָ֖ה שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

י״ג וְהִקְרַבְתֶּ֥ם עֹלָ֛ה אִשֵּׁ֥ה רֵֽיחַ־נִיחֹ֖חַ לַיהוָ֑ה פָּרִ֣ים בְּנֵי־בָקָ֗ר שְׁלֹשָׁה֙ עָשָׂ֣ר אֵילִ֔ם שְׁנֵ֖ים כְּבָשִׂ֣ים בְּנֵי־שָׁנָ֑ה אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר תְּמִימִ֥ם יִהְיֽוּ׃

י״ד וּמִנְחָתָם֙ סֹ֣לֶת בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן שְׁלֹשָׁ֥ה עֶשְׂרֹנִ֖ים לַפָּ֣ר הָאֶחָ֑ד לִשְׁלֹשָׁ֥ה עָשָׂ֖ר פָּרִ֑ים שְׁנֵ֥י עֶשְׂרֹנִ֛ים לָאַ֥יִל הָאֶחָ֖ד לִשְׁנֵ֥י הָאֵילִֽם׃

ט״ו וְעִשָּׂרוֹן֙ עִשָּׂרוֹן֙ לַכֶּ֣בֶשׂ הָאֶחָ֔ד לְאַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר כְּבָשִֽׂים׃

ט״ז וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד חַטָּ֑את מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד מִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכָּֽהּ׃ {ס}

י״ז וּבַיּ֣וֹם הַשֵּׁנִ֗י פָּרִ֣ים בְּנֵי־בָקָ֗ר שְׁנַ֤ים עָשָׂר֙ אֵילִ֔ם שְׁנַ֖ים כְּבָשִׂ֣ים בְּנֵי־שָׁנָ֑ה אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר תְּמִימִֽם׃

י״ח וּמִנְחָתָ֥ם וְנִסְכֵּיהֶ֛ם לַפָּרִ֥ים לָאֵילִ֖ם וְלַכְּבָשִׂ֑ים בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃

> **ומנחתם ונסכיהם לפרים.** פָּרֵי חָג שִׁבְעִים הֵם כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּמִתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים, סִימָן כְּלָיָה הִיא לָהֶם, וּבִימֵי הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְגִנִּים עֲלֵיהֶם מִן הַיְּסוּרִין (סוכה נ״ה)׃

ולכבשים. כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ "שֶׂה פְּזוּרָה" (ירמיהו נ׳), וְהֵם קְבוּעִים, וּמִנְיָנָם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה, לְכַלּוֹת מֵהֶם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה; בַּשֵּׁנִי נֶאֱמַר וְנִסְכֵּיהֶם עַל שְׁנֵי תְמִידֵי הַיּוֹם, וְלֹא שְׁנָה הַלָּשׁוֹן אֶלָּא לִדְרֹשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ״ל (ספרי; שבת ק״נ) בַּשֵּׁנִי וְנִסְכֵּיהֶם, בַּשִּׁשִּׁי וְנִסְכֵּיהֶ, בַּשְּׁבִיעִי כְּמִשְׁפָּטָם, מ״ם יו״ד מ״ם הֲרֵי כָּאן מַיִם, רֶמֶז לְנִסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה בֶּחָג:

י״ט **וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: {ס}**

כ׳ **וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

כ״א **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

כ״ב **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: {ס}**

כ״ג **וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

כ״ד **מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

כ״ה **וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: {ס}**

כ״ו **וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

כ״ז **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

כ״ח **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: {ס}**

כ״ט **וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

ל׳ **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

ל״א **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ: {ס}**

ל״ב **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

ל״ג **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם:**

ל״ד **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: {ס}**

ל״ה **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:**

עצרת תהיה לכם. עֲצוּרִים בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה; דְּ״אַ, **עצרת** — עִצְּרוּ מִלַּצֵּאת, מְלַמֵּד שֶׁטָּעוּן לִינָה; וּמִדְרָשׁוֹ בַּאֲגָדָה לְפִי שֶׁכָּל יְמוֹת הֶרֶגֶל הִקְרִיבוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּבָאִין לָלֶכֶת, אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עֲשׂוּ לִי סְעוּדָה קְטַנָּה כְּדֵי שֶׁאֶהֱנֶה מִכֶּם (סוכה נ״ה):

ל״ו **וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:**

פר אחד איל אחד. אֵלּוּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, הִתְעַצְּבוּ לִי מֵעֵט עוֹד, וּלְשׁוֹן חִבָּה הוּא זֶה, כְּבָנִים הַנִּפְטָרִים מֵאֲבִיהֶם וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם קָשֶׁה עָלַי פְּרֵדַתְכֶם, עַכְּבוּ עוֹד יוֹם אֶחָד, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה כוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (שם); וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: לְמָדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַכְסַנַאי יוֹם רִאשׁוֹן יַאֲכִילֶנּוּ פְּטוּמוֹת, לְמָחָר יַאֲכִילֶנּוּ דָּגִים, לְמָחָר בְּשַׂר בְּהֵמָה, לְמָחָר בְּשַׂר בְּהֵמָה, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ קִטְנִית, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ יָרָק, פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ כְּפָרֵי הֶחָג:

ל״ז **מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

ל״ח וּשְׁעָיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃

ל״ט אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם׃

אלה תעשו לה׳ במועדיכם. דָּבָר הַקָּצוּב לְחוֹבָה׃

לבד מנדריכם. אִם בָּאתֶם לִדּוֹר קָרְבָּנוֹת בָּרֶגֶל, מִצְוָה הִיא בְּיֶדְכֶם, אוֹ נְדָרִים אוֹ נְדָבוֹת שֶׁנִּדַּרְתֶּם כָּל הַשָּׁנָה, הַקְּרִיבוּם בָּרֶגֶל, שֶׁמָּא יִקָּשֶׁה לוֹ לַחֲזֹר וְלַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וּלְהַקְרִיב נִדָּרָיו וְנִמְצָא עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר׃

פרק ל׳

א׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ {פ}

ויאמר משה אל בני ישראל. לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְפִי שֶׁעַד כָּאן דִּבְּרָיו שֶׁל מָקוֹם וּפָרָשַׁת נְדָרִים מַתְחֶלֶת בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הֻצְרַךְ לְהַפְסִיק תְּחִלָּה וְלוֹמַר שֶׁחָזַר מֹשֶׁה וְאָמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם לֹא כֵן, יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם זוֹ, אֶלָּא בְּפָרָשַׁת נְדָרִים הִתְחִיל דְּבָרָיו׃

ב׳ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃

ראשי המטות. חֶלֶק כָּבוֹד לַנְּשִׂיאִים לְלַמֵּד תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמִנַּיִן שֶׁאַף שְׁאָר הַדִּבְּרוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות ל״ד) ״וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן נִגְּשׁוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״. וּמָה רָאָה לֶאֱמָרָהּ כָּאן? לִמֵּד שֶׁהַפָּרַת נְדָרִים בְּיָחִיד מַמְחֶה, וְאִם אֵין יָחִיד מַמְחֶה, מֻפֶּר בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת; אוֹ יָכוֹל שֶׁלֹּא אָמַר מֹשֶׁה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לַנְּשִׂיאִים בִּלְבַד? נֶאֱמַר כָּאן ״זֶה הַדָּבָר״ וְנֶאֱמַר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ (ויקרא י״ז) ״זֶה הַדָּבָר״, מַה לְּהַלָּן נֶאֱמְרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל — שֶׁנֶּאֱמַר ״דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן״ וְגוֹ׳ — אַף זוֹ נֶאֱמְרָה לְכֻלָּן (ספרי; נדרים ע״ח)׃

זה הדבר. מֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ״כֹה אָמַר ה׳ כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה״ (שמות י״א) וְהַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ״כֹה אָמַר ה׳״, מוֹסֵף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בִּלְשׁוֹן ״זֶה הַדָּבָר״. דָּ״אַ — **זה הדבר** מְעוּט הוּא, לוֹמַר שֶׁהֻחְכָּם בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, וּבַעַל בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב כָּאן, וְאִם חִלְּפוּ — אֵין מַתָּר וְאֵין מוּפָר (ספרי; נדרים ע״ז)׃

ג׳ אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה׃

נדר. הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי קוֹנָם שֶׁלֹּא אֹכַל אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי; יָכוֹל אֲפִלּוּ נִשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל נְבֵלוֹת אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה? תַּ״ל **לאסר אסר** — לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר (ספרי)׃

לא יחל דברו. כְּמוֹ לֹא יְחַלֵּל דְּבָרוֹ — לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרוֹ חֻלִּין (שם)׃

ד׳ וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בְּנְעֻרֶיהָ׃

בבית אביה. בִּרְשׁוּת אֲבִיהָ וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ בְּבֵיתוֹ (שם)׃

בנעריה. וְלֹא קְטַנָּה וְלֹא בוֹגֶרֶת, שֶׁהַקְּטַנָּה אֵין נִדְרָהּ נֶדֶר, וְהַבּוֹגֶרֶת אֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָבִיהָ לְהָפֵר נְדָרֶיהָ; וְאֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּת י״א שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נִדְרֶיהָ נִבְדָּקִין, אִם יָדְעָה לְשֵׁם מִי נָדְרָה וּלְשֵׁם מִי הִקְדִּישָׁה, נִדְרָהּ נֶדֶר, בַּת י״ב שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד אֵינָהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק׃

ה׳ וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם׃

ו׳ וְאִם־הָנֵיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ׃

ואם הניא אביה אתה. אִם מָנַע אוֹתָהּ מִן הַנֶּדֶר, כְּלוֹמַר שֶׁהֵפֵר לָהּ. הֲנָאָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״וְאִם בְּיוֹם שָׁמְעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר״ (פסוק ט׳) הֲרֵי אוֹמֵר הֲנָאָה זוֹ הֲפָרָה. וּפְשׁוּטוֹ לְשׁוֹן מְנִיעָה וַהֲסָרָה, וְכֵן ״וְלָקָמָה תְּנִיאוּן״ (במדבר ל״ב), וְכֵן ״שָׂמֵן רֹאשׁ אַל יָנִי רֹאשִׁי״ (תהילים קמ״א), וְכֵן ״וַיַּנִּיעֻהָם אֶת תְּנוּאָתִי״ (במדבר י״ד) — אֶת אֲשֶׁר סִרְתֶּם מֵעָלַי׃

וה׳ יסלח לה. בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּאִשָּׁה שֶׁנִּדְרָה בְּנָזִיר וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה וְעוֹבֶרֶת עַל נִדְרָהּ וְשׁוֹתָה יַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים, זוֹ הִיא שֶׁצְּרִיכָה סְלִיחָה וְאַע״פִ שֶׁהוּא מוּפָר, וְאִם הַמּוּפָרִין צְרִיכִים סְלִיחָה, קַ״וָ לְשֶׁאֵינָן מוּפָרִים (עי׳ קידושין פ״א)׃

ז׳ וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃

ואם היו תהיה לאיש. זוֹ אֲרוּסָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נְשׂוּאָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה" הֲרֵי נְשׂוּאָה אָמוּר, וְכָאן בַּאֲרוּסָה, וּבָא לַחֲלֹק בָּהּ שֶׁאָבִיהָ וּבַעְלָהּ מְפֵרִין נְדָרֶיהָ, הֵפֵר הָאָב וְלֹא הֵפֵר הַבַּעַל, אוֹ הֵפֵר הַבַּעַל וְלֹא הֵפֵר הָאָב, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּפָר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קָיְמוּ אֶחָד מֵהֶם:

ונדריה עליה. שֶׁנָּדְרָה בְּבֵית אָבִיהָ, וְלֹא שָׁמַע בָּהֶן אָבִיהָ וְלֹא הוּפְרוּ וְלֹא הוּקְמוּ (עי׳ ספרי):

ח׳ וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ:

ושמע אישה וגו׳. הֲרֵי לְךָ שֶׁאִם קָיַם הַבַּעַל שֶׁהוּא קַיָּם:

ט׳ וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ֙ נָנִיא אוֹתָהּ֙ וְהֵפֵ֣ר אֶת־נִדְרָהּ֔ אֲשֶׁ֥ר עָלֶ֖יהָ וְאֵת֙ מִבְטָ֣א שְׂפָתֶ֔יהָ אֲשֶׁ֥ר אָסְרָ֖ה עַל־נַפְשָׁ֑הּ וַיהוָ֖ה יִסְלַח־לָֽהּ:

והפר את נדרה. יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הֵפֵר הָאָב, תַּ״ל (פסוק י״ז) "בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ" — כָּל שֶׁבִּנְעוּרֶיהָ בִּרְשׁוּת אָבִיהָ הִיא (ספרי שם):

י׳ וְנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּ֖ל אֲשֶׁר־אָסְרָ֣ה עַל־נַפְשָׁ֑הּ יָק֖וּם עָלֶֽיהָ:

כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לְפִי שֶׁאֵינָהּ לֹא בִּרְשׁוּת אָב וְלֹא בִּרְשׁוּת בַּעַל, וּבְאַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל אַלְמָנָה מִן הָאֵרוּסִין — מֵת הַבַּעַל נִתְרוֹקְנָה וְחָזְרָה רְשׁוּת לָאָב (נדרים ע׳):

י״א וְאִם־בֵּ֣ית אִישָׁ֗הּ נָדְרָ֤ה אוֹ־אָסְרָה֙ אִסָּ֔ר עַל־נַפְשָׁ֖הּ בִּשְׁבֻעָֽה:

ואם בית אשה נדרה. בִּנְשׂוּאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר (שם ס״ז):

י״ב וְשָׁמַ֤ע אִישָׁהּ֙ ׀ וְהֶחֱרִ֣שׁ לָ֔הּ לֹ֥א הֵנִ֖יא אֹתָ֑הּ וְקָמ֣וּ כָל־נְדָרֶ֗יהָ וְכָל־אִסָּ֛ר אֲשֶׁר־אָסְרָ֥ה עַל־נַפְשָׁ֖הּ יָקֽוּם:

י״ג וְאִם־הָפֵ֣ר יָפֵ֗ר אִתָּם֙ ׀ אִישָׁ֣הּ בְּי֔וֹם שָׁמְע֖וֹ כָּל־מוֹצָ֣א שְׂפָתֶ֑יהָ לִנְדָרֶ֣יהָ וּלְאִסַּ֣ר נַפְשָׁ֔הּ לֹ֥א יָק֖וּם אִישָׁ֣הּ הֲפֵרָ֑ם וַיהוָ֖ה יִסְלַח־לָֽהּ:

י״ד כָּל־נֶ֥דֶר וְכָל־שְׁבֻעַ֖ת אִסָּ֣ר לְעַנֹּ֣ת נָ֔פֶשׁ אִישָׁ֥הּ יְקִימֶ֖נּוּ וְאִישָׁ֥הּ יְפֵרֶֽנּוּ:

כל נדר וכל שבעת אסר וגו׳. לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר, יָכוֹל כָּל נְדָרִים בְּמַשְׁמָע, תַּ״ל **לענת נפש** — אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם מְפֹרָשִׁים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (דף ע״ט):

ט״ו וְאִם־הַחֲרֵ֥שׁ יַחֲרִ֛ישׁ לָ֖הּ אִישָׁ֑הּ מִיּ֣וֹם אֶל־י֗וֹם וְהֵקִ֞ים אֶת־כָּל־נְדָרֶ֤יהָ אוֹ֙ אֶת־כָּל־אֲסָרֶ֣יהָ אֲשֶׁר־עָלֶ֔יהָ הֵקִ֖ים אֹתָ֑ם כִּֽי־הֶחֱרִ֥שׁ לָ֛הּ בְּי֥וֹם שָׁמְעֽוֹ:

מיום אל יום. שֶׁלֹּא תֹּאמַר מֵעֵת לְעֵת, לְכָךְ נֶאֱמַר "מִיּוֹם אֶל יוֹם", לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ (נדרים ע״ו):

ט״ז וְאִם־הָפֵ֥ר יָפֵ֖ר אֹתָ֑ם אַחֲרֵ֣י שָׁמְע֔וֹ וְנָשָׂ֥א אֶת־עֲוֹנָֽהּ:

אחרי שמעו. אַחֲרֵי שֶׁשָּׁמַע וְקִיֵּם, שֶׁאָמַר אֶפְשִׁי בּוֹ, וְחָזַר וְהֵפֵר לָהּ אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם:

ונשא את עונה. הוּא נִכְנָס תַּחְתֶּיהָ. לְמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁהַגּוֹרֵם תַּקָּלָה לַחֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס תַּחְתָּיו לְכָל עֲנָשִׁין:

י״ז אֵ֚לֶּה הַחֻקִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָ֑ה אֶת־מֹשֶׁ֗ה בֵּין־אִ֛ישׁ לְאִשְׁתּ֖וֹ בֵּין־אָ֥ב לְבִתּ֖וֹ בִּנְעֻרֶ֑יהָ בֵּ֖ית אָבִֽיהָ: {פ}

פרק ל״א

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר:

ב׳ נְקֹ֥ם נִקְמַ֛ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל מֵאֵ֣ת הַמִּדְיָנִ֑ים אַחַ֥ר תֵּאָסֵ֖ף אֶל־עַמֶּֽיךָ:

מאת המדינים. וְלֹא מֵאֵת הַמּוֹאָבִים, שֶׁהַמּוֹאָבִים נִכְנְסוּ לַדָּבָר מֵחֲמַת יִרְאָה, שֶׁהָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁיְּהֵיוּ שׁוֹלְלִים אוֹתָם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "וְאַל תִּתְגֹּר בָּם מִלְחָמָה" (דברים ב׳), אֲבָל מִדְיָנִים נִתְעַבְּרוּ עַל רִיב לֹא לָהֶם; דְּ״אַ, מִפְּנֵי שְׁנֵי פְּרִידוֹת טוֹבוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶם — רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית (בבא קמא ל״ח):

ג׳ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֶחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן׃

וידבר משה וגו׳. אַע״פ שֶׁשָּׁמַע שְׁמִיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּדָּבָר עָשָׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא אַחַר (ספרי)׃

החלצו. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן חֲלוּצֵי צָבָא — מְזֻיָּנִים׃

אנשים. צַדִּיקִים, וְכֵן ״בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים״ (שמות י״ז), וְכֵן ״אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים״ (דברים א׳)׃

נקמת ה׳. שֶׁהָעוֹמֵד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ עוֹמֵד כְּנֶגֶד הַקָּבָ״ה׃

ד׳ אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא׃

לכל מטות ישראל. לְרַבּוֹת שֵׁבֶט לֵוִי (ספרי)׃

ה׳ וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃

וימסרו. לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָן שֶׁל רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל כַּמָּה הֵם חֲבִיבִים עַל יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּמִיתָתוֹ מַה הוּא אוֹמֵר? ״עוֹד מְעַט וּסְקָלָנִי״ (שמות י״ז), וּמִשֶּׁשָּׁמְעוּ שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה תְּלוּיָה בְּנִקְמַת מִדְיָן לֹא רָצוּ לָלֶכֶת עַד שֶׁנִּמְסְרוּ עַל כָּרְחָן (ספרי)׃

ו׳ וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ׃

אתם ואת פינחס. מַגִּיד שֶׁהָיָה פִּינְחָס שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם (ספרי); וּמִפְּנֵי מָה הָלַךְ פִּינְחָס וְלֹא הָלַךְ אֶלְעָזָר? אָמַר הַקָּבָ״ה מִי שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה, שֶׁהָרַג כָּזְבִּי בַת צוּר, יִגְמֹר; דָּ״אַ — שֶׁהָלַךְ לִנְקֹם נִקְמַת יוֹסֵף אֲבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ״ (בראשית ל״ז); וּמִנַּיִן שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ שֶׁל פִּינְחָס מִשֶּׁל יוֹסֵף? שֶׁנֶּאֱמַר ״מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל״ (שמות ו׳) — מִזֶּרַע יִתְרוֹ שֶׁפִּשְׁפֵּשׁ בְּעָגָלִים לָעֲ״ז, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּשְׁפֵּשׁ בְּיִצְרוֹ (סוטה מ״ג); דָּבָר אַחֵר — שֶׁהָיָה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה (שם)׃

וכלי הקדש. זֶה הָאָרוֹן וְהַצִּיץ, שֶׁהָיָה בִּלְעָם עִמָּהֶם וּמַפְרִיחַ מַלְכֵי מִדְיָן בִּכְשָׁפִים וְהוּא עֲצָמוֹ פּוֹרֵחַ עִמָּהֶם, הֶרְאָה לָהֶם אֶת הַצִּיץ שֶׁהַשֵּׁם חָקוּק בּוֹ וְהֵם נוֹפְלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר ״עַל חַלְלֵיהֶם״ בְּמַלְכֵי מִדְיָן — שֶׁנּוֹפְלִים עַל הַחֲלָלִים מִן הָאֲוִיר, וְכֵן בְּבִלְעָם כָּתוּב ״עַל חַלְלֵיהֶם״ בְּסֵ׳ יְהוֹשֻׁעַ (תנחומא)׃

בידו. בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כ״א) ״וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ״ (ספרי)׃

ז׳ וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃

ח׳ וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב׃

חמשת מלכי מדין. וְכִי אֵינִי רוֹאֶה שֶׁחֲמִשָּׁה מָנָה הַכָּתוּב? לָמָּה הַזָּקֵק לוֹמַר חֲמֵשֶׁת? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁשָּׁווּ כֻּלָּם בָּעֵצָה וְהַשָּׁווּ כֻּלָּם בַּפַּרְעָנוּת (שם); בִּלְעָם הָלַךְ שָׁם לִטֹּל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף שֶׁהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל בַּעֲצָתוֹ, וְיָצָא מִמִּדְיָן לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וּמַשִּׂיאָן עֵצָה רָעָה — אָמַר לָהֶם אִם כְּשֶׁהֵיִיתֶם שִׁשִּׁים רִבּוֹא לֹא יְכָלְתֶּם לָהֶם, וְעַכְשָׁיו בִּי״ב אֶלֶף אַתֶּם בָּאִים לְהִלָּחֵם? — נָתְנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלָּהֶם וְלֹא קִפְּחוּהוּ (ספרי)׃

בחרב. הוּא בָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱלִיף אֻמָּנוּתוֹ בְּאֻמָּנוּתָם, שֶׁאֵין נוֹצְחִים אֶלָּא בְּפִיהֶם וְעַל יְדֵי תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה, וּבָא הוּא וְתָפַשׂ אֻמָּנוּתָם לְקַלְקֵל בְּפִיו, אַף הֵם בָּאוּ עָלָיו וְהֶחֱלִיפוּ אֻמָּנוּתָם בְּאֻמָּנוּת הָאֻמּוֹת שֶׁבָּאִין בַּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה״ (בראשית כ״ז)׃

ט׳ וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֶת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ׃

י׳ וְאֶת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירוֹתָם שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃

טירתם. מְקוֹם נוֹטְרִין שֶׁלָּהֶם, שֶׁהוּא לְשׁוֹן מוֹשַׁב כּוּמָרִים יוֹדְעֵי חֲקִיהֶם; דָּ״אַ — לְשׁוֹן מוֹשַׁב שָׂרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמְּתֻרְגָּם ״סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים״ (שמואל א ו׳) — טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃

י״א וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֶת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃

ויקחו את כל השלל וגו׳. מַגִּיד שֶׁהָיוּ כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים, וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַגֶּזֶל לִשְׁלֹחַ יָד בַּבְּזָזָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר **את כל השלל וגו׳**, וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה ״שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים״ וְגוֹ׳ (שיר השירים ו׳:ו׳) — אַף אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה שֶׁבָּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים׃

שלל. הֵן מִטַּלְטְלִין שֶׁל מַלְבּוּשׁ וְתַכְשִׁיטִין׃

בז. הוּא בְּזַת מִסַּלְטְלִין שֶׁאֵינָם תַּכְשִׁיט:

מלקוח. אָדָם וּבְהֵמָה, וּבְמָקוֹם שֶׁכָּתוּב שְׁבִי אֹצֶל מַלְקוֹחַ, שְׁבִי בָאָדָם וּמַלְקוֹחַ בַּבְּהֵמָה:

י״ב וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנָה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: {ס}

י״ג וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכֹל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

ויצאו משה ואלעזר הכהן. לְפִי שֶׁרָאוּ אֶת נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים לַחֲטֹף מִן הַבִּזָּה (ספרי):

י״ד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְבָא הַמִּלְחָמָה:

ויקצף משה על פקודי החיל. מְמַנִּים עַל הַחַיִל, לְמַדְּךָ שֶׁכָּל סִרְחוֹן הַדּוֹר תָּלוּי בַּגְּדוֹלִים שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדָם לִמְחוֹת (שם):

ט״ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה:

ט״ז הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ׀ בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה:

הן הנה. מַגִּיד שֶׁהָיוּ מַכִּירִים אוֹתָן — זוֹ הִיא שֶׁנִּכְשַׁל פְּלוֹנִי בָּהּ (ילקוט שמעוני תשפ״ה):

בדבר בלעם. אָמַר לָהֶם אֲפִלּוּ אַתֶּם מַכְנִיסִין כָּל הַמּוֹנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵין אַתֶּם יְכוֹלִים לָהֶם, שֶׁמָּא מְרֻבִּים אַתֶּם מִן הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר? בֹּאוּ וְאַשִּׁיאֲכֶם עֵצָה, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׂוֹנֵא זִמָּה הוּא וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (דף ק״ו) וּבְסִפְרֵי:

י״ז וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הַרְגוּ:

וכל אשה ידעת איש. רְאוּיָה לְבָעֵל, אַע״פ שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, וְלִפְנֵי הַצִּיץ הֶעֱבִירוּם, וְהָרְאוּיָה לְבָעֵל פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת (יבמות ס׳):

הרגו. לָמָּה חָזַר וְאָמַר? לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁאִם אֲנִי קוֹרֵא הִרְגוּ כָּל זָכָר בַּטָּף וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים וְגוֹ׳, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַהֲרֹג עִם הַזְּכָרִים אוֹ לְהַחֲיוֹת עִם הַטַּף, לְכָךְ נֶאֱמַר הַרֹּגוּ:

י״ח וְכֹל ׀ הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם:

י״ט וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נָפֶשׁ וְכֹל | נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי ׀ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם:

מחוץ למחנה. שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה:

כל הרג נפש. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר בְּהוֹרֵג בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלַמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ, אוֹ יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרָק בּוֹ חֵץ וַהֲרָגוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר **וכל נגע בחלל**, הִקִּישׁ הוֹרֵג לְנוֹגֵעַ, מַה נוֹגֵעַ עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ, אַף הוֹרֵג עַ״י חִבּוּרוֹ (ספרי במדבר י״ט):

תתחטאו. בְּמִי נִדָּה כְּדִין שֶׁאָר טְמֵאֵי מֵתִים, שֶׁאַף לְדִבְרֵי הָאוֹמְרִים קִבְרֵי גוֹיִם אֵינָם מְטַמְּאִין בָּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ל״ד) ״וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם״ — אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם — מוֹדָה הוּא שֶׁהַגּוֹיִם מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אָדָם אֶלָּא אֵצֶל טֻמְאַת אָהֳלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל״ (במדבר י״ט):

אתם ושביכם. לֹא שֶׁהַגּוֹיִם מְקַבְּלִין טֻמְאָה וּצְרִיכִין הַזָּאָה, אֶלָּא מָה אַתֶּם בְּנֵי בְרִית, אַף שִׁבְיכֶם כְּשֶׁבָּאוּ לַבְּרִית וְיִטָּמְאוּ, צְרִיכִין הַזָּאָה (ספרי):

כ׳ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: {ס}

וכל מעשה עזים. לְהָבִיא כְּלֵי הַקָּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם וְהָעֲצָמוֹת (חולין כ״ה):

כ״א וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן ׀ אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ויאמר אלעזר הכהן וגו׳. לְפִי שֶׁבָּא מֹשֶׁה לִכְלַל כַּעַס בָּא לִכְלַל טָעוּת, שֶׁנִּתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ הֲלָכוֹת גְּעוּלֵי גוֹיִם, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּשְּׁמִינִי לַמִּלּוּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּקְצֹף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר״ (ויקרא י׳) — בָּא לִכְלַל כַּעַס בָּא לִכְלַל טָעוּת, וְכֵן בִּשְׁמוּעוֹ נָא הַמֹּרִים (במדבר כ׳) ״וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע״ — עַל יְדֵי הַכַּעַס טָעָה (ספרי; פסחים ס״ו):

אשר צוה ה׳ וגו׳. תְּלָה הַהוֹרָאָה בְּרִבּוֹ (עי׳ ספרי):

כ״ב אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפֶרֶת:

אך את הזהב וגו׳. אַע״פ שֶׁלֹּא הִזְהִיר לָכֶם מֹשֶׁה אֶלָּא עַל הִלְכוֹת טֻמְאָה, עוֹד יֵשׁ לְהַזְהִיר לָכֶם עַל הִלְכוֹת גִּעוּל, וְ״אַךְ״ לְשׁוֹן מִעוּט, כְּלוֹמַר מִמֶּנּוּ אַתֶּם מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכֵּלִים אֲפִלּוּ לְאַחַר טָהֳרָתָן מִטֻּמְאַת הַמֵּת עַד שֶׁיִּטְהֲרוּ מִבְּלִיעַת אִסּוּר נְבֵלוֹת; וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, **אך את הזהב** לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲבִיר חֲלוּדָה שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיַּגְעִילֶנּוּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן **אך**, שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם חֲלוּדָה אַךְ הַמַּתֶּכֶת יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא:

כ״ג כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם:

כל דבר אשר יבא באש. לְבַשֵּׁל בּוֹ כְּלוּם:

תעבירו באש. כְּדֶרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ הַגְּעָלָתוֹ — מִי שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי חַמִּין יַגְעִילֶנּוּ בְּחַמִּין, וּמִי שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַ״י צְלִי, כְּגוֹן הַשְׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, יְלַבְּנוֹ בָּאוּר (עבודה זרה ע״ד):

אך במי נדה יתחטא. לְפִי פְּשׁוּטוֹ חִטּוּי זֶה לְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאַת מֵת, אָמַר לָהֶם צְרִיכִין הַכֵּלִים גִּעוּל לְטַהֲרָם מִן הָאִסּוּר וְחִטּוּי לְטַהֲרָן מִן הַטֻּמְאָה; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁאַף לְהַכְשִׁירָן מִן הָאִסּוּר הִטְעִין טְבִילָה לִכְלֵי מַתָּכוֹת, וּמֵי נִדָּה הַכְּתוּבִין כָּאן דָּרְשׁוּ מַיִם הָרְאוּיִם לִטְבֹּל בָּהֶם נִדָּה, וְכַמָּה הֵם? אַרְבָּעִים סְאָה (שם ע״ה):

וכל אשר לא יבא באש. כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי הָאוּר, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן וְלֹא בָלָעוּ אִסּוּר:

תעבירו במים. מַטְבִּילָן וְדַיּוֹ, וְדַוְקָא כְּלֵי מַתָּכוֹת:

כ״ד וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה: {ס}

אל המחנה. לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מֵת טָעוּן שִׁלּוּחַ מִמַּחֲנֵה לְוִיָּה וּמִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל:

כ״ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כ״ו שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה:

שא את ראש. קַח אֶת הַחֶשְׁבּוֹן:

כ״ז וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה:

וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה וגו׳. חֲצִיוֹ לָאֵלּוּ וְחֲצִיוֹ לָאֵלּוּ:

כ״ח וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן:

כ״ט מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה:

ל׳ וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח | אֶחָד | אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה:

ל״א וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ל״ב וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבַּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אָלֶף וַחֲמִשֶּׁת אֲלָפִים:

ויהי המלקוח יתר הבז. לְפִי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְהָרִים מֶכֶס מִן הַמַּטַּלְטְלִין אֶלָּא מִן הַמַּלְקוֹחַ, כָּתַב אֶת הַלָּשׁוֹן הַזֶּה **ויהי המלקוח**, שֶׁבָּא לְכְלַל חֲלֻקָּה וְלִכְלַל מֶכֶס, שֶׁהָיָה עוֹדֵף עַל בַּז הַמַּטַּלְטְלִין **אשר בזזו עם הצבא איש לו** וְלֹא בָא לִכְלַל חֲלֻקָּה — מִסְפַּר הַצֹּאן וְגוֹ׳:

ל״ג וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף:

ל״ד וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף׃

ל״ה וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃

ל״ו וַתְּהִי֙ הַמֶּחֱצָ֔ה חֵ֖לֶק הַיֹּצְאִ֑ים בַּצֹּ֣אן שְׁלֹשׁ־מֵא֗וֹת אֶ֚לֶף וּשְׁלֹשִׁ֣ים אָ֔לֶף וְשִׁבְעַ֥ת אֲלָפִ֖ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃

ל״ז וַיְהִי֙ הַמֶּ֣כֶס לַיהוָ֔ה מִן־הַצֹּ֕אן שֵׁ֥שׁ מֵא֖וֹת חָמֵ֑שׁ וְשִׁבְעִֽים׃

ל״ח וְהַבָּקָר֙ שִׁשָּׁ֣ה וּשְׁלֹשִׁ֔ים אָ֖לֶף וּמִכְסָ֥ם לַיהוָ֖ה שְׁנַ֥יִם וְשִׁבְעִֽים׃

ל״ט וַחֲמֹרִ֖ים שְׁלֹשִׁ֣ים אֶ֑לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת וּמִכְסָ֥ם לַיהוָ֖ה אֶחָ֥ד וְשִׁשִּֽׁים׃

מ׳ וְנֶ֣פֶשׁ אָדָ֔ם שִׁשָּׁ֥ה עָשָׂ֖ר אָ֑לֶף וּמִכְסָ֥ם לַיהוָ֖ה שְׁנַ֥יִם וּשְׁלֹשִׁ֥ים נָֽפֶשׁ׃

מ״א וַיִּתֵּ֥ן מֹשֶׁ֛ה אֶת־מֶ֥כֶס תְּרוּמַ֖ת יְהוָ֑ה לְאֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֔ן כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָ֥ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃

מ״ב וּמִמַּחֲצִ֣ית בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר חָצָ֖ה מֹשֶׁ֑ה מִן־הָאֲנָשִׁ֖ים הַצֹּבְאִֽים׃

ממחצית בני ישראל אשר חצה משה. לְעֵדָה, וְהוֹצִיאָה לָהֶם **מן האנשים הצבאים**׃

מ״ג וַתְּהִ֣י מֶחֱצַ֣ת הָעֵדָ֗ה מִן־הַצֹּ֨אן שְׁלֹשׁ־מֵא֤וֹת אֶ֙לֶף֙ וּשְׁלֹשִׁ֣ים אָ֔לֶף שִׁבְעַ֥ת אֲלָפִ֖ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃

ותהי מחצת העדה. כָּךְ וְכָךְ׃

מ״ד וּבָקָ֖ר שִׁשָּׁ֥ה וּשְׁלֹשִׁ֔ים אָֽלֶף׃

מ״ה וַחֲמֹרִ֖ים שְׁלֹשִׁ֣ים אֶ֑לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃

מ״ו וְנֶ֣פֶשׁ אָדָ֔ם שִׁשָּׁ֥ה עָשָׂ֖ר אָֽלֶף׃

מ״ז וַיִּקַּ֣ח מֹשֶׁ֗ה מִמַּחֲצַת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־הָאָחָ֖ז אֶחָ֣ד מִן־הַחֲמִשִּׁ֑ים מִן־הָאָדָ֣ם וּמִן־הַבְּהֵמָ֗ה וַיִּתֵּן֙ אֹתָ֣ם לַלְוִיִּ֔ם שֹׁמְרֵ֖י מִשְׁמֶ֣רֶת מִשְׁכַּ֑ן יְהוָ֕ה כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֥ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃

ויקח משה וגו׳.

מ״ח וַיִּקְרְבוּ֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה הַפְּקֻדִ֖ים אֲשֶׁ֣ר לְאַלְפֵ֣י הַצָּבָ֑א שָׂרֵ֥י הָאֲלָפִ֖ים וְשָׂרֵ֥י הַמֵּאֽוֹת׃

הפקדים. הַמְמֻנִּים׃

מ״ט וַיֹּאמְרוּ֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה עַבְדֶ֙יךָ֙ נָשְׂא֣וּ אֶת־רֹ֔אשׁ אַנְשֵׁ֖י הַמִּלְחָמָ֣ה אֲשֶׁר־בְּיָדֵ֑נוּ וְלֹא־נִפְקַ֥ד מִמֶּ֖נּוּ אִֽישׁ׃

ולא נפקד. לֹא נֶחְסַר, וְתַרְגּוּמוֹ ״לָא שְׁגָא״, אַף הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי חִסָּרוֹן, כְּמוֹ ״אָנֹכִי אֲחַטָּנָּה״ (בראשית ל״א) תַּרְגּוּמוֹ ״דַּהֲוַת שָׁגְיָא מִמִּנְיָנָא״, וְכֵן ״כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ״ (שמואל א כ׳) — יֶחְסַר מְקוֹם מוֹשָׁבְךָ, אִישׁ הָרָגִיל לֵישֵׁב שָׁם, וְכֵן ״וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד״ (שם) — נֶחְסַר מְקוֹמוֹ וְאֵין אִישׁ יוֹשֵׁב שָׁם׃

נ׳ וַנַּקְרֵ֞ב אֶת־קָרְבַּ֣ן יְהוָ֗ה אִישׁ֮ אֲשֶׁ֣ר מָצָא֒ כְּלִי־זָהָב֙ אֲצָעָדָ֣ה וְצָמִ֔יד טַבַּעַת֙ עָגִ֔יל וְכוּמָ֖ז לְכַפֵּ֣ר עַל־נַפְשֹׁתֵ֑ינוּ לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃

אצעדה. אֵלּוּ צְמִידִים שֶׁל רֶגֶל׃

וצמיד. שֶׁל יָד׃

עגיל. נִזְמֵי אֹזֶן׃

וכומז. דְּפוּס שֶׁל בֵּית הָרֶחֶם, לְכַפֵּר הִרְהוּר הַלֵּב שֶׁל בְּנוֹת מִדְיָן (שבת ס״ד):

נ״א וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כָּל כְּלִי מַעֲשֶׂה:

נ״ב וַיְהִי | כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת:

נ״ג אַנְשֵׁי־הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ:

נ״ד וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וַיְבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יְהוָה: {פ}

פרק ל״ב

א׳ וּמִקְנֶה | רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה:

ב׳ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר:

ג׳ עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם וּנְבוֹ וּבְעֹן:

עטרות ודיבן וגו׳. מֵאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג הָיוּ:

ד׳ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֶה: {ס}

ה׳ וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַנְּאֻת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן:

ו׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאֲחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹּה:

האחיכם. לְשׁוֹן תְּמִיהָה הוּא:

ז׳ וְלָמָּה (תנואון) [תְּנִיאוּן] אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה:

ולמה תניאון. תָּסִירוּ וְתַמְנִיעוּ לִבָּם מֵעֲבֹר, שֶׁיִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁאַתֶּם יְרֵאִים לַעֲבֹר מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְחָזֵק הֶעָרִים וְהָעָם:

ח׳ כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ:

מקדש ברנע. כָּךְ שְׁמָהּ, וּשְׁתֵּי קָדֵשׁ הָיוּ:

ט׳ וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיְנִיאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה:

י׳ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר:

י״א אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי:

י״ב בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ אַחֲרֵי יְהוָה:

הקנזי. חוֹרְגוֹ שֶׁל קְנַז הָיָה וְיָלְדָה לוֹ אִמּוֹ שֶׁל כָּלֵב אֶת עָתְנִיאֵל (סוטה י״א):

י״ג וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:

וינעם. וַיְטַלְטְלֵם, מִן ״נָע וָנָד״ (בראשית ד):

י״ד וְהִנֵּה קָמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים לְסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃

לספות. כְּמוֹ ״סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה״ (ישעיהו כ״ט), ״עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ״ וְגוֹ׳ (ירמיהו ז׳), לְשׁוֹן תּוֹסָפֶת׃

ט״ו כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחָו בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם הַזֶּה׃ {ס}

ט״ז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְּדֵרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃

נבנה למקננו פה. חָסִים הָיוּ עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מִבְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁהִקְדִּימוּ מִקְנֵיהֶם לְטַפָּם. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה ״לֹא כֵן, עֲשׂוּ הָעִקָּר עִקָּר וְהַטָּפֵל טָפֵל, בְּנוּ לָכֶם תְּחִלָּה עָרִים לְטַפְּכֶם וְאַחַר כֵּן גְּדֵרוֹת לְצֹאנְכֶם״ (תנחומא)׃

י״ז וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֲשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנָם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

ואנחנו נחלץ חשים. נִזְדַּיֵּן מְהִירִים, כְּמוֹ ״מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז״ (ישעיהו ח׳), ״יְמַהֵר יָחִישָׁה״ (שם ה׳)׃

לפני בני ישראל. בְּרָאשֵׁי גְּיסוֹת, מִתּוֹךְ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּגָד (דברים ל״ג) ״וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד״; וְאַף מֹשֶׁה חָזַר וּפֵרֵשׁ לָהֶם בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים (דברים ג׳) ״וְאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא וְגוֹ׳ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חָיִל״, וּבִירִיחוֹ כְּתִיב (יהושע ו׳) ״וְהֶחֱלוּץ עוֹבֵר (הֹלֵךְ) לִפְנֵיהֶם״ — זֶה רְאוּבֵן וְגָד שֶׁקִּיְּמוּ תְּנָאָם׃

וישב טפנו. בְּעוֹדֵנוּ אֵצֶל אַחֵינוּ׃

בערי המבצר. שֶׁנִּבְנָה עַכְשָׁו׃

י״ח לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ׃

י״ט כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ {פ}

מעבר לירדן והלאה. בְּעֵבֶר הַמַּעֲרָבִי׃

כי באה נחלתנו. כְּבָר קִבַּלְנוּהָ בְּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי׃

כ׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃

כ״א וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃

כ״ב וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃

כ״ג וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃

כ״ד בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃

לצנאכם. תֵּבָה זוֹ מְגוְרֶרֶת ״צֹנָה וַאֲלָפִים כֻּלָּם״ (תהלים ח׳) שֶׁאֵין בּוֹ אֶלֶ״ף מַפְסִיק בֵּין נוּ״ן לַצָּד״י, וְאֶלֶ״ף שֶׁבָּא כָּאן אַחַר הַנּוּ״ן בִּמְקוֹם הֵ״א שֶׁל צֹנָה הוּא; מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַ׳ מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לָמַדְתִּי כֵּן׃

והיצא מפיכם תעשו. לְגִבּוֹהַּ, שֶׁקִּבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם לַעֲבֹר לִמְלְחָמָה עַד כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק, שֶׁמֹּשֶׁה לֹא בִקֵּשׁ מֵהֶם אֶלָּא ״וְנִכְבְּשָׁה ... וְאַחַר תָּשׁוּבוּ״ וְהֵם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם ״עַד הִתְנַחֵל״, חֲרֵי הוֹסִיפוּ לְהִתְעַכֵּב שֶׁבַע שֶׁחָלְקוּ, וְכֵן עָשׂוּ׃

כ״ה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃

ויאמר בני גד. כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד׃

כ״ו טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃

כ״ז וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חָלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹבֵר׃

כ״ח וַיְצַו לָהֶם֙ מֹשֶׁ֔ה אֶת אֶלְעָזָ֖ר הַכֹּהֵ֑ן וְאֶת יְהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן וְאֶת־רָאשֵׁ֖י אֲבֹ֥ות הַמַּטֹּ֖ות לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

ויצו להם. כְּמוֹ עֲלֵיהֶם, וְעַל תְּנָאָם מִנָּה אֶלְעָזָר וִיהוֹשֻׁעַ, כְּמוֹ ״ה׳ יִלָּחֶם לָכֶם״ (שמות י״ד)׃

כ״ט וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֲלֵהֶ֔ם אִם־יַעַבְרוּ֩ בְנֵי־גָ֨ד וּבְנֵי־רְאוּבֵ֜ן | אִתְּכֶ֗ם אֶת־הַיַּרְדֵּן֙ כָּל־חָל֣וּץ לַמִּלְחָמָ֔ה לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וְנִכְבְּשָׁ֤ה הָאָ֙רֶץ֙ לִפְנֵיכֶ֔ם וּנְתַתֶּ֥ם לָהֶ֛ם אֶת־אֶ֥רֶץ הַגִּלְעָ֖ד לַאֲחֻזָּֽה׃

ל׳ וְאִם־לֹ֥א יַעַבְרוּ֙ חֲלוּצִ֣ים אִתְּכֶ֔ם וְנֶאֶחֲזוּ֙ בְּתֹכְכֶ֔ם בְּאֶ֖רֶץ כְּנָ֑עַן

ל״א וַיַּעֲנ֥וּ בְנֵי־גָ֖ד וּבְנֵ֣י רְאוּבֵ֑ן לֵאמֹ֗ר אֵת֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֔ר יְהוָ֖ה אֶל־עֲבָדֶ֥יךָ כֵּ֖ן נַעֲשֶֽׂה׃

ל״ב נַֽחְנוּ֙ נַעֲבֹ֣ר חֲלוּצִ֔ים לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה אֶ֣רֶץ כְּנָ֔עַן וְאִתָּ֥נוּ֙ אֲחֻזַּ֣ת נַחֲלָתֵ֔נוּ מֵעֵ֖בֶר לַיַּרְדֵּֽן׃

ואתנו אחזת נחלתנו. כְּלוֹמַר בְּיָדֵינוּ וּבִרְשׁוּתֵנוּ תִּהְיֶה אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר הַזֶּה׃

ל״ג וַיִּתֵּ֣ן לָהֶ֗ם | מֹשֶׁה֙ לִבְנֵי־גָ֣ד וְלִבְנֵ֣י רְאוּבֵ֔ן וְלַחֲצִ֖י | שֵׁ֣בֶט | מְנַשֶּׁ֣ה בֶן־יוֹסֵ֑ף אֶת־מַמְלְכֹ֤ת סִיחֹן֙ מֶ֣לֶךְ הָאֱמֹרִ֔י וְאֶת־מַמְלֶ֖כֶת עֹ֣וג מֶ֣לֶךְ הַבָּשָׁ֑ן הָאָ֗רֶץ לְעָרֶ֙יהָ֙ בִּגְבֻלֹ֔ת עָרֵ֖י הָאָ֥רֶץ סָבִֽיב׃

ל״ד וַיִּבְנ֥וּ בְנֵי־גָ֛ד אֶת־דִּיבֹ֖ן וְאֶת־עֲטָר֣וֹת וְאֶת עֲרֹעֵֽר׃

ל״ה וְאֶת־עֲטְר֥וֹת שׁוֹפָ֖ן וְאֶת־יַעְזֵ֑ר וְיָגְבְּהָֽה׃

ל״ו וְאֶת־בֵּ֥ית נִמְרָ֖ה וְאֶת־בֵּ֣ית הָרָ֑ן עָרֵי֙ מִבְצָ֔ר וְגִדְרֹ֖ת צֹֽאן׃

ערי מבצר וגדרת צאן. זֶה סוֹף פָּסוּק מוּסָב עַל תְּחִלַּת הָעִנְיָן — וַיִּבְנוּ בְנֵי גָד אֶת הֶעָרִים הַלָּלוּ לִהְיוֹת עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרוֹת צֹאן׃

ל״ז וּבְנֵ֣י רְאוּבֵ֔ן בָּנ֕וּ אֶת־חֶשְׁבּ֖וֹן וְאֶת־אֶלְעָלָ֑א וְאֶת קִרְיָתָֽיִם׃

ל״ח וְאֶת־נְבֹ֥ו וְאֶת־בַּ֖עַל מְעֹ֑ון מוּסַּ֣ת שֵׁ֔ם וְאֶת־שִׂבְמָ֔ה וַיִּקְרְא֥וּ בְשֵׁמֹ֖ת אֶת־שְׁמֹ֥ות הֶֽעָרִ֛ים אֲשֶׁר־בָּנֽוּ׃

ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן שְׁמוֹת עָ״ן הֵם, וְהָיוּ הָאֱמוֹרִיִּים קוֹרִים עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עָ״ן שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי רְאוּבֵן הֵסַבּוּ אֶת שְׁמָם לְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים, וְזֶהוּ **מוסבת שם** — נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן מוּסַבּוֹת לְשֵׁם אַחֵר׃

ואת שבמה. בָּנוּ שִׂבְמָה, וְהִיא שִׂבְמָה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה׃

ל״ט וַיֵּלְכ֥וּ בְנֵי־מָכִ֖יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֣ה גִלְעָ֑דָה וַיִּלְכְּדֵ֖ה וַיֹּ֥רֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִ֖י אֲשֶׁר־בָּֽהּ׃

ויורש. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וְתָרִיךְ״, שֶׁתֵּבֵת ריש מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי מַחֲלָקוֹת, לְשׁוֹן יְרֵשָׁה וּלְשׁוֹן הוֹרָשָׁה שֶׁהוּא טֵרוּד וְתָרוּךְ׃

מ׳ וַיִּתֵּ֣ן מֹשֶׁ֗ה אֶת־הַגִּלְעָד֙ לְמָכִ֣יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֔ה וַיֵּ֥שֶׁב בָּ֖הּ׃

מ״א וְיָאִ֣יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֗ה הָלַךְ֙ וַיִּלְכֹּ֣ד אֶת־חַוֹּתֵיהֶ֔ם וַיִּקְרָ֖א אֹתָ֑ן חַוֹּ֥ת יָאִֽיר׃

חוותיהם. כַּפָּרֶנֶיהוֹן׃

ויקרא אתהן חות יאיר. לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים קְרָאָתָם בִּשְׁמוֹ לְזִכָּרוֹן׃

מ״ב וְנֹ֣בַח הָלַךְ֮ וַיִּלְכֹּד֒ אֶת־קְנָ֣ת וְאֶת־בְּנֹתֶ֔יהָ וַיִּקְרָ֥א לָ֛הּ נֹ֖בַח בִּשְׁמֹ֑ו׃ {פ}

ויקרא לה נבח. ״לָהּ״ אֵינוֹ מַפִּיק ה״א, וְרָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְפִי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם לָהּ שֵׁם זֶה לְפִיכָךְ הוּא רָפֶה, שֶׁמַּשְׁמָעוּת מִדְרָשׁוֹ כְּמוֹ לֹא; וּתְמַהֲנִי מַה יִּדְרֹשׁ בִּשְׁתֵּי תֵּבוֹת הַדּוֹמוֹת לָהּ ״וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז״ (רות ב׳), ״לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת״ (זכריה ה׳)׃

פרק ל״ג

א׳ אֵ֚לֶּה מַסְעֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֤ר יָצְאוּ֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לְצִבְאֹתָ֖ם בְּיַד־מֹשֶׁ֥ה וְאַהֲרֹֽן׃

אלה מסעי. לָמָּה נִכְתְּבוּ הַמַּסָּעוֹת הַלָּלוּ? לְהוֹדִיעַ חֶסְדָּיו שֶׁל מָקוֹם, שֶׁאַע״פ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם לְטַלְטְלָם וְלַהֲנִיעָם בַּמִּדְבָּר, לֹא תֹאמַר שֶׁהָיוּ נָעִים וּמְטַלְטָלִים מִמַּסָּע לְמַסָּע כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הָיְתָה לָהֶם מְנוּחָה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן אֶלָּא אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם מַסָּעוֹת, צֵא מֵהֶם י״ד שֶׁכֻּלָּם הָיוּ בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם גְּזֵרָה, מִשֶּׁנִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס עַד שֶׁבָּאוּ לְרִתְמָה שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת״ וְגוֹ׳ (במדבר י״ב), ״שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים״ וְגוֹ׳ (שם י״ג), וְכָאן (פסוק י״ח) הוּא אוֹמֵר ״וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה״, לָמַדְתָּ שֶׁהִיא בְּמִדְבַּר פָּארָן; וְעוֹד הוֹצֵא מִשָּׁם ח׳ מַסָּעוֹת שֶׁהָיוּ לְאַחַר מִיתַת אַהֲרֹן — מֵהֹר הָהָר עַד עַרְבוֹת מוֹאָב — בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, נִמְצָא שֶׁכָּל שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה לֹא נָסְעוּ אֶלָּא עֶשְׂרִים מַסָּעוֹת, זֶה מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה. וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ בּוֹ דְּרָשָׁה אַחֶרֶת: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּנוֹ חוֹלֶה וְהוֹלִיכוֹ לְמָקוֹם רָחוֹק לְרַפּאתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין הִתְחִיל אָבִיו מוֹנֶה כָּל הַמַּסָּעוֹת, אָמַר לוֹ, כָּאן יָשַׁנְתּוֹ, כָּאן הוֹקַרְתּוֹ, כָּאן חָשַׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ וְכוּ׳:

ב׳ וַיִּכְתֹּ֤ב מֹשֶׁה֙ אֶת־מוֹצָאֵיהֶ֔ם לְמַסְעֵיהֶ֖ם עַל־פִּ֣י יְהוָ֑ה וְאֵ֖לֶּה מַסְעֵיהֶ֥ם לְמוֹצָאֵיהֶֽם׃

ג׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵרַעְמְסֵ֣ס בַּחֹ֣דֶשׁ הָרִאשׁ֗וֹן בַּחֲמִשָּׁ֤ה עָשָׂר֙ י֔וֹם לַחֹ֖דֶשׁ הָרִאשׁ֑וֹן מִמָּחֳרַ֤ת הַפֶּ֙סַח֙ יָצְא֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל בְּיָ֖ד רָמָ֑ה לְעֵינֵ֖י כָּל־מִצְרָֽיִם׃

ד׳ וּמִצְרַ֗יִם מְקַבְּרִים֙ אֵ֣ת אֲשֶׁ֤ר הִכָּה֙ יְהוָ֣ה בָּהֶ֔ם כָּל־בְּכוֹר֙ וּבֵאלֹהֵיהֶ֔ם עָשָׂ֥ה יְהוָ֖ה שְׁפָטִֽים׃

ומצרים מקברים. טְרוּדִים בְּאֲבֵלָם:

ה׳ וַיִּסְעוּ֙ בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל מֵרַעְמְסֵ֖ס וַיַּחֲנ֣וּ בְסֻכֹּֽת׃

ו׳ וַיִּסְעוּ֙ מִסֻּכֹּ֔ת וַיַּחֲנ֖וּ בְּאֵתָ֑ם אֲשֶׁ֖ר בִּקְצֵ֥ה הַמִּדְבָּֽר׃

ז׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵאֵתָ֔ם וַיָּ֖שָׁב עַל־פִּ֣י הַחִירֹ֑ת אֲשֶׁ֖ר עַל־פְּנֵ֥י בַעַל צְפֹ֛ן וַיַּחֲנ֥וּ לִפְנֵי֙ מִגְדֹּ֔ל׃

ח׳ וַיִּסְעוּ֙ מִפְּנֵ֣י הַחִירֹ֔ת וַיַּעַבְר֖וּ בְּתוֹךְ־הַיָּ֣ם הַמִּדְבָּ֑רָה וַיֵּלְכ֨וּ דֶ֜רֶךְ שְׁלֹשֶׁ֤ת יָמִים֙ בְּמִדְבַּ֣ר אֵתָ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ בְּמָרָֽה׃

ט׳ וַיִּסְעוּ֙ מִמָּרָ֔ה וַיָּבֹ֖אוּ אֵילִ֑מָה וּבְאֵילִ֗ם שְׁתֵּ֤ים עֶשְׂרֵה֙ עֵינֹ֣ת מַ֔יִם וְשִׁבְעִ֖ים תְּמָרִ֑ים וַיַּחֲנ֖וּ שָֽׁם׃

י׳ וַיִּסְעוּ֙ מֵאֵילִ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ עַל־יַ֥ם סֽוּף׃

י״א וַיִּסְעוּ֙ מִיַּם־סֽוּף֙ וַיַּחֲנ֔וּ בְּמִדְבַּר־סִֽין׃

י״ב וַיִּסְעוּ֙ מִמִּדְבַּר־סִ֔ין וַיַּחֲנ֖וּ בִּדְפָקָֽה׃

י״ג וַיִּסְעוּ֙ מִדְּפָקָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בְּאָלֽוּשׁ׃

י״ד וַיִּסְעוּ֙ מֵאָלֽוּשׁ וַיַּחֲנ֔וּ בִּרְפִידִ֖ם וְלֹא־הָ֣יָה שָׁ֔ם מַ֖יִם לָעָ֥ם לִשְׁתּֽוֹת׃

ט״ו וַיִּסְעוּ֙ מִרְפִידִ֔ם וַיַּחֲנ֖וּ בְּמִדְבַּ֣ר סִינָֽי׃

ט״ז וַיִּסְעוּ֙ מִמִּדְבַּ֣ר סִינָ֔י וַיַּחֲנ֖וּ בְּקִבְרֹ֥ת הַתַּאֲוָֽה׃

י״ז וַיִּסְעוּ֙ מִקִּבְרֹ֣ת הַתַּאֲוָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בַּחֲצֵרֹֽת׃

י״ח וַיִּסְעוּ֙ מֵחֲצֵרֹ֔ת וַיַּחֲנ֖וּ בְּרִתְמָֽה׃

ויחנו ברתמה. עַל שֵׁם לָשׁוֹן הָרָע שֶׁל מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים״ (תהלים ק״כ):

י״ט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃

כ׳ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃

כ״א וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה׃

כ״ב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃

כ״ג וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃

כ״ד וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה׃

כ״ה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃

כ״ו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃

כ״ז וַיִּסְעוּ מִתָּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח׃

כ״ח וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃

כ״ט וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃

ל׳ וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת׃

ל״א וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃

ל״ב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃

ל״ג וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃

ל״ד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה׃

ל״ה וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃

ל״ו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃

ל״ז וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃

ל״ח וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃

על פי ה׳. מְלַמֵּד שֶׁמֵּת בִּנְשִׁיקָה׃

ל״ט וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר׃ {ס}

מ׳ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי֙ מֶ֣לֶךְ עֲרָ֔ד וְהוּא־יֹשֵׁ֖ב בַּנֶּ֣גֶב בְּאֶ֣רֶץ כְּנַ֑עַן בְּב֗וֹא בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֛ל

וישמע הכנעני. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמְּמִיתַת אַהֲרֹן הִיא הַשְׁמוּעָה, שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד וּכְסָבוּר שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ חָזַר וּכְתָבָהּ (ראש השנה ג׳):

מ״א וַיִּסְעוּ֙ מֵהֹ֣ר הָהָ֔ר וַיַּחֲנ֖וּ בְּצַלְמֹנָֽה׃

מ״ב וַיִּסְעוּ֙ מִצַּלְמֹנָ֔ה וַיַּחֲנ֖וּ בְּפוּנֹֽן׃

מ״ג וַיִּסְעוּ֙ מִפּוּנֹ֔ן וַיַּחֲנ֖וּ בְּאֹבֹֽת׃

מ״ד וַיִּסְעוּ֙ מֵאֹבֹ֔ת וַיַּחֲנ֖וּ בְּעִיֵּ֣י הָעֲבָרִ֑ים בִּגְב֖וּל מוֹאָֽב׃

בעיי העברים. לְשׁוֹן חֳרָבוֹת וְגַלִּים כְּמוֹ ״לְעִי תַּשְׁדֶּה״ (מיכה א׳), ״שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים״ (תהלים ע״ט):

מ״ה וַיִּסְעוּ֙ מֵעִיִּ֔ים וַיַּחֲנ֖וּ בְּדִיבֹ֥ן גָּֽד׃

מ״ו וַיִּסְעוּ֙ מִדִּיבֹ֣ן גָּ֔ד וַיַּחֲנ֖וּ בְּעַלְמֹ֣ן דִּבְלָתָ֑יְמָה׃

מ״ז וַיִּסְעוּ֙ מֵעַלְמֹ֣ן דִּבְלָתָ֔יְמָה וַיַּחֲנ֖וּ בְּהָרֵ֣י הָעֲבָרִ֑ים לִפְנֵ֖י נְבֽוֹ׃

מ״ח וַיִּסְעוּ֙ מֵהָרֵ֣י הָעֲבָרִ֔ים וַיַּחֲנוּ֙ בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֔ב עַ֖ל יַרְדֵּ֥ן יְרֵחֽוֹ׃

מ״ט וַיַּחֲנ֥וּ עַל־הַיַּרְדֵּ֖ן מִבֵּ֣ית הַיְשִׁמֹ֑ת עַ֚ד אָבֵ֣ל הַשִּׁטִּ֔ים בְּעַרְבֹ֖ת מוֹאָֽב׃ {ס}

מבית הישמת עד אבל השטים. כָּאן לִמֶּדְךָ שִׁעוּר מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל י״ב מִיל, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא וְכוּ׳ (עירובין נ״ה):

אבל השטים. מִישׁוֹר שֶׁל שִׁטִּים אָבֵל שְׁמוֹ:

נ׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֛ה אֶל־מֹשֶׁ֖ה בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֑ב עַל־יַרְדֵּ֥ן יְרֵחוֹ֙ לֵאמֹֽר׃

נ״א דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְאָמַרְתָּ֤ אֲלֵהֶם֙ כִּ֣י אַתֶּ֔ם עֹבְרִ֥ים אֶת־הַיַּרְדֵּ֖ן אֶל־אֶ֥רֶץ כְּנָֽעַן׃

כי אתם עברים את הירדן וגו׳ והורשתם וגו׳. וַהֲלֹא כַּמָּה פְּעָמִים הֻזְהֲרוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה כְּשֶׁאַתֶּם עוֹבְרִים בַּיַּרְדֵּן בַּיַּבָּשָׁה עַל מְנָת כֵּן תַּעַבְרוּ, וְאִם לָאו — מַיִם בָּאִין וְשׁוֹטְפִין אֶתְכֶם, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ד׳) בְּעוֹדָם בַּיַּרְדֵּן (סוטה ל״ד):

נ״ב וְהוֹרַשְׁתֶּ֣ם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵ֣י הָאָ֔רֶץ מִפְּנֵיכֶ֑ם וְאִבַּדְתֶּם֙ אֶת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָ֣ם וְאֵת֩ כָּל־צַלְמֵ֨י מַסֵּכֹתָ֜ם תְּאַבֵּ֗דוּ וְאֵת֙ כָּל־בָּמוֹתָ֔ם תַּשְׁמִֽידוּ׃

והורשתם. וְגֵרַשְׁתֶּם:

משכיתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — ״בֵּית סִגְדַּתְהוֹן״, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְסַכְּכִין אֶת הַקַּרְקַע בִּרְצָפַת אֲבָנִים שֶׁל שַׁיִשׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹות עֲלֵיהֶם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּדִכְתִיב ״וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ״ (ויקרא כ״ו):

מסכתם. כְּתַרְגּוּמוֹ — ״מַתְּכְתְהוֹן״:

נ״ג וְהוֹרַשְׁתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֔רֶץ וִישַׁבְתֶּ֥ם־בָּ֖הּ כִּ֣י לָכֶ֑ם נָתַ֤תִּי אֶת־הָאָ֙רֶץ֙ לָרֶ֣שֶׁת אֹתָֽהּ׃

והורשתם את הארץ. וְהוֹרַשְׁתֶּם אוֹתָהּ מִיּוֹשְׁבֶיהָ, וְאָז **וישבתם בה** — תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ, וְאִם לָאו — לֹא תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ:

נ״ד וְהִתְנַחַלְתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֗רֶץ בְּגוֹרָ֙ל֙ לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶ֔ם לָרַ֖ב תַּרְבּ֣וּ אֶת־נַחֲלָתוֹ֑ וְלַמְעַט֙ תַּמְעִ֣יט אֶת־נַחֲלָת֔וֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵ֥א לוֹ שָׁ֖מָּה הַגּוֹרָ֣ל לוֹ֑ יִהְיֶ֔ה לְמַטּ֥וֹת אֲבֹתֵיכֶ֖ם תִּתְנָחָֽלוּ׃

אל אשר יצא לו שמה. מִקְרָא קָצָר הוּא וְזֶה: אֶל מָקוֹם **אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה**:

למטות אבתיכם. לְפִי חֶשְׁבּוֹן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם (בבא בתרא קי״ז); דְּ״אַ — בְּי״ב גְּבוּלִין כְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים:

נ״ה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ֙ מִפְּנֵיכֶ֔ם וְהָיָה֙ אֲשֶׁ֣ר תּוֹתִ֔ירוּ מֵהֶ֖ם לְשִׂכִּ֣ים֙ בְּעֵינֵיכֶ֔ם וְלִצְנִנִ֖ים בְּצִדֵּיכֶ֑ם וְצָרְר֥וּ אֶתְכֶ֖ם עַל־הָאָ֥רֶץ אֲשֶׁ֛ר אַתֶּ֥ם יֹשְׁבִ֖ים בָּֽהּ׃

והיה אשר תותירו מהם. יִהְיוּ לָכֶם לְרָעָה׃

לשכים בעיניכם. לִיתֵדוֹת הַמְנַקְּרוֹת עֵינֵיכֶם, תַּרְגּוּם שֶׁל יְתֵדוֹת ״שִׁיכַיָּא״׃

ולצנינם. פּוֹתְרִין בּוֹ הַפּוֹתְרִים לְשׁוֹן מְסוּכַת קוֹצִים הַסּוֹכֶכֶת אֶתְכֶם, לְסַגֵּר וְלִכְלֹא אֶתְכֶם מֵאֵין יוֹצֵא וָבָא׃

וצררו אתכם. כְּתַרְגּוּמוֹ׃

נ״ו וְהָיָ֗ה כַּאֲשֶׁ֤ר דִּמִּ֙יתִי֙ לַעֲשׂ֣וֹת לָהֶ֔ם אֶֽעֱשֶׂ֖ה לָכֶֽם׃ {פ}

פרק ל״ד

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ צַ֚ו אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֮ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶם֒ כִּֽי־אַתֶּ֗ם בָּאִים֙ אֶל־הָאָ֣רֶץ כְּנַ֔עַן זֹ֖את הָאָ֣רֶץ אֲשֶׁ֣ר תִּפֹּ֣ל לָכֶ֔ם בְּנַחֲלָ֖ה אֶ֣רֶץ כְּנַ֑עַן לִגְבֻלֹתֶֽיהָ׃

זאת הארץ אשר תפל לכם וגו׳. לְפִי שֶׁהַרְבֵּה מִצּוֹת נוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וְאֵין נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הֻצְרַךְ לִכְתֹּב מִצְרָנִי גְּבוּלֵי רוּחוֹתֶיהָ סָבִיב, לוֹמַר לְךָ מִן הַגְּבוּלִים הַלָּלוּ וְלִפְנִים הַמִּצּוֹת נוֹהֲגוֹת (עי׳ גיטין ח׳)׃

תפל לכם. עַל שֵׁם שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְּגוֹרָל נִקְרֵאת חֶלֶקָּה לְשׁוֹן נְפִילָה; וּמ״א אוֹמֵר עַ״י שֶׁהִפִּיל הַקָּבָ״ה שְׁרֵיהֶם שֶׁל שִׁבְעָה אֻמּוֹת מִן הַשָּׁמַיִם וּכְפָתָן לִפְנֵי מֹשֶׁה אָמַר לוֹ רְאֵה אֵין בָּהֶם עוֹד כֹּחַ (עי׳ תנחומא)׃

ג׳ וְהָיָ֣ה לָכֶ֗ם פְּאַת־נֶ֙גֶב֙ מִמִּדְבַּר־צִ֔ן עַל־יְדֵ֖י אֱד֑וֹם וְהָיָ֨ה לָכֶ֤ם גְּבוּל֙ נֶ֔גֶב מִקְצֵ֖ה יָ֥ם הַמֶּֽלַח קֵדְמָֽה׃

והיה לכם פאת נגב. רוּחַ דְּרוֹמִית אֲשֶׁר מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב׃

ממדבר צן. אֲשֶׁר אֵצֶל אֱדוֹם מַתְחִיל מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית שֶׁל אֶרֶץ תִּשְׁעַת הַמַּטּוֹת; כֵּיצַד? שָׁלוֹשׁ אֲרָצוֹת יוֹשְׁבוֹת בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ אֵצֶל זוֹ — קְצַת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְאֶרֶץ מוֹאָב כֻּלָּהּ, אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵעֲצְמוֹן נַחְלָה מִצְרַיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה, וְנַחַל מִצְרַיִם הָיָה מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י״ג) ״מִן הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם״, וּמַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ אֱדוֹם אֶצְלָהּ לְצַד הַמִּזְרָח, וְאֶרֶץ מוֹאָב אֵצֶל אֶרֶץ אֱדוֹם בְּסוֹף הַדָּרוֹם לַמִּזְרָח. וּכְשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אִם רָצָה הַמָּקוֹם לְקָרֵב אֶת כִּנּוּסָתָם לָאָרֶץ, הָיָה מַעֲבִירָם אֶת הַנִּילוּס לְצַד צָפוֹן וּבָאִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא עָשָׂה כֵּן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י״ג) ״וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים״, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַיָּם בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן — כְּעֶנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּלִשְׁתִּים (צפניה ב׳) ״יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים״ — וְלֹא נָחָם אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ, אֶלָּא הֶסֵבָּן וְהוֹצִיאָם דֶּרֶךְ דְּרוֹמָהּ אֶל הַמִּדְבָּר, וְהוּא שֶׁקָּרָאוֹ יְחֶזְקֵאל (יחזקאל כ׳) ״מִדְבַּר הָעַמִּים״, לְפִי שֶׁהָיוּ כַּמָּה אֻמּוֹת יוֹשְׁבִים בְּצִדּוֹ; וְהוֹלְכִין אֵצֶל דְּרוֹמָהּ מִן הַמַּעֲרָב כְּלַפֵּי מִזְרָח תָּמִיד עַד שֶׁבָּאוּ לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ אֱדוֹם, וּבִקְּשׁוּ מִמֶּלֶךְ אֱדוֹם שֶׁיְּנִיחֵם לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצוֹ וּלְהִכָּנֵס לָאָרֶץ דֶּרֶךְ רָחְבָּהּ וְלֹא רָצָה, וְהֻצְרְכוּ לִסְבֹּב אֶת כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל אֱדוֹם עַד בּוֹאָם לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים י״א) ״וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה״, וְהָלְכוּ כָּל דְּרוֹמָהּ שֶׁל מוֹאָב עַד סוֹפָהּ, וּמִשָּׁם הָפְכוּ פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן עַד שֶׁסָּבְבוּ כָּל מֶצַר מִזְרְחִי שֶׁלָּהּ לְרָחְבָּהּ; וּכְשֶׁכִּלּוּ אֶת מִזְרָחָהּ, מָצְאוּ אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן וְהַיַּרְדֵּן מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיפְתָּח (שם) ״וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב״, וְכָבְשׁוּ אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהָיְתָה בְּצָפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב וְקָרְבוּ עַד הַיַּרְדֵּן, וְהוּא כְּנֶגֶד מִקְצוֹעַ צְפוֹנָה מַעֲרָבָה שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב; נִמְצָא שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁבְּעֻבְרָהּ הַיַּרְדֵּן לַמַּעֲרָב, הָיָה מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית שֶׁלָּהּ אֵצֶל אֱדוֹם׃

ד׳ וְנָסַ֤ב לָכֶם֙ הַגְּבוּל֙ מִנֶּ֔גֶב לְמַעֲלֵ֖ה עַקְרַבִּ֑ים וְעָבַ֖ר צִנָ֔ה (וְהָי֤וּ) [וְהָיָה֙] תּוֹצְאֹתָ֔יו מִנֶּ֖גֶב לְקָדֵ֣שׁ בַּרְנֵ֑עַ וְיָצָ֥א חֲצַר־אַדָּ֖ר וְעָבַ֥ר עַצְמֹנָֽה׃

ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנָסַב״ אוֹ ״וְיָצָא״ מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה הַמֶּצַח שָׁוֶה אֶלָּא הוֹלֵךְ וְיוֹצֵא לַחוּץ; יוֹצֵא הַמֶּצַח וְעוֹקֵם לְצַד צְפוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב, וְעוֹבֵר הַמֶּצַח בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל מַעֲלֵה עַקְרַבִּים, נִמְצָא מַעֲלֵה עַקְרַבִּים לִפְנִים מִן הַמֶּצַח׃

ועבר צנה. אֶל צִן, כְּמוֹ מִצְרַיְמָה׃

והיו תוצאתיו. קְצוֹתָיו, בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃

ויצא חצר אדר. מִתְפַּשֵּׁט הַמֶּצַע וּמַרְחִיב לְצַד צָפוֹן שֶׁל עוֹלָם וְנִמְשָׁךְ עוֹד בַּאֲלַכְסוֹן לַמַּעֲרָב, וּבָא לוֹ לַחֲצַר אַדָּר, וּמִשָּׁם לְעַצְמוֹן, וּמִשָּׁם לְנַחַל מִצְרַיִם; וּלְשׁוֹן וְנָסַב הָאָמוּר כָּאן, לְפִי שֶׁכָּתַב וְיָצָא חֲצַר אַדָּר, שֶׁהִתְחִיל לְהַרְחִיב מִשָּׁעְבַּר אֶת קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ, וְרוֹחַב אוֹתָהּ רְצוּעָה שֶׁבָּלְטָה לְצַד צָפוֹן הָיְתָה מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד עַצְמוֹן, וּמִשָּׁם וָהָלְאָה נִתְקַצֵּר הַמֶּצַע וְנָסַב לְצַד הַדָּרוֹם וּבָא לוֹ לְנַחַל מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם לְצַד הַמַּעֲרָב אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁהוּא מֶצַע מַעֲרָבָהּ שֶׁל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁנִּמְחַל מִצְרַיִם בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית:

ה׳ וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרַיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה:

והיו תוצאתיו הימה. אֶל מֶצַע הַמַּעֲרָב שֶׁאֵין עוֹד גְּבוּל נֶגֶב מַאֲרִיךְ לְצַד הַמַּעֲרָב מִשָּׁם וָהָלְאָה:

ו׳ וּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם:

וגבול ים. וּמֶצַע מַעֲרָבִי מַהוּ?

והיה לכם הים הגדול. לְמֶצַע:

וגבול. הַנִּסִּין שֶׁבְּתוֹךְ הַיָּם אַף הֵם מִן הַגְּבוּל, וְהֵם אִיִּים שֶׁקּוֹרִין איזל״ס:

ז׳ וְזֶה־יִּהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדֹל תְּתָאֻו לָכֶם הֹר הָהָר:

גבול צפון. מֶצַע צָפוֹן:

מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר. שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית וְרֹאשׁוֹ מַשְׁפִּיעַ וְנִכְנָס לְתוֹךְ הַיָּם, וְיֵשׁ מֵרֹחַב הַיָּם לִפְנִים הֵימֶנּוּ וְחוּצָה הֵימֶנּוּ:

תתאו. תְּשַׂפְּעוּ לָכֶם, לְנְטוֹת מִמַּעֲרָב לַצָּפוֹן, אֶל הֹר הָהָר:

תתאו. לְשׁוֹן סִבָּה, כְּמוֹ ״אֶל תָּא הָרָצִים״ (מלכים א י״ד), ״וְתָאֵי הַשַּׁעַר״ (יחזקאל מ׳) — הַיָּצִיעַ, שֶׁקּוֹרִין אפנדי״ץ, שֶׁהוּא מוֹסָב וּמְשֻׁפָּע:

ח׳ מֵהֹר הָהָר תְּתָאֻו לְבֹא חֲמָת וְהָיוּ תוֹצְאֹת הַגְּבֻל צְדָדָה:

מהר ההר. תָּסֹבּוּ וְתֵלְכוּ אֶל מֶצַע הַצָּפוֹן לְצַד הַמִּזְרָח, וְתִפְגְּעוּ בִּלְבֹא חֲמָת, זוֹ אַנְטוֹכְיָא:

תוצאת הגבל. סוֹפֵי הַגְּבוּל; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר תּוֹצָאוֹת הַגְּבוּל, אוֹ הַמֶּצַע כֻּלֹּה שָׁם לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ עוֹבֵר לְהַלָּן כְּלָל, אוֹ מִשָּׁם מִתְפַּשֵּׁט וּמַרְחִיב וְיוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו לְהִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן בַּאֲלַכְסוֹן יוֹתֵר מִן הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וּלְעִנְיַן רֹחַב הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹן קָרָאוֹ תּוֹצָאוֹת, שֶׁשָּׁם כָּלְתָה אוֹתָהּ מִדָּה:

ט׳ וְיָצָא הַגְּבֻל זִפְרֹנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו חֲצַר עֵינָן זֶה־יִּהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן:

והיו תוצאתיו חצר עינן. הוּא הָיָה סוֹף הַמֶּצַע הַצָּפוֹנִי, וְנִמְצֵאת חֲצַר עֵינָן בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מִזְרָחִית, וּמִשָּׁם **והתאויתם לכם** אֶל מֶצַע הַמִּזְרָחִי:

י׳ וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֶדְמָה מֵחֲצַר עֵינָן שְׁפָמָה:

והתאויתם. לְשׁוֹן הֲסִבָּה וּנְטִיָּה, כְּמוֹ ״תְּתָאוּ״:

שפמה. בַּמֶּצַע הַמִּזְרָחִי, וּמִשָּׁם הָרִבְלָה:

י״א וְיָרַד הַגְּבֻל מִשְּׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָתֹחַ עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה:

מקדם לעין. שֵׁם מָקוֹם, וְהַמֶּצַע הוֹלֵךְ בְּמִזְרָחוֹ, נִמְצָא הָעַיִן לִפְנִים מִן הַמֶּצַע וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא:

וירד הגבול. כָּל שֶׁהַגְּבוּל הוֹלֵךְ מִצָּפוֹן לַדָּרוֹם הוּא יוֹרֵד וְהוֹלֵךְ:

ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שֶׁיִּהְיֶה יָם כִּנֶּרֶת תּוֹךְ לַגְּבוּל, בַּמַּעֲרָב, וְהַגְּבוּל בְּמִזְרָח יָם כִּנֶּרֶת, וּמִשָּׁם יָרֵד אֶל הַיַּרְדֵּן, וְהַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ וּבָא מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם בַּאֲלַכְסוֹן, נוֹטֶה לְצַד מִזְרָח מִתְקָרֵב לְצַד אֶרֶץ כְּנַעַן כְּנֶגֶד יָם כִּנֶּרֶת, וּמוֹשֵׁךְ לְצַד מִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כְּנֶגֶד יָם כִּנֶּרֶת) עַד שֶׁנּוֹפֵל בְּיָם הַמֶּלַח, וּמִשָּׁם כָּלָה הַגְּבוּל בְּתוֹצְאוֹתָיו אֶל יָם הַמֶּלַח, שֶׁמִּמֶּנּוּ הַתְּחָלַת מֶצַע מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, חֲרִי סוֹבֶבֶת אוֹתָהּ לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ:

י״ב וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב:

י״ג וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה:

י״ד כִּי לָקְחוּ מַטֵּה בְנֵי הָרְאוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם׃

ט״ו שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן יְרִחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה׃ {פ}

> **קדמה מזרחה.** אֶל פְּנֵי הָעוֹלָם, שֶׁהֵם בַּמִּזְרָח, שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית קְרוּיָה פָּנִים וּמַעֲרָבִית קְרוּיָה אָחוֹר, לְפִיכָךְ דָּרוֹם לַיָּמִין וְצָפוֹן לַשְּׂמֹאל׃

ט״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

> **אשר ינחלו לכם.** בִּשְׁבִילְכֶם; כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשִׁבְטוֹ וּמְחַלֵּק נַחֲלַת הַשֵּׁבֶט לַמִּשְׁפָּחוֹת וְלַגְּבָרִים, וּבוֹרֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד חֵלֶק הָגוּן, וּמַה שֶּׁהֵם עוֹשִׂים יִהְיֶה עָשׂוּי כְּאִלּוּ עָשָׂאוּם שְׁלוּחִים; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ **לכם** זֶה כְּכָל לָכֶם שֶׁבַּמִּקְרָא, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יַנְחִילוּ לָכֶם, יִנְחֲלוּ מַשְׁמַע שֶׁהֵם נוֹחֲלִים לָכֶם — בִּשְׁבִילְכֶם וּבִמְקוֹמְכֶם, כְּמוֹ ״ה׳ יִלָּחֶם לָכֶם״ (שמות י״ד)׃

י״ח וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ׃

> **לנחל את הארץ.** שֶׁיְּהֵא נוֹחֵל וְחוֹלֵק אוֹתָהּ בִּמְקוֹמְכֶם׃

י״ט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃

כ׳ וּלְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃

כ״א לְמַטֵּה בִנְיָמִן אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃

כ״ב וּלְמַטֵּה בְּנֵי־דָן נָשִׂיא בֻקִּי בֶּן־יָגְלִי׃

כ״ג לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־אֹפ�waד׃

כ״ד וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שִׁפְטָן׃

כ״ה וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ׃

כ״ו וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן׃

כ״ז וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃

כ״ח וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃

כ״ט אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ {פ}

> **לנחל את בני ישראל.** שֶׁהֵם יַנְחִילוּ אוֹתָהּ לָכֶם לְמַחְלְקוֹתֵיהֶן׃

פרק ל״ה

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרִחוֹ לֵאמֹר׃

ב׳ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לָעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם׃

> **ומגרש.** רֵוַח מָקוֹם חָלָק חוּץ לָעִיר סָבִיב, לִהְיוֹת לְנוֹי לָעִיר, וְאֵין רַשָּׁאִין לִבְנוֹת שָׁם בַּיִת וְלֹא לִנְטֹעַ כֶּרֶם וְלֹא לִזְרֹעַ זְרִיעָה׃

ג וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכָל חַיָּתָם׃

ולכל חיתם. לְכָל צָרְכֵיהֶם׃

ד וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃

אלף אמה סביב. וְאַחֲרָיו הוּא אוֹמֵר אַלְפַּיִם אַמָּה, הָא כֵיצַד? אַלְפַּיִם הוּא נוֹתֵן לָהֶם סָבִיב, וּמֵהֶם אֶלֶף הַפְּנִימִיִּים לְמִגְרָשׁ וְהַחִיצוֹנִים לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים׃

ה וּמַדֹּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־יָם | אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃

ו וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנָס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃

ז כָּל־הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֹתָן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהָן׃

ח וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ {פ}

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃

יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃

והקריתם. אֵין הַקְרָיָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַזְמָנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי" (בראשית כ"ז)׃

יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃

מגאל. מִפְּנֵי גּוֹאֵל הַדָּם, שֶׁהוּא קָרוֹב לַנִּרְצָח׃

יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃

שש ערי מקלט. מַגִּיד שֶׁאַע"פ שֶׁהִבְדִּיל מֹשֶׁה בְּחַיָּיו שָׁלוֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לֹא הָיוּ קוֹלְטוֹת עַד שֶׁנִּבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁנִּתַּן יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן (ספרי; מכות ט'):

יד אֵת | שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃

את שלש הערים וגו'. אַע"פ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן תִּשְׁעָה שְׁבָטִים וְכָאן אֵינָן אֶלָּא שְׁנַיִם וָחֵצִי, הִשְׁוָה מִנְיַן עָרֵי הַמִּקְלָט שֶׁלָּהֶם, מְשׁוּם דִּבְגִלְעָד נְפִישֵׁי רוֹצְחִים, דִּכְתִיב (הושע ו') "גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם" (שם)׃

טו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃

טז וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל | הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃

ואם בכלי ברזל הכהו. אֵין זֶה מְדַבֵּר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַסָּמוּךְ לוֹ, אֶלָּא בְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד, וּבָא לְלַמֵּד שֶׁהַהוֹרֵג בְּכָל דָּבָר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ שִׁעוּר כְּדֵי לְהָמִית, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֻלָּם "אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ", דִּמְתַרְגְּמִינַן "דְּהֵיא כְמַסַּת דִּימוּת בֵּיהּ", חוּץ מִן הַבַּרְזֶל, שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי הַקָּבָ"ה שֶׁהַבַּרְזֶל מֵמִית בְּכָל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מַחַט, לְפִיכָךְ לֹא נָתְנָה בּוֹ תּוֹרָה שִׁעוּר לִכְתֹּב בּוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ; וְאִם תֹּאמַר בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג הַכָּתוּב מְדַבֵּר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַטָּה אוֹ **בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות** וְגוֹ', לְמֵד עַל הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה שֶׁבְּהוֹרֵג בְּמֵזִיד הַכָּתוּב מְדַבֵּר׃

יז וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃

באבן יד. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְלֹא יָד (ספרי):

אשר ימות בה. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁעוּר לְהָמִית, כְּתַרְגּוּמוֹ; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן" (שמות כ"א), וְלֹא נָתַן בָּהּ שִׁעוּר, יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר **אשר ימות בה**:

י"ח **אוֹ בִכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ:**

או בכלי עץ יד. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט", יָכוֹל כָּל שֶׁהוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּעֵץ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ" — שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית (ספרי):

י"ט **גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעֹרֹבוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ:**

בפגעו בו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ עָרֵי מִקְלָט:

כ' **וְאִם־בְּשִׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו בְּצָדִיָּה וַיָּמֹת:**

בצדיה. כְּתַרְגּוּמוֹ, "בְּכָמְנָא" — בְּמַאֲרָב:

כ"א **אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעֹרֹבוֹ:**

כ"ב **וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה:**

בפתע. בְּאֹנֶס, וְתַרְגּוּמוֹ "בִּתְכִיף", שֶׁהָיָה סָמוּךְ לוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִזָּהֵר עָלָיו:

כ"ג **אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ:**

או בכל אבן אשר ימות בה. הִכָּהוּ:

בלא ראות. שֶׁלֹּא רָאָהוּ:

ויפל עליו. מִכָּאן אָמְרוּ הַהוֹרֵג דֶּרֶךְ יְרִידָה גּוֹלֶה, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה אֵינוֹ גּוֹלֶה (מכות ל'):

כ"ד **וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה:**

כ"ה **וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־**
מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ:

עד מות הכהן הגדול. שֶׁהוּא בָא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל וּלְהַאֲרִיךְ יְמֵיהֶם, וְהָרוֹצֵחַ בָּא לְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל וּמְקַצֵּר אֶת יְמֵי הַחַיִּים, אֵינוֹ כְּדַאי שֶׁיְּהֵא לְפָנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל (ספרי); דָּבָר אַחֵר — לְפִי שֶׁהָיָה לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל לְהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תֵּאָרַע תַּקָּלָה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּחַיָּיו (עי' מכות י"א):

אשר משח אותו בשמן הקדש. לְפִי פְּשׁוּטוֹ מִן הַמִּקְרָאוֹת הַקְּצָרִים הוּא, שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִי מְשָׁחוֹ, אֶלָּא כְּמוֹ אֲשֶׁר מְשָׁחוֹ הַמּוֹשֵׁחַ אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ; וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם) לְרַאֲיַת דָּבָר, לְלַמֵּד שֶׁאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת הַכֹּהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּי אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר מִכָּאן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שְׁנֵי, שֶׁנֶּאֱמַר **אשר משח אתו**, וְכִי הוּא מוֹשְׁחוֹ לַכֹּהֵן אוֹ הַכֹּהֵן מָשַׁח אוֹתוֹ? אֶלָּא לְהָבִיא אֶת הַנִּמְשָׁח בְּיָמָיו שֶׁמַּחֲזִירוֹ בְּמִיתָתוֹ:

כ"ו **וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:**

כ"ז **וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם:**

אין לו דם. הֲרֵי הוּא כְּהוֹרֵג אֶת הַמֵּת, שֶׁאֵין לוֹ דָּם:

כ"ח **כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ:**

כ"ט **וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:**

בכל מושבתיכם. לְמֵד שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מכות ז'):

ל כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃

כל מכה נפש וגו׳. הַבָּא לְהָרְגוֹ עַל שֶׁהִכָּה אֶת הַנֶּפֶשׁ (עי׳ ספרי)׃

לפי עדים ירצח. שֶׁיְּעִידוּ שֶׁבְּמִזִּיד וּבְהַתְרָאָה הָרָגוֹ׃

לא וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת׃

ולא תקחו כפר. לֹא יִפָּטֵר בְּמָמוֹן (כתובות ל״ז)׃

לב וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃

ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. לְמִי שֶׁנָּס אֶל עִיר מִקְלָט, שֶׁהָרַג בִּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ נִפְטָר מִגְּלוּת בְּמָמוֹן, לִתֵּן כֹּפֶר **לשוב לשבת בארץ** טֶרֶם יָמוּת הַכֹּהֵן (שם)׃

לנוס. כְּמוֹ לַנָּס, כְּמוֹ ״שׁוּבִי מִלְחָמָה״ (מיכה ב׳) — שֶׁשָּׁבוּ מִן הַמִּלְחָמָה, וְכֵן ״נוּגֵי מִמּוֹעֵד״ (צפניה ג׳), וְכֵן ״כִּי מֵלִים הָיוּ״ (יהושע ה׳); כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר שׁוּב עַל מִי שֶׁשָּׁב כְּבָר, וּמוּל עַל שֶׁמָּל כְּבָר, כֵּן תֹּאמַר לָנוּס עַל מִי שֶׁנָּס כְּבָר, וְקוֹרֵהוּ נוֹס, כְּלוֹמַר מֻכְרָח. וְאִם תֹּאמַר לָנוּס — לִבְרֹחַ, וּתְפָרְשֵׁהוּ לֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִבְרֹחַ לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת (עי׳ ספרי), לֹא יָדַעְתִּי הֵיאַךְ יֹאמַר לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ, חֲרֵי עֲדַיִן לֹא נָס, וּמֵהֵיכָן יָשׁוּב?׃

לג וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם־בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃

ולא תחניפו. לֹא תַרְשִׁיעוּ, כְּתַרְגּוּמוֹ — ״וְלָא תְחַיְּבוּן״׃

לד וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם־יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

אשר אני שכן בתוכה. שֶׁלֹּא תַשְׁפִּינוּ אוֹתִי בְּטֻמְאָתָהּ׃

כי אני ה׳ שכן בתוך בני ישראל. אַף בִּזְמַן שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (ספרי)׃

פרק ל״ו

א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃

ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרַע׃

ונוסף על נחלת המטה. שֶׁהֲרֵי בְּנָהּ יוֹרְשָׁהּ, וְהַבֵּן מִתְיַחֵס עַל שֵׁבֶט אָבִיו׃

ד וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃

ואם יהיה היובל. מִכָּאן הָיָה ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר עָתִיד הַיּוֹבֵל שֶׁיִּפָּסֵק (ספרא ויקרא ב׳)׃

ואם יהיה היובל. כְּלוֹמַר, אֵין זוֹ מְכִירָה שְׁחוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי־שָׁה אֵינָהּ חוֹזֶרֶת, וַאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לֹא תַחֲזֹר הַנַּחֲלָה לְשִׁבְטוֹ, וְנִמְצָא שֶׁנּוֹסְפָה **על נחלת המטה אשר תהיינה להם**׃

ה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃

ו זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃

ז וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ח׳ וְכָל־בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירְשׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃

> **וכל בת ירשת נחלה.** שְׁלֹא הָיָה בֵּן לְאָבִיהָ׃

ט׳ וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

י׳ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃

י״א וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃

> **מחלה תרצה וגו׳.** כָּאן מְנָאָן לְפִי גְּדֻלָּתָן זוֹ מִזּוֹ בַּשָּׁנִים, וְנִשְׂאוּ כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָן, וּבְכָל הַמִּקְרָא מְנָאָן לְפִי חָכְמָתָן, וּמַגִּיד שֶׁשְּׁקוּלוֹת זוֹ כְּזוֹ (עי׳ בבא בתרא ק״כ)׃

י״ב מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃

י״ג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃